Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

El publica Antoni M. Alcover per promoure y dur a

cap la formació del Lèxich d'aqueixa Llengua

TOM XIV

(1925-1926)

AB CENSURA ESGLESIÀSTICA

1926
ESTAMPA DE MN. ALCOVER
Ciutat de Mallorca

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

SUSCRIPCIÓ dins Espanya: 2pess. l'any Estranger: 2,60 pess.	REDACCIÓ: Sant Bernat, 5-pral. 2.ª Ciutat de Mallorca

[1]*

EN NOM DEL PARE, DEL FILL I DE L'ESPERIT SANT... (1-2)

Comensam el tom XIV d'aquest BOLLETÍ DEL DICCIONARI qui ja ès entrat dins l'any XXIV de la seua existència, puys comensà a publicarse en lo desembre de l'any 1901. Comensam aquest tom ab mes coratge i alegria que cap dels altres, perque ès arribada l'hora de dir an els nostres constants i lleals suscriptors, a tots els bons amichs qui en mitx de les nostres lluytes no mos han deixat a l'abandó sino que mos han fet costat i ens han encoratjat sensa desmays ni duptes perque han sabut posar la seva amor a la llengua partdemunt dels apassionaments polítichs i dels prejudicis d'escola, —ès arribada l'hora de dir-los ben fort: ¡Alegrauvos, bons amichs, que *el Diccionari Català-Valencià-Balear està a punt de sortir a la publicitat!*

Sí, bons amichs nostres, ho porem dir a boca plena: per la mercè de Deu nostre Senyor i de sa Santíssima Mare, per virtut del patronatge decidit de l'Alt N'Alfons XIII Rey d'Espanya, per la cooperació de l'Estat espanyol, de la Mancomunitat i Diputacions de Catalunya i Balears i dels

* T. XIV. N. 1. —Gener-Juny de 1925.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ajuntaments de Barcelona i de la Ciutat de Mallorca, i per lo costat que ens haveu fet vosaltres no esborrant el vostre nom del llibre de l'amor a la nostra llengua, ha pogut surar i fer via l'obra del Diccionari fins arribar a l'hora present, que ès l'hora de cullir el fruyt de la vostra perseverància i magnanimitat, i aquest fruyt no ès altre que el mateix Diccionari que prest començarà a eixir.

Ja tot està aparellat: la redacció fa la seua via, i en [2] farà mes si Deu vol; tenim prop de 9.000 articles redactats; bona part dels dibuixos qui han d'il·lustrar la nostra obra, ja estàn fets i no manca mes que ferne els fotogravats; tenim bastida una imprenta ben proveida de tot el material tipogràfich que porem necessitar per l'estampació del Diccionari. ¿Què mos falta? Ja no mos falta res sino que el públich sàpia apreciar com cal els vint-i-cinch anys d'esforsos i de sacrificis que ens costa aquesta obra grandiosa, i que s'hi suscriga ab entusiasme i ab la convicció de que se suscriu a una veritable obra patriòtica i nacional. Sí, això ès ja lo únich que mos falta: la suscripció an el Diccionari; i ens sembla que de tot lo públich català, valencià i balear i de tots els qui dins Espanya i fora d'Espanya s'interessen per la nostra obra, vosaltres sou, suscriptors i lectors constants d'aquest BOLLETÍ, els qui haveu de respondre mes fort a la crida que ara feym, els qui vos haveu de suscriure primer que ningú i haveu de induir els vostres coneguts a suscriure's an el Diccionari; vos podrien dir inconseqüents si no ho fésseu així, si després d'esservos demostrats amadors de la nostra obra ab tants d'anys de llegir el BOLLETÍ, ara fésseu fetxida quant se tracta de donar la prova vertadera i indubitable de que desitjàveu mes el Diccionari que el Bolletí, mes el cavaller que l'heraut, mes el Messies que el seu precursor.

Fixauvos una mica en l'aspecte d'aquest nombre de la nostra publicació: ¿no veys que porta vestit nou? ¿No reparau quina lletra mes neta i mes garrida que du? ¿Donchs aquesta lletra, de cos 10, nova de trinca, ès la que hem triada per compondre l'introducció del Diccionari; i la lletra mes petita, de cos 7, que poreu veure emprada en les notes d'aquest BOLLETÍ, ès un dels typs que tenim resolt d'emprar per la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

composició del texte mateix del Diccionari. En tenim abundor d'aquesta lletra, perque qualque vegada n'haurem de mester molta per fer sortir certs quaderns del Diccionari; i no sols tenim els typs d'us ordinari, sino una copiosa sèrie de *lletres fonètiques* suficient per representar tots els sons no sols del català sino de totes les llengües romàniques, mes encara, de l'aràbich, de l'hebreu i de casi totes les llengües indoeuropees.

¡Hala donchs, suscriptors i lectors d'aquest BOLLETÍ! Encoratjauvos com cal, i no deixeu de prestar a l'obra del Diccionari la vostra cooperació mes resolta. ¡Esperam que no romandrà tan sols un llegidor d'aquest periòdich, que no s'apunti com a suscriptor del Diccionari! [3]

Com ha d'esser el "Diccionari Català-Valencià-Balear" (3-15)

Conferència pronunciada d'En Francesc de B. Moll Casasnovas, dia 5 de març d'enguany, en el Museu Arqueològich Diocesà de la Ciutat de Mallorca.

Vench a exposar a la vostra benèvola atenció un esquema compendiós dels principals capítols del sistema que seguim en la redacció i pròxima publicació del «Diccionari Català-Valencià-Balear».

No vench a fer propaganda interessada; no me propòs, donant aquesta conferència, arreplegar suscriptors ni preparar un èxit editorial. Quant una obra i el seu organisador han cridada l'atenció de tot el públich conscient i han conseguida tanta de popularidat i han despertats apassionaments tan encesos com ho ha fet l'obra del Diccionari i el seu iniciador que tots coneixeu; quant una institució qualsevol ès arribada a convertirse en bandera de combat i la figura del seu capdavanter apareix colrada dels embats de cent generoses lluytes, jo crech que tot intent de propaganda ès excusable. La propaganda ja està feta; l'han feta ben cumplida, sensa intentarho ni haverne esment, el sol fet d'alsar la bandera i el sol nom del qui la fa flametjar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La finalidat que perseguesch al venir a fervos aquest parlament ès just científica. Crech que té una gran valor cultural el donar a conèixer la manera com se fan els grans diccionaris moderns en els centres científichs de l'extranger; i dich de l'extranger, perque, deixant de banda lo que el nostre Diccionari té de propi i original en son mètode, an els glossaris fets a l'extranger hem hagut d'acudir a pendre normes i mostres, ja que dins Espanya ès de bades cercar fins avuy cap diccionari qui responga a les actuals exigències de la ciència llingüística. Apart d'això, tench un altre motiu per venir a tractar aquest tema: i ès que, si aquests anys derrers l'obra del Diccionari ha rebuda una forta impulsió i ha feta molta de via, ho pot agrair en bona part an el patronatge del nostre Rey N'Alfons XIII i a la munificència de [4] l'Estat espanyol i de diferents corporacions provincials i municipals de Catalunya i de Mallorca qui han votades subvencions per ajudar a dur endavant la gran empresa en que ha consumits vint i cinch anys d'energies i sacrificis Mn. Alcover; aquestes subvencions eren sortides, en derrer terme, del públich espanyol i especialment del públich català i mallorquí, i per lo mateix aquest públich té cert dret demunt el Diccionari, i consider que ès un dever de cortesia el manifestar publicament la manera com ha d'esser l'obra en que se son invertits tants de diners de la colectividat.

Per altra banda, no crech que aytal manifestació sia gens supèrflua ni fora de lloch. Ab les preguntes que desiara me fan sobre el futur Diccionari, me som convençut de que predomina entre el públich una desconeixensa casi absoluta o una idea equivocadíssima de lo que ha d'esser l'obra que duym entre mans. Uns pareix que tenen un vidre d'aument dins el cap; se imaginen que el nostre Diccionari en sa part externa i material ha d'esser d'unes dimensions gegantines, i me diuen, mes de mitx consternats: «I aquest Diccionari deu haver de tenir mes toms que el de N'Espasa!» Altres, al contrari, apar que tenguen un concepte molt magre, perque s'atansen a demanar: «I aquest Diccionari, què ha d'esser: mallorquí-castellà?»; com si volguessen suposar que ha d'esser similar d'un d'aquests diccionaris de butxaca i *manuales de*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conversación qui no posen mes que una llista alfabètica de paraules d'una llengua ab la traducció broixa an el costat de cada una. De preguntes per l'estil de les que he dites me'n fan casi cada dia; i això ès un altre motiu per que jo venga a esclarir aquest tema del Diccionari, a fi de no exposarmos a que quant el publiquem mos surta qualcú de fantasia quixotesca a dirmos que no esperava un llibre de tan poch embalum, o s'alsi un d'idees molt migrades a protestar dient: ¡Això es massa Diccionari!

Primer de tot, cal fer distinció de dues castes de Diccionari: diccionari lexicogràfich i diccionari enciclopèdich. Anomèn *diccionari lexicogràfich* aquell qui té per principal obgecte el factor *llengua* i presenta ab orde alfabètich les paraules d'un idioma o dialecte acompanyades de la corresponent definició clara i concisa. En camvi, el *diccionari enciclopèdich* no se limita a una definició de cada vocable, sino que dona una explicació extensa de tot lo relatiu a l'obgecte que cada vocable significa, especialment en els rams de ciències, arts i oficis; per [5] manera que el Diccionari enciclopèdich, encara que no duga un nombre mes gros de mots definits que el que du el lexicogràfich, ab igualdat de circunstàncies comunes té mes extensió material que no aquest, perque, al costat d'un vocable que el diccionari lexicogràfich defineix ab dues retxes, sovint l'enciclopèdich hi posa moltes pàgines d'explicació.

Idò bé, el «Diccionari Català-Valencià-Balear» que estam elaborant no ha d'esser enciclopèdich, sino lexicogràfich: no ha d'esser una obra de consulta i d'extensa informació sobre totes les especialidats científiques i qüestions professionals que puguen ocórrer; ha d'esser un inventari de totes les paraules que sapiguem que existeixen dins lo que anomenam en general *llengua catalana*, ab la definició i clarícia suficient per que tothom puga compendre els diferents significats de cada mot. I ab això ja està dit quina extensió donam an aquest inventari, quins son els vocables que hi ha d'haver: dins el nostre diccionari entre *tots* els vocables que hàgem pogut arreplegar dins el camp vastíssim de la llengua que's parla a Catalunya, an el Reyne de València i a les Balears; i no tan sols els mots

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que viuen avuy en dia a totes aquestes regions, sino els que sien estats emprats i que haurem pogut haver dins els monuments literaris de tots els sigles, d'ensà que nasqué aquella llengua per evolució del *sermo rusticus* importat dels llegionaris i colonisadors romans; i encara mes, no seràn just els vocables de tots els temps de la llengua lo que posarem an el Diccionari, hi posarem també totes les formes conegudes de cada vocable i les diferents maneres d'escriure'l, a fi de que mos resulti un vertader *Diccionari històrich* en el qual puguem estudiar tota la vida interna de la llengua en tots els seus aspectes, fins i tot en l'aspecte ortogràfich.

Les fonts aont som anats a beure per fer aquesta gran replega, son estades i son: *a*) el poble català, valencià i balear; *b*) els monuments literaris escrits en la nostra llengua; *c*) els diccionaris i altres obres lèxiques ja existents. Per recullir directament el llenguatge viu del poble, i recullirlo sistemàticament i profitosa, no hi ha altre medi que sentir parlar el mateix poble; i quant aquest poble no resideix a un nucli petit de població sino que està escampat dins una extensa ària geogràfica, se fa necessari viatjar, recórrer les comarques qui l'integren, a fi de poder aplegar tot el vocabulari de cada una i formar ab los vocabularis parcials un cos complet, un [6] diccionari, un vertader *Thesaurus* (tresor) de l'idioma. Això ès lo que ha fet Mn. Alcover d'ensà que inicià aquesta obra, i això ès lo que hem fet alguns dels qui li ajudam: viatjar una i altra i moltes voltes, recórrer de cap a cap tots els territoris qui parlen la nostra llengua desde Perpinyà vell baluart dels reys de Mallorca bastit a l'altra part dels Pirineus, fins a Elx aont s'engronsen les palmeres anyoroses de l'Aràbia, i desde Casp niu d'odis fratricides dins a Port-Maó desitjat de grans nacions; hem pelegrinat p'el pla i per les montanyes aprenguent de boca de les gents humils el bell parlar catalanesch, gaudint íntima alegria cada vegada que descubríem una paraula nova i expressiva que s'era conservada dins la frescor saludable de les neus eternes o dins les ardors vivificants de les soleyades del migdia valencià. Aquesta comunicació directa ab la gent del poble ès lo qui mos ha donat el contingent principal,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mes castís, mes original i mes interessant del nostre Diccionari. En segón lloch hem acudit a la llengua escrita, extreguent el llenguatge català de una multitut de monuments literaris que hi estàn escrits, no limitantmos a les grans obres dels clàssichs, sino extenentmos a tota lley de documents grossos i petits, cartes cancilleresques, actes notarials, ordenacions i estatuts de gremis, lletres particulars, etc., sensa deixar d'espigolar també dins les obres dels poetes i prosistes del modern renaixement, alguns dels quals presenten bells exemplars de lèxich català. Finalment, aprofitam tots els vocables que's troben en els diccionaris catalans, valencians, mallorquins i menorquins que fins avuy hi ha publicats, a fi de que no falti en el nostre cap paraula que duguen els altres.

Ab això que vos he dit ja poreu comprendre que les dimensions materials del Diccionari Català-Valencià-Balear no seràn tan grosses com les de l'enciclopèdia Espasa; el nostre durà mes paraules-cap d'article que no aquesta, però els articles ordinariament seràn mes curts, per lo que hem dit de la diferència entre diccionari lexicogràfich i diccionari enciclopèdich. Ara d'altra banda, ès ben cert que el nostre diccionari serà molt mes extens que cap dels diccionaris lexicogràfichs que hi ha a Espanya, no sols de la llengua catalana sino també de la castellana; per forsa ha d'esser així, perque no hi ha cap diccionari de cap llengua espanyola que l'hagen fet a base d'una investigació i replega duyta tan arreu, ni ab [7] tanta d'amplitut de criteri com el que mos inspira en la nostra elaboració lexicogràfica.

Ja he parlat prou, me sembla, de la forma exterior i de la quantitat del Diccionari; ès hora de parlar de la seua constitució interna, de sa calidat.

L'ofici primordial del Diccionari ès definir els significats i usos de les paraules. I hi ha moltes de paraules —la major part d'elles— qui no tenen únicament un significat, sino que apart de l'accepció pròpia en tenen d'altres de traslatícies qui son derivacions de la primera. El Diccionari ha de donar, dins l'article corresponent a cada mot, totes les accepcions que aquest té. Mes, perque els articles reunesquen les condicions de plenitut,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

exactitut i claredat; per que s'hi puguen incloure totes les accepcions i variants semàntiques; per que les definicions dels vocables sien veres, exactes i completes, per que se puguen estudiar fàcilment i veure's ab tota claredat les evolucions dels mots i llur història; per tot això, una classificació sistemàtica, fundada demunt el desplegament lògich i històrich de cada paraula.

Un diccionari sensa aquest orde i classificació no's pot dir obra científica; tot lo mes podem dirne replega, amuntegament de vocables carretjats ab laudable paciència però sensa esperit didàctich: ès mestost feyna de bastaix intel·lectual que no de vertader filòlech. Donchs bé, aquest orde i classificació, tan necessaris, falten a casi tots els diccionaris qui corren entre el gros públich; concretantmos a la nostra llengua, puch assegurar que *no n'hi ha cap* qui posseesca aquesta condició. Basta veure, per mostra, l'orde ab que du les accepcions de la paraula *cap* el Diccionari general mes complet i acurat que posseim, publicació feta de la casa Salvat a base del lèxich d'En Labèrnia; ès un *orde desordenadíssim*, si pot passar la paradoxa: un orde qui no està fundat demunt cap principi ni històrich ni lògich, sino just demunt l'arbitrariedat i l'inconciència del lexicògraf, o tot lo mes demunt l'abecedarisme o sistema de l'ordenació alfabètica, qui no té res de científich. Donchs el nostre Diccionari ha d'esser fet ab aquest classificació lògica, i serà el primer d'Espanya qui la durà sistemàticament: a cada vocable posarem en primer lloch lo significat mes antich, mes etimològich, i els altres vindràn, ab l'orde de derivació que segons el nostre parer hagen seguit, i en casos de dubte o de possible confusió adoptarem l'orde mes didàctich, [8] mes pedagògich, que faciliti mes el maneig del Diccionari.

Però molt sovint, una mera definició o petita descripció de lo que una paraula significa, no basta per mostrar-ho ab tota claredat i ferho compendre íntegrament. Per això els grans lèxichs moderns porten, a cada sentit o variant semàntica dels mots, un o alguns exemples vius del vocable, o sia una o mes frases que l'incloguin i qui mostrin ab evidència el seu us i la seua valor. Això ès lo que nosaltres feym en lo «Diccionari

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Català-Valencià-Balear». Els exemples que hi posam son presos, en primer lloch, de la llengua catalana escrita de tots els temps; donam la preferència a les obres antigues i clàssiques, però no menyspream els monuments lingüístichs de poca o nul·la vàlua literària, molts dels quals son fonts opulentíssimes de llenguatge. En segón lloch, si d'una accepció del mot mos falta document de la llengua escrita, l'hi posam de la llengua viva.

Tenint present la capital importància que té per tots els espanyols el coneixement de la llengua oficial d'Espanya, i els conflictes ab que's topen tants de catalans, valencians i balears per motiu de no sebre traduir una paraula de la pròpia llenga a la de Castella, no ens oblidam de posar a cada accepció dels vocables la correspondència castellana, mentres la sapiguem ab exactitut. Les que no posam, ès perque, o son trivials per molt conegudes, o no les hem pogudes aglapir.

Hi ha en la nostra llengua, especialment ens les dialectes valencians i balears, una gran abundor d'intensius (aumentatius, diminutius, etc.) derivats de sustantius o adgectius i que formen una riquesa morfològica i lèxica tan grossa que cap llengua romànica, en no esser l'italiana, s'hi pot acomparar. Per expressar, v. gr., l'idea d'una *dent* grossa, porem donar an el mot *dent* totes aquestes formes: *dentarro, dentarra, dentàs, dentassa, dentot, dentota, dentél·la* [*dəntél·lə* Eivissa], *dentóla* (València), *dentarràs, dentarrassa, dentarrot, dentarrota, dentolarro, dentolarra* i qualcuna altra encara mes notable, però no tan usada. Inversament, per significar una dent petita, porem emprar la paraula *dent* desinenciada ab totes aquestes formes: *denteta, denteua, denteu, dentetxa, dentó, dentona, dentel·la,* [*dənt[ɛ̝]l·lə* Mallorca], *dentina, dentiua* (València), *dentiu* (ibid.), *dentonet, dentoneta,* [9] *dentarró, dentarronet, dentarroneu, dentarrí, dentarrinet, dentarrineu, dentarrinó, dentarrinoy,* etc.

També dels adgectius sol formar el català aumentatius i diminutius, com de *gran*, *grandot, grandarro, grandàs, grandassot, grandassàs,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

grandet, etc.; de *petit, petitet, petiteu, petitó, petitingo, petitoy, petitonet, petitoneu,* etc. Si a cada derivat intensiu d'una paraula haguéssem de dedicar un article especial, el Diccionari se faria interminable i mal de manetjar. Per això hem adoptat aquest sistema: els aumentatius i diminutius ordinaris, ès dir, que no afegeixen an el mot cap novella variant de significat, els posam dins el mateix article de la paraula-mare, en una secció especial; reservant, per ferne un article apart, aquells intensius qui presenten un cayre nou de significació, v. gr. *cadiró, finestró, brassol,* etc.

Hi ha també el problema de les formes verbals. El costum dels lexicografs ès de no posar mes que dues o tot lo mes tres formes de cada verb: el present d'infinitiu i el participi pretèrit, i alguns el participi present; en els diccionaris llatins i grechs l'us ès de posar la forma de primera persona del present, en lloch de l'infinitiu. Tractant-se d'un Diccionari fet ab tanta d'extensió i ab una finalitat tan científica com el nostre, no'ns podem satisfer ab una mostra tan esquefida de la conjugació dels verbs. Lo mes complet seria, sens dubte, fer article especial de cada una de les formes de flexió de cada verb; però això, lo mateix que he dit dels intensius, allargaria massa el llibre i dificultaria molt el seu maneig. Per aquest motiu no feym article especial d'aquells morfemes verbals qui son considerats *regulars* dins cada verb; però en feym de totes aquelles formes flexionals que tenim comprovat que existeixen i que inclouen qualcom de lo que els gramàtichs anomenen *irregularitat* de conjugació, i a mes d'això hem seleccionats uns vuytanta verbs com a mostres completes de la nostra flexió verbal, i d'aquests verbs posarem en lo Diccionari totes les formes que'n coneguem, vivents i arcayques, a fi de que demunt lo nostre Diccionari puga formarse un paradigma complet de la conjugació catalana.

A la fi de cada article del Diccionari hi haurà la transcripció fonètica de la paraula segons les pronúncies de les principals localitats aont ella s'usi. Això té gran importància p'els filòlechs. L'escriptura corrent, lo que anomenam ortografia, té el defecte de no tenir lletres [10] abastament

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per representar tots els sons de la llengua; té mes sons que no lletres; endemés, els signes que empra son massa convencionals i mancats d'exactitut científica. Això s'observa en tots els idiomes, i ès causa de que, si el lector no coneix molt bé i de prim conte la llengua, s'exposa a pronunciar moltes paraules malament. Per obviar aquest inconvenient se son inventats els sistemes de *escriptura fonètica*, fundats demunt lo principi de que cada sò tengui un signe especial qui el representi. Representant ab l'ortografia usual el mot *ceba*, per exemple, ¿com se pot sebre si la *e* ha d'esser uberta, tancada o fosca? L'ortografia no ho resol; hem d'acudir a la transcripció fonètica, qui té un signe especial per la *e* tancada [*e*], un per la *e* uberta [*ɛ*] i un per la *e* fosca [*ə*]. Si s'ha de pronunciar *ceba* com en mallorquí, ab *e* fosca, escriurem *s[ə́]bə*; si ha d'esser com en català barceloní, posarem *s[ɛ́]bə*; si ha de pronunciarse com a la ciutat de València, ho transcriurem així: *s[é]ba*. Ab aytal sistema, un extranger qui conegui la valor de cada signe fonètich pronunciarà les paraules que vegi en el Diccionari, exactament així com les pronuncien els catalans de neixor.

An els articles explicatius de paraules qui tenguin molts de sinònims, posarem una relació de tots els que coneguem, a fi de facilitar l'estudi de les diferents maneres que té el català de expressar cada noció. També hi farem constar les variants morfològiques i ortogràfiques de la mateixa paraula, lo qual servirà moltíssim p'el qui vulgui estudiar fondament l'història de la nostra llengua parlada i escrita.

Finalment dedicarem molta d'atenció i escrupulositat a les etimologies: el nostre Diccionari serà *etimològich*. L'estudi de l'origen dels vocables ès d'importància capital per reconstruir llur història i per fixar l'orde que hem de seguir en l'exposició dels significats de cada un; però també ès un estudi molt difícil i que convé anarhi ab peus de plom. Ja ès passat aquell temps en que qualsevol profà formulava etimologies sensa mirar prim, prenguent peu de qualsevol semblansa purament externa dels mots, donant com establerta *a priori* la possibilitat de qualsevol camvi, de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

lo qual resultà una multitut de lo que qualcú va anomenar *etimologías del sonsonete*; ara la ciència del llenguatge ja està ben fonamentada, té el seu conjunt de principis ben constituits, i la crítica filològica ès molt severa. Per això cal esser molt circunspectes en haver de formular etimologies, si volem fer obra científica de [11] bon de veres. Nosaltres posam com a certes, en el Diccionari, les etimologies qui son certes i evidents; les qui no duen aquesta certitut, les posam a títol d'inventari, ab les proves o documents qui mos hagen induits a formularles, però sensa presentarles com a definitives.

Per il·lustrar aquesta descripció de la forma ab que redactam el Diccionari, present dos articles de mostra: un d'un sustantiu *(abella)* i un d'un verb *(abeurar)*.

Abella, f.:

I. || Cast. *abeja.* Insecte de l'orde dels himenòpters i família dels àpids, que viu en societat dins caseres naturals o artificials (ruschs, buchs) i fabrica la cera i la mel. *Apis mellifica* Lin. Es de color fosca ab pels vermellosos a diferents parts del cos, i se defensa ab lo *fibló* o agulló dentellat qui produeix una picada molt dolorosa. Les abelles se divideixen per raó del sexe, en tres castes: mascle, femella i neutra. —*a*) L'abella mascle té els noms de *abegot, abellot, abella bagarro* (Gironella), *abella borda* i *abella major* (Broch, Prompt. Tril.). V. ABEGOT, —*b*) La femella s'anomena vulgarment *abella eixamanera* (Pobla de Lillet, Collsacabra), *abella guia* (Pont de Suert), *mare, rey* o *reyna.* Té el cos mes llarguer que les altres, els ulls laterals mes petits i les banyetes de 13 artells. No treballa en la fabricació de bresques, sino que quant ès fecondada no fa mes que pondre. A cada rusch no hi pot haver mes que una reyna; quant en neix una altra, una d'elles eixamena o la maten. —*c*) L'abella neutra se diu *obrera* o *treballadora.* Es la que, per motiu de no tenir ben formats els orgues de la generació, no pot esser fecondada. Es la qui treballa en la fabricació de la mel, i a cada rusch sol havern'hi molts milers. Es mes petita que la reyna i que els abegots, té els orgues bucals mes grossos i a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les cames posteriors un aparat aposta per replegar i portar la mel. —*d*) *Abella carnissera:* abella mes grossa i de picada mes forta que les ordinàries (Gandesa). —*e*) *Abella matxega:* la reyna qui treu mes abegots que abelles. —*f*) *Abella realenca:* la qui cria reynes (Pego).

II. || 1. *Abella sagetera:* espècie de vespa *(Vespa germanica* Fabr.). || 2. ictiol. Peix semblant an el pagre. Es pla i vermellench, té devers 40 cms. de llargària, i té un apèndix per banda devall la ganya (Sant Feliu de Guíxols). Griera, *Voc. peixos.* || 3. Bot. Planta de la família de les orquidiàcies, *Ophrys apifera* Huds. (Pla de [12] Barcelona, Olot). Ho diuen en pl.: *abelles*. —V. ABELLERA. || 4. astron. Nom d'una constel·lació de l'hemisferi austral, situada prop del pol, qui conté 13 estrelles visibles que les mes llampurdents just son de 4a magnitut. || 5. met. Persona remenosa, inquieta, que sempre se mou i no està may en posa (Menorca). || Llin. de Menorca (ss. XVI i XVII), Barcelona i Dénia. Nom d'un riu i vàries poblacions de les províncies de Barcelona, Girona i Lleida.

Locs. i refrs. —*a*) *Semblar* (qualcú) *picat d'abelles:* estar molt gras, inflat. *b*) *L'abella amarga no pot treure la mel dolsa:* ho diuen parlant d'una persona malmirrosa i poch tractable, per explicar qualque mal pas que haja fet. *c*) *Any d'ovelles, any d'abelles* (Manresa). *d*) *Abella, ovella o iglèsia, si vols riquesa:* suposa que l'apicultura, el bestiar de llana i l'estat esglesiàstich son coses lucratives. *e*) *Ovelles i abelles*, *en tes deveses* (Gomis, Zool., 437). *f*) *D'any d'abeyes no te'n maraveyes:* vol dir no te'n alabis, perque poden perdre's fàcilment (Manresa). *g*) *Miquel, Miquel, no tens abelles i vens mel:* ho diuen parlant d'un qui ven o dona coses qui no poren esser ben adquirides. *h*) *Abelles i ovelles, no estigues may sense elles* (Gandesa).

Fonèt.: *a[βéʎ]a* (Elx, Gandia, Llucena, Calaceit, Tamarit); *a[βéʎɛ]* (Falset, Tremp, Fraga); *[əβéʎə]* (Manresa, Berga, Capmany, Puigcerdà); *[əβéʎə]* (Capcir); *b[éʎ]a* (Torre de Cabdella); *b[éʎɛ]* (Sort); *b[éʎ]a* (Llavorsí); *[əβéje]* (Pobla de Lillet); *b[éjə]* (Girona); *b[ájə]* (Mallorca); *b[áə]* (Ciutadella); *b[ɛ́ɛ]* (Maó): a*b[éʎʎɛ]* (Artesa de Segre).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vars. ort.: *abeila, abeilla, abeyla, abeylla, abeya, beya.*

Intensius: aums. ABELLARRA, ABELLASSA, ABELLOTA; dims. ABELLETA, ABELLEUA, ABELLICA, ABELLINA, ABELLIUA.

Etim.: llat. *apis* > *apĭcŭla* > *apĭcla*> 'abella'.

Abeurar, v. tr.

I. || 1. Donar beure a qualcú. «Cristo fou abeurat de vinagre», Cavalleria Diccion. «E aquella nit abeuraren de vi lo llur pare», Eiximenis *Luxuria* 22. Antigament s'aplicava indistintament a persones i bèsties, però avuy no se diu propiament mes que del bestiar: «abeurar les mules», «abeurar els cavalls», «abeurar les ovelles» etc.; cast. *abrevar*. || 2. Remullar una cosa de manera que quedi ben humitejada per defora i per dedins, com hi queda una esponja posada dins un líquid; cast. *empapar*. [13] «Ab sanch dels fills l'Atlàntida s'abeura», Verdaguer *Atlàntida* c. III. || 3. Omplir ab mescla clara de ciment o guix les regates fetes en els cayres dels mitjans o altres pedres picades, per donar solidesa a l'unió de les filades.

II. metàf. || 1. Se diu «abeurar de llum» una cosa, en lo sentit de il·luminarla molt intensament; cast. *bañar de luz*. «Debades s'abeura de llums delitoses», Maria A. Salvà, *Poesies* 34. || 2. Parlant d'un afecte de l'ànima (alegria, tristor, etc.), espressa que ès molt intens, que umpl el cor. «I el cor abeura nova delícia | en la dolçura d'aquelles làpides», A. Caymari, *Poem. const.* 35 || 3. «Abeurar a algú de una opinió» (Cavalleria Diccion.): imbuirlo d'aquella opinió, ferlo'n partidari. || 4. Enganar, fer creure una cosa falsa. «¿Això t'han dit? Idò t'han ben abeurat» (Balears).

Fonèt.: [əβəw]rá (Balears, Catalunya oriental); a[βɐw]rá (Esterri, Isavarre).

Etimologia: del llatí **abbiberare* derivat de *bibere* = 'beure', REW 12.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A fi de facilitar la comprensió de les definicions d'obgectes materials que ha de dur el Diccionari, donantne una visió plena i exacta, hem d'il·lustrarlo ab dibuixos senzills però clars, i tan nombrosos com sia necessari o convenient. Per sencera i exacta que sia una definició d'un obgecte material, per minuciosa que sia la descripció, may dona una idea tan acabada de la cosa com una mostra gràfica, per senzilla que sia. Seguint aquest criteri, en el nostre Diccionari presentarem dibuix de tot obgecte que sia dibuixable i que convenga dibuixar; n'hi ha qui no necessiten dibuix, perque son obgectes molt coneguts i ab una petita indicació ja queda ben fixat lo que vol dir la paraula; però quant se tracti de coses qui no son de fàcil comprensió per tothom, no hi planyerem els gravats.

A lo que donam mes importància en la il·lustració del Diccionari, ès an els instruments, aparats i màquines dels diferents arts i oficis. La gran varietat que hi ha d'eynes, moltes d'elles semblants però que per una petita diferència de forma tenen un nom també diferent, fa necessària l'informació gràfica a fi de que tothom puga distingir una eyna de una altra casi germana. D'altra banda, les màquines i altres aparats son sovint tan complicats i se componen de tantes de parts, i cada una d'aquestes parts sol tenir un nom tan especial, que ès [14] impossible donar entenent el lloch aont va cada pessa i la funció que exerceix, si no ès ab auxili de la figura visible qui fa entrar p'els uys lo que no's poria fer entrar p'el cervell.

En segón lloch dedicam molta d'atenció an els noms referents a fauna i flora de les regions qui parlen la nostra llengua. Prescindint dels professionals i bons aficionats a la zoologia i a la botànica, la generalitat del públich té moltes d'idees confuses en aquests rams d'animals i plantes. Tench ben esperimentat que son moltes les persones cultes qui se troben endidalades en qüestió de noms d'aucells, peixos, herbes, etc. El consultor mes eficaç per resoldre aquests duptes ha d'esser el diccionari de la nostra llengua; per això, a les paraules qui designen animals o plantes hi posam un esment especial, no perdonant medi per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

afinar no solament la traducció castellana del mot, sino el nom científich que li donen els sabis classificadors, afeginthi ademés una descripció vulgar i un dibuix del animal o planta que sia, a fi de que se puguen rectificar totes les idees equivocades i resoldre's tots els dubtes. En aquesta tasca son colaboradors nostres alguns especialistes ilustres, entre altres el Dr. Àngel Sallent, eruditíssim botànich autor de la gran «Flora de Catalunya», i el Reverend P. Joaquim Barnola, jesuita, també eminent en ciències naturals com ho ha demostrat fa poch temps an el públich d'aquesta Ciutat.

Un altre capítol importantíssim de la nostra obra, ès la secció del tecnicisme científich. No fa molts d'anys que era creensa corrent entre molta gent instruida, que la llengua catalana era insuficient p'el llenguatge de la ciència; li concedien bel·ligerància dins el camp de les relacions familiars, molts fins i tot reconeixien la seua utilitat per les obres literàries; però opinaven que en les especulacions filosòfiques i en les obres de ciències naturals i físiques no poria arribar la nostra llengua a esser l'inspiratriu d'un vertader tecnicisme. Li concedien els drets que's poren concedir a la gent plebeya, li daven accés a les esferes inferiors del pensament; però an el palau de la Ciència, residència de l'aristocràcia mental, no hi poria entrar un llenguatge que fins a-les-hores havien vist emprat just en la conversa vulgar; per parlar cientificament havíem d'acudir a la llengua castellana. —Els qui així pensaven no sabien lo que tots avuy sabem i que tantes vegades ès estat retret: que quant la filosofia i les altres ciències mitgevals volgueren despullarse per [15] primera vegada de la vesta llatina, i se'n despullaren, no romangueren vestides d'altra llengua que de la catalana; en català bastí el Bt. Ramon Llull el seu *Arbre de Sciencia* carregat d'abundosa fructificació de vocabulari tècnich, en català escrigué Fra Francesc Eiximenis la seua Enciclopèdia, i això entre el sigle XIII i el XIV, quant ni el castellà ni l'italià ni el francès havien encara servit d'instrument a l'expressió científica. Una de les glòries mes altes de la nostra llengua, ès aquesta, d'esser estada la primera entre les romàniques que's deixà sentir com a vehicle de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sabiduria, així com també va tenir, parionament ab l'italià, la prioritat de l'edat d'or en la bella literatura. Aquella idea de l'insuficiència del nostre llenguatge ja s'ès esveida entre les persones de cultura; però el «Diccionari Català-Valencià-Balear» ha de completar l'obra, presentant definitivament fixat el tecnicisme científich, que adaptam an el caràcter del nostre parlar així com l'han adaptat an el seu les altres llengues cultes.

Finalment, en nostre Diccionari té un altre caràcter interessant: i ès que ha d'esser un arxiu aont hem de recullir i guardar tot lo qui caracterisa i integra l'esperit de la rassa catalana; ha d'esser, per consegüent, un *diccionari etnogràfich*. El llenguatge ès un fet essencialment psicològich, i considerat com a verb d'un poble, reflecteix la psicologia del mateix poble i d'ella ès informat; d'aquí neix la gran importància que té, per aclarir i explicar els significats de les paraules d'un idioma i llurs evolucions, el coneixement de les idees, sentiments i costums qui predominen dins el poble qui parla aquell idioma. Per això consideram que en el Diccionari hem d'incloure l'element folk-lòrich com a auxiliar poderós de l'element lexicogràfich, i que en aytal sentit hi tenen cabuda les supersticions i teories veres o falses que formen, per dirho així, la teúrgia i cosmologia populars, i igualment els costums, festes, balls, tonades, cansons i refranys que informen la vida del poble català-valencià-balear, i tot això il·lustrat així com convenga.

He d'acabar aquesta mal-garbada exposició de lo que ha d'esser el nostre «Diccionari», donantvos la bona nova de que, ajudant Deu, aquesta serà la derrera vegada que us parlem del «Diccionari Català-Valencià-Balear» com d'una cosa futura; la meua esperansa ès de que dins pochs mesos vos puguem oferir els primers fascicles, reals i presents, d'aquesta obra que, de tant de temps desitjada i de tantes marors combatuda, té en son adveniment qualcom d'espectació messiànica. [16]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Conferència
en el "Foment del Civisme" de la Ciutat de Mallorca, dia 12 de gener i dia 6 d'abril de 1925 (16-65)

La llengua que parlen ara les Illes Balears ¿procedeix dels muzaràbichs de tals illes, o dels pobladors catalans que hi dugué lo rey En Jaume I?

Aclariguem fins allà on se puga aquest punt històrich tan enrevisclat.

I

Alguns escriptors catalanistes, ab una sinceritat tan laudable com desinteressada, han sostengut que antes de la Reconquista ja se parlava an aquestes Illes la llengua que ara s'hi parla, fundantse, per dir això, en certs *noms de lloch* que figuren dins la *Crònica* del gran Conquistador i dins lo *Llibre del Repartiment* que's feu de la nostra Illa entre el Rey i els Senyors que li aydaren a conquistarla: *Repartiment* que tot d'una l'escrigueren en aràbich i llavó el giraren en llatí i en català, guardantlo curosament de generació ab generació, i que en publicaren trallats lo Dr. Binimelis en el sigle XVI dins la seua *Història de Mallorca*, la primera que's compongué però que encara no l'han estampada, i llavò D. Josep Quadrado i En Bover a mitjàn sigle XIX. Aqueys noms de lloch se conserven encara i casi tots son de trassa catalana. Anem a examinar la solidesa i la forsa que tengui la tesi d'aqueys escriptors catalanistes davant la sana crítica històrica i filològica.

Aqueixa llengua que parlam els balears, ¿de qui l'hem apresa? La mamàrem ab la llet de les nostres mares. I les nostres mares ¿de qui l'aprengueren? Es evident que l'aprengueren de les mares d'elles. Com les mares de tals mares l'havien apresa quiscuna de la seua mare respectiva. Remuntant així p'el curs de generacions que hi [17] ha hagudes dins aquestes Illes, arribarem an el sigle XIII. I en aqueix sigle ens trobarem

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ab un fet innegable, historicament demostrat: que la nissaga que ocupava les Illes, vençuda per les armes cristianes, procedents de Catalunya (d'Aragó no vengué casi negú a conquistar), desaperagué d'aquí violentament ab absoluta solució de continuidat. ¿Quina població trobaren aquí els reconquistadors cristians del sigle XIII? Just població mahometana. ¿Consta en-lloch que hi trobassen gens de població cristiana? En-lloch consta res d'això. Ni en la Crònica que deixà escrita de tal reconquista lo gran Rey Conquistador, ni an el llibre del *Repartiment de Mallorca*, ni a cap dels altres documents contemporanis de la reconquista d'aquesta illa, Eivissa i de Menorca se troba rastre ni menció de que els reconquistadors trobassen aquí altra nissaga que la muslímica. I com aquesta, per la seua relligió i manera d'esser, resultava absolutament incompatible ab la nissaga reconquistadora, puys entre les dues feya sis sigles que existia una lluyta a mort, la nissaga vençuda dins pochs anys romangué esveida de tot, tant a Mallorca, com a Eivissa, com a Menorca. —I ¿qui serà tan bajà que tenga pit per sostenir que els pobladors cristians que vengueren de Catalunya i del migdia de França a establirse an aqueixes illes reconquistades de fresch, s'entremesclassen ab els odiats i ferotges sarrains balears, pirates del mediterrani, que feya sis sigles saquetjaven les costes de Catalunya i del mig-dia de França i tot el litoral italià? ¿Era possible que aquells pobladors cristians, procedents de Catalunya, de Narbona, de Montpeller, de Marsella, se volguessen casar ells ni llurs fills ab sarraines d'aquí ni volguessen donar en matrimoni llurs filles an els sarrains balears? No he d'insistir en la absurdidat de tal entremesclament de la nissaga muslímica vençuda ab la nissaga cristiana vencedora. ¿Se concep que la nissaga vencedora deixàs la seua llengua per la llengua de la nissaga vençuda? ¿Hi ha negú que puga sostenir tal barbaridat?

Ara bé, pujant de generació en generació fins an el sigle XIII, ens trobam que els balears de llavò eren fills o nets de les mares catalanes o del mig-dia de França, ab la llet de les quals havien mamada la llengua

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'aquestes, la llengua catalana, narbonesa, montpellerina, o marsellesa, que a les hores era ab petites diferències la mateixa llengua. [18]

Si a Mallorca, Menorca i Eivissa els reconquistadors cristians haguessen trobada població muzaràbiga, això ès, cristiana, desxendent dels cristians que els sarrains hi trobaren quant se'n ensenyoriren definitivament la primeria dels sigle X, sens dupte els haurien acullits brassos uberts i s'hi serien entremesclats, i la llengua de tals muzaràbichs balears hauria exercida la seua influència demunt la llengua dels novells pobladors venguts de Catalunya, Narbona, Montpeller, Marsella. Però el fet ès que en cap monument ni document de la reconquista consta que els reconquistadors trobassen an aqueixes illes res de població muzaràbiga cristiana ni fins i tot cap esglèsia ni capella.

¿Era tal volta que no n'hi havia hagudes may? ¿Era que baix de la dominació sarraina no hi havia haguda may població cristiana an aqueixes Illes? Aquestes Illes entraren dins el Cristianisme segurament an el primer sigle de l'era Cristiana, i sens dupte tendrien llurs Bisbes. Consta que l'any 418 era Bisbe de Menorca un tal Sever, puys aqueix any publicà una Encíclica, fent a sebre que els Jueus de Menorca s'eren fets cristians. Per l'historiador Victor de Vita, del mateix sigle, sabem que l'any 483 el Bisbe de Mallorca nomia Helies, el de Menorca Macari i el d'Eivissa Opili. Sabem també que devers l'any 583 hi havia a Eivissa per Bisbe un tal Vicens, que escrigué una carta an el famós Bisbe de Cartagena Licinià, qui li contestà, conservantse tal contestació, que el P. Flórez publicà dins lo tom V de la *España Sagrada*.

L'any 1833, a *So'n Fiol* de Santa Maria, cavant una vinya, trobaren un preciosíssim mosaych molt destrossat. En tregueren un dibuix, i s'hi veuen, entre gallardes i enginyoses gregues i fullatges, estols de figuretes. A un hi ha Adam i Eva ab llur nom escrit, ran de l'Abre de la Vida, i abaix d'ells quatre animals qui pasturen. Mes amunt se veu Josep el Just ab els mercaders moabites que l'han comprat. Se distingeixen les cames d'altres figures ensà i enllà i lletres escampades, i unes componen lo nom de *Judas.* ¿Qui ho dupta que se tracta d'un mosaych cristià? Per la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

seua forma se coletgeix que era el paviment d'una antiga basílica romana del sigle IV o V, tal com les solien pavimentar a-les-hores. L'any 1908 an el Port de Manacor i l'any 1912 a So'n Peretó (entre Manacor i Sant Llorenç *des Cardassar)* trobaren els [19] fonaments d'altres dues basíliques cristianes, ab mosaychs, làpides i altres fragments escultòrichs i arquitectònichs, i fins i tot un baptisteri en forma de creu, i una làpida sepulcral de *Sabas, prevere de l'Església Romana*, que el gran arqueòlech, P. Fita, President de la Reyal Acadèmia de l'Història, il·lustrà ab un estudi lluminosíssim dalt lo *Boletín* de dita Acadèmia, T. LXIV (any 1914), sostenint que aqueix Sabas seria un dels Llegats que els Papes enviaven a les terres cristianes que els Wàndals oprimien la derreria del sigle V. Aquesta làpida du escrit l'any 454 de l'Era africana, que correspòn a l'any 493 de la nostra Era. Aqueixes dues basíliques ofereixen la trassa de construccions cristianes dels sigles IV, V o VI, i presenten l'aspecte de que les cremaren i enderrocaren violentament ¿qui? ¿Els wàndals, o els pirates muslims que la primeria del sigle VIII comensaren a saquetjar les nostres illes? Anauho a aclarir! Durant els sigles VIII i IX els pirates islamites s'ensenyoriren de les nostres illes; els cristians que hi havia, elze feren fogir devers l'any 798 ab l'ajuda de Carlemany. Se'n apoderaren els alarbs de bell nou per tornarles perdre, fins que, com he dit, la primeria del sigle X s'hi establiren definitivament, posseint-les mes de tres sigles. Buydaren d'aquí els cristians vençuts? Molts se'n anirien a Catalunya o devers les costes de Narbona, Montpeller i Marsella; però l'inmensa majoria romandria, portant a la forsa lo jou sarraí. La primeria del sigle X, ja no hi havia Bisbes a les Balears, puys consta per una bul·la del Papa Romà I, feta l'any 899, que Mallorca i Menorca eren possessions del Bisbe de Girona *Servus Dei.* —¿Quina sort va quebre an els cristians que romangueren a les Balears baix del domini de la Mitja Lluna? Fonch per ells tan paradisíach aqueix domini, com el mos pinta la tracalada d'escriptors progressistes, espanyols i no espanyols, inimichs conscients o inconscients de la Fe Cristiana, que durant prop de dos sigles mos han contades tantes de rondayes sobre la cultura, tolerància, magnanimidat i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

melifluidat de la dominació islamita, del poble musulmà? Aquells cristians balears corregueren, poch sà poch llà, la mateixa sort que els de la Península, romasos baix del Califat de Còrdova i dels Reys i Reyetons que la primeria del sigle XI se repartiren a ferra-pilla aqueix Califat. —Sobre això, deixem parlar un testimoni, gens sospitós de parcialidat en cap [20] sentit, un sabi orientalista de tanta talla i anomenada com l'hol·landès R. Dozy, el qual, dins la seua *Histoire des Musulmans d'Espagne jusqu'à la conquête de l'Andalousie par les Almorabides* (anys 711-1150) i per lo mateix referintse a la dominació musulmana espanyola, no a la dels *almoravides* i *almohades*, molt mes ferotges i intolerants en relligió que no els sarrains espanyols, diu lo següent: «(baix de la dominació muslímica) llíure era el culte, però no la Esglèsia, que se trobava somesa a dura i vergonyosa servitut. Lo dret de convocar concilis i de posar i treure Bisbes passà dels reys wisigots an els sultans aràbichs... I aqueix dret, absurd en mans d'un inimich de la Relligió cristiana, fonch per la Esglèsia font perenne de mals, oprobis i escàndols. Si qualque Bisbe se negava a concórrer an els Concilis que el Sultà convocava, el Sultà el feya botir de la Diòcesi i hi posava per Bisbe un jueu o un mahometà. Els Sultans treyen a l'encant la dignidat bisbal, i el qui hi deya mes, aquell la tenia, de modo que els cristians se veyen forsats a confiar sos mes íntims i sagrats interessos a heretges i llibertins, que, aduch en les festividats mes solemnes de l'Esglèsia, asistien a les orgies i disbauxes de les cortisanes sarraines; havien de confiar una cosa tan gelosa com ès la pròpia conciència, a incrèduls que publicament negaven la vida futura, a males ànimes que no sols se venien ells mateixos, sino que venien també les ovelles del Senyor que els estaven confiades per aportellarles an el cel. —D'altre vent, tot d'una que els muslims hagueren consolidada la seua dominació, ja no observaren els tractats closos ab els cristians súbdits seus, com ho feyen la primeria quant lo seu poder encara trampoletjava». Conta Dozy, entre altres fets, que Abde-r-Rahman I confiscà els bens del cristià Ardabasto, sensa altre motiu que el de trobar que per esser cristià tenia massa riqueses, violant així lo conveni que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tarik va celebrar ab els fills de Witiza i que ratificà solemnement lo Califa de Damasc; i afitx Dozy que «altres tractats sufriren camvis i modificacions, completament arbitraris, de manera que en el sigle IX casi no en queda rastre de tals tractats entre el Califat i els cristians que hi estaven somesos. I com els doctors islamites feyen avinent an el Govern que calia demostrar lo seu zel per la Relligió aumentant la quantia dels tributs que aclotellaven els pobres cristians, arribaren a [21] carregarlos tant, que dins el mateix sigle IX moltes de poblacions, entre altres Còrdova, s'eren empobrides i no podien alsar xella. —Ab altres termes, succeí dins Espanya lo mateix que a tots els paissos que l'Islam conquistà: la seua dominació, dolsa i humana la primeria, degenerà en intolerable despotisme. Desde el sigle IX els conquistadors de la Península seguien al peu de la lletra lo consell del Califa Omar, que digué en rudes: *Mos hem de menjar els cristians, i els nostros desxendents* s'han de menjar els desxendents d'aquells, *mentres hi haja Islamisme*. Per dir això, Dozy se funda en l'autoridat del cronista alarb Abu-Ismail al Bacri, *Fotouch as-Cham*, p. 124. Lo nostre inoblidable Campaner i Fuertes, dins lo seu cepat estudi *Dominación islamita en las islas Baleares* (Palma, 1888, p. 55, 56), diu que, anexionades les Balears, la primeria del sigle X, an el Califat de Còrdova, per forsa els cristians que les poblaven, correrien la mateixa sort que els cristians del continent, somesos a tal Califat, puys en-lloch consta que no fos així.

¿Hi havia Bisbes a-les-hores a les Balears? Mas-Latrie dins la seua obra *Traités de paix et de Commerce et documents divers concernents les relations des chrétiens avec les arabes de l'Afrique septentrionale au Moyen-Age* —París 1866—, p. 14 i 15, du una relació de bisbats d'Àfrica dels sigles X i XI que Carles de St. Pau també va incloure dins la seua *Geographia Sacra*, i la du mes completa un manuscrit de Oxford. Dins aqueixa relació figuren 47 Seus bisbals a l'Àfrica formant quatre províncies. Dins la *Provincia Mauritana Segona* figuren 17 bisbats, entre ells Ceuta, Mallorca, Menorca i Sardenya. No hi surt per res Eivissa. ¿Es que ja no hi havia cristians? Els documents coetanis no'n diuen ni mitja

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

paraula. Dels sarrains, dominadors de les Balears a-les-hores, just sabem que no paraven de piratejar dins el Mediterrani i per tot el litoral català, provensal i italià. A principis del sigle XI s'esfondra de tot lo Califat de Còrdova, fentse'n una partida d'Estats independents, un d'ells Dénia, a on se feu rol·lo de la coa lo Wali Mudgeid que ab una bona partida de galiotes s'ensenyorí de Mallorca i d'Eivissa, i se consagrà en gran escala a la pirateria del Mediterrani, pagant la festa les nacions cristianes de tot aquell litoral.

Aquells reys sarrains tan pronte estaven en guerra [22] ab els reys cristians, com hi estaven en pau, i mentres estaven e pau ab uns, estaven en guerra ab altres. Mudgeid de Dénia devers l'any 1040 seria amich del Comte de Barcelona; i, per ternirlo propici, dona un decret concedint a Gilabert, Bisbe de Barcelona, totes les esglèsies de les Balears i de Dénia i que tots els clergues, diaques, preveres i simples feels de tals esglèsies dependissen de dit Bisbe i que sols d'ell poguessen rebre Ordes Sagrades i que no acudissen per res a cap altre Bisbe per consagració d'esglèsies i del Sant Crisma ni de cap altre exercici de jurisdicció. Mort Mudgeid l'any 1045, son fill i successor Alí l'any 1058 repetí aquell decret de son pare, i amenassà tots els contraventors ab la ira del Rey Celestial i elze declarà fora de tota lley. Aquest decret consta en l'acta de la consagració de la Seu de Barcelona, feta lo mateix any 1058, que's guarda dins l'arxiu d'aquella Seu, Llibre de *Antiguedats,* plana 5. Aquest decret d'Alí de Dénia ès una mostra de la llibertat relligiosa que els governants islamites mes clements i magnànims concedien devers el sigle XI a llurs súbdits cristians. Era una llibertat tan escapsada i esquefida, que resultava una vertadera tirania. Els cristians tenen i han tengut sempre dret absolut de recórrer dels decrets del bisbe propi an el respectiu metropolità, i dels decrets d'aquest an el Sum Pontifich de Roma, Bisbe de tots els feels en qualsevol ocasió i *omisso medio*, ès a dir, prescindint del respectiu metropolità i del seu propi bisbe. Aquest dret dels feels d'acudir an el Metropolità i an el Papa, ès un atribut essencial de la Relligió Cristiana; i l'Autoridat, siga quina siga, que s'atansi a capturar els feels d'exercitar tal

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dret, comet un vertader atentat contra la llibertat natural de sos súbdits, contra la llibertat de conciència d'ells, vexant-los i tiranisantlos, abusant criminalment de son Poder, que el té de Deu per usarne segons raó i no contra raó. Lo bo ès que aqueix Alí de Dénia negava tal dret sacratíssim a sos súbdits cristians amenassantlos ab la ira del Rey del Cel i declarant fora de la Lley tots aquells que no se sometessen a tan tirànich dret.

¿Quines conseqüències tengué aqueix decret per la cristiandat balear? No en sabem absolutament res, ni ens queda cap document sobre els actes de jurisdicció que el [23] Bisbe de Barcelona exercís o deixàs d'exercir demunt les esglèsies i feels de Mallorca i Menorca de resultes de tal decret. Després d'haverlo donat, no sabem res pus d'Alí, sino que el seu sogre Yahya Al-Muktadir, rey de Saragossa l'any 1075, el despullà de tots els seus Estats i el se'n dugué pres a Saragossa a on morí l'any 1081. Governaren altres Walís les Balears fins que se'n apoderaren l'any 1095 els almoravides, tribus repelenques, afiblonades i fanàtiques, procedents del Sahara, convertides de fresch an el mahometisme, que no porien veure ni pintats els cristians. Quant entraren dins Andalusia la derreria del sigle XI, no duyen altra curolla que esveir els muzaràbichs, els cristians que encara quedaven entre els sarrains, en situació la mes deplorable. Escoltau lo que en diu Dozy dins la seua obra: *Recherches sur l'histoire de la littérature de l'Espagne pendant le moyen-âge.* (Leiden, 1849, 1860, 1885) T. I, p. 343 et ss.: «Baix la dominació d'aqueys prínceps africans (els almoravides), la civilisació cedí el lloch a la barbàrie, la intel·ligència a la superstició i la tolerància an el despotisme». «Els morabits africans no guardaren an els cristians d'Andalusia cap consideració, semblantlos criminal i impia la tolerància que fins llavò els muslims els havien dispensada. Les esglèsies cristianes eren an els seus ulls un oprobi per la Península, i posaren dins el cap de l'Amir almoravide que forsat les havia de fer esbucar; i ben bo de ginyar que el tengueren a ferho. Aquest equinocci corrien els pobres muzaràbichs que quedaven dins l'Espanya sarraina la derreria del sigle XI i primeria del XII, equinocci que segurament acabà d'esveir la cristiandat de les Balears. ¿En trobaren de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cristians a Eivissa i a Mallorca els creuats pisans i catalans que dins el juliol i agost de 1114 desembarcaren aquí per abatrehi el poder de la Mitja-Lluna i afollar el niu de pirates i corsaris que feya tants de sigles que no deixaven viure les nacions cristianes del Mediterrani? ¿On consta que aqueys creuats trobassen gens de població cristiana an aqueixes Illes?

Aqueixa creuada, que promogué Pere, Arquebisbe de Pisa, ajudanthi Luca, Florència, Sena, Volterra, Pistoja, Llombardia, Còrsega i Sardenya i mes que tots lo Comte de Barcelona Ramon Berenguer III, la beneí lo Papa Pasqual II per veure si alliberaria la cristiandat de les incursions i devastacions d'aquells formidables pirates [24] sarrains que tenien el niu i el fort an aqueixes Illes. Tal creuada era un fet desconegut dins l'història balear, i dins la catalana sols n'hi havia poques i boyroses referències, fins que an sigle XVII Ughelli dins la seua famosa obra *Italia Sacra* publicà *Liber Maiolichinus de Gestis Pisanorum illustribus,* un poema llatí, escrit d'un que's veu evidentment que vengué ab els creuats i prengué part activa en l'espedició, puys dona clarícia ben especificada de mil incidents de la campanya i de tot quant veya i notava. D'aquest poema se conserven una partida de codis. Ughelli publicà el de Viviani, que fa sigles desaparegué. Lo *Istituto Storico* d'Itàlia comanà devers l'any 1888 a Carles Calisse la publicació del codi Roncioni, que's conserva dins un arxiu de Pisa, de lletra de la primera mitat del sigle XII. Un altre monument ens queda de tal creuada, escrit devers lo sigle XIII: *Gesta Triumphalia per Pisanos de captione Hierusalem et civitatis Maioricarum et aliarum civitatum* que publicà el P. Muratori l'any 1723 dins el tom VI de la seua gran compilació *Rerum Italicarum Scriptores*. Ara bé ¿diuen aqueys dos monuments que els creuats trobassen may gens de població cristiana dins Eivissa, dins Mallorca, dins Menorca, dins Cabrera, dins Formentera? A Mallorca hi estigueren mes d'un any, a Eivissa hi estigueren mesos, feren correries dins una i altra illa i desembarchs a les altres per replegar que-viures i recapte a fi de referse del gran llayt i despesa de tal expedició.

Idò bé, enlloch diuen aqueys monuments que els creuats trobassen may població cristiana ni cap esglèsia ni elze comparegués cap cristià, en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no esser els catius que els sarrains d'aquí tenien dins les presons, i que no n'hi havia cap de mallorquí puys els havien cativats els sarrains en llurs incursions p'el litoral mediterrani cristià. Si n'hi hagués haguts a-les-hores de cristians an aqueixes illes ¿se concep que no's presentassen an els creuats qui venien a llibertarlos? Aquest silenci tan absolut d'aqueys dos monuments sobre els cristians balears denota que ja no n'hi havia cap perque ab la persecució dels almoravides, o eren fuyts a terres de cristians o les havien morts o s'eren fets mahometans, i les esglèsies que hi havia, s'eren fetes totes mal-be de no servir i d'estar abandonades.

Una volta conquistada la nostra Ciutat ¿què feren els [25] creuats? Remassaren tot quant pogueren, i carregats de botí i ab tots els catius llibertats abandonares la Illa, tornantse'n cadascú a ca-seua, puys seria estat una bogeria voler conservar tal conquista, tan lluny d'Itàlia i fins de Catalunya, no redimida encara de tot del jou aclotellador de la Mitja Lluna. Fuyts de Mallorca els creuats, desembarca aquí una nombrosa flota d'almoravides que dominaren les Illes ab moltes de vicissituts, fins que se'n apoderaren els almohades l'any 1203. De tots els monuments aràbichs i cristians que's coneixien de tal època, cap n'hi ha que fassa gens de menció de cristians a les Balears. Mas-Latrie dins la seua obra citada inclou un tractat de comerç que l'amir de Mallorca Abdallah-Ben-Abu-Ibrahim-Ishak celebrà ab els genovesos l'any 1188, prometentlos dins l'art. 6 un forn i uns banys un dia cada setmana «et ecclesiam unam in qua debeant Januenses orare et facere ministerium Dei». Si a-les-hores hi hagués haguts cristians a Mallorca, l'amir no les hauria oferida una esglèsia per practicar els *divins oficis*, sino que hauria dit que anassen a les esglèsies dels cristians d'aquí.

Ara bé, si la primeria del sigle XII els creuats de Pisa i de Catalunya ja no trobaren muzaràbichs a les Balears ¿com n'hi havia d'haver la derreria de tal sigle? allà on els Amirs que aquí dominaren, com *almoravides* que eren, no se volgueren sometre an els almohades, ensenyorits ja de tota l'Espanya sarraina i que no porien consentir a no haver de tenir les Balears. Com eren els almohades molt mes inimichs

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dels cristians que no els almoravides, que ho eren tant, els amirs d'aquí, per fer-los la bona, els enviaven catius cristians que feyen ab les seues incursions per les costes de Catalunya, Provença i Itàlia, i may havien d'escitar les ires d'aquella gent tan ferotja permetent població cristiana an aquestes Illes essent axí que Dozy *(Recherches*, I, 370) escriu: «La sort dels cristians i jueus d'Andalusia, dolenta ferm baix de la dominació almoravide, se feu insoportable baix dels almohades; desaparegué tota ombra de tolerància, i tot d'una que Abde-l-Mumen (Califa dels almohades) s'hagué ensenyorit del Marroc l'any 1146, ja publicà que no consentiria dins sos Estats mes que musulmans; que faria esbucar totes les esglèsies i sinagogues, i que porien triar entre ferse mahometans o perdre el cap i el coll. Tot lo [26] mes elze permeteren fogir. Molts ho feren, i els altres sufriren tota casta de martiris, i els almohades s'apropiaren les cases, riqueses i dones d'aquells malanats.» Ab la persecució almohade se considera que desaparegueren de tota l'Espanya sarraina els muzaràbichs que quedaven, que ja no porien esser gayre. Com he dit, els almohades l'any 1203 s'apoderaren de les Balears, dominant-les fins que el Rey En Jaume I i els senyors vassalls seus, les rescataren, fent buydar els sarrains cap a la costa africana.

¿Veys ara com se comprèn que els nostros reconquistadors del sigle XIII no trobassen muzaràbichs an aqueixes Illes? Examinau tots els monuments que ens queden de tal reconquista, i en cap d'ells trobareu rastre ni menció de muzarábichs, ni fins i tot d'esglèsies ni capelles de cap casta.

Que els muzaràbichs que en temps enrera, an el sigle XI i X, consta que hi hagué, tendrien la seua llengua ¿qui ho dupta? Parlarien, evidentment, una de tantes modalidats llatines com les altres regions de la Península. Però, desapareguts ells d'aqueixes Illes, no deixaren altre rastre ni fita de la seua existència que els *noms de lloch i de família* de Mallorca, Menorca i Eivissa que surten dins el *Llibre del Repartiment* de la nostra illa i dins les cròniques de la Reconquista, això ès, la del mateix

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Rey En Jaume i la de Fra Marsili (que D. Josep M.ª Quadrado en publicà un tros l'any 1850).

L'estudi d'aqueys *noms de lloch i de família* ès interessantíssim. Envestimlo.

II

Els noms de lloch i de família balears que figuren dins els documents contemporanis de la Reconquista cristiana

¿Quins son aqueys documents? Ho indiquí en la primera part de la conferència:

a. *Llibre* dit *del Repartiment* que's feu de la nostra Illa entre el Rey i els Senyors que li aydaren a reconquistarla. L'estengué l'escrivà Pere Melió dia 1 de juliol de [27] 1232 davant el Rey i l'Infant En Pere de Portugal, nou senyor feudatari de Mallorca, depositant l'original dins la *Casa del Temple*, dividit en dos *capbreus* i escrit en llatí i un tros ab aràbich, sens dupte perque aràbichs eren la major part dels noms que les terres i les cases duyen, degut a que eren sarrains llurs posseidors. Mes envant, dia 18 de març de 1267, d'orde del Rey En Jaume I i de son fill i hereu En Jaume, lo notari Guillem Ferrer copià ab tota fidelitat dit Llibre davant sis testimonis de vista, això ès, dos frares dominichs, dos Templers i dos prohoms lletrats. L'infant En Jaume dia 18 d'abril de 1269 ratificà tal còpia, que ab el temps la giraren en català de Mallorca. L'original se perdé, pero se conserva lo trallat, que inclogué en la seua *Història de Mallorca* lo Dr. Joan Binimelis del sigle XVI i publicà D. Josep M.ª Quadrado dins la seua *Història de la Conquista de Mallorca* l'any 1850.

b. *Crònica* del gran Rey En Jaume, anomenada *Libre dels feyts esdevenguts en la vida del molt alt senyor Rey En Jacme lo Conqueridor*, escrita baix de la inspiració del gran Rey per ma d'un de sos notaris que l'acompanyaven, provablement En Jaume Sa-Roca, clergue, mes envant *sacrista* de la Seu de Lleida i finalment bisbe de Osca (veyau l'eruditíssim

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

escorcoll d'En Manuel de Montoliu, *Anuari 1913-1914 de l'Institut d'Estudis Catalans,* ps. 277-310); *Estudis Romànics* del mateix *Institut*, T. II, p. 25-72, i d'En Jaume Massó i Torrents *Historiografia de Catalunya en català durant la època nacional,* New-York, 1906, ps. 22-42).

c. *Crònica* que sobre lo mateix Rey en Jaume I escrigué en llatí lo dominich Fr. Pere Marsili, del Convent de Sta. Catalina de Barcelona, enviat del Rey En Jaume II a Avinyó ab una comissió p'el Papa Clement VI, l'any 1309, fentlo cronista seu tres anys mes tart el mateix Rey, presentantli l'any 1314 Fr. Marsili aqueixa *Crònica* dividida en quatre llibres: el I sobre els primers anys del Rey En Jaume fins a 1229; el II sobre la conquista de Mallorca, Menorca i Eivissa; el III sobre la Conquista de València, i lo IV de la Conquista de Múrcia i de la mort de tan gran Rey. Han estudiada aqueixa *Crònica* ab ben diferent criteri, però ab gran competència i primor de judici, lo Rt. P. Jaume Villanueva dins son *Viaje Literario a las Iglesias de España,* T. XVIII, p. [28] 248-259, 313-326; D. Josep M.ª Quadrado en la seua obra citada, p. 6-15; En Jaume Massó i Torrents, dins son esmentat estudi, p. 36-39; i En Manuel de Montoliu ab son escorcoll *La Crònica de Marsili i el Manuscrit de Poblet* dins lo *Anuari de 1913-1914,* ja anomenat, ps. 277-310. Just un manuscrit romàn de tal obra, que segons lo P. Villanueva, la primeria del sigle XIX era a la biblioteca dels Carmelites Descalsos de Barcelona; mitx sigle mes tart, segons En Quadrado, era a la biblioteca de Sant Juan de la mateixa ciutat, i avuy, gràcies a Deu, ès a la Biblioteca Universitària de la Comtal Metròpoli. Per vergonya de la cultura catalana, aqueixa Crònica està sensa publicar. Dins l'*Arxiu Històrich de Mallorca* i dins el de la nostra Seu se conserven sengles codis dels sigles XIV o XV, just del llibre II de l'obra de Marsili en llatí i en català d'aquells sigles, versió ab tota evidència feta a Mallorca, com ho indiquen les peculiaridats característiques del dialecte mallorquí que hi surten a casi cada retxa, contant la conquista de Mallorca. Aqueixa versió mallorquina del llibre II de tal Crònica que En Quadrado publicà dins la seua mencionada *Historia*, ès lo únich estampat fins avuy de l'obra de Fra Marsili. —Convenen tots aquells críticchs que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hem anomenats, en que Fra Marsili no anà a beure a altres fonts mes que an el *Llibre del Feyts* i altres notes que poguessen obrar dins els arxius reyals del temps de la Conquista, limitantse ordinariament a posar en llatí tal *Llibre* i tals notes, amplificantlo retoricament. Així ès que la *Crònica* de Fra Marsili pertoca considerarla com a filla del *Llibre dels Feyts*, com un eco i resonància d'aqueix Llibre.

Aqueys tres monuments, contemporanis de la reconquista, son la font de la present investigació, que a falta d'altres mèrits, té el d'esser la primera que haja feta negú sobre tal tema. Els *noms de lloch i de família* que el *Llibre del Repartiment* i les *Cròniques* del Rey En Jaume retreuen com existents a Mallorca quant se feu la nostra Reconquista, ès evident que no elze posaren els reconquistadors ni els pobladors que derrera aqueys vengueren aquí i s'hi establiren. Tals noms elze trobaren a Mallorca reconquistadors i pobladors, i per lo tant pertanyen a la llengua que per temps havia parlada la nostra Illa. Vegem, donchs, quins noms son ells i quin ès lo seu demble, encarnadura i nerència. [29]

1. SANCTA PONSA. Dins lo *Libre dels Feyts,* c. 59 se conta d'«un loch que hauia nom *Sancta Ponsa*» (i encara s'ho diu, i ès una de les possessions mes grans de Mallorca), a on desembarcà l'host cristiana i hi hagué la primera batalla ab els sarrains. *Santa Ponsa* ve del llatí *Sancta Pontia* per assimilació de la *-c-* a la *t-* subsegüent (*sancta* > *santa)* i per la fusió de *-tĭ-* en *-ts-* > *s (Pontĭa* > *Pontsa* > *Ponsa)*, com de *nascen*TI*a* > *neixen*S*a, de crescent*TI*a* > *creixen*S*a.*

2. PORRASSA. Llegim dins lo mateix *Libre dels Feyts,* c. 61: «E les nostres naus... eren al cap de la *Porrassa*». *Sa Porrassa* ès una altra possessió veynat de *Santa Ponsa*, vorera de mar, assí dessà Calafiguera. An el *Mapa de Mallorca* del Cardenal Despuig, el millor que tenim per questió dels *noms de lloch,* aqueix *cap* té el nom peculiar de *Punta de la Tor* ab una plaja a cada banda, anomenades *plaja des Recó* i *plaja des Magaluf,* denominacions que ès molt provable que sien anteriors a la Reconquista. El *Libre del Feyts* no les anomena perque no ès cap tractat de geografia, i just posa *Cap de la Porrassa* perque ab això ja n'hi havia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

prou per l'obgecte de l'escriva reyal. Ara bé, ¿què vol dir *Porrassa? Porrassa* ès un vegetal que umpl els camps de Mallorca. Es lo *Asphodelus microcarpus* Viviani, derivat de *porrum*, ès a dir, de la forma plural *porra* (Gustav Körting, LRW 7320), com *portassa* de *porta, picassa* de *pich, fenoyassa* de *fenoy*. Lo sufixe llatí *-ácĕus, -ácĕa [-àcĭus, -àcĭa]*, que dins lo Català se resolgué en *-ás*, *-assa*, era freqüentíssim en llatí vulgar, i dins les llengues romàniques ha dat origen a milenars de mots per lo quant serveix per formar *intensius*, i en català en porem fer de qualsevol sustantiu i fins de casi tots els adgectius.

3. POLLENSA. An el cap. 57 veym: «... e dixemlos... que ab aquel (uent) poriem anar a *Polença,* que així era estat acordat que l'estol arribàs a Polença...» Se tracta, com veys, de la romana *Pollentia* que anomenen Strabó III, 4, 6; Ptolomeu, II, 6, 73; Pomponi Mela, II, 124, Plini, III, 77. Si el *Libre dels Feyts* escriu *Polensa* i no *Pollensa*, ès perque durant els primers sigles de la nostra llengua lo sò de *elle* no tenia grafia fixa per esser un sò nou, desconegut dins lo llatí. Tant l'escrivien ab dues *eles*, com ab una *y* i una *l*, com ab una *l* tota sola. La [30] doble *ele* llatina tornà dins lo català, ordinariament *elle (Po*LL*entia > Po*LL*ensa, pu*LL*us > po*LL, *ga*LL*us > ga*LL), sovint se conservà com a doble *ele (cē*LL*a > sə́l·lə, sibi*LL*a > sibil·la, exce*LL*entia > ətsal·lénsiə́),* i qualque volta se reduí a *l* tota sola *(vi*LL*a > vi*L*a, ga*LL*ina > ga*L*ina)*.

4. PANTALEU: Diu lo mateix *Libre dels Feyts*, cap. 58: «... E prop de la terra hauia un puget que no's tenia ab la terra que hauia nom *Pantaleu*.» *Pantaleu* ès un derivat mallorquí dels dos mots grechs: πεντε (cinch) i λαός (poble). La desinència *-aós* tornà *-éw*, fent recular l'accent de la *-o-* a la *-a-*, reduint per *apofonia* la *-á-* a *é-* i la *-o-* a *w* diptongal i esveintse la *-s*. Tal procés ès ben caracteristich i normal dins els dialectes balears, catalans i valencians, com ho demostren la partida de noms grechs i hebreus, acabats ab *-aos* o *-aios* i que, passant an els nostres dialectes, acaben ab *-éw* (*Jud*AÉOS > *juéw, hebr*AIOS > *hebréw, Galil*AIOS > *Galiléw, Zach*AIOS > *Zaquéw, Tadd*AIOS > *Tadéw.* I per lo mateix, els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

indígenes cristians de Mallorca, sens dupte molt abans de que venguessen els alarbs a plantarhi l'imperi de la Mitja Lluna, del grech πεντε λαός feren *Pentelέw.*

5. DRAGONERA: Diu el *Libre dels Feyts*, cap. 58: «E dix nos que aquí hauia un puig luny de la Ciutat .iij. legues per terra... e aquel puig havia nom la *Dragonera*». D'on vé lo mot *Dragonera?* Es evident que surt del llatí *draco,* que en català ha donat *drach* del nominatiu, i *dragó* del acusatiu *draconem;* i serví de rel a l'adgectiu *draconarius, -a, -um,* que dins els nostres dialectes sonorisantse la *-c-* en *-g-*, fentse la metàtesi de la *i* que passà davant la *-r-* i tocantse la *–i-* ab la *a* tònica, s'aprimà fentse diptongal i sortí lo diptonch *ai* que aviat se monoptongà fentse *-[é]-;* i a-les-hores resultà lo nostro adgectiu *Dragoner* i *Dragonera*. Per això els indígenes cristians de Mallorca, segurament abans de la dominació muslímica, aquella illa que fa de centinel·la a la nostra *Roqueta* mes enllà d'Andratx, sens dupte perque hi capllevaven dragons a balquena, la batiaren ab lo nom de *illa dragonera* i acabaren per dirli ronegament *Sa Dragonera*. Aqueix procés seguiren els indígenes cristians mallorquins, sigles antes de que vengués el Rey En Jaume a redimir la nostra Illa del despotisme musulmà, sigles antes de que venguessen els pobladors catalans, antepassats nostros. El procés que seguiren els indígenes cristians, [31] tants de sigles abans de la Reconquista, per tractar les paraules llatines, transformantles en paraules mallorquines, ès el mateix que seguiren sincronicament els indígenes de la *Marca Hispànica*, la Catalunya central i oriental d'ara, i els de les comarques que s'estenen desde el Pallars i Ribagorça fins a Elx i Santa Pola, que constituexen avuy la Catalunya occidental i lo *Reyalme de València*. ¿En què me fund per dirho? En la mateixa cosa. Fa cinch o sis anys que davant el fet de que els adgectius llatins *lignarius, ferrarius, porcarius, sabatarius, vicarius* haguessen donat en català *llenyer, ferrer, porquer, sabater, veguer,* me va ocórrer que seria degut an el traspàs de la *-i-* de derrera la *-r-* a davant la mateixa *r* i que a-les-hores de la topada de la *i* ab la *a* tònica

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

havia de resultar un diptonch *ai*, que, seguint la lley general dins les llengues romàniques de la monoptongació de tal diptonch en *[é]*, la desinència llatina -*ārĭus* tornà –*[e]r*. Jo veya claríssim aquest procés, però no tenia cap fet llingüístich, cap mot per comprovar, per demostrar la *realidat* de tal procés. Gràcies a Deu, aquest any passat, registrant lo preciosíssim *Vocabulario de voces ibéricas y latinas usadas entre los mozárabes* d'aquell home de Deu D. Francesc Xavier Simonet, Catedràtich de llengua aràbiga a l'Universitat de Granada, hi trobí una partida d'aquells *fets llingüístichs* que tanta de falta'm feyen per provar que la meua teoria era una pura *realidat*. Lo professor Simonet me senyalava com a font de tals *fets,* lo *Llibre del Repartiment de València*, que's guarda dins l'*Arxiu de la Corona d'Aragó* i el publicà D. Pròsper de Bofarull i Mascaró, dins lo tom XI de la monumental *Colección de Documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, publicada de R. Orde. Ventassí uns quants d'aqueys *fets* per mostra: *Yan*AI*r* (vocab. 609) de *Ianu*ARIUS, que donà *gen*ER; *febr*AI*r* (ib. 210) de *febru*ARIUS, que donà *febr*ER; *sabath*AIR (ib. 507) de *sabat*ARIUS, que donà *sabat*ER; *forn*AI*r* (ib. 229) de *furn*ARIUS, que donà *forn*ER; *calçath*AI*r* (ib. 74) de *calcet*ARIUS, que donà *calset*ER. Lo *Repartiment de València* en du també una partida de *fets* d'aqueys. Just en senyal dos: «Domus p. Mohamat *Albard*AY*r* (t. XI, 523) de *albard*ARIUS, adgectiu de *albarda* (Du Cange, Niort, I, 163), que donà *albard*ER, 'qui fa *albardes* o *aubardans*'; — «Domus Mahomet *Alpetr*AY*re* (ib. p. [32] 518) de *petr*ARIUS, que donà *Petrer*, un poblet de llengua valenciana entre Monòver i Castalla, província d'Alacant. De tots aqueys *fets* se desprèn que els indígenes cristians mallorquins, sigles antes de venir el Rey En Jaume a redimir la nostra Illa i tal volta antes d'ensenyorirse'n els sarrains, de l'adgectiu *Dracon*ARIA feren primer *Dracon*AIRA i mes envant *Dragonera*, que fonch lo nom que En Berenguer Gayràn, còmit de galea, digué an el rey En Jaume que tenia aquella illeta, quant se trobaven davant lo port de la Palomera apunt de desembarcarhi.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

6. PALOMERA: Llegim an el *Libre dels Feyts,* cap. 58: «E entram lo primer diuenres de Setembre al port de la Palomera». Aquest port està just davant l'illot del *Penteleu*. ¿D'on ve *Palomera?* Es un derivat de *Palumba*, un derivat del llatí, que passà intacte a la nostra llengua, com ho demostren los llinatges *Palomba* d'Alguer i *Palombàs* de Mallorca. *Palombás* ès el plural de *palombar*, que per forsa ha d'esser cosa de palombes. De *palumba* se formà l'adgectiu *palumbarius, -a, -um.* Se sustantivaren *palumbaria* i *palumbarium*, significant segons Du Cange, Niort, VI, 123, 124, *locus ubi palumbes nidificant*. ¿Com de *Palumba* i *palumbaria* se feren *Paloma, Palomera? Paloma* resulta de la pèrdua del sò *b*. Derrera *m* la *b* se sol perdre dins els nostres dialectes, com se veu ab els mots *pl*OM de *plu*M*bum, co*M*a de cu*M*ba, colo*M*a* de *colu*M*ba, llo*M de *lu*M*bus, to*M*ar* de *to*M*bare*. Per això de *palu*M*ba* se feu *Paloma*, mot que dins els nostros dialectes no ha tenguda gayre sort; la seua rival *coloma* de *columba* s'ès feta la madona no deixantli casi mes que un reconet dins la *Doctrina*, allò de *L'Esperit Sant en forma de* PALOMA. Altre tant ha fet *colo*M de *colu*M*bus,* que no ha deixat xorar *palom* deixantli just una punta de terra devers Begur (Baix Empordà), anomenada *Punta de Palom* que ab la *Punta de la Sal* forma la *Cala de la Tuna*. Lo *Diccionari Català* Labèrnia-Salvat consigna la existència d'un peix que ha nom *palomb*, en cast. *pastinoca, frigon;* que el Diccionari de N'Aladern li diu *palombe,* i el de Labernia primitiu, ed. de 1864, li deya *palombe.* Es mes abundosa la forma derivada *Palomera*, que n'hi ha un enfilall. A les Guilleries (província de Girona) hi ha lo *Coll de Palomeres*, i n'hi ha un altre entre les conques del Ter i del Llobregat. An el terme de Sant Martí de Llémena, devers Amer, a NO de Girona [33] hi ha la Serra Palomera. Dins lo terme de Palmerola cap a la Pobla de Lillet hi ha la parròquia de Sant Julià de Palomera, un temps del bisbat d'Urgell, ara del bisbat de Solsona, i que dins un document de l'any 839 s'anomena *Palomera sive Palomerola*. A la costa de Tarragona cap a la Torredembarra i terme de Creixell hi ha la punta i la plaja de *La Palomera*; a 9 kilòmetres de la Pobla de Segur cap an el riu Flamicell dins el terme de Serradell hi ha una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

muntanya anomenada *Palomera;* i devora lo llogaret de Cabañas, de llengua *churra,* partit judicial de Requena dins la província de València, hi ha un redol de cases que també du per nom *Palomera.* Dins la província de Màlaga, partit judicial de Marbella, hi ha un redol de tal nom, i dins la província de Albacete, partit judicial de Chinchilla hi ha un llogaret, i dins la província i partit judicial de Cuenca n'hi ha un altre, tots dos ab lo nom de *Palomera;* i dins la província de Santander hi ha unes muntanyes molt selvatges i un port que nomen *Palombera*. El citat professor Simonet dins son *Glosario* pl. 418 posa *Palumber* com a nom geogràfich de Mallorca. Sens dupte aqueix professor tragué això de la *Conquista de Mallorca* d'En Quadrado. pl. 461, que retreu la llista dels *Rafals* i *Alqueríes* del districte de Pollença que posa lo *Llibre del Repartiment:* «Rafal *Palumber,* del latín *palumba* paloma, de donde retiene aun el nombre de *Colombar*, del mismo infante».

Ja hem vist que lo gran Du Cange diu que *Palumbaria* i *Palumbarium* ès lo *lloch a on fan lo niu les palomes*. Lo *Diccionario* de la Reyal Acadèmia, ed. de 1914, diu que «Palomera» vol dir «Palomar pequeño de palomas domésticas» i que a Andalusia vol dir: «Casilla en que hacen sus nidos y crían las palomas». Lo *Dicc. Cat.* D'En Labèrnia-Salvat, just diu que *Palomera* ès una *vela de barca*. El Dicc. Cat. d'En Bulbena diu: *Palomera:* «aparejo para la caza de palomas». Lo *Diccionari Provensal* d'En Mistral posa *Palomiera* del provensal antich, i del bearnès posa *paloumiero* i *paloumèro* i diu que significa: «Appareil pour la chasse aux palombes, filets pour la chasse aux ramiers». Lo *Dictionaire Béarnais* de Lespy i Raymond, Montpeller, 1887, diu que la *paloumière* ès un «lieu éleve et particulièrement disposé où a été établi un attirail spécial pour prendre des palombes». —*La Palomera* a on s'aturà lo rey [34] En Jaume, com venia a pendre Mallorca, ès avuy una possessió ab una muntanya. Tantes de *Palomeres* escampades dins el territori de la nostra llengua i dins els altres dialectes occitànichs del mig-dia de França i dins els dialectes castellans, indiquen dues coses: 1a l'importància social que tenia durant els sigles mitgevals la cassa de *palomes* o coloms; i 2a el sentit

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

primitiu de la paraula *palomera*. L'importància social de tal cassa, entre altres, la demostrà mon amich lo notable historiograf En Francesc Carreres i Candi dalt lo primer tom del *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, a ont replegà un sens fi de disposicions llegals sobre la *cassa de palomes* en l'Edat Mitja catalana. En quant an el sentit, sembla el primitiu el que espressa lo *Diccionari Bearnès* d'En Lespy i Raymond. Fixantnos en les *palomeres* que la toponímia balear, catalana, valenciana, castellana, andalussa i llengadociana ens presenta, se veu que unes no son mes que adgectius *(serra* PALOMERA, *muntanya* PALOMERA, això ès, que hi abunden les *palomes* i que n'hi ha casseres), i altres son *adgectius sustantivats,* ès a dir, sustantius que signifiquen lo que diu lo *Diccionari Bearnès* de Lespy i Raymond: *llochs elevats i particularment disposts per cridarhi palomes i agafarleshi».* I com ès natural que les hi agafassen ab filats, tals filats acabaren per dirse *palomeres*. La PALOMERA, *vela de barca*, consider que s'anomenarà tal per la semblansa que puga tenir ab una *paloma.* La forma *Palombera* que trobam a Santander, lo llinatge *Palombàs* que hi ha a Mallorca, i lo nom geogràfich *Palumber* que el Prof. Simonet senyala a Mallorca, son formes anteriors a *palomera, palomer* (mariner encarregat de les veles) i *palomar.* Fixantmos en els mots *palomera* i *palomer*, obgecte d'aquest endardell, se veu que resultaren de la pèrdua de la *b* i del traspàs de la *-i-* de derrera la *r* a davant i de la formació d'un diptonch *aj* i subsegüent monoptongació en -[é]- del mateix: *Palu*M*b*ARIA > *Palu*M*b*AI*ra* > *Palu*M*b*E*ra* > *Palom*ERA. —*Palu*M*b*ARIUM > *palu*M*b*AIr (per la pérdua de -*um*, lley general de la fonètica dels dialectes catalans, balears i valencians) > *palo*M*b*ER > *palom*E*r*. De manera que els indígenes cristians de Mallorca, molts de sigles abans de la venguda del rey En Jaume I i dels pobladors catalans que gràcies a ell vengueren i nosaltres en procedim, formaren aqueys dos [35] mots seguint lo mateix procés de sos correlligionaris i consanguineus del continent.

7. SENTUERI: Veym an el *Libre dels Feyts*, cap. 113: «E laores metem ma a conquerir les montanyes, els castells que els tenien per nom

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Oloró (Alaró) e Polensa e *Sentueri*». I dins lo cap. 72 trobam: «... e Ffelenig on ès lo castel de *Sent tueri*». La xapada del nom en doss: *Sent* i *tueri* no té cap importància p'el nostre cas. Sens dupte se deu a la inseguredat que reynava durant l'Edat Mitja en la grafia de certs sons, sobre tot consonants, que sovint els endoblaven, com se veu en el mot *Ffelenig* del citat cap. 72. —Ja sabeu on ès lo castell de *Santueri,* a Felanitx, a la cuculla d'un puig mes enllà del de Sant Salvador. ¿Què vol dir *Sentueri? Santa-vila.* Es un nom compost de dos elements: un llatí *santu* < *sanctu,* i un basch *eri* < *iri* 'vila', siga lo poble basch la tanyada sobrevivent del poble *ligur* o del poble *iber,* un i altre estesos successivament dins casi tota la nostra península en la època prehistòrica, i procedents tots dos, segons parer de respectables autors, del nort d'Àfrica, a on eren arribats d'Orient (Bosch i Gimpera, *Prehistòria Catalana,* —Barcelona, 1919 —pl. 190-194; Schulten, *Numantia. Ergebniss der Ausgrabungen*. —Munich, 1914— I. 60 i ss.).

Eri ès una tramudansa de *iri*. Dins els dialectes catalans la *e* tònica per influència de una *i* postònica torna *i;* i així tenim *bístiə* de *bèstia, sikiə* de *sèquia, səltiri* de *psalteri, səməntiri* de *cementeri*. Però aquí se dona lo cas invers: la *i* de *iri* torna *[ɛ].* Lo qual s'esplica perfectament perque la *i* breu tònica, com fan notar els romanistes (Zauner, *Rom. Sprachw.* I. § 5), tornà *e* en llatí vulgar, i així tenim bal. *pəl* i cat. *p[é]l* de *pilu*, *ll[é]ngua* de *lingua*, bal. *ə*spə́s i cat. *əspés* de *spĭssu,* bal. *məts,* cat. *mɛts* de *mĭttis*. De modo que el dir *Santueri* en lloch de *Santuiri* prové de que els sarrains espanyols i els muzaràbichs tractaven la i tònica de *iri* com *i* breu. En Quadrado que, ancque no se fos dedicat gayre a la filologia, tenia una vista molt fina per la llingüística, ja feu notar *(Conqu. de Mall.* p. 463) que la alqueria *Santueri* que el *Libre del Repartiment* situa an el districte de Pollença, avuy se pronuncia *Santuiri*. A Felanitx an el sigle XIV, tant deyen *Sentueri* com *Sentuiri*, com apareix dins els *Libres de dades* dels anys 1322, 1323 i 1339 de l'Arxiu [36] Municipal de dita vila (M. Bordoy i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Oliver, *Historia de Felanitx.* —Felanitx, 1919-I, 269-270). Vetassí lo que posen aqueys *Libres:* el de 1322 diu: «Divendres a V dagost pagam an G. Dila, Castlan de *Sentueri* per alcunes obres que feu el dit castel so es en adobar lo forn e lo molí. XV ss. V dr.». El *Libre* de 1323 posa: «Dimecres a XXVI iorns de Juny de layn de MCCCXXV vench a compte ab los procuradors en Bng. Sunyer de la obra que auia feta en lo castel de *Santuiri*...». El *Libre* de 1329 espressa: «Aquest libre es de la obra del casteyl de *Sent uerj...».* Tampoch té importància aquesta xapada del mot en dos: *Sent uerj.* Se tracta d'un altre cas d'inseguredat de l'ortografia mitgeval, perfectament esplicable per referirse a un mot estrany i que l'escriva no sabria propiament què volia dir. —Aqueix aplech de la rel basca *iri* ab la llatina *sanctu* ès un fet llingüístich que confirma l'història del basch (ibèrich? ligur?) i del llatí dins Espanya. Lo llatí arribà a Mallorca quant els Romans se'n apoderaren, l'any 123 a. de C. La venguda del basch (¿ibèrich? ligur?) a Mallorca pertany a la prehistòria, no sabem quant fou. Lo únich que sabem, ès que, després de la conquista romana, an aquesta Illa no hi ha haguda cap invasió ligúrica, ibèrica ni basca que ens pogués dur la rel *iri*. Aqueixa rel ja feya molts de sigles que era aquí quant hi arribà la rel llatina *sanctu*. Aquí com sempre la llingüística se dona la ma ab l'història. —Retreu En Quadrado *(Conq. de Mall.* 463) a propòsit de «l'alqueria Santueri, hoy Sentuiri», que n'hi ha qui diuen que tal nom surt de *centum viri*, però ell creu que ès un nom de sant. Lo de *centum viri* no té cap ni peus. Per dir que ès el nom d'un sant, falta veure a on hi ha hagut may cap sant que s'anomenàs *Veri* ni cosa que s'hi assembl.

8. MONTUERI: Dins el *Libre dels Feyts,* c. 72, lletgim: «E aquestes son les partides que son en pla: *Montueri...*». Ens trobam ab un altre nom compost de dos elements: un llatí *montu* < *monte*, i un altre basch *(*ligur? ibèrich?) *eri* < *iri:* vila. ¿Com sortí d'aqueixes dues rels *Montuiri?* Per lo que hem dit sobre *Santueri.* En català la rel *monte* si s'aplega ab una altra rel llatina o catalana, pert la *-e*, i així resulta *Mont-serrat, Mont-sant, Mont-clar, Moner* (< Mon-ner < monte nigro). Ara, si s'aplega ab rels

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'idiomes estranys, la *-e-* torna *-i*, i així [37] tenim de *Monte-Sion* > *Monti-Siòn,* de *Monte Calvariae* > *Monti-Calvari*. Ja en llatí, com fa notar Grandgent *(An Introduction to vulgar latin,* § 364), se confonien la *-i* i la *-e* dels noms de la 3a declinació com *mons –tis*. Però en *Montueri* (avuy *Montuïri),* la *-e* ès tornada *-u*. ¿Com s'esplica això? Molt facilment: els sarrains d'Espanya, com observa Simonet *(Glosario* pàg. CLXXVI) convertien la *i* ab *u*, i així, en lloch de dir *Monti –eri,* digueren *Montueri* > *Montuiri (*Vila-del-turó*)*. —Allò que En Quadrado *(Conq. de Mall.* 435) apunta de si *Montueri* vendria de *Mons-Iberii,* no passa d'una ocurrència enginyosa, inacceptable si no s'adueixen proves solidament fundades.

9. CA-NA-ROSSA: Una de les «partides» que la Crònica reyal (c. 72) posa an el «pla», es «canarossa». Segons En Quadrado *(Islas Baleares*, 1061, 1062), aqueixa «partida» o districte inclovia els termes actuals de Sencelles, Binissalem, Alaró i Santa Maria ab tots els llogarets de quiscuna d'aqueixes viles. Diu En Quadrado (ibid.) que el nom aràbich d'aqueixa «partida» era segons lo *Llibre del Repartiment: Hanat-ar-rosa* (posada o botiga de la novia). Se veu a la llegua que el nom aràbich no ès mes que la traducció literal del nom que posa lo *Libre dels Feyts: hanat* (posada o botiga) + *ar* (l'article, que ab aràbich espanyol era *al* i avuy an el Marroch ès *el* tant p'els noms masculins com p'els femenins; aquí la *l* torna *r* perque el nom ab qui va l'article, comensa ab *r*) + *rosa* (En Quadrado tradueix *novia).* En Quadrado no sabia aràbich. Qui li traduí els mots aràbichs del *Llibre del Repartiment*, fou don Pascual de Gayangos, sens dupte lo primer arabista espanyol d'aquell temps. De manera que *hanat-ar-rosa* que figura dins lo dit *Llibre,* significa literalment *botiga de la novia.* L'any 1918 estudií una micoya l'aràbich ab mon bon amich D. Ferran Montilla, professor de tal llengua a l'Escola de Comerç de Mallorca. No passí gayre mes enllà de l'alfabet i ho haguí de deixar córrer per falta absoluta de temps. Però Deu, l'amich mes gros de l'*Obra del Diccionari* (inmediatament derrera Deu, ve Sa Reyal Magestat l'Alt N'Alfons XIII, Comte de Barcelona i Rey d'Espanya), ha compostes les coses de tal manera que ens ha enviat devers Mallorca un altre bon amich, En Ramon

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mahomet Medina, nadiu de Tetuan, que son pare era notari i ell du [38] idea d'habilitarshi, i per los presents ens ajuda ab cos i cordes en l'*Obra del Diccionari* endardellant i espinzellant les rels aràbigues de que estàn reblits els dialectes catalans, valencians i balears. Consultat En Medina sobre el nom *hanat-ar-rosa,* després de fulletjar ell lo *Dictionnaire Pratique Arabe français, contenant tous les mots employés dans l'arabe parlé en Algérie et en Tunisie... par Marcelin Beaussier,* —Alger, 1871, i lo *Supplement aux Dictionnaires Arabes* par *Dozy*—Leyde, E. J. Brill, 1881 — ens diu que desconeix la forma *hanat*, sens dupte existent dins l'aràbich del sigle XIII. En canvi dins el tetuanès actual hi ha lo mot *ḥanúš-'arúsa* (lo mateix mot aràbich en transcripció fonètica perque tothom ho puga lletgir, puys en lletres aràbigues per casi tothom seria un geroglífich poch menys que indescifrable). I ¿què vol dir *ḥanúš-'arúsa? La botiga de la novia,* no que sia propiedat de la *novia*, sino que hi venen totes les coses que ha de mester una novia, això ès, una dona que's casa: *ḥanúš* propiament vol dir *perfum, aroma, fragància,* i per estensió vol dir també les robes i vestes perfumades i fins i tot la casa o botiga a on venen tot aquest recapte. Ara bé, ¿què té que veure la *botiga o casa a on venen les coses que calen a una dona el dia del casament,* ab el mot del *Libre dels Feyts: Canarossa?* An el meu entendre té molt que veure. Aquell que traduí en aràbich *Canarossa* per *Hanat-ar-rosa* coneixia prou bé el valor del mot *Canarossa*, que son tres mots aplegats: *Ca-Na-Rossa (Casa-de-Na-Rossa). Ca<caa<casa* ès un procés frequentíssim i corrent dins tots els dialectes catalans, valencians i balears, i que se veu que ho era ja entre els muzaràbichs mallorquins, sigles antes de venir el rey En Jaume a rescatar Mallorca del jou aclotellador de la Mitja Lluna. I ¿què en direm de l'article personal *Na?* Se veu que ja corria per Mallorca quant els islamites vengueren a consolidarhi llur domini. Ja sabeu d'on surt tal article: NA < *do*NA < *dom*Na < *Domi*NA, p'els noms femenins; *En*, *Ne* < *dom*Ne < *domiNE* p'els noms masculins. L'aràbich no té article *personal* i per lo mateix fa servir, an aqueix cas, l'article general: *al* p'els sarrains

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

espanyols, *el* p'els marroquins d'ara. ¿Com així lo traductor aràbich no traduí lo mot *rossa,* i el deixà tal com sonava en la llengua corrent a-les-hores an aqueixa [39] illa? Se comprèn que el deixàs intacte: se tractava d'un *nom de lloch* que no era prudent capgirar desfigurantlo de tot. Mantenint la forma *rossa* se salvava la identitat del nom en lo sustancial. I ho feu ab tanta d'escrupulosidat, que, en lloch d'escriure'l ab dues *ss (rossa)* com el *Libre dels Feyts*, ho escrigué just ab una *(rosa)*, i se comprèn que ho fes així perque l'aràbich té una lletra, *zāj*, per representar lo so *alveolar fricatiu sonor (s* sonora), i en té una altra de lletra, *sīn,* per representar lo sò *alveolar-fricatiu sort (s* sorda), que lo català escriu ab una *s* a principi de mot (S*et)* y després de consonant *(escapsar)*, i entre vocals l'escrivim ab dues *ss (ca*SS*ar, ro*SS*egar).* Ara *s* sonora, entre vocals, l'escrivim ab una *s* tota sola *(no*S*a, espa*S*a, gri*S*a);* i si ès inicial de mot o derrera consonant, l'escrivim ab *z (z*elós, *z*ero, *quinze, dotze).*

I ¿com així, dirà qualcú, an aqueixa «partida» o districte del Pla, que inclovia Sencelles, Binissalem, Alaró i Santa Maria ab tots llurs llogarets, li posaren els muzaràbichs mallorquins *Ca-Na-Rossa?* An això no hi sabria respondre, sino recordant que els *noms de lloch* son una de les coses mes envitricollades i males d'endardellar en totes les llengues, sempre que manquen documents per comprovar lo procés que segueixen els mots en llur desplegament a través dels sigles. De *noms de lloch* que son vertaderes frases o *construccions* com *Ca-Na-Rosa,* Mallorca n'està plena. Ventassí uns quants: *Ca-Na-Biela* (Manacor), *Ca-Na-Berga* (ibid.), *Ca-Na-Nina* (Sant Llorenç des Cardassar), *Ca-N'Amer* (ibid.), *Ca'n Fuyana* (Manacor), *Ca's-Correu* (Pla de Ciutat), *Ca'n-Bosch* (Pollença). Lo nom de *Ca-Na-Rossa* fa sigles que ha desaparegut, subsistint just *So-Na-Rossa*, redol de cases dins lo terme de Sencelles. *Ca-Na-Rossa*, lo mateix que aqueys altres noms de lloch que comensen per *Ca'n* o *Ca-Na* son vertaderes construccions *asindètiques* de *sustantiu nominatiu ab sustantiu genitiu: Casa-Dominae Rŭssae; Casa-Dominae Gabrielae,* etc. I *So-Na-Rossa* ¿què ès mes que *Ecce-hoc-dominae-Rŭssae?*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

10. BUNYOLA: Entre les «partides» o districtes de «les muntanyes de Maylorques» posa lo *Libre dels Feyts,* c. 72, «Bunyola», que evidentment surt de *Buniola,* diminutiu de *Bunia.* Lo *Thes. Ling. Lat.* II, col. 2245 du totes aquestes formes: «*Bunia* byden (anglosax. idem quod [40] *cupa, dolium)* Gloss. V, 404, 34. —*Bunias, -dis:* naporum genus. —*Bunion, -ī:* naporum genus». De manera que *bunia* era una casta de nap. Usen aquestes formes autors de tant de pes com Columela, Plini, Apuleu i Dioscor. Es un nom grech que entrà dins lo llatí i així s'aclimatà a Mallorca. Segons En Quadrado *(Conq. de Mall.* p. 435), que tenia En Gayangos per Mestre d'aràbich, *Bunia* vol dir «construcción de cal y canto». L'honorable Simonet (*Glos.* 62) fa venir *Bunyola* de *vineola* < *vinea.* Tenint la rel *bunia*, trobam que no cal apellar a *vineola*.

11. PETRA: An el mateix cap. 72 del *Libre dels Feyts* figura *Petra* com un districte del Pla. Es un nom purament llatí i que els sarrains no posaren, sino que el trobaren posat quant s'ensenyoriren de la nostra illa, i ja devia fer molts de sigles que hi existia, segurament desde els primers de la conquista romana. *Petra* ès la forma primitiva del mot, pertanyent de ple a la època clàssica. Quant devers lo sigle V lo *llatí vulgar* se sobreposà an el llatí clàssich o *escrit, petra,* com *patre* i *matre,* perdé la –*t*-, i resultà *pera*, com *pare* i *mare*.

12. CAP-DE-LA-PERA (Cap-de-pera): Lo *Libre dels Feyts*, cap. 118, posa en boca del rey En Jaume I aqueixes paraules: «Encara los dixem que nos nos acostariem al *Cap de la Pera*, don ha tro a Menorcha .XXX. milles de mar». De manera que *Cap-de-pera* no ès *Caput-de-Petro,* sino *Caput-de-petra.* Per lo mateix ès un nom que ja el trobà lo rey En Jaume a Mallorca, que no el posaren els sarrains, sino els nostres muzaràbichs o llurs antepassats dels sigles VI o VII.

13. MURO: Entre les «partides» del «Pla» posa lo *Libre dels Feyts*, c. 72, *Muro*. Ja sabeu que el llatí *murus, -i* donà en català *Mur*. ¿Com, donchs, dins el *Libre dels Feyts*, del sigle XIII, surt aquest nom *Muro*, situat dins el cor de Mallorca? La desinència *-uro* repugna an el català i sembla característica de la llengua castellana. Aquest nom *Muro* no el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

posà el Rey En Jaume, sino que el trobà posat. I com no ès cap nom aràbich, no hem de creure que el posassen els sarrains, sino els cristians que els sarrains trobaren a Mallorca la primeria del sigle X, i tal volta ja le hi trobaren els romans quant l'any 123 abans de Crist s'ensenyoriren de l'Illa. ¿D'on surt *Muro?* Fins ara havia cregut que sortia del llatí *morus,* segons Du Cange, Niort, V, 529, *locus palustris*, del mateix [41] significat que *mora* (id. ibid. 515): *locus aquaticus, palus, stagnum:* bufera, marjal, terra aygualosa, estany, toll. M'havia duyt a creure això el fet de que bona part del terme de *Muro* ès marjal o bufera. Lo nom de *Muro* sovintetja dins la toponímia espanyola. Dins lo partit judicial de Cocentaina, província d'Alacant, hi ha la vila de *Muro*. De viles de tal nom n'hi ha tres dins la província de Logronyo, tres dins la de Lugo, una dins la de Sòria, dues dins la d'Osca i una dins la de Corunya. Llavò n'hi ha un enfilall que duen tal nom, no en singular, sino en plural: *Muros*. De viles així n'hi ha quatre dins la província de la Corunya, dues dins la de Pontevedra, una dins la de Lugo, dues dins la de Oviedo. De *moru* poria ferse *muro* si la –*o*- baratava de lloch ab la –*u*-. Me induia a creure en tal canvi la partida de viles que hi ha dins Espanya que se diuen *Mora:* n'hi ha dins les províncies de Salamanca, Albacete, Navarra, Lugo, Osca, Terol, Toledo, Lleida, València, Tarragona i Barcelona. Lo canvi de *moru* o *mora* ab *muro* podia haverlo produit la manera especial de pronunciar les vocals que els sarrains tenien, pronunciant *May*U*rca* en lloch de *Maj*Ó*rica, r*U*ca* en lloch de *r*O*ca* (Simonet, *Vocab.* CLXXVI). L'estudi mes acorat de la nostra toponímia me decantà de tal inducció. A la Conca de Tremp hi ha una mica de vila que nom *Mur.* Entre Sort i Pallerols (alt Pallars) hi ha *Vila-Mur;* a València i a Mallorca hi ha lo llinatge *Mur;* a la província de Barcelona, partit judicial de Manresa hi ha la vila anomenada *Mura;* devers la Serra d'En Galceran, província de Castelló, hi ha una muntanya que li diuen *Muró* i que tant pot esser un diminutiu de *Mur* com lo mot llatí *muro, -onis,* el qual, segons Du Cange, Niort, V, 553, ès lo mateix que *murio* o *morio, -onis,* que St. Agustí espinzella dins l'Espíst. 7 dient: «Illi quos vulgo *Moriones* vocant, quanto magis a sensu communi dissonant,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

magisque absurdi et insulsi sunt». I dins l'Epíst. 28 afitx: «Quidam tantae sunt fatuitatis, ut non multum a pecoribus differunt, quos *Moriones* vulgo vocant». De manera que *muró*, si ve de *morione* o *murione*, vol dir *insensat, absurd, insuls, sensa sentit comú, ple de fatuidat, que no se diferencia gayre del bestiar.*

D'on venen aqueixes formes: *Mur, Mura, Muró?* ¿Surten del llatí *murus, -i,* o del bask *muru?* Segons López Mendizábal, *Dicc. Bask-Castellá,* —Tolosa, 1916— [42] *muru* vol dir: *cerro, altozano* (serral, turó). La toponímia basca està brufada de tal nom. A la vall de Yerri, devers Estella (Navarra), hi ha un turó coronat d'un castell, anomenat *Muru*. Dins Navarra mateix, partit judicial de Pamplona i terme municipal de Zizur, hi ha lo llogaret de *Muru de Astrain*. I ara veyau la partida de derivats de tal forma que ens ofereix la mateixa toponímia:

a) *Murua:*[1] rierol del terme municipal de Beasain, part. jud. de Tolosa, prov. de Guipúscoa; —*b*) *Murua*:[2] barri del terme municipal i partit judicial de Marquina, província de Biscaia; —*c*) *Murua*:[3] llogaret del terme municipal de Cigoitia, partit judicial de Vitòria, província d'Àlaba; —*d*) *Muruas*:[4] llogaret del terme municipal de Sant Pere de Muros, província de Lugo; —*e*) *Muruas*:[5] llogaret del terme municipal de Navia de Suarna, província de Lugo; —*f*) *Muruarte*[6] *de Reta:* llogaret del terme municipi de

---

[1] Nota (1) de l'original: En basch l'article no va davant lo nom, sino derrera (A. Campion, *Gram. de los cuatro Dialect. De la Lengua Euskara,* —Tolosa, 1884, p. 133). Per això, *murua* vol dir *lo serral, lo turó*.

[2] Nota (1) de l'original: En basch l'article no va davant lo nom, sino derrera (A. Campion, *Gram. de los cuatro Dialect. De la Lengua Euskara,* —Tolosa, 1884, p. 133). Per això, *murua* vol dir *lo serral, lo turó*.

[3] Nota (1) de l'original: En basch l'article no va davant lo nom, sino derrera (A. Campion, *Gram. de los cuatro Dialect. De la Lengua Euskara,* —Tolosa, 1884, p. 133). Per això, *murua* vol dir *lo serral, lo turó*.

[4] Nota (2) de l'original: Notau que aqueys dos noms de lloch son avuy fora de territori basch; la gent que habita a tals llochs, no viuen ni rallen basch, sino gallech, i per lo mateix tracten tals noms com si fossen gallechs, donantlos una desinència plural no basca, sino gallega.

[5] Nota (2) de l'original: Notau que aqueys dos noms de lloch son avuy fora de territori basch; la gent que habita a tals llochs, no viuen ni rallen basch, sino gallech, i per lo mateix tracten tals noms com si fossen gallechs, donantlos una desinència plural no basca, sino gallega.

[6] Nota (3) de l'original: Compost de dos sustantius: *muru* (turó) + *arte* (entre): *entre turons.* Comunicació de 20 de juliol (1925) del Prof. D. Angel de Apraiz, Secretari General de la Societat d'Estudis Baschs. —Donostia (San Sebastian).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Elorz, partit judicial de Aoiz, província de Navarra; —*g*) *Murubarren*:[7] lloch despoblat del terme municipal de Puente la Reina, partit judicial de Pamplona, prov. de Navarra; —*h*) *Murueta*:[8] casa solar de Abadiano, partit judicial de Durango, província de Biscaia; —*i*) *Murueta*:[9] barri del terme i partit judicial de Durango, província de Biscaia; —*j*) *Murueta*:[10] vila del partit judicial de Guernica, província de Biscaia; —*k*) *Murugarren*:[11] llogaret del terme municipal de Yerri, partit judicial de Estella (Navarra); —*l*) *Muruzabal*:[12] vila de la vall de Ilzarbe, partit judicial de Pamplona (Navarra); —*ll*) *Muruzabal*[13] *de Andion:* vila del partit judicial de Tafalla (Navarra). [43]

Davant tots aquests fets toponímichs, consideram que *Mur* de la Conca de Tremp, *Vila-Mur* del Pallars, *Mura* de la província de Barcelona, *Muró* de la de Castelló, *Muro* de la província d'Alacant i els *Muros* de les províncies de Logronyo, Lugo, Sòria, Osca, Corunya, Pontevedra, i Oviedo, lo mateix que *Muro* de Mallorca que el *Libre dels Feyts* ens retreu, surten tots, no del llatí *murus, -i,* sino del basch *muru,* havent sufrides a la desinència diferents tramudanses segons lo vocalisme de cada regió, puys a les Balears i an el Reyalme de València, abans d'ensenyorirse'n l'èpich rey En Jaume I, reynava envers de les vocals àtones finals una lley mes consemblant a la de les regions de llengua castellana y galayca que a la de Catalunya vella, Pallars i Conca de Tremp, com n'ès una prova el

---

[7] Nota (4) de l'original: Compost de *muru* (turó) + *barren* (dedins, peu, extrem inferior): *peu* o *falda del turó* (Comun. cit. del Prof. D. Angel de Apraiz.

[8] Nota (5) de l'original: Compost de *muru* (turó) + *-eta* (sufixe de pluralisació, encara que de menys estensió que *–aga.* Lòpez Mendizabal, Dicc.).

[9] Nota (5) de l'original: Compost de *muru* (turó) + *-eta* (sufixe de pluralisació, encara que de menys estensió que *–aga.* Lòpez Mendizabal, Dicc.).

[10] Nota (5) de l'original: Compost de *muru* (turó) + *-eta* (sufixe de pluralisació, encara que de menys estensió que *–aga.* Lòpez Mendizabal, Dicc.).

[11] Nota (6) de l'original: Compost de *muru* (turó) + *garren* (sufixe que, segons D. Resurrecció M. de Azcue, President de l'Acadèmia de la Llengua Basca, «Dicc. Vasco-Español-francés», s'usa ab paraules que de qualque manera indiquen temps i orde (Comun. cit. del Prof. D. Angel de Apraiz). Lo valor exacte de *Murugarren* el Prof. Apraiz no gosa expressarlo per la enreviscladura de tal mot, massa mal de desllatigar.

[12] Nota (7) de l'original: Compost de *muru* (turó) + *-zabal* (ample, amplitut, aixamplar, López Mendizabal, Dicc.).

[13] Nota (7) de l'original: Compost de *muru* (turó) + *-zabal* (ample, amplitut, aixamplar, López Mendizabal, Dicc.).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Muro de Mallorca i el *Muro* del partit judicial de Cocentaina (província d'Alacant), posant a una regió que està ben lluny de terra castellana.

14. OLORÓ (Alaró): Veym en el *Libre dels Feyts,* c. 113: «E laores metem ma a conquerir les montanyes, els castells que els tenien per nom *Oloro*, e Polença, e Sentueri». Se tracta evidentment del *Castell d'Alaró.* ¿Com així el rey En Jaume li diu *Oloró?* ¿Quines formes ens dona de tal nom la toponímia? A les costes del departament de Charente-inferior, regió occitana, hi ha una illa, anomenada *Oleron*, de 30 kilometres de llarch i de 4 a 10 d'ample. An el departament dels Baixos-Pirineus hi ha la ciutat de Santa Maria d'*Oloron,* l'antiga *Iluro, -onis,* d'Aquitània, que figura dins *Itinerarium Antonini* (E. Hübner, *Monum. Ling. Iber.* —Berlín, 1890—p. 245). Dos *Iluro* apareixen dins l'Espanya romana: un dins la Bètica, que surt dins les inscripcions 1946, 2032, 2114, 5486, *Corp. Inscrip. Lat.* II de E. Hübner; l'altre dins la Laeetània (Mela, II, 90; Plin. III, 22, apud E. Hübner, *Monum. Ling. Iber.* p. 234), ciutat important del temps dels Romans, mes envant feta un claper fins a l'estrem de que an el sigle XI nomia «civitas fracta» (Cels Gomis, *Geog. G. de Cat., Prov. de Barc.* p. 291). Dins lo Cartulari de Sant Cugat del Vallés, n. 949 (apud. Balari, *Orig. Hist. de Cat.* p. 291) obra un document de l'any 1024 que fa menció de la parròquia de Santa Maria «ciuitatis fracte, que dicitur *Alarona*». Donchs aqueixa ciutat, la primeria del sigle XI, li deyen *Alarona*, i mes envant li digueren Mataró, nom que prengué d'un castell de tal [44] nom que hi havia prop d'allà (C. Gomis, ibid.). Hübner dona per ibèrich lo nom de *Iluro, -onis,* d'on per la tramudansa de les vocals àtones i per la lley de desinències consonàntiques resulta dins el gascó *Oloron,* dins lo santonjà *Oleron*, dins lo català *Alarona*, dins lo balear *Oloró,* segons lo *Libre dels Feyts; Olezono,* segons la bul·la del Papa Innocenci IV, dada a Lió a XVIII de les kalendes de maig de 1248, confirmant la institució de les parròquies de Mallorca; *Oleron,* segons lo Capbreu del Vescomte de Bearn (apud Quadrado, *Islas Baleares,* p. 1066); *Alaró,* segons la Crònica de Marsili, L. II, c. XLIII (Quadrado, *Conq. de Mall.* p. 132), forma que ha acabat per triunfar de totes. De manera que *Alaró* fa cara d'esser un nom

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no sols anterior a la dominació sarraina, sino fins i tot a la dominació romana. En Quadrado considerava (ibid.) que tal nom havia d'esser vengut a Mallorca de *Oloron* prop de Pau. Per mi ès evident que hi vengué ab els Ibers o Ligurs, i que ès tan antich a Mallorca com *Oloron* an els Baixos Pirineus, *Oleron* a les costes de la Charente i *Alarona* devers Mataró.

15. INCA: Lo *Libre dels Feyts,* c. 72, posa «Incha» entre els districtes del Pla de Mallorca. En Quadrado *(Islas Baleares),* 1045, escriu: «No se sabe de qué raza y edad es Inca ni a qué idioma debe su breve y sonoro nombre». Unes quantes retxes mes avall diu que quant lo rey En Jaume I, tot just conquistada l'Illa, s'aturà a *Incha* a ferhi nit, «era entonces la mayor de las *alquerias* o agrupaciones de casas del interior». En tota l'obra del Prof. E. Hübner *Monumenta Linguae Ibericae* ni dins *Hispania (Geografia, Etnologia, Historia*) del Prof. A. Schulten de Erlangen hem sabut trobar rastre del nom d'*Inca*. Fa cara d'esser un nom antiquíssim, anterior an els Ibers i Lígurs, ja que no figura dins les llistes dels noms d'aqueixes nissagues prehistòriques. Quant Pizarro conquistà per Espanya el Perú (s. XVI), hi trobà dominant la dinastia dels *Incas,* que se deyen *fills del Sol*. Lo *Dicc. Enciclop. de la Leng. Esp.* de Gaspar y Roig —Madrid, 1855 —II, 215, diu que *Inca* ès un gèner d'insectes coleòpters pentàmers de la família dels lamelicornis, compost de nou espècies indígenes de l'Amèrica meridional i equinoccial. ¿Què tenen que veure aqueys insectes d'Amèrica i els Incas del Perú ab *Inca* de Mallorca? Jo estich en que pertanyen a la mateixa llengua [45] que la parlaria una nissaga que en temps remotíssim, molt anterior a tota època històrica, passaria per Mallorca i per Amèrica meridional i equinoccial, deixanthi petjades llingüístiques mes o menys nombroses segons fos la durada del seu estatge, petjades que les dels pobles que hi sobrevengueren, les esborrarien, subsistint tal volta just aqueixa, lo nom d'*Inca*, que ara per falta d'informació ès impossible d'escorcollar i desllatigar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

III

Els noms de lloch que figuren dins lo Llibre II de la Crònica de Fr. Marsili.

16. SANCTA AGATA: Parlant de Menorca (c. I) diu que «ha muntanyes» «en una de les quals» «ha un casteyl molt beyl e molt fort lo qual los sarrahins apeylan Sancta Agata». De tal castell just romanen munts de pedregam; ara la muntanya encara se diu de *Sta. Ágada*, lo nom de l'estrènua heroina del sigle III que Palerm i Catània la pretenen per filla. No ès gens duptós que tal nom no el posaren muslims, sino cristians. Els muslims just el conservaren.

17. CIUTADEYLA, CIUTADELA (Ciutadella): An el mateix cap. Llegim: «Menorcha» «ha vila de costa al port», «la qual es apeylada Ciutadeyla». Lo *Libre dels Feyts*, cap. 119, 120, l'anomena «Ciutadela». Es un diminutiu del llatí *civitate* format ab lo sufixe *–ella: Civitatella* > *Ciutadella*. Es idò un nom ronegament llatí, sensa mica d'aràbich. La doble *ele* llatina passà dins la nostra llengua com a doble *ele (Cella* > *cel·la, excellente* > *excel·lent)* o tornà *elle: castellum* > *castell, cavallus* > *cavall, Civitatella* > *Ciutadella*. Essent la *elle* un sò nou, durant una partida de sigles el grafiaren diferentment ab *yl,* ab *ll,* ab *ele* sennà, com se veu dins la *Crònica* de Fr. Marsili i dins lo *Libre dels Feyts.*

18. FORNELLS: An el mateix capítol, entre els ports de Menorca, posa el de «Fornels», nom format demunt lo llatí *furnus* (forn) + lo sufixe de diminució *-ellus: furnellus* > *fornell.* Si Fr. Marsili escriu «Fornels» per *Fornells,* s'esplica per dos motius: —1r En la Edat Mitja trampoletjaven els nostres escriptors en la representació [46] gràfica del sò *ll (elle)* perque era un sò nou dins la llengua, brollat dins lo llatí vulgar, desconegut dins l'ortografia clàssica, i que un cop l'escrivien ab *yl*, devegades ab dues *eles,* devegades just ab una, com an el present cas: «Fornels». —2n La desinència *-ell*, a Mallorca, en sobrevenir-li una consonant aderrera, redueix lo sò de *elle* a sò de *ele;* i en lloch de pronunciar *[eʎ]s,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

p[o]rt[éʎ]s, k[ə]st[eʎ] f[ɔ́]rt, k[ə]p[éʎ] n[ɔ́w], pronuncien *[e]ls, p[o]rt[e]ls, k[ə]st[e]l f[o]rt, k[ə]p[e]l nou;* i en lloch de dir *F[o]rn[éʎ]s,* diuen *F[o]rn[é]ls*, tal com ho escriu Fr. Marsili.

19. MAHÓ. Un altre port de Menorca cita Fra Marsili an el mateix capítol, el de *Mahó,* que no ès cap nom aràbich tampoch, sino *púnich*, segons E. Hübner, *Monum. Ling. Iber.* p. 247. Devers l'any 197 A. de C. l'almirall cartaginès Magón, rebutjat a pedrades dels mallorquins, desembarcà a Menorca i ocupà el port de la banda oriental, que del nom de dit almirall vengué (Plini, Nat. Hist. III, 11) a dirse *Magone*, ¿Com de *Magone* se féu *Mahó?* Per la pèrdua de la *g* intervocàlica, segons una lley de la nostra fonètica (Zauner, *Rom. Sprachw.* I, § 46), per la qual de *fuga, ruga, jocare, ducimus, facimus,* etc. se fa *fua, rua, juar (*València*), duym, feym,* i llavò per la pèrdua de la *–n* temàtica dels noms, generalíssima també dins la nostra fonètica, en virtut de la qual de *manu, plenu, vinu, sermone, opportunu,* se fa *ma, ple, vi, sermó, oportú*. Per tot això de *Magone* se feu *Mahó*.

Dins lo mateix capítol diu Fr. Marsili que la «segona yla balears a la part de *Garbí*» «quays en nom arabich Evissa, quays *Ebiza*, que vol dir *seca*, es apeylada, la qual ha ports quays semblant alcunas calas, los quals han nom *Tagomago* (ès un illot), Portmany, Conieras, Vedrà (un altre illot)». Estudiem aqueys noms, que no fan tampoch gens d'olor d'aràbich.

20. TAGOMAGO: E. Hübner, *Monum.* p. CIII, fundantse ab els noms dels rius ibèrichs *Attagus* i *Tamaga* i de certa tribu ibèrica *Veliagu,* troba que *Tago* fa cara d'ibèrich i *mago* en fa de púnich recordant lo nom de l'almirall cartaginès *Magon.*

21. PORTMANY: Aquest port ès a la banda de ponent prop de la vila de Sant Antoni, i avuy li diuen *Purmany.* Evidentment ès un derivat de *portuus magnus*, com *Carlemany* ho ès de *Carolus-Magnus* i *Campmany* de *campus magnus*. [47]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

22. CONIERAS: Surt aquest nom de *cunicularia: vivarium cuniculorum,* Du Cange, Niort, II, 656. Ja dins lo llatí vulgar, de *cunicularia* se feu *cuniclaria*. Mes envant la *i* postònica, de derrera la *r*, passà davant, fenomen normal dins la nostra llengua i que ja succeia dins lo grech (Curtius, *Griechische Gramm.* § 55), i tenguérem *cuniclaira;* lo diptonch *-ai-* tornà *-e-*, segons lley general de totes les llengues romàniques, la *cl* tornà *ʎ* o *i*, segons una altra lley indefectible dins el balear, i a-les-hores resultà *cunillera* i *cuniyera*. Com que a moltes de comarques de la nostra llengua se confón la *u* àtona ab la *o* àtona, tenguérem *conillera* i *coniyera*, que acabà per sonar *coniera*, just dins la crònica de Fr. Marsili, per la pèrdua de la *j* derrera la *-i-* tònica, com dins els mots *fia < fiya < filla, conia < coniya < conilla.* Vetaquí tot lo procés de *coniera < coniyera < conillera < cuniclaira < cuniclaria < cunicularia < cuniculus.*

23. EVISSA, EBIZA, EYVISSA. El bo de Fr. Marsili sensa cap fonament dona per aràbich lo nom de *Evissa* i afitx que *Ebiza* vol dir *seca.* ¿D'on ho treu? No ho diu. Lo *Libre dels Feyts*, c.125 l'anomena «Euiça». Tenim estudiat aquest nom dins el *Bolletí* (XII, 49, 50). Dins els cosmografs grechs i llatins presenta totes aqueixes formes: ΄Εβυσσος, Βοῦσος, Βυσὸς, Βυσσός, ΄Εβεσος, *Ebusos, Ebusus, Eboso, Ebusa, Libissa.* Els sarrains li deyen *Iebisah.* Tornant *i* la υ de Εβυσσος, que els llatins transcrivien per *y,* diptongantse la ΄Ε i tornant *v* la *b* intervocàlica, lley general de tal *b* dins la nostra llengua, resulta *Eyvissa,* que ès lo que pronuncien avuy els naturals de tal illa. Ens fa evinent C. H. Grandgent, *Introd. to Vulg. Lat.,* —Boston, 1908, —§ 137, que la υ grega primer sonava *u*, dins l'àtich i lo jònich tornà *ü* (*u* francesa) i devers lo sigle IX passà a *i (gir* < γυρος, *cima*< Κυμα, *cripta*< Κρύπιη ¿De quina nissaga ès *Ebusus?* Hübner el considera ibèrich; altres el donen per fenici *(*Quadrado, *Islas Baleares*, p. 1301*)* i suposen que vol dir *terra prima*. Lo bisbe Margarit de Girona dins son *Paralipomeno* fa venir *Eivissa* de *ebur* (vori, marfil) per la blancor de les seues salines. Això del bisbe Margarit no pesa serrines.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

24. VEDRÁ: Es un illot, un penyalar disforjo brollat del fons de la mar, altíssim, sublim. ¿D'on surt aquest nom *Vedrà?* Grandgent (ibid. § 219) retreu la forma [48] *vetranus,* contracció de *veteranus*. Ja sabeu que la *t* intervocàlica se *sonorisa* dins la nostra llengua i dins lo castellà: *veteranus* > *vetranus* > *Vedrà* per la pèrdua de la *-n* temàtica desinencial.

23 [sic per 25]. FORMENTERA: I segueix escrivint Fra Marsili dins lo mateix capítol: «E ha encare... altra yla... apeylada *Formentera*, la qual es assats plana e apte e cuvinent a blat». ¿D'on surt aquest nom? De *insula frumentaria,* que produeix *frumentum*. D'aquest mot llatí formà la nostra llengua primer *froment* (veyau Raynouard, *Lex. Rom.* III. 401; C. Appel, *Prov. Chrest.,* Leipzig, 1902, III, 603), i mes envant tornà *forment*, passant la *r* de davant la *o*, a derrera. Levy, ibid. p. 549 registra un cas d'aquesta nova forma: «Pro lai (allà) metet (meté) sivada e *forment*(t) | E carns e vis (vins) e neulas e pimen(t) | Tro a. XV. ans lai metes formine(t). Daurel e Beton... publicat del Prof. Paul Meyer, Paris 1880. Antich Roca en l'edició que feu l'any 1585 a Barcelona del *Lexicon* de N'Antoni de Nebrija i En Juan de la Caballeria i Dulac, *Gazoph.* —Barcelona, 1696— ja no posen mes que la forma *forment* (blat). Els sarrains eren molt afectats de tals transposicions de sons (Simonet, *Glos.* CXXVIII), de tal manera que la illa el nom de la qual escorcollam, ans d'establirs'hi ells, nomia *Frumentaria,* i quant els ho prengueren el Sagrista de Girona Guillem de Montgrí, En Berenguer de Santa Eugènia, En Nuno Sans i l'Infant de Portugal, ja se deya *Formentera* i encara s'ho diu.

26. CABRERA: Segueix dient Fra Marsili: «Ha encara una altra yla que solament per cabras ha nom *Cabrera,* vers la part austral no habitable». De *cabra* se feu *cabrera,* com de *dragó* > *Dragonera*, de *paloma* > *Palomera,* seguint aqueix procés: *Capra* > *Capraria* > *Capraira* > *Cabrera,* que no té res d'aràbich i ès molt anterior a la venguda dels sarrains.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diu mes envant Fr. Marsili: «E provehi lo sobira maestre de tots (la illa) de ports... de part austral. *Porto Colom* e... *Porto Petro...* Tot lo temps de primavera e de estiu tots los lenys e naus se ferman e stan devant la ciutat a una mila; mes al temps de autumne acostant, se recullen al port lo qual es lluny de la ciutat duas milas e mitja lo qual ha nom Portopí, quays *port de pí,* com aquí havia un molt beyl pi dont lo port hach e pres nom». [49]

27. PORTO-COLOM: Es un cas de construcció de sustantiu ab sustantiu genitiu *Portus columbi* > *Porto-Colom,* lo port de Felanitx.

28. PORTO-PETRO: Un altre cas de construcció de sustantiu ab sustantiu genitiu, deformat en sa desinència per l'afluixament de les vocals àtones finals, que fou la mort de la declinació llatina, puys confonentse tals vocals desinencials, característiques dels diferents casos, se feu mal-bé la declinació. *Portus-Petri* > *Portus-Petro,* devers Calonge i l'Alqueria Blanca.

29. PORTO-PÍ: Es un altre cas de construcció de sustantiu ab sustantiu genitiu: *Portus pini* > Porto-pi.

An el cap. XXVI Fra Marsili retreu una partida de noms de lloch existents a Mallorca quant vengué el rey En Jaume I a conquistarla, dient: «...la yla lavors era departida an aquestas parts: de la part de les montanyas Andraig, Calviá, Puigpunyent, Esporlas, Vayldemussa, Soyler, Escorca, Pollensa, Beylveher; de la part del peu de las muntanyas Marratxí, Es-Camí, Rubines, Inca, Selva, Campanet; en lo pla son aquestas: Luchmajor, Castelig, Campos, Porreras, Manacor, Artà, Petra, Muro, Sineu, Canarrossa». Alguns d'aqueys noms ja els hem endardellats mes amunt (Pollença, Inca, Petra, Muro, Canarrossa). Provem d'endardellar els altres.

30. ANDRAIG: ¿D'on surt aquest nom? ¿Es aràbich? L'amich Medina diu que no veu que'n tenga res. ¿Es ibèrich? E. Hübner dins *Monum. Ling. Iber.* no'n du cap que li retir ni li consembl. La bul·la d'Innocenci IV, de 1248, constitutiva de les parròquies de Mallorca, anomena dues vegades aquesta vila així «... et S. Mariae de *Andraxio*»; «... in territorio... de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Andrax». —Mistral *(Tresor,* I, 96*)* retreu totes aqueixes formes de llinatge occitanes: *Andrau, Andraud, Andrà, Andrac.* ¿Seria *Andraig* un derivat d'aqueixes formes de llinatge?

Du Cange, Niort, I, 246, posa un nom: *Andra* (androna: espay entre dues cases o cambres). *Thes. Ling. Lat.* II, col. 36, du *Andrae Indi populus indicus.* A. Holder, *Alt-Celtischer Sprachschatz,* —Leipzig, 1896-I, col. 151. Posa: «*Andra* M. (Poitiers): *Andra* man» (home). Mes avall posa: «Androgios M. Baed. H. e. 1, 2: Interea Trinovantum firmíssima civitas cum *Androgio* duce datis XL obsidibus Caesari se dedit». I Holder fa avinent que aqueix general *Androgio* podria esser bellament un [50] *Andragius* que Galfredus Monumetensis, *Hist. Brit.* 3, 19, cita. Tenim, donchs, que aqueix historiador de Bretanya parla d'un general bretó, celta, del temps de César, anomenat *Andragius*. De *Andragius* havia de sortir *Andraig* naturalment. Així *Andraig* resultaria un nom celta de persona. Lo Prof. Meyer-Lübke dins la conferència que dia 30 d'abril d'enguany donà an el *Foment del Civisme*, recordà que els Celtes acostumaven donar a les poblacions noms dels seus generals. Així *Andraig* seria una fita del domini celta a Mallorca.

31. CALVIÀ: L'esmentada bul·la d'Innocenci IV, mes antiga que Fr. Marsili, posa: «S. Johannis de *Caviano*». Els mallorquins pronunciam *Kəwvià* i escrivim *Calvià.* No hi ha que pensar en nerència aràbiga, sino llatina. *Thes. Ling. Lat. Onom.* II, col. 111, 110, 107, 106, posa totes aqueixes formes: «*Calvus,* cogn. Vir. —*Calvius, -ia,* nom. gent. cf. *Calva* an ductus a Calvus? —*Calvinianensis, Calvianus.* —*Calva* cogn. Vir. Etrusci, cogn. Veneris; nom. mul. Forte barb.» —Després hi ha l'adg. c*alvus, -a, -um:* 'pelat, ras, sensa pel'. Per lo mateix tenim aquí un adgectiu, usat com a tal i llavò sustantivat, servint de nom de persona. —*Calvus* com adgectiu figura ferm dins la toponímia catalana. «Este adjetivo, diu el Dr. Balari *(Orig. Hist. de Cat.* p. 179), se aplicó para significar el terreno pelado, sin hierbas, matas ni cosa alguna, comparado metaforicamente con la cabeza humana que está desprovista

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

naturalmente de cabello». A Puigarnol, comtat de Besalú, hi ha un redol de cases anomenat *Cals*, segons un document de l'any 1907 *(Marca hisp.* ap. col. 1200) «ecclesia Sancti Mautii de *Calvis*». An el Vallès hi ha *Montcau:* «in podio de monte *calvo*» segons un doc. de l'any 1099 (Balari, *Origenes*, p. 180). Un llogaret de Canet d'Adrí, província de Girona, s'anomena *Montcalp,* dins una escriptura de l'any 1019 (Balari, ibid.): «alodium de *monte calvo*». Lo mateix nom de *Moncalp* té un llogaret de la vila de Sisquer, partit judicial de Solsona. *Cals, Cau, Calp* son derivacions de *Calvus.* Perdent *Calvus* la vocal final, quedà *Calv* > *calf* > *calp.* De *Calvis* > *Cals*. De *calv* > *cau* per la vocalisació de la *l*. —Ara bé, el terreny de *Calviá* en general ès pelat, i sigles enrera ho seria molt mes. Per qualque cosa diuen que «*Cauviá* el feren de ses porgueres de Mallorca». Respecte d'aquest nom [51] tenim aquí aqueix procés fonètich: *Calvus, -a* > *Calvius, -ia* > *Calvianus* > *Calviá.*

32. PUIGPUNYENT: La bul·la de Innocenci IV l'anomena «S. Mariae de *Podio pungenti*». Dins la nostra llengua la *ŏ* tònica llatina davant *consonant* + *i* i davant *c* + *consonant* torna *u*, v. gr. *hodie* > *avuy, folium* > *full, cogitat* > *cuyda, octo* > *vuyt, cocto* > *cuyt.* Per això de *podio pungente* > *Puigpunyent* perque en català *d* + *ĭ,* si ès final, dona *tʃ* (tx); si és medial, dona *ʒ* (j francesa). Per això: *po*D*ium* > *puig* [*putʃ*]; *po*D*iolum* < *pujol* [*puʒól*].

33. ESPORLES: La bul·la de Innocenci IV l'anomena: «S. Petri de *Sporles*». Mes avall diu «... in territorio... de *Spurlis*». Quadrado, *Conq. de Mall.* p. 435, fa venir aqueix nom de *Sportulae* < *sporta:* 'senalla'. Veyam lo que'n diu Du Cange, Niort, VII, 563: «*Sporla*, sporta, Gall. *Corbeille* (cat. *senaya). —Sporles:* in vet. Notit. scripta in cod. Polypt. Irminon, post Breve 12. Gerardo pag. 130. Erasis verbis quae praecedunt certi nihil affirmare licet, videtur tamen idem esse quod *Sporta* 2. —2. *Sporta:* sporla, id quod propter investituram, aut ratione *relevii* conceditur a vassallo domino capitali». De manera que *Esporles* té dos sentits: el de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

senayes i el de *peyta* o *prestació* del vassall an el Senyor feudal, en rebre d'aquest l'*investidura* del feu.

34. VAYLDEMUSSA (Valldemossa): Se compòn de tres elements: dos llatins *(vallis + de)* i un aràbich *(Mussa:* nom de persona). Aqueix el posarien els nostres muzaràbichs. La bul·la de Innocenci IV li diu: «S. Mariae *Vallis de Mossa*».

35. SOYLER (Sóller): La bul·la de Innocenci IV l'anomena: «S. Bartholomei de *Soler*». I mes avall posa: «... et in territorio... de *Siler*». Els sarrains li deyen «Suliar». ¿D'on surt aquest nom de *Sóller?* ¿Es aràbich? ¿Es ibèrich? ¿Es celta? No son gayre bones de contestar aquestes preguntes[.] A. Holder, *Alt-Celtischer Sprachschatz*. II, col. 1662, posa aqueixes formes: «*Sula* M. [dona] (Talavera de la Reina) *Corp Inscr. Lat.* II, 5326: «Flaceus *Sulae* filius», col. 1665. *?Sulla.* M. F. (Burdeus), *Corp. Inscr. Lat.* XIII, 804: Nammia *Sulla* (uxor) Livi Lugaun(i). —*Sullius* M. (Vaʃarovina), *Corp. Inscr. Lat.* III, 2760». ¿Tenen res que veure ab *Sóller* aqueys noms? Qui hi sàpia res, que ho diga.

36. SCORCA (Escorca): La bul·la de Innocenci IV [52] posa ronegament *Scorcha*. Lo *Llibre del Repartiment* l'anomena *Axcorca* com alqueria. Lo Prof. Simonet *(Glos.* CLXXXII) fa avinent que els sarrains d'Espanya pronunciaven la *s* com *x* catalana *(ʃ)* o *ch* francesa *(chose:* cosa). Per tal motiu, en lloch d'*Escorca* deyen *Axcorca.* ¿D'on vé aqueix nom? No ès gens bo de dir. Du Cange, Niort, VII 362, 363 du les formes següents: *a*) *Scorchonus,* [«item serpens sive *scorchonus* aut aspis in granata suriana». (Inv. Card. Barbo ex transcript. Müntz, 1457)]. —*b*) *Scorcia*, de corio facta in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. Reg. 7657. —*c*) *Scortia:* Vas olearium, eo quod sit ex corio factum. Isidoro Lib. 20, Orig. Cap. 7 et Papiae. —*c*) *Scorcium*, cortex, ut videtur, Gall. *Ecorce*. Vide *Scorza*. —*d*) *Scorta:* militum praesidium, comitatus, Gall. *Escorte*. —*Scorta,* pro scortum (dona pública). —*Scorta*, sordes, purgamenta. —*Scorta,* vectigal ex importatione mercium». ¿Què tenen que veure aqueixes formes ab *Escorca?* Per la absorció de la *-i-* dins la *c*, fenomen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que sovintetja en català *(Lucianus > Llucià > Lluçà, Martialis > Marçal, Marcianus > Marçà)* de *scortia, scorcia* bellament se poria fer *Scorca > Escorca,* que mes envant, prepalatalisantse la *s > ʃ,* se faria *escorxa,* subsistint inmutable la forma primitiva an aqueix nom-de-lloch (els noms-de-lloch no muden fàcilment). La dificultat per tal procés seria la *o* tònica: *uberta* dins *[ə]sk[ɔ́]r[ʃə]* i *tancada* dins *[ə]sk[ó]rk[ə].* Això ens inclina a pensar si *Escorca* podria venir de *Scorta*. Si la *t* tornava *k,* de *Scorta* tendríem *Escorca*. ¿Es possible tal canvi? Lo Prof. Simonet *(Glos.* CLXXXII) ens fa avinent que entre els muzaràbichs la *t* tornava *k* (c, qu), i posa els exemples següents: de *my*R*tatum > mir*C*às* y *merQuize,* de *scori*A*ta > surriaca,* de *Taedula > cayathira* (?), de T*heatrum > Quiathro.* Aqueix canvi de sons té lloch encara entre nosaltres. Son molts a Mallorca i a Catalunya que, en lloch de *equivocarse,* diuen *e*T*ivocarse.* Dins tot lo baix Empordà i la Selva reforsen ab lo sufixe *–k* o *–t* la 1a persona singular del present dels verbs de la 1a conjugació; i així tant diuen *camínu*CH com *camínu*T. De manera que podria esser molt be que per tal lley fonètica de *scor*T*a* se fos fet *Escorca*. —Però encara poria esser que tal nom tengués un altre origen: que sortís de la rel de *scorchonus* (serp, àspid, escorsó). An el *Llibre del Repartiment* figura entre els districtes de la Muntanya lo «rafal *Colabra* o [53] *Colobra*, avuy Calobra» (Quadrado, *Conq. de Mall.* p. 489). ¿D'on surten aqueixes tres formes? Es evident que surten de *colŭber, colŭbra.* La *ŭ* en llatí s'*obrí* tant que tornà *[o]* i resultà *colobra*, usat an el Rosselló en sentit de serp, en cast. *culebra*. Per la lley fonètica de la *dissimilació*, així com en lloch de *olor* deym *[ə]ló*, i en lloch de *honor* deym *[ə]nó,* en lloch de *colobra* deym *s[ə] k[ə]l[ɔ]br[ə]*. Per tal motiu poria esser molt bé que *Escorca* sortís de la rel de *scorchonus,* que seria *scorchus* o *scorcha,* així com de *gerra* se fa *gerricó,* de *estella > estellicó,* de *corch > corcó.*

37. BEYLVEHER (Bellver): Era lo nom d'un districte de la Muntanya de Mallorca, avuy desconegut. La bul·la de Innocenci IV retreu «S. Mariae de Belveher», Sant Llorenç des Cardassar d'avuy. Encara hi ha una masia,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

establerta fa alguns anys, que se diu *Bellver* [*Belvə́*], i devora la Ciutat de Mallorca, coronant un delitós pujol endiumenjat de balsàmich pinar, tenim lo gentil *Castell de Bellver,* obra gloriosa del nostre bon rey En Jaume II. A l'estrem occidental de Cerdanya, cap a la Seu d'Urgell, hi ha la riolera i encastellada vila de *Bellver.* Es evident que tal nom surt de l'adgectiu llatí *bellus, -a, -um* i de l'infinitiu *videre: bellum videre* > *bell-veher* > *Bellver.* La *-d-* intervocàlica se pert sovint en català, valencià i balear. Podríem citar centenars d'exemples: *proce*D*ere* > *proceir, quaternus* > *qua*D*ern* > *qüern, fi*D*e* > *fee* > *fe, prae*D*icare* > *preicar, o*D*ium* > *òy.* De *vĭdēre* en català i en castellà se feu: *veer, ver.* Ja's sap que la *ĭ* (breu) llatina, tornà *e* en català. Les formes *veer, ver* se feren de l'infinitiu *videre* conservantse de la segona conjugació. Però dins lo territori de la nostra llengua l'infinitiu *videre*, com molts d'altres infinitius de la segona conjugació, passaren a la tercera conjugació, i a-les-hores ja no fonch *vĭdēre*, sino *vídere,* i de *vídere* naturalment se feu *veure,* com de *sedēre* tornat *sédere* se feu *seure,* com de *movēre,* tornat *móvere* se feu *moure*.

38. ES-CAMÍ: La bul·la de Innocenci IV li diu: «S. Mariae de *Camino*». *Es-Camí* surt de *ipse-caminus.* Dins lo llatí vulgar lo demostratiu *ille, illa, illud* el feren article determinatiu i lo adoptaren casi totes les llengües romàniques. Algunes d'aquestes, com el sard, el gascó i lo català, també feren un article de l'altre demostratiu *ipse, ipsa, ipsum.* Lo català continental pronte reservà tal article p'els noms-de-lloch. Ventassí uns quants per [54] mostra: *a*) *St. Julià d*E*s Llor,* parr. devers Amer, província de Girona; —*b*) *St. Jordi d*E*s Valls,* districte municipal partit judicial de Girona; —*c*) *Palau S'Ardiaca,* avuy Palau de Santa Eulària, poblet del partit judicial de Figueres, província de Girona. —*d*) *Coll d*E*s Cep*, ès an el camí de Sant Baldiri a Solius (Romanyà-Santa Cristina d'Aro), partit judicial de la Bisbal, província de Girona; —*e*) *Palau-*SA-*Costa,* poble del partit judicial de Girona; —f) *St. Martí* SES-*Serres,* llogaret de Cabanelles, partit judicial de Figueres; —*g*) *Castell* s'*Espasa,* dins lo terme municipal de Sales, partit judicial d'Olot, província de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Girona). Mes envant tal article se *localisà* a les Balears a on se conserva ben vitench, no haventhi altra vila que usi l'article *ipse, ipsa* sols se conserva a la costa llevantina de Blanes fins a Cadaqués ab tendència a desaparèixer de tot fins an el punt de que el jovent ja no l'usa casi may, *barcelonisat* com està fins an el moll dels ossos.

39. RUBINES: Dins la bul·la d'Innocenci IV s'anomena: «S. Mariae de *Rubines*». ¿Què vol dir aqueix nom? ¿La toponímia ens ne dona altres formes? Dins la província de Lugo i terme municipal de Monforte hi ha un llogaret que nom *Rubina,* i s'anomena *Rubinat* un altre llogaret de Sant Pere dels Arquells, partit judicial de Cervera, província de Lleida. Però ¿què vol dir *Rubina?* Du Cange, Niort, VII, 220, 229 posa: «*Robina, rubina:* Canalis per quem derivatur aqua fluvii in loca, in quibus necessaria est» (canal, reguer, rech, síquia). —Raynouard, *Lex. Rom.* V, 103, posa: «*Robina* s. f. rubis» i retreu aqueix vers de Bertran de Born: «Pel saur ab color de *robina*», fent-lo sinònim de *rubí* (pedra preciosa). Ara Levy *Prov. Supplement-Wörterbuch,* VII, 357, du una partida de frases de monuments occitans a on *robina* vol dir canal, reguer, síquia. Ventassí una mostra: «E per la gracia de Nostre Senhor non se recompta que dengun hi preses perilh anan(t) e tornan(t) am barchas et autres fustes passan(t) las *robinas*». Pet. Thal. Montp. S. 448 vl. Z. —«Item ay pagat... per far esbusca (text –ussa) la *robina,* I. fl. III. Gros. Item ay pagar per fer goustar aquels que netejeron la *robina,* III gros.» Doc. Arles, Rv. 39, 270, Z. 18 u. 21. Adueix Levy uns quants de monuments a on lo mot *robina* significa un dret o impost demunt les merques que transportaven per mar a travers del canal o robina de Narbona. «Tot aver que ven per mar o'l ne [55] tra hom estranh per mar, dona lo fais I. d. narbones de *robina.* Item bigna I. d. narbones de *robina*. Item phila. 1ª mealha narbonesa de *robina*. Item barca ses timon. IIII. d. narbones de *robina*. Item esportas de figas d'Alacant, qui las met per mar e Narbona o las tra per mar home estranh de Narbona, donan I. d. narbones de *robina* l'esporta». Arch. Narbonne S. 123ª Z 14 ff. —Mistral *Tresor,* II, 801 posa: *Roubino* (rom. *robina,* b. lat. *robina, rubina,* v. fr. *Rubine,* lat. *rupina,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

escarpament), s. f. canal de dessèchement ou de dérivation, tranchée d'écoulement». Forcellini, *Lexicon,* V, 274 escriu: «*Rūpīnă, ae,* f. idem origine ac *rupes*, aut locus rupibus ac petris horridus. Apul. 7 Met. Provolutos in proximas *rupinas* praecipites dedere. Gloss. Isid. *Rupinae:* abrupta montium». Es evident que de *rupina* per la *sonorisació* de la *p* s'havia de fer *rubina* > *robina*. De manera que aqueix mot té tres sentits: *a*) *canal, reguer, síquia; b*) dret o impost que paguen les barques que transitaven p'el canal; *c*) penyalar, roquissar, mala-petja de muntanyes. El districte «del peu de las muntanyas» de Mallorca anomenat *Rubines,* corresponia a l'actual Binissalem. ¿Quin era lo sentit d'aqueix *Rubines?* ¿Volia dir *canal* o *penyalar (abrupta montium)?* Anauho a aclarir! Lo cert ès que tal nom ja era a Mallorca com hi vengué lo rey En Jaume a conquistarla, i sens dupte era anterior a la mateixa dominació muslímica de la nostra illa, puys ès un nom de nerència ben llatina sensa gens de mettàfera aràbiga.

40. SELVA: La bul·la d'Innocenci IV l'anomena: «Laurentii de *Silver*». La gent de Mallorca li diu *S[á]wv[ə]* < del llat. *Sĭlvă* per lo quant la *ĭ* tònica torna en balear *[á]* i la *l* davant consonant torna *w* dins les Balears (v. gr. *palma* > *pawm[ə], alb[ə]* > *awb[ə], balm[ə]* > *bawm[ə])*. Els sarrains li deyen *Xiluar* (Alq. *Xiluar* dins lo *Llibre del Repartiment).* Ja hem dit que els sarrains (Simonet, *Glos.* CLXXXII) la *s* la pronunciaven *ʃ,* per lo qual li deyen [*ʃ*]*iular* en lloch de *sílva*>*s[ə]lv[ə].*

41. CAMPANET: La bul·la d'Innocenci IV li diu: «S. Michaelis de *Campaneto*»; lo *Llibre del Repartiment* l'anomena: «Alq. *Campanet*» Els mallorquins pronunciam *K[ə]mp[ə]n[á]t.* —Du Cange, Niort, II, 55, posa: «*Camponum,* neutro genere, Papias; *Campanum, genus aeris, a Campania*». Transcriu un passatge del Monjo de [56] St. Gall *de Carolo M.* Lib. I, cap. 31, que diu: «Erat autem alius opifex in omni opere aeris et vitri cunctis excellentior. Cumque Tancho Monachus S. Galli *Campanum* optimum conflaret...». Ja sabeu que en llatí vulgar hi havia lo sufixe -

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ĭttus (Grandgent, *Vulg. Lat.* § 37) que servia per formar diminutius i en balear tornà –*[ə́]t*, en pir., or. i centr. tornà –*[é]t,* i en occ. i val. tornà –*[é]t.* I així de *campanum* se feu *capanittum* > *campanetum* > *Campanet.* Du Cange, ibid. p. 58, posa: «*Campana, Domus pauper.* Papias MS. Lege et vide *Capanna*». I en la plana 114 posa: «*Capanna,* Tugurium, casula. Isidorus. Lib. 14 Origin. Cap. 12 et ex eo Papias: *Tugurium parva casula est, quam faciunt sibi custodes vinearum, ad tegimen sui, quasi tegurium. Hoc rustici Capannam vocant, quod unum tantum capiat.* Joan. de Janua: *Capanna, vilis casa, vel domus palea cooperata*». De *capanna* per la *sonorisació* de la *p,* sortí *cabana:* barraca. Ara bé, si *capanna* prengué qualque pich la forma *campana,* diminutivantse aquesta, se faria *campaneta* (cabaneta) i masculinisantse després, poria resultar *campanet.*

42. LUCHMAJOR. La bul·la d'Innocenci IV l'anomena «S. Michaelis de *Lucomajori.* Els mallorquins pronunciam *Llucmajor* [*ʎukməʒó* i *ʎumməʒó* assimilantse la *k* a la *m*], puys la *l*- llatina inicial de mot tornà *ʎ (elle)* dins la nostra llengua. En Quadrado *(Conq. de Mall.* p. 452), comentant lo *Llibre del Repartiment*, diu: «*Luch* es ribera de un río o de un valle, pero también se aplicaba a la costa marítima como se ve en Luchmajor *costa mayor,* Luch-alcari *alqueria de la costa*». *Pace tanti viri, Luch* no ès cap rel aràbiga, sino un mot purament llatí. Forcellini *(Lexicon,* III, 808) l'espinzella a acaba-set: ab autoridats del gramàtich llatí de la derreria del sigle IV, Servius Maurus; d'Horaci, I Ep. 6, 31; de l'altre gramàtich del sigle I a. de C., Décim Ausonius; de l'altre gramàtich del sigle I a. C., Sext Aureli Propertius; del poeta elegiach Albius Tibullus, del sigle I a. de C.; de Tit Livi, Ovidi i Tàcit, fa veure que el sentit primitiu i normal de *lucus* ès de *bosch sagrat,* consagrat a qualque Deu; però després, ab autoridats de Virgili, prova que *lucus* també s'usava en sentit de *silva* (selva, bosch qualsevol); i fundantse ab antigues inscripcions llatines que figuren dins la colecció que publicà l'any 1828 Juan Gaspar Orelli, [57] comprova que *lucus* no sols volia dir *bosch consagrat a un Deu*, sino

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

també consagrat a la memòria de qualque mort il·lustre; i fundantse ab un fragment de Plaute, que el gramàtich cristià Flavi Sosipater Charisius, del sigle V, du, fa veure que *lucus* per sinècdoque també volia dir *fusta, llenya.* ¿Tal volta entre els sarrains espanyols *luc* volia dir res de «ribera» d'un «riu» o d'una «vall» o «costa marítima»? Lo *Glosario Etimológico de las palabras españolas (castellanas, catalanas, gallegas, mallorquinas, portuguesas, valencianas* y *bascongadas) de origen oriental,* del Prof. Eguílaz no inclou cap forma de la rel *luc,* en no esser *luquete, aluquete* de *alwaḳidaħ:* «accensio» segons R. Martí, *Vocabulista in arabico,* ed. Schiaparelli; «mecha para encender» segons P. de Alcalà *(Glos.* 183, 184). En canvi lo Prof. Simonet dins son *Glosario de Voces Ibéricas y Latinas, usadas entre los Mozárabes,* du totes les formes següents de la rel *luch:* «LUC, LUCO, LUCH y geogr. *Allúch,* ant. cast. (escr. del sigle IX). gall. y port. *luco* (bosque), esp. geogr. *Luco y Lluch*, del lat. *lucus* (bosque, selva; arboleda sagrada). || LUC < arab. *Luk, Albayán Almogrid* y *Crónica de Arib,* texto arábigo publicado en Leiden por Mr. Dozy, 1848-1851. —*Luque,* província de Còrdova. —LÚCAR y LUCCAR. Probablemente sinónimo de la voz precedente y formado del adjetivo latino *lucaris, -re* (lo que pertenece a los bosques, especialmente a los sagrados...) || LÚCAR, escritura de 1514, y Lúccar < arab. *Lukkar*, Escritura árabe de Almeria. —LUCO. || LÚCO, Códice canónico Escurialense; *Ajbar Machmua, Crónica anónima del siglo XI,* dada a luz por primera vez por D. Emilio Lafuente y Alcántara. —Madrid, 1867. —La ciudad de *Lugo* en Galícia, la *Luco,* Catálogo de las antiguas diócesis de España, sacado del códice Emilianense, que se guarda en la R. Biblioteca del Escorial, *Luco Augusti* de los *Itinerarios* hispano-romanos publicados como apéndices a los discursos académicos de los Sres. Saavedra y Fernández-Guerra, y *Lucus Augusti* de Plinio en su *Naturalis Historia.* —LUCH. || LUCH y ALLUCH (por AL-LUCH. *Llibre del Repartiment* de Mallorca, nombre geográfico. —Hoy LLUCH || AL-LUCH [< árab. *Al·ludʒ*] Mohammad ben Abdallah... Ibn Alabbas, de València, que floreció en la segunda mitad del sigle XIII, en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sus diccionarios biográficos contenidos en los [58] códices Escurs. 1649, 1670, 1673 y 1725 y en su *Regalo del huésped,* cód. Escur. 354. V. Ensayo sobre la geografía arábigo-española. || *Luc-Maior* (bosque mayor, lucus major), *Llibre del Repartiment* de Mallorca. Hoy Lluchmayor». La toponímia ibèrica no ès gayre rica de derivats de *Lucus*. Lo *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España* de Madoz posa els següents: *Luque,* vila de la província de Còrdova; *Lúcar,* vila de la província Almeria; *Luco,* llogaret de Ubarrundia (Navarra); *Luco de Bordon,* vila de la província de Terol; *Luco de Jiloca,* vila de la mateixa província; *Lugo,* capital de província (Galícia), a propòsit de la qual retreu *Lucu Augusti* i *Lucus Asturum;* Santa Maria de *Lugo,* Ajuntament de Llanera (Astúries); *Luquiano,* llogaret de Zuya, província de Àlaba; *Luquin,* vileta de la Vall de Santesteban (Navarra). Me'n guardaré, com de caure, de dir que aqueys dos noms derrers sien derivats de *lucus*, puys porien esserho de *luku* 'raim' que du López Mendizábal dins son *Dicc. Bask-Castellà.* De Menorca cita Madoz: *Lluch-alari, Lluch-asaldens, Lluch-asaldent, Lluch-asaldentet, Lluch-massanes, Lluch-massanet.* En quant a Mallorca En Madoz ès molt deficient: posa just *Lluch-Alcari,* llogaret de Deià; *Lluch* (Santuari) i *Lluchmajor (*vila*).* Però n'hi ha mes: *Lluch-Amet,* possessió de Llucmajor; *Lluch-Amar,* possessió de Sant Llorenç des Cardassar, avuy *establerta*. Lo *Llibre del Repartiment* posa nou o deu noms-de-lloch que hi entra *Lluch,* com veurem mes envant si Deu ho vol i Maria. En canvi en tot lo Principat de Catalunya i en tot lo Reyalme de València no se troba cap *Lluch*, nom-de-lloch, ni cap altre derivat de *lucus.* Ja n'hi ha mes devers França. Lo Prof. Werner Kaufman dins sa preciosa enquesta *Die Gallo-romanischen Bezeichnungen für den Begriff Wald. Wortgeschichtliche Studien auf Grund der Karten* FORET *und* BOIS *des* ATLAS LINGUISTIQUE DE LA FRANCE, —Zuric, 1913— posa SETANTA NOU noms de boschs, escampats dins trenta nou departaments del nort, centre i migdia de França, i en tots hi ha la rel *lucus* mes o menys tramudada. En vista de tot això no sabem quin fonament pogué tenir En Quadrado per atribuir a *Luch* lo sentit de «ribera» de «riu» o de «vall» o

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de «costa marítima». Per mi ès evident que si En Quadrado fos viu i veya tot aquest pertret de noms-de-lloch que acabam de retreure i lo que [59] en diu lo Prof. Simonet, rebutjaria la seua interpretació i abrassaria la nostra. Resultat de tot això: que *Lluchmajor* vol dir *bosch* o *garriga major.*

43. MARRATXÍ. La bul·la d'Innocenci IV l'anomena: «S. Mariae de *Barraxino*». En Quadrado *(Conq. de Mall.* p. 435) diu que ve de *Marraqxi* i que significa *el marroquí.* Per lo mateix se tracta d'un nom que els sarrains posaren i s'ès conservat fins avuy intacte.

44. CASTELIG. La bul·la d'Innocenci IV no l'anomena per res. An el *Llibre del Repartiment,* districte de Montueri, figura la «Alq. *Castellitx*» segons En Quadrado *(Conq. de Mall.* p. 484) «probablemente *castillo* con terminación morisca, caserío que en los siglos XIII i XIV dio nombre al pueblo que después se llamó A*lgaida*». Avuy *Castellitx* no ès mes que unes cases de possessió ab un oratori públich molt antich i venerable. Ab tota evidència ès un derivat del llat. *Castellum* + lo sufixe *itx* [*itʃ*]. Aquest sufixe, segons dictamen del famós arabista Mn. Miquel Asín i Palacios, no ès aràbich, sino romànich. Lo Prof. Appel dins la seua sòlida *Provenzalische Chrestomatie,* p. IX, posa que lo sufixe occitànich *–itz* ve del sufixe llatí *–itĭa*, *-icĭa*, que en occitànic devengué *–issa* i *–itz.* I diu llavò que els escriptors occitànichs devegades donaven a *–tz* lo valor de *tʃ (tx, ch* castellana), posantne tots aqueys exemples, trets d'escriptors antichs: *gaugs* [*gawtʃ*] *(< gautz < gaudium): goig* [*gɔtʃ*]*; deliegs* [*deliétʃ*] *(< delietz < delit < ¿delicium?* Lhes. Ling. Tat. V, col. 445-450). Segons això tendríem *castellum* > *castellitia* > *castellissa* > *castellitx*. (Veyau sobre aquest punt *Boll*. XI, 220). *Castellitx* podria venir d'un altre procés del sufixe *-ik* de caràcter diminutiu. Ja sabeu que de *Angel, Pere, bo, mal*, se fa *Angelich, Perich, bonich, malich.* (Forteza, *Gram. Leng. Cat.* § 188*).* Ara be, de *castell* se pogué fer bellament *Castellich* i de *Castellich* pogué ferse *Castellitx* per lo que diu lo Prof. Simonet *(Glos.* p. CLXXVII, CLXXXI) que entre els muzaràbichs espanyols lo so de *k (c, qu)* tornava *tʃ (ch*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

castellana*)* i en posa una partida d'exemples. Aquest punt l'haurem de tornar tocar en endardellar els noms-de-lloch del *Llibre del Repartiment* de Mallorca, a on n'hi ha tants de noms acabats ab *-itx.*

45. CAMPOS. La bul·la d'Innocenci IV l'anomena: «S. Juliani de *Campos*». No l'hem sabut afinar dins lo *Llibre* [60] *del Repartiment*. Lo que posa aqueix, ès la «Alq. *Entrecampos*» an el districte de les Muntanyes, entre la Alq. *Dalhoffra* i la d'*Apinnibassa,* avuy probablement *Binibassí,* joliu redol de cases a dos kilómetres de Sóller, com considera En Quadrado (*Conq. de Mall.* p. 489). Aquest nom de *Campos* dins el cor de Mallorca, testimonietjat per la crònica de Marsili i per la bul·la d'Innocenci IV, de l'any 1248, i solidificat p'el *Llibre del Repartiment*, mes antich que tal crònica i tal bul·la, que consigna dins lo mes aspre de les nostres muntanyes la «Alq. *Entrecampos*», era per mí un enigma indescifrable per considerar *Campos* una forma exclusivament castellana i absolutament repugnant a la fonètica de la nostra llengua, que del llatí *campos* feu *camps,* forma que ha mantenguda inalterable a travers de tants de sigles. ¿Era admisible ni esplicable un cas tan flagrant de castellanisme dins Mallorca antes del sigle XIII, en plena dominació islamita? Era allò de veurehu i no creurehu. La lectura detenguda i acorada del sugestiu *Estudio sobre el dialecto hispano-mozárabe* que el Prof. Simonet posa davant son *Glosario de Voces Ibéricas y Latinas usadas entre los Mozárabes,* ens ha descifrat i desllatigat tal enigma. Vetassí lo que diu, entre altres coses, tan docte professor (p. CCI-CCII). «¿Quién sabe si muchos vocablos, al parecer lemosines o provenzales, que hallamos usados en las islas Baleares, en el reino de Valencia y en la parte meridional de Cataluña bajo la dominación sarracena, no procedían de allende los Pirineos, sino que por el contrario pasaron de España a Francia durante el periodo visigodo?... También fuera razonable suponer que el idioma hablado hoy en las referidas comarcas no se debe por completo a la conquista de Cataluña por los franceses y de Valencia y las Baleares por los aragoneses y catalanes. En todos aquellos territorios debió subsistir hasta el tiempo de la reconquista, como en las provincias

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del centro, del Occidente y del Mediodía, un resto considerable de población mozárabe; y al menos es casi seguro que en la lengua de los Muladíes y Moros se conservó multitud de vocablos pertenecientes a la antigua aljamia hispano-romana, los cuales pasaron al idioma de los nuevos pobladores. —Pero sea de esto lo que fuere, nosotros estamos persuadidos de que la aljamia hablada por los Mozárabes de las islas Baleares y [61] de toda España oriental era idéntica en el fondo con el dialecto hispano-latino que reinaba a la sazón en la mayor parte de la Península, y se asemejaba más al romance castellano que a los actuales mallorquín, catalán, valenciano, occitano, lemosín, provenzal y francés». I en les planes CV, CVI diu: «En cuanto a las comarcas orientales como Cataluña, Valencia y las Islas Baleares, no dudamos de que los Mozárabes de aquellas provincias, tan unidos por relaciones de vecindad y de comercio con la Galia Gótica y las costas italianas, hablasen un dialecto especial algo semejante a los que hoy conocemos con los nombres de Provenzal y Lemosín. De tal dialecto hemos hallado algunos vestigios en los escasos documentos arábigos de aquel país que han llegado a nuestro conocimiento,... y en los nombres geográficos suministrados por los repartimientos, aunque con frecuencia desfigurados. Pero bien examinados unos y otros monumentos, no tardamos en adquirir la persuasión de que la Aljamia mozárabe de aquel país se asemejaba más al Castellano que a los dialectos particulares hablados hoy en aquellas comarcas e introducidos por la reconquista». Això que diu el Prof. Simonet, llevant i tot la part d'exageració que el seu esperit castellà ès natural que hi posàs, ho trobam molt fundat en raó i ho acceptam casi tot perque ab tal punt de vista s'espliquen perfectament una partida de noms-de-lloch i noms i mals-noms personals que surten dins lo *Llibre del Repartiment de Mallorca*, dins el *Libre dels Feyts* del rey En Jaume i dins la Crònica de Fr. Marsili. A tal categoria pertanyen *Campos, Entrecampos, Muro* i altres, com veurem mes envant, si Deu ho vol i Maria, que figuren dins aqueys monuments, i algunes formes *desinencials*, que brollen encara de la boca dels mallorquins i valencians d'avuy i que no ens cap

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dupte que pervenen de la fase de la nostra llengua, anterior a la reconquista i pertanyent de ple a la època muzaràbiga. Mes envant haurem de tocar aquest punt tan important i a on han enfondit tan poch fins avuy tots els conradors de la nostra filologia, això ès, de la llengua que parlen Catalunya, les Balears i lo reyalme de València. La fosca tan espessa que reyna sobre aqueix punt pervé de la falta casi absoluta de monuments escrits de la llengua d'aqueixes regions anterior a la reconquista. De tal llengua se pot dir que just [62] romanen els noms-de-lloch que d'una manera o altra consta que hi existien, mentres hi dominaven els alarbs. Per això tenen tanta d'importància per l'història de la nostra llengua el *Llibre del Repartiment de Mallorca* i el del *Repartiment de València* que per bona sort conservam.

46. PORRERES: La bul·la d'Innocenci IV no en resa. *Porreres* ès lo plural de la forma *Porrera,* derivada de *porraira* < *porraria* < *porrum:* la planta *Allium porrum* L. De *porrum* + lo sufixe *-arĭus, -arĭa* que serveix per designar un lloch, se feu *porraria* (terra sembrada de porros o *porrerar).* De manera que *Porreres* ès lo plural de *Porrera* i *porrera* una terra sembrada de *porros* o un *boldró de porros*. An el Priorat hi ha la vila de *Porrera*.

47. FELANITX: La bul·la d'Innocenci, li diu: «S. Mariae et S. Johannis de *Filinig*» i mes avall ronegament «*Filinig*» ¿Què vol dir *Felanitx?* ¿Es cap rel aràbiga, ibèrica, ligúrica, celta? Moltes coses se son dites sobre la etimologia de Felanitx, casi totes sensa cap ni peus; per no perdre temps no elze volem retreure. L'únich que sapiguem que n'haja dit qualque cosa de sustància, ès lo nostre estimadíssim confrare i amich lo Dr. Camps des Migjorn Gran, demunt lo setmanari tradicionalista i mallorquí *La Tradición*, núm. 142 (apud Bordoy y Oliver, *Hist. de Felanitx.* —I, 15): «Felanitx debe de querer decir la Payesía, la Labranza, pero labranza y payesía cultas ya que la palabra árabe *fel·lah*, plural *fel·làhin*, más que labrador, significa el inteligente, el instruído en agricultura». I en carta particular a l'amich Bordoy i Oliver, manifesta: «A mi ver, —*Felanitx* procede de *fel·làh*, labrador culto en labranza, plural *fel·lahin,* y de ahí harían

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Fel·lainièh, la propiedad, la hacienda del buen labrador». Efectivament en el VOCABULISTA IN ARABICO d'En Ramón Martí, ed. Schiaparelli, p. 156, trobam *fel·láḥah* (agricultura) i *fal·láḥ* (agricola). Per espinzellar lo mot *Felanitx* no basta dir que *fel·láh* significa «agricultor entès», que *fel·lahin* ès lo plural i *fel·lainiéh* la *hisenda del bon conrador*. Ab tot això just tenim alguns elements del mot *Felanitx*, i romanen sensa esplicar: 1r la reducció del *lām* doble a *lām* senar; 2n la raó de la desinència *-itx*. P'el competentíssim Prof. Asín i Palacios sabem que tal desinència no ès aràbiga, sino romànica. De manera que l'amich Dr. Camps just ens [63] espinzella a mitges lo mot *Felanitx.* Cal un endardell mes complet i mes arreu.

48. MANACOR: La bul·la d'Innocenci IV l'anomena per dues vegades «Monachor». L'etimologia resulta incerta. La primera sílaba *Ma* significa en aràbich *aygua. Nachor* ès un nom bíblich; l'avi de Abraham nomia així. ¿Què significa en aràbich? En Quadrado *(Conq. de Mall.* p. 435) diu que *Manacor* «pudiera ser, traspuestas las letras, derivación de *Maxroc* (oriental), epíteto que conviene a su situación». Aquesta transposició que En Quadrado suposa ès impossible. El fet de la bul·la d'Innocenci IV de posar no *Manacor,* sino *Monachor*, suscita a mon company de redacció, En Francesc de B. Moll, l'idea de si *Monachor* seria, com *Termenor* de Petra i *Formentor* de Pollença, una forma de genitiu plural de *Monachus* > MONACHOR*um,* com *Termenor* de TERMINOR*um*, *Formentor* de FRUMENTOR*um*. La dificultat estaria en la *-or,* desinencia, que en *Formentor* i *Termenor* ès *tancada* i en *Manachor* ès uberta, dificultat que poria desaparèixer per lo que diu lo Prof. Guarnerio dins la seu[a] *Fonologia Romanza,* que hi ha la tradició dins casi tots els paissos llatins de pronunciar ubertes totes les *e* i les *o* llatines, siguen llargues siguen breus. ¿Consta en-lloch que hi haja hagut monjos a Manacor abans de la dominació islamita? Esplicitament, no; però molt bé podrien esser de Monjos agustinians, procedents d'Àfrica, les basíliques del Port i de So'n Peretó, aquella trobada de Don Joan Amer i Servera i estudiada de D.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Joan Rubió i Bellver dalt *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans de* MCMIX-MCMX, pàg. 261 i ss., de caràcter africà, i l'altra trobada de Mn. Joan Aguiló i descrita dalt lo mateix *Anuari* de MCMXV-MCMXX, p. 738-746, d'aspecte també africanench, segons els rastres que en romanen.

49. ARTÁ: La bul·la d'Innocenci IV l'anomena: «S. Mariae de *Artano*» i mes avall «de Artano» rònech. Dins el *Llibre del Repartiment* figura lo districte de *Yartan* o *Artà.* A la província de Castelló i partit judicial de Nules hi ha una vila anomenada *Artana,* que diuen que era una de les ciutats de l'antiga Edetània i els romans li deyen *Arctalia* (C. Sarthou Carreres, *Geogr. Gen. del Reino de Val. —Prov. de Cast.* p. 754). Du Cange, Niort, I, 409 du: «*Arta,* στενωπά, Angustiae, angiportus» (carreró estret i que no passa). I relaciona tal mot ab lo verb *artare*, [64] 2a accepció: «obligare, cogere, adstringere». A Grècia hi ha una ciutat i un riu que nomen *Arta (*Enc. Espasa, VI, 462*)*. Thes. Ling. Lat. II, col. 679 posa: «*Artana.* Cappadocum lingua Aprilis mensis dicitur, Gloss. V, 168, 33. —*Artanē,* statio Bithyniae. Tab. Peut. 9, 3 Ravenn. p. 364, 5. p. 99, ss Artamen. —*Artani, -orum.* Corp. Inscr. Lat. V, 4988 (Betriaci: vileta de la Gàl·lia Transpadana entre Mantua i Cremona). Iuventuti artanorum posuit collegium». Davant tot això, creym que no ès gens aventurat dir que *Artà* pot esser una rel ària o semita, puys la trobam a Itàlia, a Grècia, a Capadòcia, an el litoral valencià i an el cap oriental de Mallorca. Es curiós que en capadoci *Artana* vulga dir *abril*. Tant a *Artana* de Castelló com a Artà de Mallorca hi sol fer un *abril* de reys, esplendidíssim. Realment son dues *viles d'abril* i els escau ferm durne lo nom. Escrit això, ho he llegit a mon confrare de redacció del *Diccionari*, Fra Rafel Ginard, Terciari Regular Franciscà, que ha estat llargues temporades a Artà, i me diu que devers una hora lluny d'aqueixa vila, dins el mestral, hi ha una possessió, a on ell ès anat moltes de vegades tot passetjant, molt abundosa d'aygua ab gran balquena de tarongers, hortolissa i alzines, i que se'n diu *S'Hort des 'Bril!* ¡Un posessió prop d'Artà, anomenada diu *S'Hort des 'Bril!* ¡Quina coincidència mes significativa! Ja's sap que a Mallorca escapsam la *a-*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

inicial de certes paraules; i així en lloch de *abeya, agost, abril,* deym *'beya, 'gost, 'bril*.

50. SINEU. La bul·la d'Innocenci IV l'anomena «S. Mariae de *Sixneu*». En Quadrado *(Conq. de Mall.* p. 435) apunta si *Sineu* serà l'antiga *Sinium*. En Furió ho dona per segur. L'eminent Prof. E. Hübner *(Boll.* Arqu. Lul. III, 44), fundantse ab una inscripció llatina, trobada a Tarragona (Corp. Inscr. Lat. I, n. 2318), dedueix l'existència d'un municipi romà a Mallorca, devers Santanyí, a on se trobaren vint i tres inscripcions sepulcrals. El personatge an-e qui va dedicada la inscripció 2318, nomia CN. GAVIO, BALEARICO PALMENSI ET GVIVNTANO. Hübner diu que *Giuntanus* ès un adgectiu de *Guius* o *Guium*, municipi que considera idèntich ab el que dins els manuscrits de Plini (*Hist. Nat.* III, § 77) se diu *Ciuium* i que generalment se llitx *Cinium* (i també *Sinium)*. Dins la seua obra *Monum. Ling. Iber.* p. 232, entre els noms de «populi et oppida» ibèrichs posa [65] «*Guius?* opp. Insulae Balear. Maioris *(Cinium* vulgo) Plin. III, 77»; i dins la plana 247 el posa entre «nomina phoenicia» que's troben dins Espanya. Thes. Ling. Lat. Suppl. Nom. Prop. Lat. col. 448, posa: «*Cinium,* Plin. Nat. 3, 77, rectius Guium. q. v. —*Cinius, -a:* nom. vir. et mul. celt. Corp. Inscr. Lat. VI, 30557». —Holder, *Alt-Celt. Sprachschatz,* I, col. 1020 du *Cinium, Ciniv, Cinia,* situats a Reims, Bavay, Capua, sensa donar pus clarícia. D'altra banda, lo *Llibre del Repartiment* escriu *Sixneu* com la bul·la d'Innocenci IV. Dozy p'el seu vent dins son *Suppl.* I, 634, posa: *Sižnu alġaḍabi:* «nom de la prison dans laquelle on gettait ceux qui avaient allumé la colère du prince». ¿Què tenen que veure *Sižnu, Sinium, Cinium,* ab *Sineu* o *Sixneu?* Es malet de dir. Que *Sinium* fos *Cinium* i *Cinium* fos idèntich ab *Guium* no ho descreym i ho consideram molt provable. Lo que si trobam molt dificultós que de *Sinium, Cinium, Guium* sortís *Sineu* ni *Sixneu.* Lo desplassament de l'accent no ès gens fàcil, i encara veym mes difícil que la desinència àtona *–ĭum* torni tònica i se fassa *-[ew]*. De manera que envers de l'etimologia de *Sineu* romanem encara a les fosques.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Estudiats els noms-de-lloch balears que figuren dins lo *Llibre dels Feyts* i dins la crònica de Fr. Marsili, ens manca estudiar els que figuren dins lo *Llibre del Repartiment de Mallorca*. Lo qual serà l'obgecte d'un altre capítol, que sortirà en voler Deu i Maria.

ANTONI M.ª ALCOVER, PRE.

¿Com cal escriure Sanselles? (65-82)

Mesos enrera se mogué demunt els diaris mallorquins *El Dia* i *La Ultima Hora* una polèmica molt pintoresca sobre com cal escriure lo nom d'aqueixa vila que cau entre Binissalem i Montuïri. Qualcú autorisat ens demanà de parer sobre això, i li prometérem estudiar la cosa i donarne conte oportunament demunt lo present *Bolletí,* lo qual anam a fer ara, si Deu ho vol i Maria.

Una de les coses que fan mes respecte an els filòlechs [66] de ver, ès això dels noms-de-lloch, un dels rams mes enrevisclats i mes mals d'endardellar de tota la ciència llingüística. Aquell que no hi vaja ab peus de plom i ab seny de bístia veya, s'esposa a pegar de folondres i esfondrarse l'os mestre. Es evident que, per escriure bé un nom-de-lloch, cal conèixer lo primer l'història de tal lloch, la nissaga que li posà tal nom, la llengua d'aquella nissaga, la grafia o grafies que la tradició ens dona de tal nom i la raó i motiu de les divergències que hi puga haver envers de tal grafia. Ignorantse qualsevol d'aqueys estrems, la solució que's doni an el problema gràfich, forsat ha d'esser manxola o esgarrada.

¿Coneixem nosaltres tots aqueys estrems? En sabem ben poca cosa. ¿Demostraren sebre'n gayre mes aquells senyors que sortiren dalt els esmentats diaris a dirhi la seua? Un d'ells, D. Jaume Arrom, se limità a oposarse a tota imposició, advocant per que se respectàs la tradició fins que persones de competència reconeguda haguessen feta llum sobre el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

particular. L'altre, el Sr. Rosselló Gil, pretengué que, si no escriuen *Sancellas,* ho escriuen malament.

¿Coneix d'aprop el Sr. Rosselló Gil l'història de Sanselles? ¿Sap qui fundà aqueixa vila i li posà nom? ¿Sap quina llengua parlava el qui le hi posà? ¿Sap si li han baratat may el nom i quant i qui le hi baratà? ¿Sap si el nom que ara té tal vila, ès anterior o posterior a la reconquista? ¿Sap si prové de la dominació islamita o del temps que'n comandà l'Imperi de Bizanci o del temps que ens dominà Roma? ¿sap si tal nom ès anterior a l'any 123 a. de C. que Quint Cecili Metellus feu romanes aquestes illes? — No se'n venga ara lo Sr. Rosselló Gil a dirme si jo el vull examinar d'història. Li demàn totes aqueixes coses, que jo no he pogudes aclarir encara, i romandria naturalment agraidíssim an aqueix senyor si les m'aclaria. Si sap ell qui fundà Sencelles i li posà tal nom i quina era la nerència de tal fundador i batiador i quina llengua parlava, ¿per què no ho ha dit per confondre i capturar els seus contradictors? Encara que tenguem el Sr. Rosselló Gil per lliberal acorat allà on escriu demunt lo lliberalíssim *Día*, així mateix trobam gros que vulla que, jurant *in verba Magistri,* essent ell lo Mestre, ens hàgem de subgectar a lo que li passi per l'escudeller, sensa veure les proves. De Mestres així infal·libles, que els hàgem de [67] creure ulls cluchs, no oblidi lo Sr. Rosselló Gil que no mes n'hi ha un damunt la terra, el Papa, i encara just en les *coses de fe i costums* i sols quant ensenya manifestant la voluntat decidida d'ensenyar ab obligació per part dels seus súbdits d'acceptar i subgectarse a tal ensenyansa. En totes les altres qüestions tan científiques com literàries, tant de l'orde polítich com de l'orde administratiu, no hi ha cap autoridat infal·lible ni que tenga dret a exigirmos l'assentiment ni la subgecció del propi judici dins lo santuari de la conciència. De manera que el Sr. Rosselló Gil, si vol que acceptem per bo just lo que ell diu i tracta d'imposar sobre el nom de Sencelles, ha de fonamentar una mica millor la seua tesi, la seua pretensió.

Tret d'alguns noms-de-lloch cosmopolites, com Roma, París, Londres, que les llengues estrangeres elze s'han fets seus donantlos una forma

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

apropiada an el geni de tals llengues, fora d'aqueys noms cosmopolites, repetesch, ès evident que tots els altres noms-de-lloch pertoca escriure'ls així com demana el geni de la llengua an-e que pertanyen. Els noms-de-lloch castellans s'han d'escriure a la castellana, els portuguesos a la portuguesa, els francesos a la francesa, els alemanys a l'alemanya, els turchs a la turca, els gallechs a la gallega, els baschs a la basca i els catalans a la catalana. Negar o desconèixer això, serà tan lliberal i sobre tot tan progressista com vulla el Sr. Rosselló Gil, però està barallat ab lo que dicta el simple bon sentit, de que solen estar destituits els *superhomes* que ara s'estilen.

La vila de que se tracta no figura dins lo *Llibre dels Feyts* del rey En Jaume ni dins la *Crònica* de Fr. Marsili ni dins lo *Llibre del Repartiment de Mallorca.* Lo document mes antich que coneixem a on figura aqueixa vila, ès la bul·la de 18 de les kalendes de maig de 1248 que Innocenci IV donà a Lió constituint les parròquies de Mallorca. Allà figura «S. Petri de *Censelis*». ¿D'on comparegué tal nom dins Mallorca? Procedint de diferents bandes de Catalunya la major part dels pobladors que s'establiren a Mallorca després d'haverla recobrada dels alarbs el gran rey En Jaume, ès molt verosímil lo que apunta lo Dr. Juan Dameto dins la seua *Historia General del Reino Baleárico*, L. I, Tit. I, Paragr. VI, que diu: «Los primeros pobladores de esta villa [68] *(Sansellas)* después de la conquista, sin duda debieron ser naturales del Campo de Tarragona, donde hay un antiguo edificio de este nombre. La causa podrá verla el curioso en un autor (Dr. Icart, fol. 325) que trata de las grandezas de aquella ciudad». N'Emili Morera *(Tarragona Cristiana. Hist. del Arz. de Tarr. y del terr. de su Prov.* II, ap. 23, p. XVI, XVII) du una bul·la del papa Innocenci IV, de 26 de gener de 1252, confirmant a l'Arquebisbe de Tarragona Benet de Rocabertí la possessió de totes les esglèsies i bens de tal arquidiócesi, a on figura «ecclesiam de *Centumcellis*». I lo mateix autor dins sa *Geogr. de la Prov. de Tarragona* (—Barcelona, sensa data d'estampació —pl. 334), diu: «De la població del predi de Centcelles, se sap que en lo plet que sostenien l'arquebisbe i el príncep de Tarragona,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fallat per En Ramon Berenguer IV (any 1151), lo primer se queixà del segón de que li havia pres l'honor de l'esglèsia de Centcelles i de Sant Vicens. Resulta, donchs, que en los primers temps de la restauració se dedicà l'edifici de Centcelles d'origen romà i pagà, a esglèsia parroquial, sots l'advocació de St. Bartomeu; que la parròquia tenia feligresos, ja que en 1189 varen concedir l'arquebisbe i el veguer reyal a un matrimoni de Centcelles lo dret de regar lo terme ab les aygues del Francolí, i que en 1413 lo sometent de Tarragona, al eixir en direcció a Balaguer per l'assetge de les hosts d'En Jaume, comte d'Urgell, va deturarse tot una jornada al lloch de Centcelles. Encara que no's coneix lo nombre de fochs ab que comptava, assenyalantse en aquell any a Constantí 199, ès induptable que reunia un petit vehinat, que ab el temps, va despendre's de dit punt per establir sos alberchs a Constantí, quedant l'esglèsia com a ermita d'aquella parròquia fins a últims del sigle XVIII. De manera que Centcelles de Tarragona era an el sigle XII una vileta ab esglèsia parroquial que, en lloch de créixer com tantes d'altres, anà mancabant mancabant fins que acabà per romandre tota sola l'esglèsia com una *ermita*, agregada a la parròquia de Constantí. Vetassí lo que en diu Madoz *(Dicc. Geogr. Estad. Hist. de Esp. y sus poses. de Ultr.* VI, 311: «*Censellas:* partida de terreno en la prov. y part. jud de Tarragona, term. del l. de Constantí; no tiene casa alguna; sólo se ven varios trozos de un antiquísimo edificio enteramente derruido, en que se supone por tradición [69] que hubo un tribunal en tiempo de los romanos». Lo Mapa de Catalunya de D. Eduard Brossa, de l'any 1898, senyala aquest poblat desaparegut ab lo nom de *Sensellas.* Lo Mapa de la província de Tarragona, d'Obres Públiques, no posa tal nom, sens dupte perque se tracta d'una població desapareguda. I ¿com s'esplica la seua desaparició? En Carles Sarthou i En Martínez Aloy dins sa *Geogr. de la Prov. de Val.* II, 824 consignen devora Sueca l'existència d'una vileta, avuy desapareguda, de nom *Sanselles*. Ja sabeu que, conquistada València per lo rey En Jaume, poblaren lo litoral catalans de Lleida i de Tarragona. Això ens inclina a creure que de *Sancelles* de Tarragona vengueren famílies a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mallorca i s'establiren devers *Sanselles*, donant aquest nom a la vila que fundarien recordant aquella d'on sortien; i que altres famílies d'allà mateix se'n anirien cap a València, atretes per les franqueses que el bon rey En Jaume oferia an els qui s'establien a la nova conquista, i se degué estrevenir que anaren a parar a la comarca de Sueca, tan fèrtil i agradosa, constituint també una vileta, que anomenarien *Sanselles*, recordant la que havien deixada, sens dupte de terra no tan agraida com la de Mallorca i de Sueca. Així degué acabar aquella vileta, ab l'estray fet per infantar aquelles altres dues: la de Mallorca i la de Sueca.

Crida l'atenció que la bul·la d'Innocenci IV de l'any 1252, confirmatòria de les possessions de la Mitra de Tarragona, per anomenar *Sancelles* diga «Ecclesiam de *Centumcellis*». De manera que a mitjàn sigle XIII a Tarragona encara era viva la idea de que *Sancelles* venia de *Centumcellas,* mentres a Mallorca el miraven com un nom estrany i fora de tota tradició, i per això dins la relació que enviarien an el Papa, de les parròquies fundades, traduirien ronegament «S. Pere de *Censellles*» per «S. Petri de *Censelis*», tal com ho deyen aquells pobladors venguts de Catalunya, que devien esser curtets de lletres i ignorarien allò de que la seua vila se digués antigament *Centumcellas. Centum-cellae* ès lo nom antich de *Civitavecchia,* prop de Roma. *Thesaur. Ling. Lat. Onomasticon,* vol. II, col. 325 dona una informació completa d'aquesta *Centum cellae,* port de la vella Etrúria i «estació de la Via Aurelia». Els grechs li deyen: Κεντουκελλας. Després de la de Etrúria en posa una a [70] Espanya: «*Centumcellae* Hispaniae: CONC. apud Lucum a. 569 Mansi, 9, 815^{c} ad cathedram Bracarensis ecclesiae, quae in vicino sunt: *Centum cellas*».

No ès duptós que *Sanselles* vé de *Centumcellas* per una partida de tramudanses que els diferents sons de tal paraula esperimentaren. Se tracta d'una paraula composta de *centum* i *cellas*. *Centum* en llatí clàssich se pronunciava *kentu*. (La *–m* se perdé tal volta antes dels clàssichs). Ho comproven les transcripcions de tal nom-de-lloch que els historiadors grechs posen, com se veu dins *Thes. Ling. Lat. Onom.* II. col. 32, que no posen Κεντουμκελλας sino Κεντουκελλας. La *c* devant *e, i,* sufrí un camvi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

radical, passant de *velar* a *palatal: k* > [*c*]*;* i la cosa no parà aquí, sino que: *a*) dins Itàlia tornà *prepalatal-africada-sorda: tʃ (tx): pace* [*patʃe*], *civitas* [*tʃ*]*ívita*]*; —b*) dins França i Espanya contrapassà la regió *palatal* fentse *alveolar-sorda-africada ts (ts); —c*) dins el castellà devers el sigle XVI tornà *interdental-sorda:* θ *(ce, ci); —d*) i dins la llengua d'Oil i la llengua d'Oc, i per lo mateix dins la nostra, acabà per *alveolar-fricativa-sorda: s*. De manera que el *centum* prengué en la pronunciació totes aqueixes formes: *Kentu* > *[c]entu* > *tsentu* (tsentu) > *it. [tʃe]nto* (cento) > cast. antich *tsiento,* cast. mod. *θiento* (ciento); lleng. d'oil i lleng. d'oc *ts[e]nt* (tsent), escrit *cent;* franc. mod. i occitànich mod. *cent;* cat., val., bal. escrit *cent,* pronunciat *s[e]nt, s[e]n*. A pesar de totes aquestes tramudanses lo mot *centum* s'escrigué sempre dins la nostra llengua, com en llengadocià i en francés, *cent*. Però dins *Centumcellas,* essent *cellas* l'element capital i posseint la tònica, com *centum* era un element *àtone* i supeditat a *cellas*, el poble deixà de pronunciarlo com un representant de *centum,* ignorant absolutament que *Sanselles* vengués de *Centum cellas,* pronunciant la primera sílaba de tal nom maquinalment, inconcientment del seu valor real. I a-les-hores, com dins el balear, pirenench, oriental i central la *e* àtona i la *a* àtona se pronuncien lo mateix *ə*, el *centum* de *centumcellas* no se pronuncià *s[e]nt-* ni *s[e]n-,* sino *sən-* [*Sənséʎəs*]*:* i per tal motiu tant escrigueren SAN*selles* com SEN*selles. Centcelles* just ho escrigué N'Emili Morera dins la seua *Geogr. de la prov. de Tarragona;* i en Madoz dins lo seu *Dicc. Geogr.* escriu *Censellas*, duyts un i altre de influències i reminiscències literàries. En canvi, dins lo dialecte [71] occidental i dins lo valencià se mantengué la distinció de *a* i *e* àtones; però a la *e* de *centum* li succeí un nou entrevers. Dins aquells dialectes la *e-* inicial de paraula presenta una tendència manifesta a tornar *a*. I així, en lloch de E*ixò* de *ecce-hoc*, E*quest* de *ecce-iste*, E*queix* de *ecce-ipse,* E*quell* de *ecce-ille,* E*scola* de *scola,* E*star* de *stare,* E*scriure* de *scribere, m*E*teix* de *met-ipse*, *m*E*teixa* de *metipsa,* dins lo català occidental i dins el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

valencià diuen A*ixò* [*ajʃɔ́*], A*ssò* [*asɔ́*], A*quest* [*akest*], A*queix* [*akeʃ*], A*quell* [*akeʎ*], *ascola* [*askɔ́lɔ, askɔ́la, askɔ́lɛ*], A*star, ascriure,* [*askriwre*], *m*A*teix* [*matéʃ*], *m*A*teixa* [*matéʃa*]. I la cosa arriba a l'estrem de pronunciar i escriure *Vilafamés,* que ès prop de Castelló de la Plana. Tocaria dir i escriure *Vila-femés,* construcció de sustantiu ab sustantiu acusatiu (Vila-ab-femers < Vila apud *fimarios < *fimus)*. I per aquestes cinchcentes el poblet de devora Sueca no se digué *Senselles,* sino *Sanselles* i a Mallorca i a Tarragona tant escrigueren SE*nselles* com SA*nselles*.

Estudiem ara lo segón element d'aquest nom-de-lloch: *-selles. Cellas* ès l'acusatiu plural de *cella.* Aquest mot en llatí se pronunciava *kella.* Ja hem dites les tramudanses que la *c* esperimentà en llatí i dins les llengues romàniques davant *e i*. Per això dins lo mot *cella* se tramudà com dins *centum.* —Ara vegem la *e* de *cella* quin camí feu dins lo català. La *ĕ* llatina tònica tornà dins la nostra llengua [é] (tancada, a la castellana); ara la *ē* (llarga) i la *ĭ* (breu), tòniques, tornaren [*ɔ́*] dins les Balears, [*ɛ́*] dins Catalunya pir., or. i centr., i [é] o [*ɛ́*] dins Catalunya occ. i dins lo Reyalme de València. Ara bé, la *e* de *cella* era breu o llarga? Anant davant dues consonants, en llatí clàssich era llarga, i com a llarga passà an el català, fent a les Balears *səl·lə,* a Catalunya *sɛ́l·lə, sɛ́l·la* i a València *cèla* (Escrig-Ll. Dicc.), reduint la doble *ele* a *ele* senà. ¿Com, idò, no se feu *Sənsɔ́l·ləs, Sənsɛ́l·les, S[e]nsɛ́l·l[e]s?* No ès gens bo de fer respondrehi satisfactoriament. Dificulta la solució un altre problema que la doble *ele* de *cella* ens presenta. Ja sabeu que en llatí no hi havia *elle* la qual brollà dins la llatinidat després de la destrucció de l'Imperi romà. Ara bé, passà *cella* ab la doble *ele* intacta o convertida ab el sò nou, ab *elle,* ès a dir, *ele* palatal? Això ès lo que no porem comprovar per motiu de no tenir l'ortografia catalana mitgeval un signe per representar la *elle,* distint del que servia ja dins lo llatí, per [72] representar la doble *ele*. Per això, en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

trobar escrit *cella*, no porem estar segurs de si ès *cel·la* o *ceʎa* perque *cella* tan pot esser una cosa com l'altra.

Tenim un fet que ens indueix a creure que *cella* passà dins la nostra llengua tramudant la doble *ele* ab *elle.* Aquest fet son les formes *celler, cellera,* provinents de *cellarius, -aria.* Per tot el domini de la nostra llengua ès conegut lo *celler*. *Cellera* es un llogaret del terme municipal de Serinyà, província de Girona. Aquí veym que la doble *ele* tornà *elle.* I ara tornam preguntar: ¿dins lo català hi ha hagut may la forma *s[éʎ]a*, no la *sella* de cavalgar, sino la derivada del llat. *cella?* Ha tenguda may l'occitànich la forma *s[éʎ]a* (<cella)? Raynouard, *Lex. Rom.* 373, retreu: «Morgues si deu toz escondre dins sa *cella*». Trad. de Beda, f. 62 (Lo monjo *se* deu amagar de tot dins sa *cel·la).* Però aqueixa *cella* ¿ès *sel·la* o *se[ʎ]a?* Dins l'occitànich i català mitgeval la *ll* tan servia per representar lo sò de *elle* com per lo sò de doble *ele*. Per lo mateix el texte del Venerable Beda no ens resol res. Lo nom de *Sanselles* poria esser un cas de *cella* < llat. *cēllă*. Però els qui an el sigle XI o XII digueren *Sanselles* ¿tenien conciència de que tal nom corresponia a *centumcellas?* Ens permetem duptarho. I ¿com ès que la *e* primera de *selles* la feren tancada, en lloch de ferla *ə́* o *ɛ́*, tota vegada que la regió tarragonina a on hi havia la primitiva *Senselles* i la regió mallorquina a on tresplantaren tal nom, la *ē* llarga llatina la feyen *ɛ́* o *ə́?* Aqueix camvi se poria deure a influència de la *elle (ele* palatal), que atreu la *e* cap an el paladar, que acostants'hi, d'uberta que era com a llarga, tornà tancada; de [*ɛ́*] se fa *[é].* Així tendríem *s*[*ɛ́*]*l·l[ə]s* i *s[ə́]l·l[ə]s* convertides en *s[éʎə]s (San*SE*lles* [*s[ə]ns[éʎə]s, Sans[éʎe]s*].

Ara ens manca estudiar la derrera sílaba –*[ʎə]s*, desinència plural, provinent de l'acusatiu: *Centumcel*LAS. Dins l'italià les formes plurals no les prengueren de l'acusatiu, sino del nominatiu: *la porta, le porte* (illae portae); *il santo, i santi (illi sancti);* ara en francès, en occitànich, en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

castellà, en portuguès i en la nostra llengua les formes plurals se prengueren de l'acusatiu i per això totes tenen la *-s* com a característica. Però respecte de la *-a-* de l'acusatiu plural aqueixes llengues se dividiren en dos boldrons: el castellà i casi tots els dialectes occitànichs mitgevals conservaren aqueixa *a* (cast. [73] *buen*As *nuev*As*;* ant. occit. *bon*As *nov*As*).* El francès, el portuguès i el català han rebaixada aqueixa *–a-* fins an el punt que ha deixat de sonar *a*, sonant dins el portuguès i dins el balear, català pirenench, oriental i central com *–[ə]-,* dins el català occidental i valencià com *–[e]-*, i desapareixent casi de tot dins el francès. —Ja's sap que dins lo llatí vulgar les vocals àtones finals s'afluixaren i s'enfosquiren mes o menys dins les diferents regions. Concretantmos an el francès i a l'occitànich, se perderen casi totes, salvantse just la *-a* i qualque pich la *-e*, i encara rebaixades i boyroses, fins a resultar casi imperceptibles dins el francès i oferint dins lo català gran variedat de matissos, desde *–[ə]* que ès lo mes general, fins a *–[e], -[ɛ], -a, -[ɔ].* Però tal variedat, en tractarse de la desinència plural *–as*, se redueix dins la nostra llengua a dues formes: *-[ə]*s p'el balear, pirenench, oriental i central, *-[e]s* per l'occidental i valencià. Per això dins aquells quatre dialectes pronuncien: *un[ə] kaz[ə], tr[ə]s kaz[ə]s; un[ə] fin[é]str[ə], tr[ə]s fin[é]str[ə]s;* i dins els altres dos dialectes: *úna káza,* o *káz[ɛ], tr[e]s kázes; úna fin[ɛ́]stra,* o *fin[ɛ́]str[ɛ], tr[e]s fin[ɛ́]str[e]s.* I que sempre ho han fet així dins la nostra llengua, ho demostra lo fet de la tradició literària de Catalunya, Balears i reyalme de València, a on els plurals femenins s'escriuen ordinariament ab *-es;* i si devegades s'escriuen ab *–as,* ès degut a la falta d'esperiència literària per tractarse d'un sò *([ə])* que ni ès *a* ni és *e*, i l'escriptura s'ha de retgir per una regla apresa en l'Escola, no sempre ben ensenyada i sovint mal apresa, si no ès que no l'han poguda aprendre perque no hi ha hagut qui l'ensenyàs. Desde el sigle XVI patim l'influència castellana, que n'ha induits molts a escriure ab

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

–*as* aquells plurals per la raó poderosíssima de que en castellà s'hi escriuen. Això ha duyta una gran perturbació dins la nostra ortografia, sobre tot en lo que's refereix an els noms-de-lloch, que son una cosa tan gelosa casi com els *noms-de-família* o *llinatges,* que no s'han de tramudar per res per molts de motius, puys tramudarlos ès atentar a la pròpia personalidat i a tots els drets inherents a ella.

Lo nom de *Sanselles* ès estat una víctima d'aqueixa influència fatídica. Per poder donar una mostra del trampoleig que ha dominat en la representació gràfica d'aqueix nom, practiquí un escorcoll dins l'Arxiu de la Diòcesi de Mallorca per fer veure com escrivien tal nom an [74] el poble mateix i fora del poble. Ens concretarem an els *Llibres Sagramentals de Sanselles*.

Comensam p'els *Llibres de Batismes:* Any 1563, *Sencelles;* 1564, *Sencellas;* 1571, *Sencellas;* 1578, *Centcelles;* 1581, *Cencellas;* 1583, *Cencellas;* 1584, *Cencellas;* 1585-1588, 1590, *Cencellas;* 1593, *Senselles* (dues voltes); 1597, *Sançellas;* 1600, *Sencellas;* 1607, *Sencelles;* 1614, *Cencelles;* 1658, 1627, *Sancelles;* 1619, *Cencelles;* 1658, *Sancelles* (d'una informació judicial sobre una fe de batisme); 1625, *Sancelles, 1663, Sencelles;* 1741, *Sancellas;* 1814, *Sencellas* i *Sancellas* (a la mateixa portada del Llibre); 1814, *Sansellas* (f. 2, f. 3 g., f. 4, f. 4. g., f. 5 g., f. 6, f. 6 g. Del fol 11 an el 22 hi ha *Sansellas* trenta una vegada, i *Sancellas* vint i tres). Lo *Llibre de Batismes* de 1861-1870 casi sempre posa *Sansellas,* sols qualque pich *Sancellas.*

Els *Llibres de Confirmacions* ofereixen les grafies següents: 1698, *Sensellas;* 1669, *Sencelles;* 1698, *Sanselles;* 1673, *Sencelles;* 1649, *Senselles;* 1636, 1638, 1704, *Sancelles;* 1646, *Senselles;* 1704, *Sancellas.*

Els *Llibres de Matrimonis* escriuen això altre: 1565, dalt la cuberta de pergamí: *Sançellas;* 1565, 1569, *Sancellas;* 1572, *Senycelles;* 1576, *Sencelles;* 1631, *Sanselles;* 1673, *Cencelles;* 1691 (Decret de Visita), *Sancelles.* Si anàssem a escorcollar els altres Arxius, ens donarien la mateixa variedat de grafies, que patentisa la completa desorientació dels

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

escrives, que no sabien palada de l'etimologia de tal nom, i per això, caminant a les fosques, no ès gens estrany que trevelassen.

¿Com figura aqueix nom dins els nostres escriptors? El Dr. Joan Binimelis (1538-1616) dins la seua *Historia de Mallorca,* la primera que's va escriure i que encara no està publicada, posa *Sensellas;* lo Dr. Joan Dameto, *Historia General del Reino Baleárico,* —Ciudad de Mallorca, 1632, —escriu *Sansellas; Historia Gen. del Rein. de Mall.* T. II, p. 1133, posa, copiantho del Paborde Tarrassa: *Sansellas;* lo *Mapa de Mallorca* del Cardenal Despuig, de l'any 1784, du *Sansellas; Noticias histórico-topográficas de la Isla de Mallorca* de D. Joaquim M.ª Bover, —Palma, 1864, —posa *Sansellas; Panorama óptico-histórico-artístico de las Islas Baleares* de D. Antonio Furió —Palma, 1840 —escriu: *Sansellas.* Finalment D. Josep M.ª Quadrado dins les seues obres *Conquista* [75] *de Mallorca, Forenses y Ciutadanos* i *Islas Baleares* escrigué sempre *Sancellas.* En canvi l'Autoridat Esglesiàstica en son decret de 31 de desembre de 1913 sobre la *Demarcació Parroquial de Mallorca*, posa dins l'Arxiprestat d'Inca la «Parroquia de S. Pedro de *Sanselles*» i així s'establí per les oficines esglesiàstiques que s'escrigués tal nom. —Sia d'això lo que sia, l'*Institut Geogràfich i Estadístich* dins son *Nomenclátor de las Ciudades, villas, lugares, aldeas y demás entidades de población de España,* dins lo quadern de les Balears posà *Sancellas,* d'on segurament ho pendràn el *Boletín Oficial* i la *Gaceta,* proporcionant an En Rosselló Gil un triunf contra sos contradictors, mes aparent que real.

Lo *Boletín Oficial* i la *Gaceta* son la veu de l'Autoridat Civil, posada per governar i retgir la Nació, no per definir com s'han d'escriure les paraules ni els *noms-de-lloch*. L'Estat té l'*Institut Geogràfich i Estadístich* per fer lo catàlech de les poblacions d'Espanya, posant *el nom* que tenen ab totes les clarícies convenients. L'*Institut Geogràfich i Estadístich* s'entera de quin nom tenen les poblacions, ès a dir, el nom que els qui hi habiten, elze donen, el nom que elze dona la tradició literària, que consta dins els arxius i dins els escriptors de nota; i accepta aqueys noms posantlos an els seu catàlech. Se guarda prou de definir res, i està

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sempre dispost a corretgir l'escriptura de tals noms, si les Autoridats locals, el Municipi o la Província i fins i tot els particulars, li demostren que tal ortografia ès defectuosa o errònia. De manera que la forma ab que l'*Institut Geogràfich i Estadístich* escriu lo nom d'una població espanyola, no ès cap *dogma indiscutible* i *irreformable*, que aquell que's permeti posarlo en dupte i escriure d'una altra manera, cometa un delicte penat dins el Còdich o doni lloch a una correcció i amonestació per part de la Autoridat Administrativa, com pareix que tractaren de ferho a Sanselles contra un digníssim Mestre Nacional. La forma ab que l'*Institut Geogràfich i Estadístich* escriu lo nom d'un poble, no ès mes que l'*ortografia legal,* l'*ortografia oficial,* subgecta a tantes de modificacions com hi vulguen introduir els senyors de l'*Institut*, que tenen la pella p'el mànech, i fan anar l'oli allà on volen. Un *Institut Geogràfich i Estadístich* no ès estat may l'Autoridat competent per definir una cosa tan delicada i envitricollada [76] com els *noms-de-lloch,* allà on n'hi ha, i el de *Sanselles* n'ès un, que inclou mil problemes d'història, d'etnologia, de llingüística, de fonètica, de morfologia; problemes que sols pot envestir una Acadèmia Filològica, composta de professors que tota la vida s'hagen cremades les celles estudiant tals problemes. I encara aqueys professors se'n guardaràn com de caure de resoldre *de plano*, com ho feu En Rosselló Gil i l'Ajuntament de Sanselles, una questió així, sino que després d'haverhi cremat molt d'oli, donaràn el seu parer ab gran modèstia, com ho fan sempre els sabis de bon de veres. I en questions tan difícils i enrevisclades, com les que presenta lo nom de *Sanselles,* may per may s'atansaràn a definirles imposant absolutament lo seu dictamen com si fos un *dogma de fe* i ab la fàtua pretensió de que no hi haja altra grafia *bona* que aquella i que qualsevol altra siga *dolenta* i *esgarrada* i que meresca un càstich aquell qui l'usa. Això no ho ha fet may cap corporació científica, ni fins i tot cap corporació oficial, com l'*Institut Geogràfich i Estadístich,* el *Boletín Oficial* ni *La Gaceta*. Tractantse d'un nom-de-lloch d'ortografia tan duptosa i discutida, qualsevol corporació científica donarà lo seu parer, guardantse com de caure d'imposar cap grafia; i la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Corporació Administrativa que p'els efectes legals haja de fixar l'ortografia de tal nom, ho farà ronegament, sensa imposar cap càstich an els disidents, i se manifestarà disposta a rectificar tal ortografia, sempre que li presentin proves concluents de que ès errònia o defectuosa la que haja adoptada. De rectificacions així n'ha fetes moltes l'*Institut*, i ¡les que li resten a fer! no sols dins lo *Nomenclátor* de les Balears, sino dins el de les províncies de Barcelona, Girona, Lleida, Castelló de la Plana, València i Alacant! Si la gent d'aqueixes províncies se preocupassen d'aqueixes coses i acudissen en forma a l'*Institut Geogràfich i Estadístich,* prou que rectificaria ell l'ortografia de centenars de noms-de-lloch, que per descuyt i incúria dels centres oficials d'aquells llochs o dels escrives del mateix *Institut Geogràfich i Estadístich,* estàn mal escrits.

L'*Institut Geogràfich i Estadístich* no segueix un criteri fixo en l'ortografia dels noms-de-lloch de la nostra llengua. Assetsuaixí elze tradueix i assetsuaixí elze deixa sensa traduir. Per un vent escriu *La Puebla, S. Lorenzo Descardesar, Nuestra Señora de Cura, Baños de* [77] *S. Juan, Ciudadela, El Calvario, Camino de Ciutat* (Inca), *El Aguila* (Llucmajor), *S. Clemente* (Maó), *Buenos Aires* (Ciutat de Mallorca), *Molinar de Levante, S. Felipe* (Vila-Carlos), *Vilafranca de Bonany;* allà on tothom diu *Sa-Pobla*, *Sant Llorenç des Cardassar, La Mare de Déu de Cura, Sa Font Santa de Sant Juan de Campos, Ciutadella, El Calvari, Es Camí de Ciutat, S'Aguila, S. Clement, Bones Ayres, Ets Estats Units, Es Molinar, Es Castell, Vilafranca de Bonany.* I per altre vent posa sensa traduir: *El Castell* (d'Alaró), *Concell, Molí des Sant de Lluny* (Algaida), *St. Honorat, Alqueria Vella, Las Alcovas, Font de la Menta, Vallnegre, Vallverd, Murtera Blanca, Las Rotas, La Creveta, Barranch* (Ciutadella), *El Clot* (Deià), *Vinya Vella, La Calobra, La Esglayeta, S'Hort* i *Vila-Nova* (Esporles), *La Mola* (Felanitx), *Sant Salvador, Pou de la Coma* (Felanitx), *Cap de Berberia* (Formentera), *Cap-Blanch, Cap-Enderrocat, La Cabaneta* (Marratxí), *St. Vicens* (Muro), *La Bona-Nova, Hostal de sa Creu* (Ciutat de Mallorca), *Sant Bernat, S'Hort des Ca, Corp-Mari, Castelló* (Pollença), *El Port* (Pollença), *La Font, Horta, Gayeta gran, Gayeta petit, Es Mulins, La*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Consolació, Molí-Nou (Selva), *Calvari* o *Cauvari* (Sineu), *Camps d'En Mayol, Camps de se Ma, El Camp Llarch, La Cometa, El Convent, La Figuera, Muleta, Las Planas, El Prat, La Taulera, La Vilallonga, Calabona, La Penya Rotja, La Cova* (Valldemossa), *Pla del Rey* (Valldemossa), *Font de St. Ramón* (Valldemossa), *El Port* (Valldemossa), *Las Cometas* (Vila-Carlos). Vacilacions així n'hi ha a betzef. Dins lo *Nomenclátor* de Castelló de la Plana posa l'*Institut, Las Cuevas de Vinroma,* allà on tothom diu *Les Coves de Vinromà,* i llavò an el *Nomenclator* de Balears posa *Las Covas* (Santa Eugènia) i *Las Covetas.* —Per un vent posa «Las Matas *grossas*» (Campanet) i «*La Tancassa* (Santanyí), clavanthi dues *ss* per representar lo sò *alveolar-fricatiu-sort* entre vocals, que ès així com cal escriurehu, i per altre vent escriu *Masanella* i *Valldemossa* ab una *s* tota sola, allà on toca havern'hi dues per tractarse del mateix sò *alveolar-fricatiu-sort,* i per mes endidalarse llavò escriu *Lloseta, Las Casetas* (Selva), *Son Cusina* (Santanyí), *Las Casas* [78] *Novas* (Sineu), que ès així com s'ha d'escriure, ab una s tota sola perque se tracta del sò *alveolar-fricatiu sonor*. Tot això demostra que l'*Institut Geogràfich i Estadístich* no s'ès enterat de que en català i en balear hi ha dues *eses,* la *sorda* i la *sonora,* com hi eren en castellà antes del sigle XVI, fins que s'hi perdé la *sonora* fentse *sorda.* Es evident que l'*Institut Geogràfich i Estadístich,* si té la missió d'escriure els noms de les poblacions espanyoles, vé obligat a sebre l'ortografia de la llengua an-e qui pertanyen tals noms, si no vol que la ciència llingüística li espedesca la *credencial d'ignorant*. Però n'hi ha molts mes de punts escapats dins el *Nomenclator* de Balears*,* obra de l'*Institut Geogràfich i Estadístich.* Després d'establir per regla general escriure tots els plurals femenins ab *-as,* a la castellana, fa la pífia d'escriure *Ca s*E*s Auçell*E*s* (posant *ç* per *c)* i *Son Artigu*E*s,* que tocaria posar *S*AS *Aucell*AS i *Son Artig*AS. I dins lo *Nomenclator* de Tarragona, seguint la mateixa equivocadíssima norma d'escriure els plurals femenins ab *-as,* escriu llavò: *Arnes, Capsanes, Parellades, Valldembaiges, Prades, Arraval de Figueretes, Les Ventalles, Fontscaldes, Fatges*, que els catalans de Ribera d'Ebre pronuncien *Arn[e]s, Capsan[e]s, Par[eʎa]d[e]s, Valld[e]mbái[ʒe]s,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Prád[e]s, Arravál de Fi[ge]r[é]t[e]s, L[e]z Venta[ʎe]s. F[ɔ]ns-káld[e]s, Fá[dʒe]s; i els de la banda oriental de dita província pronuncien *Arn[ə]s, Kapsán[ə]s, P[ə]r[əʎ]ád[ə]s, Va[ʎ]d[ə]mba[jʒə]s, Prád[ə]s, [ə]rr[ə]vál d[ə] Fig[ə]r[ɛ́]t[ə]s, L[ə]z V[ə]ntá[ʎə]s, F[ɔ]nskald[ə]s, Fa[dʒə]s.* Per lo qual el bon sentit de qualsevol dicta que tals plurals s'escriguen ab *-es,* deixant que quiscú ho pronunciy a la seua manera, tractantse de poblacions catalanes. Dins la província de Lleida i dins tot lo Reyalme de València succeeix lo mateix, que la gent d'aquelles províncies pronuncien *–[e]s* i els catalans centrals, orientals i pirenenchs i els balears pronuncien *[ə]s,* perque per ells tant ès *a* àtona com *e* àtona. Això que ès una cosa tan clara, que qualsevol, per mica de bon sentit que tenga, ho veu, —no ha vist encara l'*Institut Geogràfich i Estadístich,* i tot per no volerse donar conte de la realidat, que una cosa son els noms-de-lloch catalans-valencians-balears, i una altra cosa son els noms castellans, aragonesos, murcians, andalussos, estremenys, lleonesos i asturians, i que uns i altres cal escriure'ls ab l'ortografia que els ès pròpia. —A una altra regla trevela sovint [79] l'*Institut Geogràfich i Estadístich:* en la questió de la *ene* palatal, això ès, la *[ɲ] (eñe* castellana). El castellà té un signe aposta per tal sò, *ñ;* el català té la *ny. L'Institut* tampoch té un criteri fixo amb això: un cop rebutja la *ny* i clava la *ñ* an els noms catalans, i un altre cop admet la *ny*. Ventassí una mostra de tal trampoleig: *Puigpuñent, Bañalbufar, Buñola, Santañy, Riudecañas, Ardeña.* Donchs bé, an el mateix temps ens etziba: *Ca's Esta*NY*era, Vi*NY*a vella, Molí des Sant de Llu*NY, *Pe*NY*a Rotja, Son Ba*NY*a Vell, Son Espa*NY*ol, Son Espa*NY*olet, Can Tama*NY, *Bona*NY, *Bu*NY*olí*. De manera que després d'haver escrit *Buñola,* llavò mos entaferra *Bu*NY*olí.* A on ès feresta la desorientació de l'*Institut*, ès en el nom de *Santanyí*. Molts d'ignorants escriuen *Santany,* i resulta que just los surt *Santañ* [*Sə*ntá*ɲ*]. Per no caure ab això l'*Institut* posa *Santañy,* i li surt *Santányi.* ¿Sap negú de Mallorca a on ès *Santányi?* ¿Quant, en català ni en mallorquí, la *y* ha tengut el valor de *i* accentuada?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Si en l'Edat Mitja n'hi hagué que li donaren tal valor, fa sigles que ho deixaren d'escriure, i avuy sols li conserven aqueix valor els que duen lo llinatge *Sanlley* i qualcún altre que ho conserven per no desfigurarse el *nom de família,* que ès una cosa massa gelosa. —D'un altre nom-de-lloch volem fer menció perque se veja l'inconciència dels qui han formetjat lo *Nomenclator* de les Balears. Entre els redols de cases rurals dels entorns de la Ciutat de Mallorca, n'hi ha un d'escrit d'una manera molt baldufenca: *Sona Dolça.* Semblen dues paraules: 1a l'imperatiu de *sonar;* 2a lo nom de dona, *Dolça;* la 1a pot esser també la 3a persona singular present de *sonar*. Això pensarien segurament els qui escrigueren així tal nom. Donchs be, no hi ha res d'això, sino que son tres paraules: *So-Na-Dolsa*: *(assò de Na Dolsa < Ecce hoc (Dom)nae Dulciae).* Mirau lo que deym mes amunt del nom-de-lloch del *Libre dels Feyts* del rey En Jaume i de la *Crònica* del mateix Rey, escrita per Fr. Marsili.

No creym que lo Magnífich Ajuntament de Sencelles, davant aqueixa partida de fets i de consideracions de dret llingüístich que jo present, tenga pit per rebrotxar tots aqueys fets i consideracions de dret i donar per ignorants i mereixedors d'un correctiu la partida d'autors i d'Autoridats (Bisbes, Vicaris Generals, Visitadors de la [80] Diòcesi, Rectors, Vicaris) que s'han permesa la llibertat durant mes de set cents anys d'escriure el nom de *Sanselles* d'una manera diferent d'així com pretén En Rosselló Gil que s'ha d'escriure. No podem creure una tal aberració de la digníssima Corporació Municipal de *Sanselles.* I p'el bon nom del Sr. Rosselló Gil volem creure que ell mateix, davant la partida de fets i consideracions de dret que esposam dins aqueix article, haurà modificada la seua opinió, la seua convicció, i no s'atansarà a donar per ignorants i per delinqüents l'esbart d'autors i d'autoridats que firmen els centenars de documents dins lo transcurs de set sigles a on apareix lo nom de *Sancelles,* escrit de tantes de maneres diferents d'així com ell pretén que s'ha d'escriure per estar *ben escrit*.

Conseqüent ab tot lo que he aduit i al·legat, he de dir que trop que aquest bo de nom l'hem d'escriure: *Sanselles* o be *Sancelles*. *Sanselles* ès

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mes *popular; Sancelles* ès mes *etimològich,* puys conserva la 2a *c* de *Centumcellas. Centcelles* el trop massa etimològich i que exclueix la forma *Sancelles* que prengué a Sueca, prop de València, forma que no porem excluir perque ès un desplegament orgànich de la llengua. Por la mateixa raó no porem admetre SE*nselles*. El solar de la nostra llengua inclou tres grans regions: Catalunya, Reyalme de València i les Illes Balears. No podem rebutjar cap forma espontània que haja brollat dins cap territori d'aqueys, independentment de tota influència forastera.

I ara, per acabar, ens volem fer càrrech d'algunes coses que En Rosselló Gil afitx a la seua *Dúplica,* que mos semblen poch avengudes.

¿Vol dir no admet aquest senyor que «l'idioma mallorquí sia català»? I ¿què li manca o què li sobra an el mallorquí per esser «català»? Esper... d'assegut que m'ho diga En Rosselló Gil, i ho discutirem.

I ¿què en direm de la ocurrència de suposar que els catalans, per escriure el plural de *coca*, escriuen *coces?* I ¿quin català ha fet may tal cosa? La primeria del Reneixement hi hagué una Escola, molt respectable per la gent que hi perteneixia (En Rubió i Ors, En Bofarull, En Milà i Fontanals, els elements de *la Renaixensa,* D. Tomàs Aguiló, En Quadrado), que, deixantse dur de [81] l'influència castellana, que mos era entrada tan endins, sostenien que els plurals femenins s'havien d'escriure ab *-as*. Contra ells s'alsà En Marian Aguiló, que aviat tengué tot un estol de partidaris, casi tot el jovent, i acabà per triunfar, acceptant l'inmensa majoria dels escriptors catalanistes i mallorquins la tesi de D. Marian, això ès, que tals plurals calia escriure'ls ab *-es*. I ¿com així triunfà D. Marian? Senzillament perque casi tota la tradició literària de sis sigles li donava la raó, i llavò le hi donaven tota la Catalunya occidental i tot lo Reyalme de València, a on pronuncien tals plurals no *–[ə]s*, com a la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Catalunya pirenenca, oriental i central i a les Balears, sino que pronuncien –*[e]s,* ab *[e]* tancada, a la castellana: *l[e]s p[ɔ]rt[e]s, l[e]s d[ɔ]n[e]s, les káz[e]s,* etc. I per lo mateix, si nosaltres balears i catalans pirenenchs, orientals i centrals lletgim de la mateixa manera *cocas* que *coques,* els catalans occidentals i valencians no diuen *kokas,* sino *k[o]k[e]s,* i escriuen *coques*, i per això la prudència mes elemental aconsella que tots escriguen *coques.*

Diu En Rosselló Gil que «cap Mestre Nacional» estarà «empegueit» de no «saber cómo se forma el plural de los nombres vascuences o gallegos, por cuanto el Maestro no va a Asturias a enseñar el bable ni a Sevilla a enseñar el andaluz». De manera que En Rosselló Gil considera tan estrany an el castellà «el bable» i l'«andaluz» com el Basch. Sí que fa retxa ben... amunt aquest Mestre Nacional en punt a castellà! El *Bable* sabem tots que ès un dialecte castellà antiquíssim, una modalitat del castellà primitiu; l'«andaluz» ès una modalitat castellana actual, ès una casta de castellà, tan llegítim i tan autèntich com el castellà de Madrid, Salamanca, Santander. Això ho sabem perfectament tots els qui tenen qualque noció de la ciència llingüística; però per lo vist ho ignora aqueix Mestre Nacional de Sencelles.

Moltes de coses hem vistes an aqueix mon ab xeixanta tres anys de redolarhi. Una no n'havíem vista: un Mestre Nacional d'Espanya que tengués el bable i l'andaluz per tan estranys an el castellà com el mateix basch, que ès una llengua que casi tots els filòlechs la consideren sensa punt de contacte ni parentiu ab cap llengua de l'Europa occidental, i que mentres uns diuen que ès un rebroll de l'antich ibèrich o del ligur, llengues de les quals se sap ben poca cosa, altres el suposen emparentat ab la [82] llengua d'Etiòpia, altres ab el japonès, altres ab les llengues de l'Indostan del Sur, de la Sibèria, Rússia del Nort, Àfrica i Amèrica septentrionals.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Altres incongruències acaramulla En Rosselló Gil dins la seua *dúplica*, que no volem refutar perque hem menester lo temps per coses de mes sustància.

ANTONI M.ª ALCOVER, PRE.

Notes etimològiques i lexicals[14] (82-84)

14: cat. ant. *acuyndar, acuyndament*

Aquests mots, freqüents dins els escrits jurídichs mitgevals, eren sinònims de *deseixirse* i *deseiximent,* de *desfidar* i *desfidament* (desafiar i desafiament). *Acuyndar* significava, donchs, 'declararse inimich un home d'un altre i especialment de son senyor, negarli la fe o obediència deguda; declarar la guerra, desafiar'. El Rey En Jaume I en la Crònica de sos *Feyts* (cap. 401), contant d'una insubordinació de sos malcontentadissos nobles, diu: «E manam als prohomens que s'appareylassen d'anar en ost ab Nos, que ara nos hauien *acuyndat* cant Nos cuydavem anar en ajuda al Rey de Castella».

Els *Usatges* de Barcelona i les ordinacions dels reys d'Aragó imposen com obligatori l'*acuyndament* sempre que un cavaller o home de paratge vulga fer mal a un altre, i fixen el temps de pau i treva que ha d'anar entre l'acuyndament i el comens de les hostilitats. «Item statuiren los dits Princeps, que si negun per si mateix, o per son missatge volia *acuydar*, o desafiar son Senyor, segur ho puxa fer, segur mentre vendra, e segur mentre que estara, e segur entro que sia tornat a sa Casa» (Usatge *Item statuerunt)*.[15] «Tots homens, puys hauran *acuydat* la Potestat, li tengan

[14] Nota (1) de l'original: Vejau *Bolletí del Dicc.,* XIII, 348-357.
[15] Nota (2) de l'original: *Constitutions de Cathalunya,* II. IV, tit. 30.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Pau e Treva trenta dies, e [83] las Potestats als Vescomtes e als Comdors quinze dies, e altres Cavallers deu dies» (Usatge *Omnes homines)*.[16] El Rey En Jaume I en la primera Cort de Barcelona (any 1291) mana que «Algun Cavaller o Home de Paratge no puxa fer mal a algu sens *acuydament*, e encara que haja spay de sinc dies, e que en aço sie observada la carta de la Pau e de la Treva que fo feta a Barcelona e confirmada a Tarragona».[17]

Endemés de les grafies *acuyndar* (la mes freqüent) i *acuydar,* tenia aquesta paraula les formes ortogràfiques *acundar* i *acunydar.*

Molt m'havia preocupat l'escorcoll de l'etimologia d'aquest vocable. Segons Du Cange, *Gloss.* (ed. Niort, I, 66), no mancava qui havia volgut ferlo derivar del grup híbrid *ad* κύνα *dare,* «canem vocare, gall. *appeller chien*», car diu que consta que en altre temps el qui provocava qualcú a combatre el tractava de ca: peregrina etimologia, inacceptable científicament. El mateix Du Cange creya veure en *acuyndar* un derivat de cert mot suposat, **abcognitare*, que devia significar 'desconèixer', per oposició ab *adcognitare,* 'fer a sebre, donar a conèixer'; tal reconstrucció de mot ès fantàstica, puys el llatí tardà no formava verbs precedits de la partícula *ab*.

A la fi, la lectura d'un texte baix-llatí transcrit de Du Cange (I, 66) me donà la clau del problema. El texte ès de Spicil. Acheriani, VIII, 386, i diu: *Nullus homo capiat per se vel per alium, nec robet nec robari faciat aliquem hominem de genere Laicum vel Clericum, nisi* Acundaverit *ipsum ante per quindecim dies.* Es evident que aquest *acundaverit* significa 'declarar la guerra'; però la primera llegida me feu l'impressió de que tal verb significa senzillament 'fer a sebre, anunciar, avisar', i això me suggerí l'etimologia que crech vertadera: lluny de significar en son origen 'desconèixer', devia significar 'fer conèixer, fer a sebre', i per lo mateix havia de referirse no a **abcognitare* sino a *adcognitare*. Aquest verb el

[16] Nota (1) de l'original: Constit. De Cath., II. VIII, tit. 2.
[17] Nota (2) de l'original: De Cath., II. VIII, tit. 2.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

porta Du Cange *(Gloss.* I, 72): «Adcognitare, Accognitare, Notum vel cognitum [84] facere»; i d'ell se son derivats el francès *accointer*, 'tractar familiarment' (conèixer bé), el provensal *acoindar* 'freqüentar, acullir' (Raynouard, *Lex. Rom.* II 466), l'ant. fr. *acointier* i l'ant. it. *accontare* (REWb, 79).

15: mall. *xeuba;* men. *queuma.*

Aquests dos mots los s'apliquen com a noms despectius les dones mallorquines i menorquines. El mall. se pronuncia *[ʃə́wβə]* i el men. *k[ew]m[ə],* i poren tenir molts graus d'aplicació semàntica: 'dona bàmbola, beneyta, insolent', etc. Per mi abdues formes provenen de l'aràb. *kilba* = 'cussa'. La diferència en lo desplegament del vocalisme, ès a dir, entre la *[ə́]* de *xeuba* i la *[e]* de *queuma*, no ofereix dificultat tractantse d'una etimologia aràbiga, puys a l'època en que l'influència dels alarbs balears arribà an el català (sigle XIII lo mes prest) ja estava format i afermat en aquesta llengua el vocalisme llatí, i tota paraula novament introduida estava fora de les lleys especials de derivació vocàlica. Els camvis de *k* en *x* i de *b* en *m* tampoch no necessiten justificació.

16: mall. *anarse'n com un llonzí, com a llonzins.*

Significa 'anarse'n molt depressa, ab gran lleugeresa'. «Ses criades se'n hi van *com a llonzins* a aturar en Juanet», Alcover Rond. VII 243. «Pren escala per avall *com un llonzí,* i bota demunt sa cadira de mans», Alcover Rond. VI 295. Fora d'aquesta frase i ses similars, el mot *llonzí* ens ès desconegut dins lo català; a Mallorca diuen «anarse'n com un llonzí», però ningú sap què significa ailladament *llonzí*. Consider aquesta paraula com un diminutiu de una forma **llonze,* derivada del llatí *lunceus* (< gr. λύγξ) = 'llop cerver', el *Felis lynx* Lin. (cast. *lince)*, animal de gran agilitat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i lleugeresa de moviments. En italià, *lonza* significa 'pantera' (Petrocchi, Dizion. It.).

FRANCESC DE B. MOLL [85]

Crònica de l'Obra del Diccionari (85-88)

§ 1.
Estat de la redacció

Els redactors D. Francesc de B. Moll i Fr. Miquel Colom segueixen la tasca d'escriure articles en net, baix de la superior inspecció de Mn. Alcover. Dia 30 de juny de 1925, en que clouen aquesta *Crònica*, tenim redactats 8502 articles, qui arriben fins a la paraula *afalconar*. La redacció, qui fins ara no ha pogut fer molta de via per escassedat de redactors aptes i per motiu d'estar En Moll un xich distret per lo servey militar, promet d'avuy endavant pendre gran envestida i progressar ràpidament, ab lo concurs de dos novells redactors, el Rt. P. Rafel Ginard, TOR i D. Josep M.ª Cerdà, qui, anostrats com cal, comensaràn molt prest a redactar articles de Diccionari.

§ 2.
La part gràfica del Diccionari

El nostre dibuixant D. Josep Moll Casasnoves ens ha enviats, durant aquest semestre, 147 bons dibuixos a la ploma, representatius de animals, plantes, vestits, màquines i utensilis de tota mena. Afegits aquests 147 dibuixos an els 1407 que posseíem, resulta que ara com ara tenim fets 1554 dibuixos de tota casta per il·lustrar el nostre Diccionari.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 3.
Segona visita del Prof. Meyer-Lübke

Dia 25 d'abril mos comparegué inopinadament, donantmos un ensurt gratíssim, lo nostre il·lustre amich i gran mestre de filòlechs Dr. Guillem Meyer-Lübke, prou [86] conegut dels nostres llegidors. Tornant de Lisboa, aont havia donades algunes conferències científiques, i passant per Espanya per tornarse'n a la ciutat de Bonn (Alemanya) aont té sa càtedra, acompanyat de la seua honorable senyora i de sa aixerida filla Srta. Hilde, volgueren saludar de bell nou aquesta illa de Mallorca que tant els havia encisats en llur primera visita feta l'any 1923.

No fou estèril per l'obra del Diccionari aquesta segona vinguda del gran Mestre, com no ho era estada la primera. El Dr. Meyer-Lübke prengué p'el seu conte les mil i tantes fulles de la redacció manuscrita del Diccionari, i llegintles acuradament hi feu escrupulosa revisió, afavorintmos ab copioses i sàbies observacions que aprofitàrem i aprofitam ab lo respecte que's mereixen per venir de qui venen.

Presentàrem lo Dr. Meyer-Lübke a la Junta Directiva de la benemèrita institució cultural «Foment del Civisme», el President de la qual, Excm. Sr. D. Pere Martínez Rosich, convidà el sabi professor a donar una conferència científica a la sala d'actes de dita entidat. Acceptat amablement l'oferiment, el professor Meyer-Lübke disertà dia 30 d'abril, davant un auditori nombrós i culte, sobre l'interessantíssim tema «Las razas y los idiomas en la Península Ibérica, estudiados en su toponimia», del qual parlament donarem un extracte prou extens en lo proper nombre del *Bolletí.*

§ 4.
L'estampa de Mn. Alcover

Ja està bastida i treballant a les totes aquesta estampa que Mn. Alcover ha adquirida per compondre i imprimir sos llibres i altres

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

publicacions i especialment lo «Diccionari Català-Valencià-Balear». L'obrador se compòn fins avuy de 32 caixes de diferents classes, una prensa de treure proves, una magnífica guillotina, una bona [87] màquina de cusir ab fil metàlich, i una gran màquina d'imprimir «Johannisberg».

Els llarchs treballs de preparació de local i montatge d'aquesta imprenta, son estats la causa de que el present *Bolletí* surti ab dos mesos d'enderreriment.

§ 5.
Conferència d'En Moll sobre el Diccionari

Dia 5 de març donà el redactor En Francesc de B. Moll una extensa conferència en el Museu Arqueològic Diocesà d'aquesta Ciutat de Mallorca, sobre el tema: *¿Com ha d'esser el Diccionari Català-Valencià-Balear?* L'auditori fou nombrosíssim.

La conferència fou il·lustrada ab mes de cent progeccions de animals, plantes, màquines i altres obgectes que hi ha d'haver dibuixats an el Diccionari, i que foren molt agradables an el públich.

En el present nombre del *Bolletí* donam transcrit el texte de la conferència, sensa els dibuixos progectats.

§ 6.
Els corresponsals de redacció

Serven la seua amor an el Diccionari, tan vitenca com sempre, formant un magnífich i desinteressat còs de consultors qui ens resolen els duptes i ens umplen els buyts que trobam en lo decurs de la redacció de la nostra Obra. Derrerament hem rebudes explicacions lexicals, que de cor agraim, dels Srs. corresponsals següents:

Mn. Vicenç Serra i Orvay, Vicari Capitular d'Eivissa.

Mn. Ramon Macarulla, de Lleida.

Mn. Josep Pou i Batlle, de Girona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mn. Joan Blazy, de Cornellà del Conflent.

Mn. Tomàs Miró, d'Alcoi.

Mn. Joaquim García Girona, de Benassal (Rector del Seminari de Còrdova).

Rt. P. Pere Sadurní, Sch. P., d'Igualada.

Rt. P. Joan M.ª Buxó, C. M. F., de Cervera.

Mn. Ferran Esteve, de Pradell d'Urgell. [88]

Mn. Josep Marsol, de Barbastre.

Mn. Joan Casulleras, de Pineda de Mar.

Mn. Anfós Torrents, de Sant Hilari Sacalm.

D. Àngel Sallent, de Terrassa.

D. Josep Pasqual Tirado, de Castelló de la Plana.

D. Joaquim Vayreda, d'Olot.

D. Joan O'Callaghan, de Tortosa.

D. Agustí Cases, de Sant Feliu de Guíxols.

D. Josep Moll Casasnoves, de Ciutadella (Menorca)

§ 7.
Cobransa de subvencions durant aquest primer semestre de 1925

Pessetes

29 de gener. —Cobram de l'Excma. Mancomunitat de Catalunya la subvenció de 3.000 pessetes votada en lo mes d'agost d'antany . . . . . 3.000'00

17 de febrer. —Cobram del Ministeri d'Instrucció Pública el trimestre gener-març de la subvenció de 25.000 pessetes anyals que l'Estat espanyol ens concedí. . . . . 6.250'00

23 de maig. —Cobram el trimestre abril-juny de la mateixa subvenció. . . . . 6.250'00

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

9 de juny. —L'Excm. Ajuntament de
Barcelona mos pagà la subvenció
corresponent a l'any econòmich 1924-25. . . . . 3.000'00

Total. . . . . 18.500'00

Grans mercès a l'Estat Espanyol, a la Mancomunitat de Catalunya, a l'Ajuntament de Barcelona i a les altres benemèrites corporacions qui afavoreixen tan generosament i patriòtica l'Obra del Diccionari, que sensa llur cooperació estaria aturada sensa poder donar abast a les grans despeses que forsat han d'acompanyar una empresa de tan alta volada. [89]

Notes Bibliogràfiques (89-92)

1. Glossaire des patois de la Suisse Romande. *Vingt-sixième rapport annuel de la Rédaction. 1924. Neuchatel, Imp. Paul. Attinger, 1925.* —8 pàgs.

«L'année 1924 marque une date importante et heureuse dans les annales de notre entreprise: après une préparation d'un quart de siècle, le premier fascicule du *Glossaire* a enfin paru en septembre dernier. Il s'ouvre par une préface émue et spirituelle de M. Arthur Piaget, président de la Commission philologique, suivie d'une introduction, où la Rédaction raconte en quelques pages la genèse de l'ouvrage et expose en détail les principes qui l'ont dirigée dans l'admission des matériaux, l'arrangement des articles, les choix du système de transcription et l'indication des sources. Une carte d'orientation complète cette introduction. Les pages 25-64 comprennent les 137 permiers articles du dictionnaire, qui vont de *a* à *abord*. Les termes purement locaux y alternent avec des mots d'usage général, au hasard du classement alphabétique. On sait que la lettre *A,* où

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les verbes prédominent, est une des parties ingrates du dictionnaire. Néanmoins notre premier fascicule renferme des mots comme la préposition *a*, qui permet de pénétrer dans la syntaxe de nos patois, **abadā, abattre, abèrdzi, abòklyā**, avec leurs dérivés nombreux et intéressants, et les substantifs *abbaye* et *abeille*, où nous avons l'occasion de donner des indications précieuses sur les coutumes romandes d'autrefois et d'aujourd'hui. En nous permettant, à l'aide de ces mots, de développer notre programme, le hasard de l'alphabet nous a bien servis. L'importance des articles ne doit pas, d'ailleus, se mesurer uniquement à leur étendue. Tel vocable qui n'occupe que quelque lignes pourra être pour la science d'un intérêt tout spécial. Plusieurs articles sont accompagnés d'illustrations et trois petites cartes montrent l'extension où la répartition de types lexicaux».

Així canta, en el primer paragraf, aquest *rapport* de la redacció del «Glosari dels dialectes de la Suissa Romana», de la qual ès el cap i l'ànima l'insigne Professor Lluis Gauchat. Si no tenguéssem altres motius de simpatia envers aquesta obra, mos n'inspiraria prou l'admirable coincidència cronològica i la gran semblansa d'aqueixa obra del diccionari de la Suïssa romana ab l'obra nostra del Diccionari de la Llengua Catalana. Abdues obres nasqueren devers el mateix any; totes dues porten un quart de sigle de preparació; totes dues han d'esser lo *Thesaurus* de llengües no oficials; totes dues son fetes ab lo mateix sistema de treball: espigoladora directa dins la llengua viva, cullita de mots dins la llengua escrita, enquesta sobre els noms de lloch, etc. El paragraf que hem transcrit del *Rapport* del Diccionari de la Suïssa Romana, bellament el podríem firmar nosaltres; fins i tot les dificultats que presenta la redacció de [90] la lletra *A*, son un cayre que tenim massa comprovat per pròpia experiència.

¡La nostra enhorabona mes coral i germanívola an els valents col·legues suissos, i principalment an el mestre Dr. Gauchat!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

2. Anfós Par. **Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIV.** Discurs d'ingrés a la *Real Academia de Buenas Letras* de Barcelona (30 novembre de 1924). Barcelona, 1924.

En aquest estudi, acurat i erudit com tots los seus, presenta lo culte filòlech N'Alfons Par netament escorcollades les principals característiques de llenguatge i estil de les inscripcions llatines de Catalunya i de nombrosos documents catalans de l'edat mitjana. Lo treball està fundat: *a*) demunt les inscripcions publicades d'En Hübner (*Corpus Inscriptionum Latinarum*) i el P. Fidel Fita (*Boletín de la R. Academia de la Historia*); *b*) demunt 560 documents catalans mitgevals publicats d'En Miret i Sans, Mn. Pere Pujol, En Valls i Taberner, el P. Pasqual, N'Alart, En Moliné i Brasés, Mn. Serra i Vilaró i En Milà i Fontanals.

L'estudi que En Par fa (ps. 8-12) dels epígrafs llatins ès molt curt, i s'atura mes en la part estilística que en la llingüística. Es interessant l'observació (p. 10) d'un fet de la nostra llatinidat qui fa pressentir una peculiaritat de la fonètica catalana: ès lo fet de que en cap altra regió hispànica hi ha tants exemplars de *t* final per *d*, com a la Tarraconense (*set* per *sed, atnatos* per *adnatos, aput* per *apud*, etc.)

Parlant (p.10) dels pochs exemples de *b* per *v* que's troben en les inscripcions llatines, i de la modernitat de la confusió de dits sons en castellà (modernitat demostrada per Cuervo), expressa En Par la seua creensa de que en català, «malgrat de la opinió apriorística dels gramàtichs, servem una distinció». L'opinió dels gramàtichs en aquest punt no ès apriorística, sino experimental; jo, al manco, he pogut constatar la confusió de *b* i *v* i la carència d'aquest derrer sò en tot Catalunya, exceptuant la comarca de Valls i el Vendrell i part del Camp de Tarragona. Lo que ès provable que haja observat En Par, ès l'existència de dues classes de *b:* la oclusiva [**b**] i la fricativa [**β**]. La **b**, quant va en principi de frase fonètica o derrera els sons **b** o **m**, ès oclusiva o explosiva

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(**bé**, *un pab* **b***oyagut, tam***b***é*)*;* ara quant no comensa frase fonètica, sino que ès interior i va derrera un sò vocal o consonant que no sia *b* o *m*, la *b* ès per casi tot lo territori català, fricativa (**káβrə, kuβrá** [cobrar], **érβə**, etc.). Aquesta distinció, observada del prof. Schädel (*Man. de Fonética Catalana* p. 39), l'he comprovada a totes les regions, no sols de Catalunya, sino de València i les Balears; també existeix en castellà i en alemany del Sur (T. Navarro Tomàs, *Man. de pronunciación española,* ps. 62-64). Essent necessari per la articulació de la **β**, com per la de totes les fricatives, que els llabis se separin un xich per donar pas a l'ayre, la **β** fricativa resulta un grau entremitx de *b* a *v*; i aquesta pes, pot-ser, la distinció que En Par ha notada. Però aquesta distinció no ès etimològica, com ho ès la distinció entre *b* i *v;* ès purament fisiològica, per la disminució d'esfors articulatori. De manera que en casi tot lo català del Principat, tant pronuncien **b***i* de *vinu* com **b***eure* de *bibere,* i lo mateix sona la **β** en *ca***β***ar* de *cavare* que en *ne***β***ot* de *nepote.* [91]

En lo que's refereix a la vàlua dels documents mitgevals com a testimonis i autoritats llingüístiques, parla En Par (ps. 15-16) ab gran veritat i certesa, establint la necessària distinció entre *a*) els documents de bones cancilleries i particulars instruits, i *b*) els provinents de corts menors, monestirs secundaris, notaries de llochs apartats, homes de les viles i disposicions testificals. Los primers son proves de gran valor en la part ortogràfica; los segons no constitueixen prova ortogràfica per motiu d'esser llurs redactors persones modestes i de poca cultura literària, però son sens parió com a testimonis fefaents de la fonètica, morfologia i àduch sintaxi de la llengua parlada. Es la distinció secular i universal entre el *sermo urbanus* i el *sermo rusticus,* mostrant aquell com una depuració del llenguatge i aquest com la palpitació natural i sensa traves.

Després d'aquestes i altres disquisicions generals cronològiques sobre les cartes mitgevals escorcollades, entra En Par, de ple, en llur estudi tècnich com a instruments de llenguatge. Divideix aquest estudi en tres parts: *a*) fonètica; *b*) morfologia; *c*) estil.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Parlant (p. 17) de la sort que corregué la **ī** llatina en català, pateix En Par una petita distracció: tracta com **ī** (llarga) la *i* dels mots *mittere* i *firmare*, qui no mes ès llarga per *posició*, perque va davant dues consonants; per *naturalesa* ès breu **(mĭttere, fĭrmare)**, i en fonètica romànica no mes hi ha vocals breus i vocals llargues per naturalesa, no per posició.

Aont se veu mes l'erudició d'En Par ès en l'estudi històrich que fa dels sons palatals (ps. 20-25). He d'apuntar, emperò, dues equivocacions: la grafia *di* de *midia* no representa el sò **tʃ** (tx), sino el **dʒ** (tj); i la grafia *ch* de *pupliches* no correspòn an el sò **dʒ** (ja que **puplitges* no existeix) sino an el **k** (=*pupliques, publiques).*

En lo referent a l'us de l'article (p. 32), En Par formula una lley que sembla tenir ben experimentada en los documents que ha estudiats: «La forma *el* no correspòn may al article masculí simple, qui tostemps ès *lo*, ans ès contracció de *e lo* o de *en lo*". No he tingut temps de comprovar aquesta observació, però ès ben cert que en tots los textes mitgevals i encara mes tardans la forma *lo* sura partdemunt tot, i la llengua vivent de la major part del territori català confirma la sobirania d'aquesta forma, rebutjada ab tant d'odi p'els novells llegisladors de la llengua literària.

Un dels forts d'En Par, ès la normalisació ortogràfica feta demunt l'interrompuda tradició dels bons escriptors. «Aytals documents, —diu (p. 15) referintse an els de bones cancilleries i particulars instruits—qui coincideixen ab les obres de literatura contemporanies, no denoten un caos, ni adhuc indecisió ortogràfica com modernament s'es escrit y s'es donat com a admès al voler normalisar nostra ortografia. No: lo mateix que la morfologia, la sintaxi y l'estil, embastardírem y cuydàrem perdre la ortografia ab la decadença literaria. Analisant les obres de Llull, Eiximenis, Muntaner, Martorell, Metge, etc., axís com aquests documents cancillereschs y lletres cultes, veyèm que quiscun d'ells s'ajustava usualment a una norma ortogràfica, que les sengles normes de la matexa època conveníen, que hi havia vacilacions en les grafies d'alguns fonemes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nous no heretats del llatí, vacilacions que dins lo temps mostraren tendencia a unificarse, exactament, però ab menys desigualtats encara, que altres llengües neollatines, y finalment, que es en los mss. més antichs, y si es possible originals, ahont les grafies dels autors aparexen tan regulars que no [92] es possible duptar que eren segurs com escrivien, y es en les copies successives ahont se van introduhint diferenciacions y disbarats. (Cf. A. Par, *Sintaxi de Bernat Metge.*) Axís, donchs, adhuir una cita de tal autor per a demostrar tal forma es una generalisació que no podèm admetre. Cal arribar a la certesa moral sobre sa manera consuetudinaria, ésser ben cert de la interpretació paleogràfica, concedir un marge d'errades de mà que avuy també fem, y hom veurà com lo maremagnum ortogràfich en nostre període clàssich no es existit may». I mes envant (p. 38) torna tractar lo mateix tema dient: «¿Qui dupta que de no interrompres la tradició literaria lo català seria pervingut a nostres mans tan precís de forma com ses llengües germanes? ¿Y quan mostra un maremagnum ortogràfich sinó en los temps moderns, quan en lloch de pouar curadament y humil en la tradició interrompuda, assajant de reanuharla, se'l vol sotsmetre a una normalisació empírica, provinent de la lògica, mes no del sentit íntim y amorós del ritme intern y de les línees esculturals de la matexa llengua?»

Confés que no estich preparat per discutir sobre aquest punt de l'ortografia tradicional, ja que, tancat dins Mallorca, no he pogut conèixer les obres literàries mes que per edicions i transcripcions de poch segura feeltat. Però per lo molt que ens interessa a tots aquest tema, desitjaria que En Par emprengués la tasca de ampliarlo ab una demostració completa de la seua tesi, ab la certesa de que això seria una obra benemèrita i gloriosa per ell, profitosa i aplaudida per tots els qui estimam la nostra llengua.

FRANCESC DE B. MOLL

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

†

Amichs morts (92-96)

Dr. D. Francesc Montanyà i Santamaria

Dia 30 de març d'enguany, a l'edat de 52 anys, morí cristianament en la vila de Ponts, aont era nat, aquell sant home i fervent patrici En Francesc Montanyà, Doctor en Medicina, Acadèmich corresponent de la Reyal de Medicina de Barcelona. Era un enamorat de la seua terra, un catalanista de cor, però sensa estridències; practicava lo regionalisme treballant per la seua regió, com a metge, com escriptor, com a polítich el temps que fou diputat provincial, i com home dreturer sempre i en tota sa vida. D'ell sí que porem dir en veritat: *pertransit benefaciendo*.

Desde el primer moment que arribà a Ponts la Lletra de Convit de Mn. Alcover per cridar aydadors en l'Obra del Diccionari, En Montanyà s'hi entusiasmà i resolgué ferli costat. L'any 1902 ja fou nomenat corresponsal de la nostra Obra, i ha continuat essentho fins a sa mort. Es estat un dels pochs catalanistes qui son romasos feels a l'amistat i a la raó, un dels pochs qui no s'han deixats dur de la passió ni del prejudici ni se son inclinats davant Molochs ni vedells d'or.

Com escriptor i home d'estudi, deixa el Dr. Montanyà una obra [93] interessantíssima: el llibre *Topografia mèdica de Pons i sa comarca* (Lleida, Tip. Sol i Benet, 1910), la primera obra, d'aquesta especialitat, que s'és publicada a Catalunya. En aquest tema trobà un pretexte avengudíssim per donar un estudi històrich, etnogràfich i folk-lòrich de Ponts, fent així menys austera i mes mengívola la monografia mèdica. La *Topografia* fou premiada en concurs ubert per la Reyal Acadèmia de Medicina de Barcelona, lo mateix que la seua *Higiene Popular* (Lleida, 1912), llibret de lectura per les escoles catalanes. Ademés, escrigué i publicà diferents treballs de lectura per les escoles catalanes. Ademés, escrigué i publicà diferents treballs tècnichs i de vulgarisació, entre altres:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Juicio crítico sobre el tratamiento de la apendicitis; Enfermedades infecto-contagiosas; Los carbonatos en el tratamiento de la hiperclorhidria; El perill del còlera; Llengua i literatura catalanes; etc. —F. de B. M[oll]

M. I. Mn. Ramón Corbella i Llobet

Lo benemèrit Canonge i historiador Mn. Corbella s'ès mort en la pau del Senyor, a la ciutat de Vic, dia 18 de desembre de 1924, a l'edat de 74 anys. Nat a Vallfogona de Riucorb l'any 1850, i fets sos primers estudis a la seua vila natal, anà a estudiar al Seminari de Vic la carrera esglesiàstica. Encesa la guerra civil, En Corbella s'inscrigué a l'exèrcit carlí, lluytant en moltes accions de guerra baix de les ordes d'En Vila-de-Prat i En Miret, i ascendint per mèrits de guerra an el grau de comandant. Acabada aquella, se'n anà a Cuba ab molts d'altres caporals carlins, i tornat a Espanya al cap d'alguns anys, refermà sos estudis, fins a ordenarse de prevere l'any 1881. Va esser capellà d'honor dels bisbes Colomer, Morgades i Torras i Bages; l'any 1899 fou anomenat per oposició beneficiat de la Seu de Vic, i l'any 1901 Canonge pontifici de la mateixa Catedral.

Fou un gran devot de l'arqueologia i de les investigacions històriques. Ell va fer personalment una gran replega d'obgectes antichs dins la seua Diòcesi per presentarlos a l'Exposició Universal de Barcelona l'any 1888, i aqueys obgectes serviren de base a la formació del Museu Bisbal de Vic, la gran obra del bisbe Morgades. Les seues aficions d'historiador les desplegà Mn. Corbella dins l'arxiu de Vallfogona i en los arxius vigatans. Les obres que publicà son: *a*) *Mostra dels escrits en prosa y vers del Rvnt. Dr. Francesch Vicens Garcia, Rector de Vallfogona, precehida d'algunas noticias biogràficas del Autor* (Primera ed. any 1889, Segona en 1902, Tercera en 1912); *b*) *Lo nostre Poble: aplech de noticies fahents pera l'Historia de Vallfogona* (Vic, 1898), reeditada ab lo títol de *Historia de Vallfogona* (Vic, 1913); c) *Troballes d'Arxiu; Nous datos sobre'ls célebres bandolers Rocaguinarda y Serrallonga* (Vic, 1902); *d*) *L'aljama dels*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

juheus de Vich (centuries XIII i XIV), treball notable i molt interessant publicat l'any 1909. Sembla que també escrigué una *Biografia del Bisbe Strauch,* que no he poguda veure. —F. de B. M[oll]

Mn. Gabriel Pujol i Miquel

Nat l'any 1848, cursà els estudis esglesiàstichs i els del Magisteri, ordenantse de prevere l'any 1876. Se dedicà a l'ensenyansa, fou Vicari *in capite* de Llubí per espay de vuyt anys, Ecònom d'Alaró durant vuyt mesos, i Rector de Sa Pobla els 37 anys derrers, i en aquesta càrrech se morí dia 10 de desembre de l'any passat, deixant bona recordansa en tots els llochs aont exercí son ministeri, [94] p'el seu zel i bondat. Era suscriptor del *Bolletí* desde lo primer nombre, i va veure sempre ab fonda simpatia la nostra Obra. —F. de B. M[oll]

M. Alfred Morel-Fatio

Dia 10 d'octubre de 1924 morí a París aquest il·lustre filòlech, crítich literari i gran hispanista francès, an-e qui deu grans serveys l'història de la literatura castellana i de la llengua catalana. Nat a Estrasburg dia 9 de gener de l'any 1850, estudià a l'*École des Chartes,* sortintne l'any 1874 ab la erudita tesis titulada «Recherches sur le texte et les sources du *Libro de Alexandre»;* l'any 1875 entrà a la secció de manuscrits de la Biblioteca Nacional; explicà el curs de literatura extrangera a l'Escola Superior de Lletres d'Alger (1880); l'any 1885 fou nomenat secretari de l'*École des Chartes* i professor de filologia romànica a l'*École des Hautes Études,* de la qual fou després director-adjunt; l'any 1907 ocupà la vacant de Paul Meyer en la càtedra de filologia del Col·legi de França.

No ès cosa faedora donar conte, en poques paraules, de la feynada inmensa i meritíssima que Morel-Fatio va fer dins lo camp de les lletres espanyoles, i que ès espargida dins una multitut de llibres, follets i articles de revista. Los mes importants d'aquests treballs son les tres

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sèries de *Études sur l'Espagne* (1888-1904) i, referent a la llengua i literatura de Castella, sos estudis sobre història del Teatre espanyol, sobre textes mitgevals i sobre diferents obres de Calderón, Lope de Vega, Cervantes, Hurtado de Mendoza, Herrera, etc. Bona part d'aquests estudis los publicà dalt revistes tècniques de filologia i literatura, especialment dalt *Romania* i *Bulletin Hispanique* del qual fou director.

Los treballs de Morel-Fatio sobre lo català foren també importantíssims. Fou coautor, ab M. J. Saroïhandy, d'un estudi global de la nostra llengua, titulat *Das Catalanische,* inclòs dins lo monumental *Grundriss* de Gröber (Estrasburg, 1904-06), pàgs. 841-877, i del qual feu profusa recensió Mn. Alcover dalt lo tom IV d'aquest *Bolletí.* A mes d'això publicà bona cosa de textes mitgevals catalans, il·lustrantlos ab interessants notícies, aclariments i glosaris, i ab la seua sòlida crítica tractà molts de punts envitricollats de la nostra filologia. Lo principal camp aont publicà tot això fou la revista *Romania* de París. Vetaquí lo mes interessant que hi publicà: *a*) *Fragment d'un conte catalan traduit du français,* V 453-465. *b*) *Le roman de Blaquerna; notice d'un manuscrit du XIVe siècle,* VI 504-528. *c*) *Sur un prétendu fragment inédit de Desclot,* X 233-238. *d*) *Mélanges de Littérature Catalane:* I, *L'amant, la femme et le confesseur (conte en vers du XIVe siècle),* X 497-518; II, *Le livre des trois choses,* XII 230-242; III *Le livre de courtoisie,* XV 192-235. *e*) *Proverbes rimés de Raimond Lull,* XI 188-202. *f*) *Compte-rendu sur Sanpere y Miquel, "Un estudi de toponomástica catalana",* XI 430-437. *g*) *Compte rendu sur "Le Songe de Bernat Metge" trad. de J. M. Guardia,* XIX 141-148.

Ab M. Morel-Fatio desapareix una figura venerable per tots els amadors de les Lletres catalanes, i especialment p'els filòlechs qui el teníem per Mestre. Deu lo tenga en sa santa glòria. —F. de B. M[oll]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'*abbé* Pierre Rousselot

Una altra gran figura filològica qui s'esborra del llibre dels vivents. L'*abbé* Rousselot, qui s'ès mort a París dia 16 de desembre de 1924, era nat a [95] Saint-Claud (Charente), de família humil, dia 14 d'octubre de 1846. De molt nin mudà de residència, anantse'n a viure ab sos pares a la vileta de Cellefrouin; dedicat a la carrera esglesiàstica, i essent professor en lo petit Seminari de Richemont (Charente), germinà dins ell una gran afició a l'estudi de la fonètica dels dialectes d'aquella comarca, afició que conreuà ab amor, recorreguent i provant de fixar los límits entre els dialectes d'*oc* i els d'*oil*. Tornant de son viatge i obligat per malaltia a no moure's de ca-seua, dedicà tota la seua atenció a l'estudi acuradíssim de la pronúncia de sos parents, estudi qui després havia de constituir la seua famosa tesis, pronunciada davant la Facultat de Lletres de París (23 de maig de 1892), sobre les *Modifications phonétiques du langage étudiées dans le patois d'une famille de Cellefrouin (Charente)*.

L'any 1880 anà l'*abbé* Rousselot a París per ampliar sos estudis; fou deixeble de Gaston Paris, treballà en lo laboratori del físich Marey, fou colaborador de Rosapelly, rebé llissons del gran acústich König, i, preparat solidíssimament en lo terreny de la física, tingué l'aptitut i lo coratge suficients per fundar, com qui no diu res, una ciència novella, la *Fonètica experimental*.

A l'entretant la seua vàlua li obria les portes de l'Institut Catòlich, del qual fou nomenat professor (1887), i les del Col·legi de França qui l'any 1897 l'encarregà del laboratori de fonètica i l'any 1920 el nomenà professor, ocupant aquests càrrechs fins a la seua mort.

Tot l'urdim admirable i gloriós de la nova disciplina establerta per l'*abbé* Rousselot, està explicat fil per randa dins los seus *Principes de Phonétique expérimentale* (dos toms, París–Leipzig, ed. Welter, 1897-1908). Allà hi ha la descripció de tots els aparells destinats a registrar gràficament totes les variedats de pronunciació. Molts d'aquests aparats

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

foren inventats o modificats del mateix Rousselot: ell introduí notables milloranses en lo paladar artificial construit de Kingsley i Hagelin; ell construí un pneumograf (aparat per inscriure els camvis de volum de la caixa toràxica durant la respiració), prenguent mostra del pneumograf de M. Marey i modificantlo considerablement per aplicarlo a la fonètica experimental; ell inventà un aparat explorador dels moviments dels llabis i un altre p'els moviments de la llengua, tots dos molt mes perfeccionats que els de M. Rosapelly; ell inventà també la càpsula exploratriu de la laringe, en sustitució de l'explorador elèctrich, i completà l'inscriptor dels moviments verticals de la laringe (construit de MM. Piltan i Rosapelly) fentli inscriure ensemps los moviments horizontals i les vibracions de dit orgue; finalment, fou també inventor de l'orella inscriptriu i de l'inscriptor elèctrich de la paraula. En los mateixos *Principes*, aont tan bon físich se mostra, sobressurt també l'*abbé* Rousselot com a competentíssim llingüista, puys ens dona una molt extensa exposició sobre la producció i camvis dels sons; el cayre filològich apareix també ab molt de relleu en la *Revue des patois gallo-romans,* de la qual fou fundador l'*abbé* Rousselot ab M. Gilliéron.

El resultat dels estudis de Rousselot i del seu mètode gràfich qui forma la base de la Fonètica experimental, fou una completa revolució dels mètodes d'investigació filològica. Fins a-les-hores els filòlechs s'eren mantenguts allunyats dels procediments de la física i altres ciències experimentals; «una espècie de terror supersticiosa», com deya el mateix Rousselot, els invadia tot d'una en tractar de tocar lo mecanisme mes senzill. Un llingüista tan insigne com M. Thomas, en lo *compte-rendu* que dedicà dalt la revista *Romania* a la tesis [96] de Rousselot sobre el dialecte de Cellefrouin, confessava aquest allunyament i aquesta incompetència dels filòlechs de aquell temps en lo referent a l'estudi del llenguatge. Els treballs persistents de Rousselot han aconseguit l'obgecte que ell se proposava: han demostrat an els filòlechs que la dificultat qui'ls aturava, ès mes petita del que ells creyen, elsi han fet estimar i conreuar lo camp inmens que l'experimentació obria davant ells, i han fet que al

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cap de pochs anys tots els filòlechs de ver sien experimentalistes o al manco se servesquen i se fundin demunt les conclusions de la Fonètica experimental.

L'*abbé* Rousselot veya ab fonda simpatia l'Obra del Diccionari. Quant Mn. Alcover anà a París, assistí a les llissons del gran fonetista, visità son famós laboratori i fou acullit i tractat ab gran consideració de part seua. Deixeble de Rousselot fou també l'il·lustre Dr. Pere Barnils, glòria de la Filologia Catalana. —F. de B. M[oll]

Un llibre del Prof. Meyer Lübke sobre el català (96)

El Dr. Wilhelm Meyer-Lübke acaba de publicar un llibre dedicat a estudiar les relacions de la llengua catalana ab la castellana i la provensal. El llibre se titula: *Das Katalanische; seine Stellung zum Spanischen und Provenzalischen*. No cal ponderar l'importància d'aquesta obra; queda *a priori* demostrada p'el sol nom del seu autor. En parlarem ab tota l'extensió que se mereix, en un dels nombres venidors; avuy no mos ès possible perque ens ha mancat el temps per estudiarla com cal, i la crítica d'una obra així no ha de ferse comsevulla, sino ab complet coneixement de causa. Per endavant de la crítica, felicitam el Dr. Meyer-Lübke per aquest novell producte de la seua erudició portentosa, i ens felicitam a nosaltres mateixos de posseir aquest estudi nou i cepat de la nostra llengua.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A TOTS ELS NOSTRES COL·LABORADORS

Enquesta sobre el mot ACUGULAR *o* ACOVOLAR (96)

El «Diccionari Aguiló» que publica l'Institut d'Estudis Catalans, porta la paraula *acugular* ab lo significat de 'semiapagar', i fa una referència a la forma *acovolar;* però en el lloch corresponent a *acovolar*, no mes posa: «acovolar: acugular».

Com no tenim altra notícia de l'existència i significats d'aquests dos mots, proposam an els nostres constants llegidors una enquesta per aclarir si realment *acugular* i *acovolar* existeixen, an-e quina comarca son vius, què signifiquen i quins derivats tenen, a fi de poderne donar una definició completa i suficient dins lo nostre Diccionari.

Estampa de MN. ALCOVER. —Ciutat de Mallorca

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

SUSCRIPCIÓ dins Espanya: 2pess. l'any Estranger: 2,60 pess.	REDACCIÓ: Sant Bernat, 5-pral. 2.ª Ciutat de Mallorca

[97][*]

Sur les origines de la race Baléare[18] et sa bibliographie historique (97-101)

Nous ignorons tout à fait à quelle race appartenaient les aborigènes des Baléares, où l'on n'a trouvé aucun vestige humain de l'âge de la pierre. Les historiens grecs et latins ne nous disent presque rien des primitifs habitants des Baléares, quand ils relatent les expéditions des anciens Phéniciens et Hellènes à nos îles, que ces peuples colonisèrent. Dans les temps préhistoriques on a bâti ici, à Majorque et Minorque, un grand nombre de monuments mégalithiques, dont nous conservons plusieurs restes appelés *talayots* (augmentatif de *talaya* < arab. *at-taliya* = 'l'homme qui fait le guet, lieu élevé d'où l'on découvre une grande étendue de pays'), *castellots* et *castellotots* (augmentatifs de *castell* < lat. *castellu:* château), *clapers* (tas de pierres) *de gegants, talayetes*

[*] T. XIV. N. 2. —JULIOL-DESEMBRE de 1925.

[18] Nota (1) de l'original: Aquest *Rapport* el va escriure Mn. Alcover per l'*Institut Historico-archéologique du Caucase*, de Tiflis (Càucase), a requesta de Mr. le Dr. A.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(diminutif de *talaya)* [*navettes, mapalia*]. Tous ces noms sont tout à fait modernes, non contemporains des monuments, c'est-à-dire, du peuple qui les a bâtis. En Sardaigne, dans la France méridionale, au nord du Portugal, dans la Bretagne française et le pays de [98] Cornouailles et de Galles on trouve des monuments qui ont quelque ressemblance avec ceux de Majorque et de Minorque, dont nous ne connaissons pas la primitive destination.

Sans doute quelque branche de la race ibérienne vint s'établir ici très de bonne heure, en s'alliant plus tard avec les Carthaginois. Les Baléares furent définitivement soumises à Rome l'an 123 avant J.-C. et alors s'accomplit la fusion de la race indigène avec les Romains.

La foi chrétienne s'y étant introduite à une époque très reculée, les Baléares ont eu leurs évêques, suffragants probablement du métropolitain de Tarragone. On a trouvé à Majorque des restes de basiliques chrétiennes à *Santa Maria del Camí*, pas loin de Palma, et au port de Manacor et tout près de *Sant Llorenç des Cardassar*, c'est-à-dire dans la région sud-est de l'ile. On y voit les fondements de baptistères cruciformes.

L'an 421 les Vandales ont ravagé ces îles et trente-quatre ans plus tard en sont devenus maitres. L'an 483 Minorque avait pour évêque Macarius, Majorque Helias, Iviça Opilio, selon Victor *Vitense* (Migne, *Patr. lat.*, t. LVIII, col. 186. Paris, 1862). L'an 534 Bélisaire arrache aux Vandales l'Afrique septentrionale et les Baléares, lesquelles deviennent des provinces byzantines, mais vers la moitié du VIIIe siècle elles restent abandonnées à la rapacité des Sarrasins, qui les ravagent, souvent et parfois les occupent pour les laisser et les reprendre alternativement. Vers la fin du VIIIe siècle une armée de Charlemagne vient en aide aux Baléares contre les Sarrasins, qui en sont expulsés et les îles restent sous la protection de l'Empire franc. L'an 813, Irmingare, comte d'Empuries, tout près de Majorque mit en déroute les Maures qui revenaient de Corse

---

Schepotieff en nom de l'*Académie de Sciences de Russie*, l'any 1918, i la *Revue des Langues Romanes* de Montpeller el publicà dins lo quadern de gener-octubre de 1924.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en Espagne avec un riche butin. L'an 835 les Sarrasins possédaient de nouveau ces îles, qu'ils ont perdues l'an 848 ou 850, mais ils les reprirent bientôt, et l'an 859 les Normands les ravagèrent. A la fin du IXe siècle elles étaient en possession de Servus-Dei, évêque de Gérone, selon une bulle du pape Roman de l'any 899; mais vers l'an 900 les Sarrasins les occupèrent définitivement; et durant deux ou trois cents ans, ils n'y exercèrent presque d'autre métier que la piraterie, et ce sont eux, qui commencèrent à faire de ces îles le nid de corsaires si longtemps redouté des riverains [99] de la Méditerranée. Au commencement du XIe siècle le califat de Cordoue s'écroule et se fractionne, et Mudjehid érige l'Amirat de Denia, et avec une forte armée occupe les Baléares l'an 1015 et les laisse, quand il meurt l'an 1045, à son fils Ali. Quelques chrétiens végétaient encore ici, et l'Amir Ali l'an 1058 les a adjoints avec leurs églises à la jurisdiction de l'évêque de Barcelona. L'an 1075 Ali avait perdu déjà Denia et les Baléares, lesquelles furent dominées par Almortadhi et Mubaxir, qui l'an 1095 en rendit hommage au calife almoravide Yusuf ben Texufin.

Plus tard les Pisans, sous les auspices du pape Pascal II, engagèrent une lutte plus heureuse, et avec Raymond Berenguer III, comte de Barcelona, l'an 1115, enlevèrent l'île d'Iviça et Majorque, qu'ils abandonnèrent bientôt, cédant la place aux Sarrasins, c'est-à-dire aux Almoravides; et alors Mohamed-aben-Ganiyah y fonda une dynastie, laquelle après plusieurs pénibles et sanglantes vicissitudes fut renversée l'an 1203 par les Almohades, qui ont soumis les îles à Cid-Abu-Zeyt; et son successeur Abu-Yahya en fut dépossédé avec tous les Sarrasins par Jacques I d'Aragon l'an 1229.

Les Arabes des Baléares étaient surtout agriculteurs: ils avaient établi une quantité de petits domaines ruraux, qui avaient porté la vie et l'industrie agricole jusque dans la région montagneuse. Ils avaient aussi pratiqué des routes, construit des aqueducs, utilisé en différentes manières la fertilité admirable du sol. Le commerce extérieur avait pris dans les ports baléares une grande activité, par suite des traités conclus avec les Pisans, les Génois et d'autres peuples et des relations

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

continuelles avec les Sarrasins d'Afrique et même d'Orient. Toutefois les Juifs, très nombreux aux Baléares, avaient accaparé, ici comme ailleurs, les principaux comptoirs, et leur richesse, accrue par une usure exagérée, avait fait d'eux les maîtres du marché.

Les malheureux chrétiens qui s'étaient résignés à demeurer sur la terre profanée de leurs ancêtres, écrasés sous la double domination des Sarrasins et des Juifs, finirent par accepter le joug, s'habillèrent comme les mahometans et presque tous se miren à vivre et même à penser et à croire comme eux. Il fallait, du reste, se résigner à embrasser l'islamisme ou à payer une lourde [100] capitation. A cette condition, l'on sauvegardait sa vie, ses biens, sa foi. Mais beaucoup ne pouvaient acquitter le tribut. De façon que, quand Jacques I conquit Majorque, il n'y trouva pas de chrétiens hors des captifs qui gémissaient dans les cachots.

L'île reprise par les chrétiens, les Sarrasins qui n'avaient pas fui, «se mirent à la raison, et les uns furent laissés dans le pays à titre de colons; les autres furent cédés en qualité de *captifs* aux seigneurs qui s'étaient signalés par leurs prouesses. Les Maures ne furent donc pas entièrement expulsés de Majorque. Tandis que les sujets qui s'étaient volontairement soumis, purent se livrer à la culture et jouir d'une indépendance relative moyennant le payement d'un impôt spécial, le reste se vit condamné à une servitude d'une espèce particulière, et ces *captifs*, classe distincte des esclaves étrangers, se rencontrent encore près d'un siècle après la conquête. Tous furent soumis aux mêmes autorités et aux mêmes lois que les chrétiens. Cependant on les laissa suivre, jusqu'à un certain point, leur religion. Un certain nombre finit par se convertir de la sorte, et put jouir alors des mêmes droits que les chrétiens de naissance. Mais il resta longtemps parmi eux des sectateurs de Mahomet; il y en avait encore au temps du Bienheureux R. Lull, qui vers l'an 1300 travailla à les ramener par la prédication. A la longue, ces débris de la race vaincue se fondirent, sous tous les rapports, avec celle des nouveaux maîtres du pays» (Lecoy de la Marche, *Relations Politiques,* etc. t. I, p. 72 et ss.).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'an 1231 les Sarrasins de Minorque se font les vassaux et les tributaires de Jacques I, et l'an 1287 son petit-fils Alphonse III a pris l'île et en a expulsé bientôt la race arabe. —L'an 1235 Iviça fut conquise par Guillaume de Montgrí, Sacristai de Gérone, Nuno Sanç et l'infant Pierre de Portugal, est placé depuis sous la dépendance directe des archevêques de Tarragona et sous la suzeraineté du roi d'Aragon.

Le repeuplement de Majorque se fit de la manière la plus simple et la plus rapide. Le portage de l'île entre le roi et ses grands vassaux, achevé el réglé définitivement par écrit le 1.er juillet 1232, presque tous les parsonniers vendent ou cèdent en franc-alleu leurs lots et regagnent sans retard leurs foyers.

Non seulement les individus qui avaient pris part à [101] l'expédition furent invités par Jacques I à établir leur résidence dans l'île, sans toutefois y être contraints, mais le Roi fit appel à la bonne volonté de tous les habitants des contrées voisines et les attira par les privilèges les plus séduissants. Il en vint du Languedoc, de Montpellier, de Marseille et de toutes les contrées du Comté de Barcelona, c'est-à-dire du «principat» catalan, de façon que le chroniste contemporain Raymond Muntaner a pu écrire dans le chapitre VIII de sa chronique immortelle que «la ciutat de Mallorques es poblada tota de catalans tots d'honrat lloch e bo». Voilà pourquoi la langue des Baléares fut dès lors le catalan. «Après avoir repeuplé l'île, après avoir renouvelé la classe de propriétaires, le Roi établit une administration régulière et douce, capable, elle aussi, d'attirer et de retenir les colons, et fit cela par étapes successives et même, pour bien dire, l'oeuvre ne fut couronnée que par son fils». (Lecoy de la Marche, ibid., p.82), Jacques II, qu'il fit roi de Majorque, comte du Roussillon et seigneur de Montpellier l'an 1275. Jacques II, après plusieurs et fâcheuses vicissitudes, est mort le 29 mai 1311 à Majorque. Sanxo, son fils cadet, le suivit sur le trône, qu'il occupa pacifiquement et heureusement pour les Etats pendant quatorze ans, laissant la couronne à son neveu Jacques III, qui la perdit avec la vie par l'effrénée et épouvantable ambition de son beau-frère Pierre IV d'Aragon, l'an 1349, et

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

alors le royaume de Majorque, c'est-à-dire les Baléares, Roussillon, Vallespir, Conflent, Cerdagne et Capcir, furent définitivement incorporés à la couronne d'Aragon, et plus tard pendant le XVe siècle, par le mariage de Ferdinand V d'Aragon avec Elisabeth I de Castille, formèrent avec tous les Etats ibériens (hors le Portugal) la grande monarchie espagnole, les Baléares conservant leur administration et leur constitution particulières, lesquelles furent abolies l'an 1718 par le décret de *Nueva Planta* de Philippe V, le premier roi de la dynastie bourbonienne, et depuis lors les Baléares n'ont été qu'une *province espagnole.*

Après ce bref résumé de l'histoire de la race baléare, une des branches de l'héroïque famille occitaine, je vais indiquer la bibliographie.

Antoine Me Alcover, prêtre

[102]

Sobre els orígens de la raça balear i la seua bibliografia històrica (102-115)

Ignoram ab absolut a quina raça perteneixien els aborígens de les Balears, a on no se troben vestigis humans de l'edat de la pedra. Els historiadors grechs i llatins no diuen quasi res dels primitius habitants de les Balears, quant conten les expedicions del antichs Fenicis i Grechs a les nostres illes, que aquests pobles colonisaren. Dins els temps prehistòrichs se construiren a Mallorca i Menorca un gran nombre de monuments megalítichs, dels que se conserven varis vestigis, anomenats *talayots* (aumentatiu de *talaya* < aràb. a*t-taliya* = l'homo qui vel·la, lloch alt d'on se colombra molt de campatge, *castellots* i *castellotots* (aumentatius de *castell* < llat. *castellu* = 'castell'), *clapers* (munt de pedres) *de gegants, talayetes* (diminutiu de *talaya*): navetes, mapalia. Tots aqueys noms son absolutament moderns, no contemporanis dels monuments, això ès, del poble que elze construí. A Sardenya, dins la França meridional, al nort de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Portugal, dins la Bretanya francesa, i el país de Cornualla i el de Gal·les se troben monuments qui tenen qualque semblansa ab els de Mallorca i de Menorca, dels quals no sabem per que servien.

Sens dubte qualque branca de la rassa ibera vengué a establirse aquí de molt bon-hora, aplegantse mes tart ab els Cartaginesos. Les Balears foren definitivament sotmeses a Roma l'any 123 abans de J-C., i llavors se feu la fusió de la rassa indígena ab els Romans.

Essents'hi introduida la fe cristiana a una època molt antiga, les Balears tenien els seus bisbes, sufraganis provablement del Metropolità de Tarragona. S'han trobats a Mallorca vestigis de basíliques cristianes a *Santa Maria del Camí,* no gayre lluny de Ciutat, an el Port de Manacor i entre aqueixa vila i Sant Llorenç des Cardassar, això ès dins la regió sud-est de l'illa, a on se veuen fonaments de baptisteris en forma de creu. [103]

L'any 421 els Vàndals devastaren aquestes illes, i trenta-quatre anys mes tart s'en feren senyors. L'any 483 Menorca tenia per Bisbe Macarius, Mallorca Helias, Eivissa Opilio, segons Victor de *Vita* (Migne, *Patr. lat.,* t. LVII1, col. 186. París, 1862). L'any 534 Belisari prengué an els Vàndals l'Àfrica septentrional i les Balears, les quals se feren províncies bizantines, però devers la mitat del sigle VIII romangueren abandonades a la rapacitat dels Sarrains que les devasten i devegades les ocupen i llavò les abandonen i les tornen a prendre alternativament segons la cosa com se presenta. Devers la fi del sigle VIII un exèrcit de Carlemany vengué a ajudar an els Balears contra els sarrains, que hagueren de buydar, quedant les illes baix de la protecció de l'Imperi franch. L'any 813, N'Armengol comte d'Empúries, ben aprop de Mallorca va derrotar els muslims qui tornaven de Còrsega cap a Espanya carregats de gros botí. L'any 835 els Sarrains posseien les illes de bell nou, perdentles l'any 848 o 850, però ben prest les recobraren, i l'any 859 els Normands les devastaren. Al final del sigle IX estaven en poder de Servus-Dei, bisbe de Girona, segons una bul·la del papa Romà de l'any 899; però devers l'any 900 els Sarrains les ocuparen definitivament; i durant dos o tres cents

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

anys no feren casi res pus que dedicarse a la pirateria, i foren ells qui comensaren a fer d'aquestes illes el niu de cossaris, tant de temps formidable p'els riberenchs del Mediterrani. Al comensament del sigle XI el califat de Còrdova se croixí i se desfeu, i Mudjehid erigeix l'Amirat de Dénia, i ab una forta flota ocupa les Balears l'any 1015 i les deixa, com se mor l'any 1045, a son fill Alí. Alguns cristians capllevaven encara aquí, i l'Amir Alí l'any 1058 les posà ab les seues esglèsies baix de la jurisdicció del bisbe de Barcelona. L'any 1075 Alí havia perdut ja Dénia, i les Balears estigueren subgectes a Almortadhi i Mubaxir, el qual l'any 1095 en rendí homenatge an el califa almoravide Yusuf ben Texufin.

Mes tart els Pisans, baix de la protecció del papa Pasqual II, emprengueren una lluyta mes sortada, units ab En Ramon Berenguer III, comte de Barcelona, l'any 1115, conquistant les illes d'Eivissa i Mallorca, abandonantles tot d'una, puys eren massa males de conservar. Se'n tornen ensenyorir els alarbs, això ès, els Almoravides; i llavò Mohamed-aben-Ganiyah hi fundà una [104] dinastia, la qual després de moltes de vicissituts que costaren torrents de sanch i trastorn per llarch, l'any 1203 la llevaren del mitx els Almohades, que someteren les illes a Cid-Abu-Zeit; i son successor Abu-Yahya en fonch desposseit ab tots els sarrains per ma del rey En Jaume I d'Aragó l'any 1229.

Els islamites de les Balears lo primer de tot eren agricultors i hi mantengueren una partida de dominis rurals duguent la vida i la indústria agrícola fins i tot dins la regió muntanyosa. També hi tenien camins, hi havien fets aqüeductes i aprofitaven de diferents maneres la fertilitat admirable de la terra.

El comerç exterior havia pres dins els ports balears un gran vol, per via de tractats fets ab els Pisans els Genovesos i altres pobles, i les relacions contínues ab els Sarrains d'Àfrica i del mateix Orient. Ab això els Jueus, molt nombrosos dins les Balears, tenien en mans seues, aquí com per tot arreu, les principals botigues, i llur riquesa, que havien feta créixer per una usura exagerada, els havia fets senyors del mercat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Els pobres cristians que s'eren resignats a viure a la terra dels seus antepassats que els infeels havien profanada, oprimits per la doble dominació de Sarrains i Jueus, acabaren per acceptar el jou, se vestiren com els mahometans i casi tots s'acostumaren a viure, pensar i creure com ells. D'altra banda, o s'havien de fer islamites o pagar un contribució molt carregada. Ab aquesta condició elze respectaven la vida, els bens i la fe. Molts n'hi havia que no porien pagar tal tribut. Així ès que, quant el rey En Jaume conquistà Mallorca, no hi trobà cristians, fora dels catius, tirats dins les presons.

Una volta que els cristians hagueren recobrada l'Illa, els Sarrains que no eren fuyts «se posaren a coses de raó, i a uns elze deixaren viure an el camp com a conradors, els altres elze donaren com a *catius* an els senyors que s'eren distingits per les seues proeses. De manera que an els sarrains no elze feren buydar de Mallorca. Mentres que aquells que s'eren subgectats voluntariament, se pogueren dedicar a la agricultura i gaudir de una independència relativa pagant un impost particular, els altres se veren condamnats a una servitut especial, i aqueys *catius*, classe distinta dels esclaus estrangers, se troben encara dins Mallorca cents anys després de la [105] reconquista. Tots foren somesos a les mateixes autoridats i a les mateixes lleys que els cristians. Ab tot i això elze deixaren seguir fins a un cert punt llur relligió. N'hi hagué que se convertiren i pogueren gaudir dels mateixos drets que els cristians de neixensa; però per molt de temps altres seguiren la relligió de Mahoma. N'hi havia encara en temps de Bt. Ramon Llull, que devers l'any 1300 treballà per convertirlos. A la llarga aquells escapolons de la rassa vençuda se fongueren en tots conceptes ab la rassa dels novells posseidors del país» (Lecoy de la Marche, *Relat. Polit. de la Franc. avec le Roy. de Maj.* I, 72 i ss.).

L'any 1231 els Serrains de Menorca se fan vassalls i tributaris de Jaume I, i l'any 1287 son net Alfons III conquistà l'illa i feu buydà la rassa islamita. L'any 1235 Eivissa fonch conquistada per ma d'En Guillem de Montgrí, sagrista de Girona, En Nunyo Sans i l'infant En Pere de Portugal,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estant després baix de la dependència directa dels Arquebisbes de Tarragona, i la sobirania del Rey d'Aragó.

El repoblament de Mallorca se feu de la manera mes senzilla i mes ràpida. El repartiment de l'illa entre el Rey i els seus grans vassalls s'acabà i determinà definitivament per escrit el 1r de Juriol, i a-les-hores casi tots els participants veneren o cediren en franch-alou les possessions que les havien tocades i se'n tornaren a les seues llars de Catalunya.

Lo Rey En Jaume I no sols convidà els qui havien presa part en la conquista, a establirse dins Mallorca, això sensa forsarne cap; però llevò apellà a la bona voluntat des habitadors de les encontrades veines i els atregué a la novella conquista ab privilegis i franqueses ben seductores. I en vengueren de Llenguadoc, de Marsella, de Montpeller, de tots els endrets del Comtat de Barcelona, ès a dir, del «Principat» català, de manera que el famós cronista contemporani En Ramon Muntaner pogué escriure dins lo cap. VIII de la seua *Crònica* inmortal que «la Ciutat de Mallorques es poblada tota de catalans tots d'honrat lloch e bo». Vetassí perque la llengua de les Balears fonch desde llavò la catalana.

«Després de haver repoblada l'illa i renovellada la classe de propietaris, el Rey establí una administració regular i dolsa, capaç per ella mateixa d'atreure i retenir [106] els colonisadors i feu això a tongades i sucessivament, de manera que fou una obra que no l'acabà ell, sino son fill» (Lecoy de la Marche, ibid. p. 82), En Jaume II, que el feu rey de Mallorca, Comte del Rosselló i Senyor de Montpeller l'any 1275.

En Jaume II, després de moltes i desgraciades vicissituts, se mor el 29 de maig de 1311 a Mallorca. En Sanxo son fill derrer el seguí an el trono, que ocupà pacificament i ab bona sort p'els seus Estats durant catorze anys, deixant la corona a son nebot En Jaume III, el qual la perdé ab la vida per la desenfrenada i ferèstega ambició de son cunyat En Pere IV d'Aragó l'any 1349; i llavors el reyalme de Mallorca, això es, les Balears, Rosselló, Vallespir, Conflent, Cerdanya i Capcir, foren definitivament incorporats a la Corona d'Aragó; i mes tart en el sigle XV pel maridatge de Ferran II d'Aragó ab Elisabet I de Castella formaren tots

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

els Estats ibèrichs, fora Portugal, la gran monarquia espanyola. Les Balears conservaren la seua administració i constitució particulars, les quals foren abolides l'any 1718 per el *Decret de Nova Planta* de Felip V, el primer rey de la dinastia borbònica, i de llavors les Balears no son estades mes que una *província espanyola.*

Fet aqueix brevíssim resum de la historia de la rassa balear, una de les branques de l'heroyca família occitana, pas a indicarvosne mes avall la

BIBLIOGRAFIA[19]

1. Quadrado (Josep Maria), el mes ilustre dels nostres historiadors.

a. *Historia* | *de la* | *conquista de Mallorca* | Crònicas inèditas de Marsilio y de Desclot | en su testo lemosín, | vertida la primera al castellano | y adicionada con numerosas notas y documentos | por | D. José María Quadrado | Archivero del Antiguo Reyno | Palma | Imprenta y librería de C. Esteban Trias | 1850. —548 planes de 185 x 120 mm. En queden pochs exemplars.

b. *España* | *Sus monumentos y artes, su naturaleza e historia* | *Islas Baleares* | por D. Pablo Piferrer y D. José María Quadrado | Fotograbados de Joarizti y Mariezcurrena | Dibujos de Obiols Delgados, | cromos de Xumetra | —Barcelona | Establecimiento tipográfico editorial de Daniel Cortezo y Cª | Calle de Pallars (Salón de San Juan) | 1888. XVIII + 1424 planes de 236 x 160 mm. Es [107] la mes completa descripció artística, geogràfica i històrica. No hi ha cap històrica de les Illes feta ab tanta de crítica i ab tant de tranch.

c. *Forenses y Ciudadanos* | Historia | de las | Disensiones civiles de Mallorca | en el siglo XV | por | D. José María Quadrado | Archivero del antiguo reino. | Segunda edición aumentada | —Palma de Mallorca | Tipo-litografía de Amengual y Muntaner, editores | 1895. —X + 418 planes de

[19] Nota (1) de l'original: De la *Bibliographie* just posam la versió catalana perque hi ha molt poca cosa en francès.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

205 x 130 mm. La primera edició fou publicada l'any 1847 a Palma: 404 planes en 8 major.

2. Villanueva (P. Jaume): molt fort en crítica.

a. *Viaje Literario* | *a las iglesias de España.*| Lo publica | con algunas observaciones | D. Joaquín Lorenzo Villanueva, Capellán de Honor y Predicador de S. M. y Rector de los Reales Hospitales Generales y de la Pasión de Madrid. —Madrid en la Imprenta Real. Año de 1803-1852. 22 volums en 4 menor. El P. Jaume escrigué l'obra i el seu germà l'abat Lloatxim la publicà. Els volums XXI i XXII son tots consagrats a l'història de Mallorca. Es una obra de crítica caporal i ab documentació de primera ma.

3. Bover (Lloatxim M.): no gayre fort de crítica.

a) *Biblioteca* | *de* | *Escritores Baleares* | por D. Joaquín María Bover. —Palma. | Imprenta de P. J. Gelabert | Impresor de S. M. | 1868. 2 volums: el primer de XXXII + 600 planes; el segón de 685 planes de 248 x 156 mm.

b) *Historia General del Reyno da Mallorca*, escrita por los cronistas D. Juan Dameto, D. Vicente Mut y D. Gerónimo Alemany. Segunda edición corregida e ilustrada con abundantes notas y documentos y continuada hasta nuestros días por el Dr. D. Miguel Moragues, Pbro. Catedrático de lengua y Humanidades castellanas, y de Historia y literatura en el Instituto Balear, etc. y D. Joaquín María Bover, Criado Honorario de Su Magestad, Individuo correspondiente de la Real Academia de la Historia, de la de Buenas Letras de Barcelona y de otros cuerpos literarios nacionales y extranjeros. | —Palma. Imprenta Nacional de Juan Guasp y Pascual. 1840. —3 volums de 600 planes cada un. El primer volum conté «Historia General del Reino Balearico» del noble cavaller D. Juan Dameto (1554-1633), historiador de poca crítica. El segon volum conté les anotacions dels editors Moragues i Bover an En Dameto. El tercer volum conté la continuació de l'Historia d'En Dameto per D. Vicens Mut (1614-1687). En Dameto refereix fins a la mort de Jaume II, i En Mut fins a la fi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del sigle XVII. Els editors Moragues i Bover no han publicat res de D. Jeroni Alemany. En Mut té molt poca crítica i N'Alemany no'n té gens.

c) *Varones Ilustres* | *de* | *Mallorca* | por | J. M. Bover y R. Medel. | Obra adornada con retratos grabados en madera por A. Martínez. | —Palma | Imprenta de Pedro José Gelabert | 1847. 784 pàg. de 225 x 141 mm.

d) *Historia* | *de la* | *Casa Real de Mallorca* | y noticia | de las monedas propias de esta isla | por | Joaquín María Bover. | —Palma. | Imprenta de Don Felipe Guasp; Barberi | 1885. 364 planes de 200 x 140 mm. ab XX planxes de monedes, escuts i decoracions.

4. Campaner (Alvar): molt forta en crítica.

a. *Numismática* | *Balear.* | Descripción histórica | de las | Monedas de las Islas Baleares, | acuñadas | durante las dominaciones | púnica, romana, árabe, aragonesa y española, | por | D. Alvaro Campaner y Fuertes, | Individuo correspondiente de la Real Academia de la Historia; | del Instituto de Correspondencia arqueológica de Roma, París y Berlín; | de la sociedad Real de la [108] Numismática Belga, | de la Arqueológica Valenciana, etc. | —Palma de Mallorca. | Establecimiento Tipográfico de Pedro José Gelabert. | 1879. XLIV + 360 pág. de 269 x 180 mm. ab XI làmines de monedes.

b) *Bosquejo* | *Histórico* | *de la* | *Dominación Islamita* | *en las Islas Baleares* | por | Álvaro Campaner y Fuertes | —Palma | Establecimiento tipográfico de Juan Colomar i Salas | 1888. —XV + 327 pàg. de 195 x 135 mm. No tenim cap altre estudi seriós sobre la dominació islamita a les Balears.

c. *Cronicón* | *Mayoricense* | Noticias y relaciones históricas de Mallorca | desde 1229 a 1800, | extraídas de las apuntaciones, diarios, misceláneas y obras manuscritas de D. Guillermo Terrasa, D. Joan Binimelis, | D. Bartolomé Jaume, Mateo Salcet, Antonio y Juan Fe, Francisco Sansaloni, Jaime Pujol, | Jaime Viquet, Juan Antonio Mateu, Cristóbal Fiol, Jerónimo Agustín Alemany, Matías Mut, Guillermo Vidal, | Juan y Agustín de Torrella, Antonio de Gelabert, Maestro de Ceremonias

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de la Ciudad, Lorenzo Coch, | N. Cañellas, Nicolás Ferrer de Sant Jordi, Gabriel Ferrer, Cayetano Ferrer, Padre Cayetano de Mallorca, | Buenaventura Serra y Ferragut, D. Joaquín María Bover, Padre Luis de Villafranca, Francisco Tallades, | el Donado Ramón Calafat, Pedro Cayetano Domenech, Nicolás Prats, Juan Sabater, Juan Llambias, | Pedro Antonio Binimelis, etc. y de algunos impresos completamente agotados o poco conocidos, | por | Álvaro Campaner y Fuertes. —Palma de Mallorca | Establecimiento Tipográfico de Juan Colomar y Salar, Editor, | Calle de la Campana núm. 2. principal. | 1881. —XVI + 612 pàgs. de 304 x 210 mm.

5. Furió (Antoni): molt magre de crítica.

a. *Martirologio* | *para las* | *Islas Baleares y Pitiusas* | escrito por | Don Antonio Furió | Cronista general de Mallorca, Socio de Mérito de la Real Academia Española Arqueológica y de la Quirúrgica Mallor- | quina, Corresponsal de la de Buenas Letras de Barcelona y | de la Sociedad Económica de Valencia, etc. | —Palma. | Imprenta a cargo de D. Juan Guasp. | 1850. —VI + 320 pàg. de 172 x 117 mm.

b. *Episcopologio* | *de la* | *Santa Iglesia de Mallorca* | escrito por | D. Antonio Furió | —Palma. | Imprenta a cargo de D. Juan Guasp. | 1852. —609 pàgs. de 172 x 118 mm.

c. *Panorama* | *óptico-histórico-artístico* | *de las* | *Islas Baleares.* | Redactado | por D. Antonio Furió. | —Palma. | Imprenta de Pedro José Gelabert, | 1840. —160 pàgs. De 335 x 248 mm. ab gran nombre de gravats, fets ab molta de diligència, dels monuments mes importants de Mallorca. Molt pochs exemplars.

6. Rullán i Mir (Jusep): molt fort en crítica.

Historia de Sóller | *en sus relaciones* | *con la General de Mallorca* | por | D. José Rullán, Pbro. | —Palma. | Imprenta de Felipe Guasp y Vicens. | 1875-1876. —2 volums: el primer de 972 pàg.; lo segón de 1035, de 211 x 144 mm. Es un estudi magistral, molt interessant, tot ben documentat. *Sóller* ès una vila de Mallorca molt pintoresca.

7. Rotger i Capllonch (Mateu): molt fort en crítica.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a. *Historia de Pollensa* | por | D. Mateo Rotger y Capllonch | presbítero | con un prólogo | del | M. I. Sr. D. José Miralles y Sbert | Canónigo-Archivero | con Licencia Eclesiástica | —Palma de Mallorca | Tipo-Litografía de Amengual y Muntaner | 1897-1906. —3 volums en 4. Estudi molt sòlid i ben documentat. *Pollença* ès una de les viles mes importants de Mallorca. [109]

b. *Historia* | *del Santuario y Colegio* | *de* | *Nuestra Señora de Lluch* | *Parroquia de Escorca* | *Diòcesis de Mallorca* | —Palma de Mallorca | Tipo-Litografía de Amengual y Muntaner | 1914. —XII + 266 pàgs. de 188 x 125 mm.

c. *Historia* | *del* | *Santuario y Colegio* | *de* | *Nuestra Señora de Cura* | en el monte de Randa (Mallorca) | por el M. I. Sr. D. Mateo Rotger y Capllonch | Canónigo Archivero | de la Santa Catedral Basílica de Mallorca | en el sexto centenario del martirio del Beato Ramón Lull | Terciario Franciscano. | =Lluchmayor | Imprenta de Roca, Frau y Compañía | 1915. —XV + 160 pàgs. de 198 x 123 mm.

8. Erzherzog Lugwig Salvator von Osterreich.

a. *Die Balearen in Wort und Bild geschildert.* Set grossos volums d'un miler de pàgines cascun, ab gran nombre de gravats molt ben fets. —Würzburg und Leipzig. —1869-1891. —Lo I ès dedicat a Eivissa; los II-V a Mallorca; los VI i VII a Menorca.

b. *Die Felsenfesten Mallorcas.* Geschichte und Sage. —Prag, 1910. —XVIII + 493 pàgs. de 220 x 146 mm.

c. *Porto-Pi in der Bucht von Palma de Mallorca*. —Prag, 1914. XXXII + 709 pàg. de 220 x 150 mm.

d. *Märchen* | *aus* | *Mallorca.* | —1895 | Würzburg und Leipzig | —Verlag | der | Kais. u. Kgl. Hofbuchhandlung von Leo Woerl. XXIV + 275 pàgines de 180 x 112 mm. Es un ensay de recull de rondayes populars, molt nombroses a les Balears.

9. Lecoy de la Marche (A).

Les | *Relations politiques de la France* | *avec le Royaume de Majorque* | (Iles Baléares, Roussillon, Montpellier, etc.) | par | A. Lecoy de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la Marche | —París | Ernest Leroux, Editeur, | 28 rue Bonaparte, 28 | 1892. —2 volums de 250 x 165 mm. Lo I de XIV + 515 pàgs.; lo II de 576 pàgs. Molt rich de documents.

10. Oliver (Miquel dels S.)

Mallorca | *durante* | *la Primera Revolución* | (1808 a 1814) | por | Miguel S. Oliver | —Mallorca | Imprenta de Amengual y Muntaner | 1910. IX + 686 páginas. Molt important.

11. Sureda (Enrich).

De la Corte | *de los* | *Señores Reyes de Mallorca* | Apuntes para una historia privada de aquellos Monarcas | y de los de la Casa de Aragón | Reyes de Mallorca. | Publicados de orden de Su Majestad el Rey nuestro Señor su Gentil Hombre de Cámara | Enrique Sureda | abogado de los Ilustres Colegios de Madrid, Barcelona, Palma y Valencia | Administrador del Real Patrimonio Balear, ex-diputado a Cortes, | ex-Alcalde de Palma de Mallorca, etc., etc. | —Madrid | Imprenta Clásica Española | Caño,s Dupo —Teléfono 4430. | 1914. | 162 pàgs. de 237 x 165 mm.

12. Alcover (Antoni Maria)

a. *Estudios* | *sobre* | *la Historia de Mallorca* | *antes del siglo XIII* | por D.Antonio María Alcover, Pbro. | Licenciado en Sagrada Teología y Derecho Canónico, | y Catedrático de historia Eclesiástica | en el Seminario de Mallorca | Con Licencia Eclesiástica | —Palma de Mallorca | 1898. | 340 pàgs. de 184 x 120 mm.

b. *Aplec* | *de* | *Rondayes Mallorquines* | *d'En Jordi des Recó* (Antoni Maria Alcover, Pre.) | Ab Llecencia Esglesiàstica | —Ciutat de Mallorca | 1896-1924. Vuit volums (cada un de 320 pàgs.) de 227 x 144 mm. Es l'aplech de [110] rondayes populars mallorquines mes complet, recullides totes de viva veu a Mallorca. Hi ha segona edició de tots els toms fora el VII i VIII. Del tom II hi ha una tercera edició.

c. *Bolletí del Diccionari* | *de la Llengua Catalana* | El publica Mn. Antoni María Alcover | per promoure i dur a cap la formació del lèxic d'aqueixa llengua | —Estampa de N'Amengual y Muntaner | Ciutat de Mallorca. —Aquest Bolletí està dedicat a l'estudi de la llengua catalana

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que parlen les Balears, Catalunya espanyola i francesa, lo Reyalme de València i Alguer de Sardenya. Comensà a publicarse an el desembre de 1901. Hi ha tretze volums publicats (el XIV està en curs de publicació), que inclouen nombrosos escorcolls sobre la llengua primitiva de les Balears i de la península ibèrica.

d. *Contarelles* | *d'En* | *Jordi des Recó* | (Mn. Antoni Maria Alcover) | Segona Edició | Ab Llecencia de l'Autoritat Esglesiàstica | —Ciutat de Mallorca | Estampa de N'Amengual i Muntaner | 1915. XII + 608 pàgs. de 167 x 113 mm. Estudi folklorich de la vida del camp mallorquina i les tradicions populars de l'illa. La primera edició ès de 1885, feta a la Tipografia Catòlica Balear (Ciutat de Mallorca).

e. Antonio Maria Alcover. | *Los Mozárabes baleares.* | *Lo que nos dicen de su existencia* | *la sana crítica histórica y la* | *filología.* | Para el II Congreso de Historia | de la Corona de Aragón en Huesca | 1919 | (De la «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos») | Madrid | Tipografía de la «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos» | 1922. —67 pàgs.

13. *Bolletí* | *de la* | *Societat Arqueológica* | *Luliana.* —Ciutat de Mallorca. —Aquest *Bolletí* comensà l'any 1885, absolutament consagrat a l'arqueologia i a la història balear: hi ha XIX volums publicats i el XX està en curs de publicació. Aquesta revista abrassa tot lo moviment científich, artístich i literari de Mallorca dels anys de la seua publicació. Vetassí els qui hi han publicats estudis i monuments, alguns de vertadera importància: Estanislau de K. Aguiló, B. Ferrà i Perelló, Gabriel Llabrés, J. Rullan i Mir, Josep Maria Quadrado, Enrich Fajarnés, M. Rotger i Capllonch, J. Miralles i Sbert, Antoni Maria Alcover, J. Alcover i Maspons, M. Costa i Llobera, Francesc Frontera, Llorenç Lliteres, P. Sampol i Ripoll, Guillem Reynés, Josep Ramis d'Ayreflor, Pere Antoni Sanxo, Antoni Truyols, Emili Hübner, Mateu Obrador i Bennàssar, Eusebi Pascual, Benet Pons, Miquel Alcover, Agustí Buades, Tomàs Forteza, Miquel Ribas de Pina, Joan Llabrés, Jaume d'Olesa i d'Espanya.

14. *Revista Balear de Literatura, Ciencias i Artes.* Quinzenal, de 16 planes. —Comensà l'any 1872, acabà l'any 1874, fent tres toms: lo I de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

384 planes de 262 x 185 mm.; lo II de 388 planes i el III de 386 de 315 x 220 mm. Hi colaboraven casi tots els literats mallorquins d'aquell temps.

15. *Museo Balear* | *de* | *Historia y Literatura, Ciencias y Artes* | —Palma de Mallorca | Establecimiento Tipográfico de Pedro José Gelabert. | 1875-1888. —8 bells volums 223 x 142 mm. Aquesta revista tracta tot el moviment científich, artistich i literari dels anys de la seua publicació, i hi escrivien casi tots els escriptors que havia a Mallorca an aquell temps.

16. *Boletin oficial* | *Eclesiástico* | *del* | *Obispado de Mallorca* | —Palma de Mallorca. —Aquest Bolletí comensà l'any 1861; hi ha 63 volums publicats i el LXIV està en via de publicació; ès la font mes important per la historia de la Esglèsia i de la vida relligiosa de Mallorca. [111]

17. Menéndez y Pelayo (Marcelino).

Historia | *de los* | *Heterodoxos* | *Españoles* | por el doctor | D. Marcelino Menéndez y Pelayo | Director de la Real Academia de Historia. | Segunda edición refundida | Tomo I | Madrid | Librería General de Victoriano Suárez | Calle de Preciados, 48. | 1911. 516 planes de 255 x 168 mm. Veyau les planes 208-219 sobre la prehistòria de les Balears.

18. Ramón Mélida (J.)

Iberia arqueológica ante-romana. —Madrid, 1906.

19. E. Cartailhac.

Les Monuments primitifs des îles Baléars. —Toulouse, Édouard, 1881-1882.

20. E. Hübner.

Monumentos prehistòricos de Mallorca y Menorca, apud *Boletín de la Real Academia de la Historia*, t. XXIV (1894).

21. Fernández y González (Francisco).

Los primeros pobladores históricos de la península ibérica. —Madrid, 1890.

22. P. Paris.

Essai sur l'art et l'industrie de l'Espagne primitive.

23. Romàn Calvet (Juan).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Los nombres | e | importancia arqueológica | de las | Pythiusas. | —Barcelona, 1906. VII + 339 pàgs. de 309 x 211 mm. ab LXXVI làmines representant els objectes arqueològichs trobats a Eivissa i estudiats dins l'obra.

24. Martorell i Peña (Francesc).

Apuntes Arqueológicos ordenados por Salvador Sanpere i Miquel, publicados por D. Juan Martorell y Peña. —Barcelona, 1879.

25. P. Fidel Fita, S. J.

La Cristiandad Baleárica hasta fines del siglo VI, apud *Boletín de la Real Academia de la Historia,* Madrid, t. LXIV (1914).

26. Ahmed ben Mohammed Al-Makkari.

The History of the Mohammedan Dynasties in Spain —London, 1842. Versió de l'àrabich en inglès per M. Pascual de Gayangos.

27. Flórez (P. Enrich).

La España Sagrada. —Madrid. 1748. 51 volums. —Veyau els quatre primers.

28. Binimelis (Dr. Joan)

Història del Reyne de Mallorca. Inèdita. En Binimelis (1538-1616) fou el primer historiador de Mallorca. Desgraciadament la seua obra quedà inèdita. El cronista Dameto l'ha saquetjada, com també molts d'altres. En Binimelis escrigué en mallorquí la *Historia*, que ell mateix posà en castellà, de la qual se conserven algunes còpies. De la redacció mallorquina just coneixem el Codi Serra-Cortada que inclou lo llibre III de l'Obra del Dr. Binimelis.

29. Bordoy i Oliver (D. Miquel).

Historia de la Ciutat de Felanitx. —Any 1919-1920, Felanitx. —3 toms (I de 294 pàgs., II de 263, III de 216) en quart.

30. Bauzà i Adrover (Mn. Cosme)

Historia de Felanitx. —Imprenta de B. Reus. —Felanitx, Calle Mayor. MCMXXI.-XXIII —4toms (I de 501, II de 402, III de 424, IV de 443 pàgines) en quart.

31. Pascual (P. Antoni Ramón).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vindicæ | *Lullianæ* | sive | Demostratio critica | Immunitatis Doctrinæ [112] Illuminati Doctoris B. Raymundi Lulli | Martyris, ab erroribus eidem a Nicolao Eymerico impactis, a censuris ab Albitio Cardinali relatis; reliquisque aliorum lituris. | Fundata | in collatione Textuum Lulli, ex qua proprius ostenditur catholicus sensus, et in consensu Doctrinæ, imo, et modi loquendi ejusdem cum Patribus, et Doctoribus Sacris; | Cui subnectitur | Explicatio aliorum quorundam Textuum, quibus aliqui forte possent offendi. | in quator tomos divisa | Præmittitur Vita ejusdem B. Raymundi Lulli, ex ipsis operibus potissime de prompta. | Auctore, | D. D. Antonio-Raymundo Pasqual, Monacho, cisterciensi, in Regia Lulliana Baleari Universitate, Philosophiæ et Teologiæ Doctore; post Philosophicam, Cathedræ Theologicæ Lullianæ primariæ, vespertinæ, Moderatore, Congregationis Cisterciensis Aragoniæ Magistro, iterumque | Definitore, ac Monasterii B. V. Mariæ de Regali, Ex —Abbate. | —Avenione | Apud J. Garrigan, Typ. Bibliop. In Vico sancti Desiderii. | MDCCLXXVIII. | Superiorum permissu. —4 volums de 274 x 222 mm. Es un estudi enterament magistral de les célebres questions lulianes.

32. Custurer (P. Jaume).

Disertaciones | *Históricas* | *del Beato* | *Raymundo* | *Lulio Doctor Iluminado,* | *y Mártir* | con un apendiz | de su vida. —En Mallorca, con todas las licencias de los superiores. En la imprenta de Miguel Capó año 1700. LXXX + 737 pàgs. de 180 x 154 mm.

33. Riber (Mn. Llorenç).

Vida i Actes del | *Reverent Mestre i Benaventurat Mar-* | *tir Ramón Lull* | Ara novellament escrits | per Llorenç Riber, Prevere. | Conferències llegides en el saló de | sessions per invitació del Excel- | lentíssim Ajuntament de | Palma de Mallorca, | i publicades per son | acort i a ses despe- | ses. | —En la daurada ciutat de Mallorca, per Josep Tous, Impressor (1916). XIII + 268 pàgs. de 197 x 130 mm.

34. Ramis (Joan) era menorquí; nat l'any 1746, mort l'any 1819.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a. *Serie Cronológica de los Gobernadores de Menorca desde 1287 hasta 1815 inclusive.* —Mahón, 1815.

b. *Alquerías o posesiones de Menorca* en el año 1815 puestas por orden alfabético según la división de sus términos. —Mahón, 1815.

c. *Extracto del arreglo llamado el Pariatge* del Rey D. Jaime III de Mallorca sobre la Pabordia y Rectorías de Menorca, acompañado de varias notas para su mayor aclaración. —Mahón, 1815.

d. *Beneficios que había en las Iglesias de Menorca en el año de 1792;* altares donde estaban fundados, año de su fundación, fundadores, patronos, dotación y cargas; con las distribuciones adventicias y fijas de cada uno de los beneficios. —Mahón, 1815.

e. *Situación de la isla de Menorca,* su extensión y perímetro, distancia respectiva de sus poblaciones y vecindario de ellas según el censo de 1805 incluso el de sus términos. —Mahón, 1815.

f. *Apellidos de Menorca desde el siglo XIII hasta el XVII inclusive.* Sensa data d'impressió.

g. *Inscripciones romanas que existen en Menorca.* —Mahón, 1817.

h. *Medallas antiguas y modernas relativas a la balear menor,* con su esplicación suplemento. —Manuscrit. [113]

i. *Varones ilustres de Menorca y noticia de los apellidos que más se han distinguido en ella*. —Mahón, 1817.

j. *La Alonsiada o conquista de Menorca por el Rey D. Alfonso III de Aragón en 1287*. Poema en III cantos e ilustrado con notas. —Mahón, 1818.

k. *Antigüedades célticas de la isla de Menorca* desde los tiempos más remotos hasta el siglo IX de la Era Cristiana. —Mahón, 1818.

l. *Historia civil y política de Menorca,* Parte I, que empieza en los tiempos más antiguos y acaba a principios de la era cristiana. —Mahón, 1819.

ll. *Antiguas Universidades* o *Ayuntamientos de Menorca* que abraza su constitución hasta mediados del siglo XVI. —Manuscrit.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

35. Ramis (Antoni), germà del precedent, menorquí, nat l'any 1771, mort l'any 1840.

a. *Descripción del Monetario del difunto Dr. D. Juan Ramis.* —Mahón, 208 pàgs. en quart sensa data d'impressió.

b. *Noticia de las pestes de Menorca.* —Mahón, 1824.

c. *Noticias relativas a la isla de Menorca.* Set quaderns. —Mahón, 1826.

d. *Ensayo sobre algunas inscripciones y otros puntos de antigüedades.* —Mahón, 1828.

e. *Fortificaciones antiguas de Menorca.* —Mahón, 1832.

f. *Idea del antiguo directorio o libro de Bailes y Amostazenes de la isla y suplemento al Pariatje.* —Mahón, 1832.

g. *Moneda sobre el Real Patrimonio de Menorca y una moneda del Rey D. Alfonso relativa a ella*. —Mahón, 1832.

h. *Inscripciones relativas a Menorca y noticia de varios monumentos descubiertos en ella.* —Mahón, 1833.

i. *Ilustraciones a una inscripción romana descubierta en la isla de Ibiza.*—Mahón, 1836.

j. *Disertación sobre unas monedas atribuidas a la antigua Ebussus, hoy isla de Ibiza*. —Mahón, 1839.

36. Oléo i Quadrado (Rafel).

Historia | *de la* | *Isla de Menorca.* | por | Don Rafael Oléo y Quadrado, | Socio corresponsal del Colegio de Farmacéuticos de Bar- | celona, de la Real Academia de Ciencias Naturales y | Artes de la espresada ciudad, etc. etc. | Ciudadela de Menorca. | Tip. de D. S. Fábregues, calle de Espartero. | Año 1874-1876. —Dos toms: el I de 647 pàgines, el II de 679.

37. Riudavets i Tudurí (Pere).

Historia | *de la* | *Isla de Menorca* | por | D. Pedro Riudavets y Tudury | Capitán de Navio Honorario — | Mahón | Imprenta de Bernardo Fábregues —Calle Nueva, núm. 25 | 1885-1888. —3 volums en quart, 2331 plana en total.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

38. Hernández i Sanz (Francesch).

a. *Compendio* | *de* | *Geografía e Historia* | *de la* | *Isla de Menorca* | Obra premiada | por el Ateneo Científico, Literario y Artístico de Mahón | en el concurso público de 1906 | e ilustrada con planos i dibujos originales del autor | Mahón, 1908. —450 pàgs. de 224 x 170 mm.

b. *Apuntes de Historiografía menorquina.* | Discurso de apertura del curso de 1908 a 1909 en el Ateneo Científico, Literario y Artístico. Mahón, 1909. [114]

c. *Monumentos primitivos de Menorca. Las Nauetas.* | Por Francisco Hernández Sanz. —Mahón, 1910.

39. Benejam i Saura (Juan).

Historia de la Isla de Menorca, | por | Juan Benejam. | Ciudadela. | Tip. de Salvador Fábregues.

40. Camps i Mercadal (Francesch).

Folk-lore | *Menorquín* | *(De la Pagesía)* | por | D. Francisco Camps y Mercadal | (Francesch d'Albranca) | Obra premiada por este Ateneo en el Concurso público | abierto por la Sección de Literatura y Música en 1911. | Mahón | Imp. de M. Sintes Rotger, sucesor de Fábregues y de M. Parpal | 1918-1921. —Dos toms: el I de 343 pàgs. el II de 130.

41. Macabich (Isidor)

a. *Santa María la Mayor* | *Los Cronistas* | (Apuntes históricos) | por | D. Isidoro Macabich Llobet | Canónigo Archivero de la S. I. Catedral de Ibiza | Con licencia eclesiástica | 1915 | Imprenta de Mariano Tur | Ibiza. —XIX + 148 pàgs. de 250 x 185 mm.

b. I. Macabich | *El Feudalismo en Ibiza* | (Apuntes históricos) | Segunda edición) | Parte narrativa | Palma de Mallorca | Imp. de Francisco Soler. —IV + 150 pàgs. de 183 x 115 mm.

42. Romàn (Carlos)

Antigüedades | *Ebusitanas* | por | Carlos Román | Director del Museo Arqueológico de Ibiza | Breve reseña de algunos | hallazgos arqueológicos | Ilustrada con más de cien láminas de fotograbado | —Barcelona |

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tipografia La Académica, de Serra Hermanos y Russell | Ronda Universal, 6; Teléfono, 861 | 1913. —145 pàgs. de 216 x 174 mm.

43. Moll (Antoni).

Ordinacions | *y Sumari dels* | *Privilegis, Consuetuts y bons usos del* | *Regne de Mallorca* | Donats a la estampa per Antoni Moll | Notari, Síndich, y Archiver perpetuo de la Universitat de dit Regne | Comensats a Imprimir essent Iurats los M. Ill. y Magh. SS. Ignaci de Torrella, Agustí Palou, Hieroni Pont des Mur, | Ioseph Amer, Iaume Matheu Suñer y Hieroni Denus; | y Finits. | En temps dels M. Ill. y Maghs. SS. Francesch Brondo, Thomas Garriga, Iaume Morell, Gabriel Amengual, | Francesch Serra, y Iaume Llinàs, Iurats lo present | Añy | —En Mallorca en casa de Pere Guasp 1663. —423 pàgines de 295 x 208 mm.

44. Serra (Bonaventura).

Glorias | *de* | *Mallorca,* | que dedica | a la M. Ile. Ciudad de | Palma | su autor | D. Buenaventura Serra, | y Ferragut, Maestro en Artes, Dr. en | ambos Derechos, y Cathedrático de | Cánones en la Universidad | Luliana. | Tomo primero. | —Mallorca | En la Imprenta de Miguel Cerdá y Antich, | Impresor delante la Cárcel del Rey | MDCC.LV. —XXIV + 336 pàgs. de 182 x 128 mm.

45. Pérez Cabrero (Artur).

Ibiza Arqueológica | —1911 | Establecimiento Gráfico: Thomas | Barcelona. —56 pàgs. de 195 x 133 mm.

46. Vives i Escudero (Antoni).

Estudi de Arqueología | *Cartaginesa* | *La Necrópolis de Ibiza* | —Madrid MCMXVII. —186 pàgs. de 27 x 19 cm. Ab 106 gravats.

47. *Revista de Menorca.* —Fundada l'any 1888. Primera època: 1 tom [115] (1888-1890). =Segona Epoca: 1 tom (1896-1897). —Tercera Epoca: 1 tom (1898). —Cuarta Epoca: 1 tom (1902). —Quinta Epoca: 19 toms (1906-1924). El tom XX està en curs de publicació. Està consagrada a Menorca baix de tots els aspectes; hi abunden els articles d'història, prehistòria i etnografia menorquina.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

48. Clapès (D. Josep)

Los Archivos de Ibiza. Revista Histórica Mensual. —Es molt rara. La nostra colecció abrassa: Any I, núm. IV (Juliol de 1902) —XII (març 1903). —Any II, núms. 13-21 (Abril-Octubre de 1903). Any III complet (1904). —Any IV (1914). Los redactors eren D. Josep Clapés, D. Enric Fajarnés i Mn. Isidor Macabich. Casi tots els articles versen sobre la història d'Eivissa.

Vetassí lo de mes relleu que hi ha referent a la *Bibliografia histórica Balear.*

Per la traducció

Miquel Alcover i Duran

Un article del Prof. Meyer-Lübke (115-124)

Bolletí del diccionari de la llengua Catalana. Bd. 1-13. Palma de Mallorca 1902-1923.

Fern von den wissenschaftlichen Strömungen Mitteleuropas, ohne die bequeme Vorbildung, wie sie unsere mittleren und höheren Lehranstalten bieten, ohne die Hilfsmittel grosser Bibliotheken, in einem Alter, da der 'mezzo del cammin di nostra vita' schon überschritten war, wandte sich ein Geistlicher in Palma auf Mallorka sprachwissenschaftlichen Studien zu, und zwar speziell der Erforschung seiner heimatlichen Sprache, dem Katalanischen, getragen von jener Begeisterung, die die katalanische Renaissance fast allen geistig regen Katalanen einflösst, erfüllt vom glühenden Eifer des Sendboten. Antoni Maria Alcover entstammt einer Bauernfamilie aus Manacor, aus jenem Teile der Insel, der am heimischen Boden am festesten haftet, dessen Bewohner nicht, gleich dem der

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nördlichen Küste wie Andratx, eine Weile ihre Höfe den Frauen überlassen und als Matrosen über See gehen, kastilianisch sprechen, auch in der [116] Schule die Reichssprache lernen und mit etwelcher Verachtung auf die 'Nur-Bauern' in Manacor herabblicken. Dank diesem seinem Ursprung, dank auch seiner Stellung als Geistlicher war Alcover gerade für eine solche Aufgabe von Haus aus besonders gerüstet. Aber die Aufgabe war trotzdem keine leichte. Wohl hatte schon früher ein Mallorkiner, Tomás Forteza i Cortés, die Grammatik von Diez in der französischen Version studiert und sie einer 'Gramática de la lengua catalana'[20] zugrunde gelegt, und Alcover bezeichnet Forteza als 'mestre meu amantissim en ram de Literatura i sobre tot de Filologia'.[21] Aber im ganzen hat er doch erst durch Selbststudium sich die sprachwissenschaftliche Methode zu eigen gemacht, vor allem musste er den steilen Weg durch das Verhau der deutschen Sprache durchbrechen und, als er selber ans Ziel gelangt war, den Weg andern ebnen, musste sich für den weiteren Marsch Genossen suchen, da, was er vorhatte, die Kräfte eines Einzelnen auch bei viel besseren Vorbedingungen bei weitem überschritt. Als Grundlage für alle Forschung erschien ihm ein möglichst umfassendes Wörterbuch, umfassend äusserlich, geographisch, as Katalanische, Balearische, Valencianische und, ausserhalb Spaniens, Roussillon und Alghero einbegreifend; umfassend innerlich die gesamte gesprochene Sprache, also die Mundarten und die Schriftsprache; die Literatur des Mittelalters wie der Neuzeit so gut wie die mittelalterlichen Urkunden, wie sie vielfach noch in den Archiven von Barcelona, Valencia usw. liegen. Ein gewaltiger Plan, für dessen Ausführung, wie bei ähnlichen Unternehmungen in anderen Ländern, ein möglichst grosser Stab von Mitarbeitern ein unumgängliches Erfordernis ist.

Einen solchen Stab zu bekommen, eine rege Werbetätigkeit zu entfachen, war zunächst die Aufgabe des Bolletí. Es galt, auf den

[20] Nota (1) de l'original: Zunächst waren nur ein paar Bogen gedruckt, dann aber hat sie nach Fortezas Tode Alcover mit einer langen Vorrede herausgegeben; Palma 1915.
[21] Nota (2) de l'original: Discurs de... Antoni M. Alcover... en elogi de D. Tomàs Forteza i Cortés, 1924.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Balearen, vorab natürlich auf Mallorka, dann aber auch im übrigen Katalonien das Interesse und das Verständnis für ein solches Unternehmen [117] in den weitesten Kreisen zu erwecken, seine wissenschaftliche, aber noch mehr seine nationale Bedeutung einzuprägen, um nicht zu sagen einzuhämmern, auf dass recht viele ihr Scherflein beitragen; auch zu zeigen, dass alles willkommen ist, dass unscheinbare Kleinigkeiten ihre Bedeutung haben; an einzelnen Beispielen den Reiz solcher Arbeit ins rechte Licht zu setzen.

Durchgeht man die 13 Bände, so gewinnt man zuvörderst einen ungemein fesselnden Einblick in das geistige Leben des Herausgebers. Eine starke, subjektive Persönlichkeit, lässt er uns alle seine Freuden und Leiden mitempfinden. Er schildert die Reisen, die er im Interesse der Sache gemacht hat, mit der Genauigkeit des Tagebuchs, nennt alle Persönlichkeiten, mit denen er zusammengetroffen ist, wo er Quartier bekommen hat, die Tageseinteilung von der Frühmesse bis zum Schlafengehen. Reisen, teils in Katalonien, um die Mundarten aufzunehmen, teils ins Ausland, um fremde Gelehrte kennenzulernen und sich mit ihnen zu besprechen. Wir erfahren die ganzen Vorbereitungen zu dem 'primer congrés internacional de la llengua Catalana' (1906) und den Erfolg dieses Kongresses für die katalanische Sache. Wir sehen, wie Alcover mit dem Institut d'Estudis Catalans zusammenarbeitet, wie aber dieser Zusammenarbeit bald ein unheilbarer Bruch folgt; wir erfahren, was für Schritte getan wurden, um für das Wörterbuch eine staatliche Unterstützung zu erreichen, und wie diese Schritte schliesslich mit Erfolg gekrönt wurden. Ein äusserst interessantes Bild der Entwicklung einer originellen bedeutenden Persönlichkeit, die auch in nicht gewöhnlicher Weise die Sprache zu formen und zu bilden versteht, die die Freude und noch mehr den Zorn in den mannigfaltigsten sprachlichen Färbungen zum Ausdruck zu bringen vermag. Wir sehen aber auch, wie der Autodidakt sich mehr und mehr mit der sprachwissenchaftlichen Methode vertraut macht, wie aus dem Dilettanten sich allgemach ein Fachgelehrter herausentwickelt. Wir lernen die Sammler und Mitarbeiter kennen, die

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Orte, aus denen sie schreiben, die Archive, die durchgearbeitet werden, wobei es nicht an Anerkennung für besonderen Fleiss, an Tadel derer 'qui's porten mitgelis i malament' fehlt, und manch einem wird der Dank ins Grab geschickt. [118]

Diese persönlichen Mitteilungen und die praktischen Anweisungen an die Sammler nehmen naturgemäss den breitesten Raum ein, aber es fehlt daneben nicht an sachlichen, an wissenschaftlichen. Wohl erscheinen sie nicht in der abgerundeten Form, wie etwa im Bulletin du glossaire des patois de la Suisse romande, als abgeschlossene Artikel, sondern mehr als gelegentliche Bemerkungen bald grösseren, bald geringeren Umfangs. Aber gar viele Erscheinungen, namentlich aus der dialektischen Entwicklung, sind da zum erstenmal gebucht, und diese Materialien bilden neben eigenen Aufnahmen die Grundlagen für die Darstellung der katalanischen Mundarten, die Griera im BDC. gegeben hat.

Mehrfach hat Alcover Propagandavorträge gehalten, in denen er durch geschickt gewählte Beispiele, z. B. Durch die verschiedenen Gestaltungen von *nosaltros*, das Eigenartige der Dialekstudien zu zeigen versucht. Diese Vorträge werden im BDLC. im Auszug abgedruckt und damit natürlich die entsprechenden Beispiele. Die erste grosse Zusammenfassung ist aber hervorgerufen durch einen Artikel von Pidal, der die Selbständigkeit des Katalanischen gegenüber dem Spanischen in Abrede stellte und damit natürlich in Katalonien ebenso grossen Unwillen erregte wie Salvioni in Graubünden, als er das Rätoromanische als norditalienische Mundart hinstellte. Alcover antwortete darauf in den Questions de llengua y literatura Catalana BDLC. I, 210-560. Es ist ein grossangelegter Vergleich von Katalanisch und Spanisch und ein weites Zurückgreifen in die Ursprünge, als Versuch interessant, aber in vielen Dingen wollständig verfehtl, übers Ziel hinausgeschossen, wie der Verfasser selber später eingesehen und, wo es nötig schien und sich Gelegenheit bot, freimütig anerkannt hat.

Ein anderer umfassender und nun wirklich wichtiger Artikel ist der über Saroïhandys Bearbeitung des Katalanischen in Gröbers Grundriss.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Alcover geht Schritt für Schritt die Arbeit durch. Bekanntlich spielten in der ersten Auflage dieser Grammatik des Katalanischen die Mundarten noch fast keine Rolle. Es war noch zu früh, und Morel-Fatio, der Bearbeiter, war zu sehr Erforscher des Mittelalters, zu sehr Schüler von P. Meyer, als dass er dafür Interesse gehabt hätte. Saroïhandy bietet schon etwas mehr, aber erst durch die Zusätze von Alcover [119] bekommt man nun einen klaren Einblick. Man darf ohne Übertreibung sagen, dass damit die katalanische Dialektologie begründet ist und dass, wer irgendwie sich mit den katalanischen Mundarten beschäftigt, zunächst darauf zurückgreifen muss.

Ein anderer Artikel: 'Per que serveix la toponimia' (2, 225), eröffnet ein neues Feld. Im Verlauf werden namentlich alle Namen gesammelt, die mit *so, sa* als Artikel gebildet sind, damit man mit der Zeit einen Überblick über das einstige Gebiet dieser Antikelform gewinnt, dann diejenigen auf *ach*, wobei *es*, dem Charakter des Bolletí entsprechend, das Material liefern, nicht verarbeiten will, nicht darauf ankommt, ob dieses *ac* gall. *acum* oder rom. *accum* oder sonst was sei.

Einen grossen Raum nehmen lexikalische Mitteilungen ein, teils Ergänzungen, namentlich aus dem Mallorkinischen, zu den bisherigen katalanishen Wörterbüchern, teils systematische Sammlungen des Wortschatzes bestimmter Gewerbe, z. B. 'vocabulari del bestiar de llana de Manacor', das eine überraschende Mannigfaltigkeit zeigt, ferner einzelne Wörter, deren Bedeutung irgendeinem der Korrespondenten auffällt und über deren Verbreitung und Verwendung dann nach und nach von verschiedenen Seiten Mitteilungen kommen, so über *estuba, empomar, femar* und *femada*, wobei namentlich in den späteren Bänden das gewaltige Material, das Alcover im Laufe der Zeit gesammelt hat, zur Verwertung kommt.

Weiter kommt die exakte phonetische Beschreibung der Laute namentlich durch ein paar Artikel von Barnils und durch Umschreibung von Liedern in phonetischer Gestalt mit zugehörigem Kommentar zur Geltung.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Wenn ich noch hinzufüge, dass auch orthographische Fragen, dass der Sprachgebrauch von Konstruktionen und Sätzen behandelt wird, dass mancher Artikel der Formenlehre gewigmet ist, dass Neuerscheinungen besprochen werden und dass zu Bd. 8 ein 'Pertret per una bibliografia filològica de la llengua Catalana del temps mes antic fins a 31 de desembre de 1914' beigegeben ist, so werden die Leser einem Begriff von dem Reichtum dieser Fundgrube bekommen. Vielleicht entschliesst sich der Herausgeber einmal zu einem systematischen Inhaltsverzeichnis aller dieser zerstreuten Bemerkungen, damit [120] sie für die weitere Forschung so fruchtbar werden, wie sie es verdienen, und dass vor allem nicht nur die Katalanisten, sondern auch die anderen Romanisten, die nicht so leicht sich entschliessen werden, 13 Bände von so verschiedenartigem Inhalt daraufhin durchzusehen, ob sie ihnen etwas bieten, den entsprechenden Nutzen daraus ziehen können.

Bonn.

Meyer-Lübke

(Del *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen*, de Berlin-Jena).

Bolletí del diccionari de la llengua Catalana. T. 1-13. Palma de Mallorca 1902-1923.

Lluny dels moviments científichs de l'Europa central, sensa tenir l'avinentesa de la educació preparatòria que ofereixen les nostres escoles mitjanes i superiors, sensa l'ajuda de grans biblioteques, a una edat en que ja havia passat el «mezzo del cammin di nostra vita», un clergue de Palma de Mallorca se dedicà an els estudis llingüístichs, especialment a l'investigació de la llengua de la seua pàtria, el català, mogut d'aquell

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

entusiasme que la Renaixensa catalana desvel·la dins casi tota la treballadora intel·lectualitat de Catalunya, i ple del zel ardent de l'apòstol.

Mn. Antoni Maria Alcover descendeix d'una família de conradors de Manacor, d'aquella part de l'illa qui està mes fermament lligada an el sol natal, els habitadors de la qual no fan lo mateix que els de la costa del nort, com a Andratx, qui deixen una temporada les seves cases a les mullers i van per mar com a mariners, parlen en castellà, aprenen també a l'escola la llengua oficial i miren ab una mena de menyspreu els senzills pagesos de Manacor. Gràcies an el lloch de son naixement, gràcies també an el seu estament esglesiàstich, estava Mn. Alcover ja desde ca-seua prou preparat per una tal empresa. Mes, malgrat això, l'empresa no era gens fàcil. Es veritat que ja abans un mallorquí, En Tomàs Forteza [121] i Cortès, havia estudiada la gramàtica d'En Diez en sa traducció francesa i l'havia posada com a fonament d'una «Gramática de la lengua catalana»,[22] i Mn. Alcover designa En Forteza com a «mestre meu amantíssim en ram de Literatura i sobre tot de Filologia».[23] Però en suma, ell hagué de ferse seu, per propi estudi, el mètode científich-llingüístich; abans de tot, hagué d'obrir l'esquerp camí tallant la dificultat de la llengua alemanya, i quant fou arribat al enfront, hagué d'aplanar el camí p'els altres, i tengué que cercar companys per poder seguir endavant, puys lo que ell progectava, supera de molt les forses d'un particular, encara que estiga en les millors condicions. Com a fonament de tota investigació, concebé un Diccionari lo mes extens possible, abrassant exteriorment, això ès, geogràficament, el català, el balear i el valencià, incloguenthi també, fora d'Espanya, el Rosselló i Alguer; abrassant interiorment tota la llengua parlada, per lo tant els dialectes, i la llengua escrita, la literatura de l'edat mitjana i la del temps modern i també els documents mitgevals que sovint se troben encara dins els arxius de Barcelona, València, etc. Un gran progecte que per esser realisat, lo mateix que per semblants

[22] Nota (1) de l'original: De totduna foren solament impresos un parell de fulls, però després Mn. Alcover l'edità ab un pròlech extens; Palma 1915.
[23] Nota (2) de l'original: Discurs de... Antoni M. Alcover... en elogi de D. Tomàs Forteza i Cortés, 1924.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

empreses a altres paissos, se requireix necessàriament un estat major de col·laboradors lo mes gros possible.

Obtenir aquest estat major, desplegar una animada activitat reclutadora, fou en primer terme la tasca del *Bolletí*. Calia despertar l'interés i la comprensió d'una tal empresa dins les mes amples esferes, a les Balears (en primer terme, naturalment, a Mallorca) i també després a les altres parts de Catalunya; imprimir, per no dir clavar a cops de martell, la seva significació científica i, mes encara, nacional, per tal que molts hi portassen son òbol; demostrar que tot era ben rebut, que fins lo mes insignificant tenia la seva importància; posar en clar, mitjansant particulars exemples, l'encant d'un tal treball.

Si un examina els 13 toms, veu ab una molt curiosa [122] ullada la vida intel·lectual del editor. Essent ell una forta i subgectiva personalitat, ens fa sentir ab ell totes les seves alegries i tristeses. Descriu ab l'exactitut del dietari els viatges que ha fets d'interés per la seua causa, anomena totes les personalitats ab qui s'ès trobat, on ha rebut hostatge, la distribució del dia desde la missa de bon matí fins a l'anar a colgarse: viatges, en part per Catalunya per recullir els dialectes, en part per l'extranger per ferse conegut dels sabis forasters i conferenciar ab ells. Ens feym càrrech de tots els preparatius p'el «primer Congrés internacional de la llengua Catalana» (1906) i del èxit d'aquest Congrés per la causa catalana. Veym com Mn. Alcover treballa unit ab l'Institut d'Estudis Catalans, i també com prest segueix an aquesta aliansa en el treball una incurable ruptura; ens enteram de quantes passes foren donades per conseguir de l'Estat una ajuda a favor del Diccionari i de com aquestes passes foren coronades finalment per l'èxit. Una extraordinariament interessant pintura del desplegament d'una personalitat original i significativa, qui també sap formar i compondre la llengua d'una manera no ordinària, qui ès capaç d'expressar l'alegria i mes encara la ira en los mes diversos tons de llenguatge. Però també veym com l'autodidàctich se va fent mes i mes familiar ab lo mètode científich llingüístich, com d'un *dilettante* en va sortint un sabi de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

professió. Ens fa conèixer els arreplegadors i els col·laboradors, els llochs d'on ells escriuen, els arxius qui son estats investigats, i ab això no hi falta la aprovació p'els qui son particularment aplicats i la reprensió d'aquells «qui's porten mitgelis i malament», i finalment l'expressió de gratitut an els qui baixen a la tomba.

Aquestes comunicacions personals i les instruccions pràctiques an els arreplegadors ocupen naturalment el major espay, però no hi manca al mateix temps lo positiu i científich. Es ver que no s'hi veu ab una forma perfeta, així com se fa en *Bulletin du glossaire de patois de la Suisse romande*, com articles acabats, sino mes bé com observacions ocasionals d'extensió ara mes grossa, ara mes petita. Però hi ha moltes coses que hi son anotades per primera vegada, sobre tot del desplegament dialectal, i aquests materials formen juntament ab lo recapte propi els fonaments per l'exposició dels [123] dialectes catalans, que En Griera ha donada en el *Butlletí de Dialectologia Catalana*.

Moltes conferències de propaganda ha fetes Mn. Alcover, ab les quals, mitjansant exemples destrament escullits, per exemple per medi de les diverses formes de *nosaltres*, intenta demostrar l'esser propi dels estudis dialectals. Aquestes conferències estàn publicades en resum en el BDLC i ab elles, naturalment, els corresponents exemples. Però la primera gran lucubració de conjunt la motivà un article d'En Menéndez Pidal qui negava la independència del català respecte del castellà, i ab això mogué naturalment tan gran indignació dins Catalunya, com En Salvioni an el cantó dels Grisons quant posà el retoromànich com a dialecte nord-italià. Mn. Alcover contestà an això ab les «Questions de llengua i literatura Catalana», BDLC. 1, 210-560. Es una comparació molt extensa del català i el castellà, comensant p'els origens, interessant com assaig, però que en moltes coses l'erra completament, contrapassant el blanch, com l'autor mateix ho ha vist mes tart i ho ha confessat francament sempre que ès estat necessari i s'ès presentada ocasió.

Un altre extens article, i aquest si que realment ès important, ès aquell sobre el treball d'En Saroïhandy sobre el català, en el Grundriss

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'En Gröber. Mn. Alcover examina punt per punt el treball. Com ja se sap, no surten encara casi res els dialectes en la primera edició d'aquesta gramàtica del català. Encara era massa prest, i Morel-Fatio, l'autor, era massa investigador de l'edat mitjana, massa deixeble d'En P. Meyer, perque tengués interés per això. En Saroïhandy ja ens ofereix qualque cosa mes, però solament mitjansant les addicions de Mn. Alcover adquirim per primera vegada una idea clara. Se pot dir sensa exageració, que ab això romàn fundada la dialectologia catalana, i que qui s'ocupa de qualque manera dels dialectes catalans, deu en primer lloch acudir an això.

Un altre article: 'Per que servex la toponimia' (2. 225), obri un nou camp. Tira-tira son arreplegats tots els noms qui estàn formats ab *so, sa* com article, ab lo qual s'ateny ab el temps una mirada demunt l'antich domini d'aquesta forma d'article, i també aquells ab *-ach*, aon, acomodantse an el caràcter del Bolletí qui presenta el material [124] sensa estudiarlo, no se decideix si aquest *-ac* ès el gal. *Acum* o el rom. *accum* o lo que sia.

Ocupen un gran espay les comunicacions lexicals, en part suplements, principalment del mallorquí, an els diccionaris fets fins avuy, en part reunions sistemàtiques de mots d'una indústria determinada, per exemple 'Vocabulari del bestiar de llana de Manacor', qui ostenta una meravellosa varietat, ademés paraules particulars, la significació de les quals crida l'atenció de qualcun dels corresponsals, i sobre l'extensió i us de les quals, llavors van venguent a poch poch comunicacions de diferents punts, com per exemple sobre *estuba, empomar, femar* i *femada*, i se veu mes i mes en los altres toms l'abundós material que Mn. Alcover ha arreplegat en el curs del temps.

Ademés hi ha la exacta descripció fonètica dels sons per medi d'un parell d'articles d'En Barnils i la transcripció de cansons en signes fonètichs ab lo corresponent comentari per la valor d'ells.

Si encara afegesch que també hi son tractades questions d'ortografia, que ès tracta l'us de construccions i frases, que hi ha molts

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'articles dedicats a la morfologia, que hi son tractats nous aspectes i que an el tom 8 hi ha agregat un 'Pertret per una bibliografia filològica de la llengua Catalana del temps mes antich fins a 31 de desembre de 1914', tendràn els lectors una idea de la riquesa d'aquesta mina. Per ventura l'editor se decidirà un dia a publicar un índich sistemàtich de totes aquestes observacions escampades, per tal que sien profitoses a la investigació posterior, com ho mereixen, i perque, sobre tot, no solament els catalanistes sino també els altres romanistes qui no se decidiràn tan facilment a examinar 13 toms de matèries tan diferents, en puguen treure la corresponent utilitat si elze ne ofereixen.

W. Meyer-Lübke

Per la traducció, FR. MIQUEL COLOM, TOR. [125]

Las razas y los idiomas en la península ibérica estudiados en su toponimia (125-132)

Sobre aquest tema, com ja diguérem en lo nombre passat, donà una erudita conferència en el «Foment del Civisme», benemèrita entitat cultural de la Ciutat de Mallorca, el Prof. Wilhelm Meyer-Lübke. Com no ens fou possible, per manca de taquigrafistes, cullir el texte integre de la disertació, just en donam aquí un resum, tal com l'engarbullà el nostre company de redacció En Francesc de B. Moll i com se publicà dalt «La Vanguardia Balear», periòdich oficial del «Foment del Civisme». Molts de trossos estàn reconstruits casi mot per mot.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

SEÑORAS Y SEÑORES:

Una de las cuestiones que más interesan a españoles y alemanes, es la del intercambio científico entre ambas naciones. Por esto, en mis viajes por España aprovecho todas las ocasiones que se me presentan para fomentar dicho intercambio, y abogo por él cuantas veces dirijo la palabra al público intelectual de España. Y también por esta razón he aceptado con sumo placer la invitación, con que me ha honrado esta Sociedad, a dar una conferencia en esta bella ciudad de Palma.

Los estudios lingüísticos no están al alcance de todos, porque son de sí áridos y difíciles; pero combinados con los históricos, tienen interés para todo el que se preocupe de la historia de una nación. De esta combinación de la filología y la historia vengo a hablaros hoy en la exposición de las deducciones que de la toponimia ibérica he sacado para la historia de las razas en esta península.

Ya en los tiempos prehistóricos, en el período paleolítico superior, se observan en España dos civilizaciones pertenecientes a dos poblaciones: la europea, que se [126] extiende por la región cántabro-pirenaica, y la africana o capsiense, que ocupa el Sur de la península. Estas culturas evolucionan y se penetran mutuamente en los períodos siguientes, pero la distinción entre la cultura del Norte y la del Sur reaparece (en la primera edad del hierro, la cultura de Hallstatt en Cataluña presenta marcadas diferencias respecto de la de los sepulcros de Almería). Para el objeto primordial del tema de mi conferencia, nada importa el estudio de la Prehistoria; pero he querido hacer hincapié en el hecho de la dualidad de formas de cultura, porque es un fenómeno que se perpetúa en los tiempos históricos a través de las diversas razas y dominaciones.

La primera capa étnica histórica de nuestra Península que puede proveernos de datos lingüísticos, es la de los iberos. ¿De dónde procedían? ¿del Norte o del Sur? No hay unanimidad ni certeza en la contestación de tal pregunta. Unos los consideran oriundos del Cáucaso y que debieron de penetrar en España por los Pirineos; en cambio, la mayoría de sabios modernos, principalmente el alemán Schulten y el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

español Bosch Gimpera, creen que los iberos son de origen líbico y que, por tanto, proceden del Sur. La estructura interna y la psicología de la lengua ibérica es un enigma. Sabemos que del pueblo ibero proceden las vasijas y copas con ornamentos de cierta forma, en distintos lugares encontradas; pero nadie puede articular el nombre que a tales utensilios daban los que los fabricaron. Las armas de guerra que la ciencia reconoce como ibéricas, son también testigos mudos por lo que a la lengua se refiere, pues no nos dicen como sonaba el canto de triunfo de los que con aquéllas alcanzaban la victoria. Los cráneos, huesos y sarcófagos, restos de aquella remota civilización, no nos descubren la manera cómo oraban a sus dioses ni cómo expresaban sus ideas sobre la vida futura aquellos primitivos habitantes de nuestra tierra. También es en vano recurrir al testimonio de la escritura ibérica, pues ésta es asimismo un testigo mudo, en este punto; se ha desvanecido el enigma del alfabeto, se conoce el valor fonético de sus letras, las inscripciones ibéricas (piedra de Castellón, plomos de Alcoy, etc.) han sido leidas, gracias a los trabajos de Hübner; pero las palabras ibéricas son para nosotros voces muertas, pues no ha llegado a descubrirse [127] el significado de una sola de ellas. Unicamente de una cosa puede decirse que no es un testigo enteramente mudo, aunque sí endeble e inseguro como el balbucear de un niño: y esta sola cosa es la toponimia, son los nombres de lugar. El estudio de los que suenan como ibéricos nos muestra que ciertos tipos toponímicos, como *Corduba* (Còrdova), *Setabis* (Játiva), se encuentran en el Sur y en Cerdeña, pero no en el Norte de la Península; por el contrario, el tipo de *Oxuma* (Osma), *Ledesma*, etc., es frecuente al Norte pero escasea al Sur. Los resultados de la Lingüística son, pues, los mismos de la Prehistoria: afirman la distinción entre los habitantes del Norte y los del Meridión. Del carácter de la lengua, empero, nada sabemos.

Aquí ocurre la cuestión del origen del vasco. Unos lo buscan en los bereberes, otros en el Cáucaso; nada cierto sabemos, ni tampoco es necesario saberlo. Lo cierto es que el vasco representa un tipo lingüístico más primitivo que el semítico y que el indoeuropeo; el vasco es una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

lengua pasiva, mientras que aquéllas son activas. En éuskaro, el hombre es un instrumento; esto es, evidentemente, una de las ideas más primitivas. Lo contrario, la idea de la superioridad del hombre, representa la primera tendencia de emancipación del pensamiento. Claro está que ahora los vascos piensan en este punto como los demás pueblos, y que no conciben al hombre como un instrumento sino como un agente; pero no han cambiado la forma de expresión, o sea el lenguaje, a medida que cambiaban las ideas.

Y ahora nos sale al paso un gran problema. Los vascos ¿son, como opinaba Humboldt, la primitiva población de Iberia; o son solamente un pueblo pirenaico, como sostienen muchos autores franceses? Parece a primera vista apoyar la primera opinión, el hecho de encontrarse nombres vascos en la toponimia del Sur de España: la Sierra de *Elvira* en Granada deriva su nombre de *Illiberris*, palabra vasca que significa «ciudad nueva»; el nombre de *Ecija* viene de *Astigi*, con el sufijo *tigi* idéntico al de la toponimia vasca. No obstante, esto no prueba que el vasco fuese la lengua del Sur en tiempo de los romanos; es más, existen datos que permiten afirmar lo contrario, y uno de estos datos es el nombre de *Lisboa*, que no puede ser vasco porque esta lengua no posee el sonido de [128] la *b*. ¿Qué significan, pues, aquellos nombres vascos en Andalucía? Nos dan testimonio de que hubo emigraciones de los vascos hacia el Sur, donde debieron de fundar colonias en las cuales se hablaría el vasco, conservándose la lengua indígena fuera del recinto de dichas colonias; no de otra manera en la ciudad de *Colonia* (en Alemania), fundada, como su nombre indica, por los colonizadores romanos, se hablaba latín, mientras que en los alrededores perduraba la lengua celta y después la alemana. Obsérvese el hecho muy significativo, de que el nombre *Illiberris* significa «ciudad nueva», es decir, ciudad fundada en territorio que ya tenía otras indígenas.

Mejor conocida es para nosotros la historia de la inmigración del celta, por la multitud de nombres de lugar que subsisten de aquella lengua. Inmigraron según Schulten, hacia el siglo VI antes de Jesucristo,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dirigiéndose hacia Portugal; por esto hay tantos nombres célticos en Galicia. Comparados estos con los de la Galia, presentan grandes diferencias. En Francia y en Cataluña abunda el sufijo *-dunu*, que significa «castillo»: *Lugdunu* (Lyon), *Verdun*; y en Cataluña *Besalú, Navardú, Verdú*; faltan, en cambio, en Galicia. El sufijo *-magus,* que significa «campo» y se encuentra en Galia, no aparece en la toponimia catalana. De aquí se infiere que los celtas entraron en Cataluña como conquistadores, no como agricultores. En la toponimia de Galicia hallamos la voz *Olca*, abundante en Francia, que significa «finca, huerto» (de donde proceden *olga* y *huelga*): *Octavii Olca*, «huerto de Octavio», cuyo nombre indica que el señor era romano y el siervo u hortelano era celta. En Cataluña, en cambio, no se halla rastro de *Olca.* ¿Qué se deduce de aquí? La diferenciación de carácter entre los celtas de Cataluña y los de Galicia: aquéllos eran conquistadores; éstos, agricultores. —En Francia hay unos veinte nombres de lugar en cuya composición entra la voz *condatum* (*condé* en el Norte, *condat* en el Sur) que significa «confluencia»; esta denominación responde al uso de los galos, que fundaban sus poblaciones en las confluencias de los ríos a fin de intensificar el comercio. Tales nombres en *condat* faltan en España, en donde, aunque los pueblos de nombre gálico se hallan en la desembocadura de los ríos (Segovia, Cuenca, etc.), no expresan en sus nombres esta circunstancia geográfica, sino que suelen llevar nombres [129] de generales y otros elementos guerreros. ¿Qué indica esto? Que en Francia las poblaciones nacieron del comercio, mientras que en España nacieron de la estrategia. —La fijación de límites entre el ibero y el celta en la toponimia tiene no pocas dificultades. En ciertos casos el aspecto de un nombre difícilmente permite poner en claro si es ibérico o céltico; en otros, los geógrafos antiguos dan dos nombres, uno celta y otro ibero, a la misma localidad; en muchas otras ocasiones, en fin, la filología moderna explica satisfactoriamente los nombres mediante la teoría de una combinación ibero-celta. Nos ofrece un ejemplo de esto último el nombre de Coruña, en celta *Clunia*. ¿Cómo de *Clunia,* pudo formarse *Coruña*? Se explica por

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la convivencia de iberos y celtas. El vasco no conocía el grupo consonántico *kl*, y lo obviaba intercalando una vocal; así de *Clunia* salió *Culunia*; además en vasco la *l* se cambia en *r*, y por esto, de *Culunia* salió *Curunia*. Estos hechos vienen a demostrar que los pobladores de los alrededores de Clunia no eran celtas, sino ibero-vascos. Porque muchas veces sucede que el nombre o al menos la forma fonética de un nombre de lugar no es la que le dan los naturales de la localidad sino la que le dan los circunvecinos.

Con la conquista de la península por los romanos, todos los aspectos lingüísticos se cambian. La conquista romana no fue sólo invasión guerrera; fue una completa *romanización*. Los romanos fueron los primeros en fundar un Estado nacional en el sentido moderno: no sólo la religión, el ejército y las instituciones políticas, sino también la lengua, todo era único. En tiempo de Cicerón, se hablaban en Italia diez lenguas distintas, por lo menos; en Francia existía el ligur; en España, el celta, el ibero, el vasco. Pues bien, al cabo de dos siglos, en todos aquellos territorios, excepto Vasconia, únicamente se oía hablar el latín.

La romanización se manifiesta principalmente, en la toponimia catalana, por los numerosos nombres en *-á, -ana*, derivados del sufijo romano *-anus, -ana* como *Flassá* de *Flaccianus, Prexana* de *Prisciana, Orellana* de *Aureliana*, etc.). La influencia árabe convirtió en *-en, -ena* dicha desinencia (como *Lucena* de *Luciana*, *Prexens* de *Priscianus*), y aun en la forma falsa *-ent* (*Ontinyent* de *Antonianus, Parcent* de *Persianus*). Estos [130] nombres, formados siempre sobre un nombre propio o gentilicio romano, indican que eran romanos los propietarios de los lugares así nombrados. Abundan mucho en el Norte y Este de España, en Calabria y en el Sur de Francia; se cuentan más de 100 en Cataluña, Valencia y Vasconia; en Galicia son menos numerosos, y en la parte meridional de la península son muy raros (*Marchena* de *Martiana, Purchena* de *Porciana* y dos o tres más). ¿De dónde proviene esta desigualdad? Podría suponerse que las poblaciones romanas del Sur fueron destruídas por los vándalos y los árabes. Pero ¿quién nos dice que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

éstos eran devastadores? Los cronistas e historiadores católicos, para quienes los árabes eran enemigos de raza y de religión, y que por lo mismo son testigos parciales y apasionados. Mucho ha sido destruído, es cierto; pero en Marchena debió de quedar población cristiana sometida a los árabes, pues de lo contrario el nombre romano no habría subsistido.

¿Por qué, pues, abundan menos los nombres en *-anu* en el Sur que en el Norte? Plinio da, en muchos casos, dos nombres a una misma ciudad bética, uno romano y otro prerromano: así «*Segida* quae *Augurina* cognominatur, *Ulia* quae *Fidentia, Orgao* quae *Alba, Ebora* quae *Cerealis, Iliberri* quod *Florentini, Ilipula* quae *Laus, Astigi* quod *Julienses, Vesci* quod *Faventia.*» Estos nombres duplicados nos ofrecen la clave del problema: esta diferencia en la toponomástica obedece a una diferencia de colonización. En el Sur de la península encontramos una fuerte población ciudadana con cultura más elevada; en Córdoba nacen los Sénecas y Lucano, en Gades florecen L. Cornelio Albo y su sobrino Balbo, de Itálica surgen los césares Trajano y Adriano. La intensa cultura urbana romana pudo originar y hacer que se desarrollasen los nombres dobles de las ciudades. Pero el país debió de conservar su antigua población, la colonización debió de ser mucho más débil en el campo que en las urbes; así resultó una duplicidad de nacionalidad y de cultura entre el campo y las ciudades, y para marcar esta distinción y hacer constar su nacionalidad los romanos dieron nombres latinos a sus ciudades, mientras que los indígenas de los alrededores seguían nombrándolas en su propia lengua, aun después de propagarse el latín vivo fuera de los grandes núcleos de población. [131]

Muy de otra manera en la Tarraconense, son muy raras las poblaciones de doble nombre. Encontraremos el nombre antiguos *Tyris* substituído por el de *Valentia* (Valencia), tal vez para evitar la homonimia de la población y el río (Tyris, Turia); la substitución del nombre primitivo *Saldubia* por el latino *Cæsaraugusta* (Zaragoza), puede obedecer al deseo de dar a tan importante ciudad un nombre más ostentoso. Sea lo que fuere, lo esencial es que en la Tarraconense las duplicaciones de nombre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

son raras; la civilización romana no era aquí tan intensa como en la Bética, y no se necesitaba marcar tanto la nacionalidad; por esto no era necesario en general imponer a las localidades el nombre romano al lado del prerromano.

A acabar con el poder romano en España vinieron los alanos, vándalos, suevos y godos, invadiendo la península, empujando hacia delante o mezclándose con los ibero-romanos. En todas partes el influjo de estos pueblos es menos intenso que el de los francos en Galia y el de los longobardos en Italia; estos dos últimos pueblos fueron romanizados, pero dieron su nombre al territorio ocupado y lo hicieron prevalecer (de los francos, *Francia*; de los longobardos, *Lombardía*); en cambio, han desaparecido los nombres de los suevos y alanos en el país que ocuparon.

El nombre de los vándalos se ha conservado, no porque éstos lo impusieran como dominadores, sino porque lo dieron los enemigos de dicho pueblo al lugar por donde los vándalos fueron a acometerles. Por el puerto de Tarifa pasaron los vándalos al Africa, y por esta causa los árabes africanos dieron el nombre de *Andalus* (tomado de *Vándalus*) a aquel puerto, nombre que después los mismos árabes extendieron a toda la parte Sur de la península (Andalucía).

Un caso parecido es el del nombre *Cataluña*, formado de una combinación de los godos y alanos (*Godoalaunia*). La conversión de la *g* en *k* es un fenómeno debido a los árabes, pues la lengua arábiga no posee el sonido de *g* (como se comprueba por el nombre *Gades* que los árabes transformaron en *Kadiz*), y así de *Godolaunia* puedo derivarse *Katalunia*. El nombre Cataluña no fue, pues, impuesto por los godos y alanos, sino por los árabes doctos. [132]

Observemos otra particularidad: en Galicia y Portugal hallamos muchos nombres en *-iu, -il, -ig*; en Cataluña se encuentran pocos (*Llufriu* del gót. *Hludofrido*, y algún otro). Se trata de una diferencia colonizadora entre los suevos y los godos: aquéllos han dado nombres suyos a sus pueblos, y éstos han conservado los que había.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Los árabes han dejado abundantes rastros de su idioma en nombres de poblaciones y montañas, y sobre todo en denominaciones de los ríos; cosa muy curiosa, puesto que éstos sufren cambio de nombre muy raras veces. Puede explicarse este fenómeno de los árabes, por la mayor importancia que para ellos tenían las vías fluviales por cuanto realizaban su invasión por mar, a diferencia de las tribus germánicas que hicieron su irrupción a través del Pirineo. Los ríos de nombre árabe suelen llevar un sello inconfundible: empiezan por *Guad-* (Guadiana, Guadalquivir, etc.), y en Portugal por *Odi-.*

Además de los nombres geográficos impuestos enteramente por los árabes, hay los nombres romanos o prerromanos *arabizados*, o sea, modificados por los árabes para adaptarlos al modo de ser de su propia lengua. El nombre del río *Tagus* fue modificado por ellos en *Tajo* (y en portugués *Tejo*) porque no sabían pronunciar la *g* y la convertían en *k* si era inicial y en *j* si era media.

¿Hasta qué punto histórico-geográfico alcanzan los nombres árabes, y hasta dónde los arabizados?

He aquí un problema importantísimo para ayudar a fijar la historia de las relaciones entre el pueblo árabe y el español; problema que está por investigar, y para cuya resolución no tenemos más que datos generales, por ejemplo la mayor intensidad de la influencia árabe en Valencia y Zaragoza que allende el Ebro.

Con lo dicho queda demostrada y aplicada la utilidad de la toponimia para el esclarecimiento de la historia de las razas y de sus mútuas relaciones en la península Ibérica. [133]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La llengua que parlen les Balears ¿procedeix dels Muzaràbichs que hi havia, o dels pobladors que hi dugué lo Rey En Jaume?[24] (133-151)

IV

Aclaracions an els § 15, 35, 43, 47, 48, 50.

Lo § 15 va consagrat an el nom de *Inca*. Com escriguérem aquell article, l'amich Sr. Moh. Medina era a estiuetjar a Tetuan. Tornat a Mallorca dins lo setembre, demanantli si *Inca* poria esser aràbich, ens contestà que en tal llengua hi ha lo mot *ḥinka*, que vol dir *galta*, no sols de persona, sino també se diuen *galtes* els costers d'una muntanya i lo talabant de terra entorn d'una ciutat. Per lo mateix, *ḥinka*, vol dir *galta* o *coster* d'altura o pujol; i perdent l'aspiració inicial *ḥ* romàn lo mot net i esporgat: *Inka* > *Incha* > *Inca*. Ja's sap que en nostra ortografia antiga *ch* equival a *c* ab sò de *k*.

Lo § 35 tracta de *Sóller*. Diu En Medina que l'aràbich té dos mots *a*) *Swíjar*: 'murada baixa, barbacana'; cast. *antemural*; i *b*) *Síjar*: nom de persona, llinatge, 'majordom'. Dins el vocalisme aràbich predominen les tres vocals *a, i, u*. Així en general tota *e* vé a esser un matís de *i* i tota *o* un matís de *u*. Ademés hi ha com dins la major part de llengues una fonda simpatia entre *í* i *u*. La *ü* francesa i alemanya i la *ipsilon* grega (υ) ès un sò entre mitx de *i* i *u*. An el mot *Sóller* [Sóʎə] se veu això. Els sarrains li deyen *Súliar.* Ells no tenen el sò ʎ (elle); per això escriurien *Súliar*. ¿Trabaren els sarrains, quant [134] vengueren a Mallorca, aqueix mot com *nom de lloch*? Això ès lo que no sabem. Si el posaren ells, el

[24] Nota (1) de l'original: Continuam tractant lo tema comensat en el nombre prop-passat. Com diguérem, ès lo tema de dues conferències pronunciades en el «Foment del Civisme», però molt ampliat en totes ses parts i acomodat an els nostres llegidors.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

posarien aràbich, naturalment, i en tal cas seria *Swíjar o Swijár* i tal volta *Síjar*. Aquesta forma no la tenim gayre mala de pronunciar, puys en català n'hi ha maixanta de mots ab una *i* plena seguida d'una *j* mitja, semi-vocal, formant diptonch: *noviy, fiy, cuniy, enviy, anunciy,* etc. Ja ès mes mal de pronunciar *Swíjar*; ès a dir una *w* mitja, diptongal, devant una *i* plena i seguida aqueixa d'una *j* mitja o diptongal. Hi ha lo fet de que tota ʎ (elle) neix d'una *j* diptongal o semivocal que ès un sò palatal. Per això la ʎ (elle) no ès mes que una *ele* pujada an el paladar. Els aràbichs, que no saben pronunciar ʎ, en lloch d'ella, pronuncien *i*. Els antichs representaven la ʎ per *l*, *ll, il, ill, yl, yll*. Aquest baubeig d'ortografia s'esplica perque se tractava d'un sò nou, que tot d'una no sabien com escriurel. Aplicant tot això an el mot *Sóller*, s'esplica que a dins la Bul·la de 1248 d'Innocenci IV surta *Soler* i *Siler* i dins els documents sarrains surta *Suliar* en lloch de Sóʎə que diuen els mallorquins, fa sigles. Per tot això consideram molt provable que *Sóller* surta de l'aràbich *Swíjar*: murada baixa, barbacana, cast. a*ntemural*.

Lo § 43 retreu que En Quadrado posa que *Marratxí* vol dir *Marroquí*. Donchs l'amich Medina ens fa avinent que ve de *Marráqueix* [marrákɛʃ], la ciutat mes gran del Marroc, d'on se forma l'adgectiu *marracxi* [marrakʃí]: 'lo nadiu de Marráqueix'. Per lo mateix, *Marratxi* no vol dir propiament *marroquí*, sino 'natural de Marràqueix'.

Lo § 47 referent a Felanitx. L'amich Medina està conforme en que *fel·láḥ* vol dir 'llaurador, conrador', i *fel·la ḥín*: 'llauradors, conradors'. Lo que no coneix ell lo mot *fel·lainièh* que, segons lo doctor Camps des Migjorn Gran, vol dir l'*hisenda del bon conrador*. Aqueixes formes no ens donen la etimologia de Felanitx; tot lo més expliquen les dues primeres sílabes: *Fela-.* Ens falta l'explicació de la tercera: *-nitx.* Un altre mot hi ha dins l'aràbich: *Felḥàni*: 'baixest, fondal, endinsada'. Diu En Medina que en l'aràbich literari hi ha mots com *ṣala* (cambra alta) que s'escriuen ab *s*^{t}

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

final, així resulta *ṣálas*^{t} [*sálats*], però que tal *s*^{t} no se pronuncia. Això serà ara. Ha variat la pronúncia i se mantén l'antiga grafia. Podria esser molt be que antigament la *s*^{t} sonàs derrera els mots acabats ab altra vocal, com *Felḥàni,* i així resultaria [135] *Felḥànis*^{t} (Felànits). Els mots aràbichs, entrant dins el català, de plans tornen aguts, desplassant l'accent, passant de la penúltima a la última sílaba. Així tendríem de *Felḥánis*^{t} > *Felḥanís*^{t}, que acabaria per esser *Felanitx.* Lo sò -*s*^{t}, ben marroquí, equival a la nostra *ts (ts)*. Lo Prof. Appel dins sa *Provenzalische Chrestomatie*, p. IX fa veure que en l'antich provensal o llengua d'oc lo sufixe -*itz* devegades tornava -*itʃ (-itx),* i en posa una partida d'exemples. Aquest fenòmen succeeix a Castelló de la Plana, a on en lloch de pronunciar *parets, casats, gats,* etc., pronuncien *paretx* [parétʃ], *casatx* [kazátʃ], *gatx* [gátʃ]. Per això l'aràbich *Felḥánis*^{t}, tornat *Felḥanís*^{t} [*Felaníts*], acabaria per esser *Fələnitʃ* [*Felanitx*], com ès ja fa molts de sigles. Podria també *Felanitx* esser lo resultat de la fusió de l'aràbich *Felḥàni* i lo sufixe llatí -*itia, -icia* > -*issa* > -*itx*, segons la citada lley del Prof. Appel. No oblidem que a Mallorca hi ha lo llinatge *Felany* o *Felani*, que uns pronuncien *Feláni* i altres *Felaní*. Així *Felanitx* voldria dir: 'baixest, abaix, fondal'.

Sobre lo § 48. Referent a l'etimologia de *Manacor*, que proposàrem si vendria de *Monachorum* genitiu plural de *Monachus*, escapsant a tal genitiu la desinència -*um*, En Medina en proposa una d'aràbiga. Velataquí: *Ma* (aygua) + *naḳór* (argentí, de plata) = 'aygua argentina', això ès, aygua ben clara, ben llampant. *Ma* en aràbich ès masculí. *Naḳór*, com adgectiu, ès derivat de *nóḳra* (plata, argent), i ès la forma masculina de l'adgectividat, puys ja sabeu que l'adgectiu ha de concordar en géner ab lo sustantiu. ¿Escau an el campatge de Manacor tal etimologia? ¿Hi ha abundància d'aygua clara, argentina, llampant? Prou que n'hi ha: la *Font de So'n Mas* o de la Vila, la *Font de So'n Galiana,* la *Font Nova,* el *Pou*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Redó, la *Sínia dels Frares*, el *Pou de Sa Torre de ses Puntes*, les sínies dels horts de *la Vila, des Gabra,* d'*En Bosch Caules, des Secretari,* d'*En Pau Roig* o *des Correu,* d'*En Conies,* d'*En Garanya* i altres entorns de la vila, la *Font de Sa Vall,* de *Sa Valleta* i *des Bessons* i llavò la mala fi de pous, escampats dins tot el terme de Manacor, que ès un dels mes grans de Mallorca. Així ès que li escau ferm an aquell campatge el nom de *Manacor*: aygua argentina, aygua de plata, clara, llampant i d'un bevent de primera.

Sobre el § 50, referent a l'etimologia de Sineu, En [136] Medina no coneix cap mot aràbich d'on puga venir *Sineu* mes que *zəníw* (fornicar) i *ʒəníw* (cullir fruyta d'un arbre). Es casi impossible que venga de cap mot d'aqueys. L'etimologia mes provable encara ès *Sinium.* Plini dins la seua *Hist. Natur.* III, § XI, diu: «Major (Mallorca) oppida habet ciuium romanorum Palmam et Pollentiam; latina *Cinium* (a altres codis se llitx *Sinium*) et Tucim». L'edició que tenim de Plini (Paris, 1779, Gabriel Brotier) posa *Cinium*; la que emprava En Quadrado, posava *Sinium.* Actualment pronunciam tal mot carregant l'accent dalt la primera *i: Sínium*. ¿Porem estar segurs de que Plini ho pronunciava així? Podia bellament pronunciar *Sinium*. Aquest mot ¿era llatí, o de llengua de la gent pobladora de Mallorca, molt anterior an els romans dins aquesta illa? Les paraules d'un idioma solen tenirne de parentes dins lo mateix idioma. ¿A on son els mots parents de *Sinium* dins lo llatí? No n'hi coneixem cap. Això ens mou a considerar *Sinium* com a mot no-llatí. La llengua an-e que pertanyia ¿tenia lo mateix vocalisme que lo llatí? ¿Qui ès capaç d'aclarirho? Lo Prof. C. H. Grandgent (*An Intr. to Vulg. Latin*, § 143-145) fa constar que lo llatí envers dels mots grechs que s'apropiava, devegades elze respectava l'accent i devegades els ho tramudava, fent *esdrújols* (proparoxítons) els *plans* (paroxítons), així de γραφίον feu *gráphium,* de καμάρα > *cámĕra,* de πολύπους > *pólypos,* de πορφύρα > *púrpŭra*. Aqueixa lley que aplicaba an els molts grechs, ès de creure que l'aplicaria an els mots que li venien d'altres llengues. Ara be, aplicantla a *Sinium,* resultaria

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sínium. Dins el grech tenim *Siníon* (σινίον), que, segons A. Chassang (Dict. Grec-franç. p. 898), vol dir *crible* (garbell). *Siníon* entrant dins lo llatí seria *Sínium*. Ara be, *Sínium* dins les boques romanes, com se veu per Plini, dins Mallorca se mantendria *Siníum* dins les boques no-romanes i així arribaria a l'època de la dominació islamita, que tramudant la *i* tònica ab *[e]* en virtut de la lley que senyala lo Prof. Simonet (*Glos. de Voc. ibér.,* Intr. CLXXVII), en faria *Sixneu* [siʃnéw] eliminant l'element sobrevengut ʃ (*x*) que els sarrains li havien encletxat, Deu sap com ni com no. [137]

V

Noms de lloch i de família que figuren dins lo Repartiment de Mallorca.

Just farem menció dels *noms de lloch* o *de família* que tenen un o mes elements romànichs entremesclats ab elements aràbichs, lo qual demostra que els qui duyen tals noms, ells o els seus antepassats, eren cristians; i quant mudaren de relligió, no mudaren de nom, sino que hi afegiren elements aràbichs. Així tenim que els elements romànichs son una fita de la llengua romànica que parlaven els nostres muzaràbichs, que's perpetuaria mes o menys entre llurs desxendents mahometisats i n'arribarien deixalles an els pobladors que de Catalunya vengueren a establirse a Mallorca després de la reconquista i que tractarien mes o menys ab els sarrains que hi romangueren per espay d'una partida d'anys fins que s'hi esveirien de tot la primeria del sigle XIV.

a.

Alqueries i rafals del terme de la Ciutat, que el Rey En Jaume repartí entre pobladors particulars.

51. CAMÍ*. Muniat Al-camí*: hortes d'un que li deyen *Al-camí.* Aquest mot ès compost de *al* (article) i *camí*, nom romànich, del gàl·lich

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

camminus, d'on sortí l'it. *cammino* i *cammin* («Nel mezzo del *cammin* di nostra vita» que digué Dante), friul. *[c]amín,* fr. *chemin*, cat. *camí* i *camin. Camin* ès la forma primitiva, que's conserva an el mall. *camin reyal.* Mes envant se perdé a final de frase fonètica la *-n* temàtica i resultà *camí*, la forma definitiva. Lo notable d'aquest nom *Muniat Al-camí*, ès que no siga *camin* (D. Alvar de *Camin* se deya un senyor català que coneguérem anys enrera), sino *camí, Al-camí* ab la forma definitiva, cristallisada ja molt antes del sigle XIII, entre els muzaràbichs balears, que, com vérem, acabaren ja an el sigle XI. An el sigle XI, pero lo mateix, no seguia ja el quest del castellà (camino), com en el nom de *Muro* i *Campos*, sino el mateix quest d'ara, característich del romànich de Catalunya i comtats del Rosselló, Vallespir, Conflent i Cerdanya, sigles antes [138] d'haverhi haguda cap inmigració de catalans a Mallorca. ¡Si ho ès *Muniat Al-camí* una bona fita de la llengua dels Muzaràbichs mallorquins an el sigle XI!

52. CARTAM. *Raḥal Abin-Cartam*»: Rafal dels fills de *Cartam*. ¿Què vol dir *Cartam*? Es un nom de persona i d'una herba que se fa en el coll dels pous i serveix de remey per certs mals, segons diu En Medina. Freytag i Alix li diuen *Carthamus tinctorius* (Eguilaz, Glos. 364). J. Teixidor i Cos (Fl. Farm. 784) diu que aqueixa herba ha nom *safranó* i *safrá bort. Thesaur. Ling. Lat.* III, col. 500 posa: «Cartamo (anglosax. fere 'venenum, herba venenosa)». A Catalunya, *Cartam* ès un nom despectiu de sentit boyrós; tant s'aplica a una meretriu com a un beneyt, bobià i blay. *Cartam* per lo mateix fa cara de nom romànich, entrat dins lo llatí per via de l'anglesaxònich, d'on lo pendrien els sarrains.

53. AGRAXTES, «*Raḥal Agraxtes*» [agraʃtes]. Es lo llatí *agrestis* que els sarrains tramudaren ab *agraxtes*, convertint la *é* ab *á* i la *s* ab *x (ʃ)*, camvis que feyen sovint usant mots llatins, com fa avinent lo Prof. Simonet (*Glos. Voc. Ibér., Intr.* CLXXV-CLXXXII). El fer *e* la *i* final àtona ja era cosa vella quant els sarrains s'establiren a Mallorca. Tal canvi s'obrà entre el poble llatí, afluixantse les vocals finals àtones, prenint matissos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

diferents, usantse unes per les altres, v. gr. la *i* per la *e* i la *e* per la *i*, la *o* per la *u* i la *u* per la *o* (Grandgent, *Intr. to Vulg. Latin*, § 240-244; 371-376), acabant per desaparèixer casi totes, ab lo qual s'esbaldregà i anà a fons la declinació.

54. TALHA o TALO. «*Raḥal* Talha o Talo». Segons Du Cange, Niort, VIII, 18, *Talha* vol dir: «Idem quod *Tala*: vestatio, damnum»; «Talhum, De Talho», Gall. *de Taille,* Caesim». Vide supra *Taillium* (de *Taillio*, Gall. *de Taille*, caesim) et mox *Talium* (*talium*: silva caedua)». De modo que *Talha* ès un mot plenament romànich que vol dir *tala*, tallada d'un bosch, devastació, dany que's fa a un bosch; i *talo* o *Talho* vol dir lo mateix: tallada d'un bosch, bosch tallador. Per lo mateix aqueix rafal del terme de la Ciutat duya un nom que no tenia res d'aràbich, sino que era romànich broix, com l'hordi que se menjaven un temps els santanyiners de la cansó: *A Santanyí tenen toix;* | *això ja elze vé des néixer.* | *Venen es blat i sa xeixa,* | *i se mengen s'ordi broix*. Si [139] ara no ho fan així, ès que han arribat a perdre el *toix* de la cansó.

55. MANCHA (MANXA). «Ginien Almancha»: jardinets de Almancha. Es un mot compost de l'article *al* i lo sustantiu *mancha* (manxa) que no té res d'aràbich segons l'amich Medina, sino que ès un derivat del llatí *mánica* (mànega) o *mánicus* (mànech). Du Cange, Niort, V, 220, dona tots aqueys sentits an el mot *manica*: *a*) Chirotheca (guants); *b*) Gallis *Manche*: mànega; *c*) «manica est aedificium, alterius latus veluti aefficiens; ...cujusvis aedificii, praesertim templi, talus sive latior ejus pars», això ès, ala d'un edifici; *d*) «manubrium, capulus»; *e*) «mantica, pera viatoria», això ès, alforges. Evidentment *manxa* surt de *mantica* com de *Grammatica* surt *Gramatxa* (Llin. català) i de *praedĭcă* surt *pretxa*. Els valencians pronuncien *mantxa* [*mánʧa*]. Forcellini diu que *mantĭcă* ès «nomen a *manus*, quo significatur pera, sacculus: sacchetta, bisaccia (beasses)», això ès, alforges, de l'arab, *alhorğ* (alforges). Això demostra que *Al-mancha* no té d'aràbich res pus que l'article, puys per expressar l'idea de *mantĭcă* té *alhórğ.* La *manxa* de ferrer i tota altra *manxa* (cast.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fuelles) afecta la forma de sach, d'alforja, que s'umpl de vent, i premuda, dona aquell buf tan rabent. Per lo mateix, an el sigle XI els nostres muzaràbichs ja usaven lo mot *manxa* tal com l'usa avuy tot lo territori de la nostra llengua, mot que trameteren a sos desxendents *mahometisats*, que el deixaren incrustat dins lo Llibre del *Repartiment de Mallorca.*

b.

Alqueríes i rafals del terme de la Ciutat repartits a Senyors i Universitats.

56. MANTA: «Alqueria Mantalutz». En Medina diu que ni *Manta* ni *lutz* tenen res d'aràbich marroquí. En català hi ha l'adverbi *a manta*, que vol dir *a balquena, ab abundancia, a betzef.* En Mistral dins lo seu *Tresor dóu Felibrige*, II, 271, posa totes aqueixes formes: *Mant mante* (Bearn), *Ment* (Tolosa), *Anto, Ento* (vell provensal: mant, manth, maynt; almanch). A Llenguadoc i Gascunya: *forço* (molt). *Mant un, mant u* (mes d'un), *manto uno* (mes d'un), *mant un cop* (molts de cops, molts de pichs, sovint), manto uno annado (mes d'una anyada, [140] molts d'anys) *mant un home* (mes d'un home, molts d'homes). L'italià Petrocchi (Diz. It. 1921, II, 152) té: «*manto,* agg. Molto (Gli ant. Cr. Nana P.). El francès té «*maint, mainte. adj. Collectif* significant plusieurs». Això diu Littré, *Dict. de la Lang. fr.* III, 389, i després de retreure un enfilall de textes antichs que ho confirmen, posa: «Etym. Wall. *muaint*; bourguign. *moint*; provenç. *mant*; ital. *manto*; du celtique: kimry, *maint*, multitude; ou de l'anc. haut allem. *manog*; allemand moderne, *manch*; angl. *many*. Les étymologistes hésitent entre ces deux dérivations». Körting, *Lat.-Rom. Wörterbuch,* Paderborn, 1907, § 5913. posa això altre: «kelt, **mantî*, grosse Anzahl» (gran nombre d'una cosa, multitut d'una cosa, molts). Considera donchs que *mant, manta, maint, mainte* ve del celta **mantî*, mot suposat, i fa avinent: *a*) que el fundador de l'Escola Romanista, lo Prof. Diez baubetjava entre ferho venir del kymrich *maint* (grossària, multitut) o del sustantiu vell-alt-tedesch *managôtî* o de l'adgectiu del mateix idioma, *manag*; *b*) i que el Prof. Schuchardt (*Zeitschrift* de Gröber,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

XV, 241) ho esplica diversament fentho venir de *tam magnus* + *tantus*, que donaria lo romà *tomanto* d'on sortiria l'altre mot italià *manto* (molt), que hem vist mes amunt; *c*) i que dins lo francès *maint*, s'arrambà a *main* de *magnus*; ara si *multus* hi influí gens, no gosa dirho. En rudes, *manta* vol dir *balquena, multitut,* gran nombre, baldor, abundància. —Ara vegem l'element *lutz*. ¿Es cap rel aràbiga? En Medina diu que no. Totes les probabilidats son de que se tracte del llat. *lucus:* lluch (bosch) que la gent dels sigles VII-XII grafiaven molt diversament, com fa veure lo Prof. Werner Kaufman dins sa preciosa enquesta sobre els mots ab que s'espresa l'idea de *Forêt* i *Bois* dins l'*Atlas Ling. de la France* (p. 67-69), que citam dins § 42 del present escorcoll. Allà se troben totes aqueixes formes de *lucus*: Depart. Aisne: Grand Lup (nom de lloch) [doc. de l'any 1145: de Grandi *Luco*; Gande*lu* «commune de Neuilly —St. Front (any 1198: Wande*luz*; any 1218: Vuande*lus*)». Depart. Ariège: *Lux*, (nom de lloch). —Depart. Aude: *Luc*-sur-Aude. Depart. Pas de Calais: Far*lu* (doc. de s. X: Far*luz* [< Fara + lat *Lucus*); Hu*lluch* (doc. de 1098: Hu*luz*). Depart. Côte-d'Or: *Lux* (doc. de 723: *Lucus*). Depart. Eure et Loir: Gros*lu* (doc. de devers 900: Nigri *Lucus*); *Lu*planté (doc. de [141] 1206: *Lucus* plantatus); —*Lutz* (doc. de 1100: *Lueto;* doc. de 1179: *Lu*; doc. de 1416: *Lux*), Depart. Haute-Loire: *Lux* (doc de 1315: *decima* de *Luquo*); Be*llut*, comú de Connangles (Doc. de 1343: molendinum de Be*luc*). Depart. Basses-Pyrénées: *Lucq*, granja, comuna de St. Famot (sigle X: Villa de *Luco*); Les *Lucqs*, Les *Lucs* (erm, areny); *Lu*carré (*Lucus* quadratus). Depart. Yonne: Chaste*llux* (doc. de 1180 Castrum *Lucum*). Ja veys si n'hi havia de maneres d'escriure *Lucus* devers França, i n'hi havia també una partida a Mallorca com veurem, si Deu ho vol i Maria, en lo curs d'aquest escorcoll. Després de tot això no crech que negú posi duptes de que el nostre *lutz* ès *Lluch*, i per lo mateix lo nom d'aqueixa alqueria *Mantalutz* voldria dir: *Gran-lluch, gran bosch*, balquena de bosch, abundància de bosch. Aquí hem de fer avinent que lo mot *manta* en sentit de balquena i abundància fa molts de sigles que no s'usa a Mallorca. Tal volta deixà

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'usars'hi ab la desaparició dels muzaràbichs i de sos desxendents mahometisats.

57. AGRAXTES. «Alqu. min (de) *Agraxtes*». Veyau lo que deym de tal nom, § 53.

58. VILLA SECA. Paraula composta de dos elements llatins broixos: *villa* (> vila), *seca* (< sicca).

59. FOLLITX. «*Raḥal Follitx*». En Medina diu que no ès cap mot aràbich. Fa cara d'esser un derivat de *folium* > *folia*> it. *foglia*, cast. *foja, hoja*, fr. *feuille,* prov. *folha, foilla, fouilla, fuelha, fulha (*Raynouard, Lex. Rom. III, 353; cat. *fulla,* bal. *fuya*. Lo català té una lley segons la qual la ŏ tònica que du derrera un sò palatal, torna *u* v. g. *folium* > *full, folia* > *fulla, lolium* > *llull, nocte* > *nuyt, corium* > *cuyro, podium* > *puig*. Aquesta lley just retgia dins certs dialectes llengadocians, un d'ells el català, però no dins Itàlia ni dins lo territori *ibèrich* no català. Abans de la Reconquista no retgiria dins Mallorca com ho indica *Follitx,* que ès un resultat de *Folia* + suf. *–ítia* > *-issa* > *-itx* segons la regla de Prof. Appel, *Chrest. Provenz*. IX. I així tenguérem: *Folia* > *foliitia* > *follisa* > *follitx* [foʎitʃ].

60. ALPALEYO (Al-paleyó). Rafal de dos jous. ¿Què dimontri pot esser aqueix nom? *¡Alpaleyo! Al-* ès evidentment l'article aràbich. Pero *paleyo*? Hem mirats tots els diccionaris que tenim: el de la R. Acadèmia Espanyola, els *Glossaris* de N'Eguilaz i d'En Simonet, el d'En [142] Mistral, els catalans, els valencians i balears, lo *Lexique Roman* de Raynouard, lo *Prov. Supplement-Wörterbuch* del Prof. Levy, l'Enciclopèdia Espasa. En-lloch hem pogut trobat rastre ni senya de *Alpaleyo* ni de *paleyo*. Lo qual ens mou a creure que no se tracta de *Alpaleyo,* sino de *Alpaleyó*. Això de posar accent a les paraules escrites ès una cosa moderna: comensaren a posarne devers lo sigle XVI. Quant escrigueren el *Repartiment de Mallorca*, ès ben cert que no'n posaven. Per lo mateix porem considerar que aqueix mot ès *Al-paleyó*. ¿Què pot esser *paleyó*? Un derivat de *Palatium* > *Palau* > *Palauet* > *Palazi* > *Palay* > *Palahí* > *Palayó*. A Mallorca

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sona lo mateix la *a* àtona que la *e* àtona. Es segur que entre els nostres muzaràbichs ja sonaven lo mateix: ə. D'aqueixa manera *Al-paleyó* voldria dir: El Palau petit, una mica de Palau. Recordau que de *Palatium* se feu *Palaciolum* > *Palol* > *Palou*, que vol dir també *palau petit,* una *mica de palau. Al-paleyo* no hi ha que pensar de que siga aràbich. L'aràbich. L'aràbich no té lo sò de *p.*

61. VILLALBA. Rafal de quatre jouades i mitja. Es un nom purament llatí: *villa* + *alba* sensa gens de mattàfera aràbiga.

62. GARBÍ: vent S. O. —«*Raḥal Alġárbi* min Amaya». *Garbi* en aràbich vol dir 'occidental, ponent'. A Mallorca en lloch de *garbí* deym *llebetx*.

63. AMAYA. «*Raḥal Alġárbi* min Amaya». (Rafal occidental del cap d'allà, del terme, de l'acabament). *Amaya* ès un mot basch. *Amai*, segons López Mendizábal, Dicc., vol dir 'terme, acabament, fi, cap d'allà'. Com el basch posa l'article derrera el nom com l'idioma romanès, resulta *Amai-a* el 'cap d'allà, el terme, la fi'. Aqueix *rafal* era *ponentí* (Algarbi) i situat a *Amaya* (an el *cap d'allà*). A Mallorca entre Calvià i Andratx hi ha la vila d'Es-Cap-d'allà.

64. SANCTA EULALIA. «*Raḥal Aliub* [alʒúb] bi Sancta Eulalia»: Rafal Aujup en Santa Eulària). «Art min Sancta Eulalia»: terra de Sancta Eulària. De manera que en temps dels nostres muzaràbichs, anteriorment an el sigle XII, ja hi havia un rafal en el terme de la nostra Ciutat, que duya lo nom de la gloriosa Màrtir barcelonina, lo qual prova la devoció que els cristians mallorquins li tendrien. Sens dupte ès una de les fites mes antigues del culte de tal santa, fora de Barcelona. Vendria de [143] quant els nostres muzaràbichs estaven baix de la jurisdicció del Bisbe de Barcelona en virtut del Decret de 1058 de l'Amir Alí de Dénia i de les Balears.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

c.

Alqueries i rafals del terme d'Inca compartides entre pobladors particulars.

65. ALLELUTZ. «*Raḥal Al-'luž*»: 'rafal dels convertits' (a la fe de Mahoma). Es el plural de *Al-'ɛlž:* 'convertit'. No ès cap nom romànich ni llatí, però el posam per l'importància històrica que té referent a la vida relligiosa dels nostres muzaràbichs apòstates.

66. SANCTI ANNI *(Raḥal*...) llatí broix: genitiu singular o nominatiu plural de *Sanctus Annus*: 'Any Sant'.

67. MAL, MALA. «*Raḥal Vilamala*». Es un mot compost de *vila* (< llatí: *villa*), i *mala* que tant pot esser l'adgectiu llatí: *malus*, *-a, -um*, com un adgectiu aràbich *mal* [mǽl], *mala* [mǽla]: 'tombat, tort'. Un mur que reploma, ès *mal* [mǽl]; la somada d'una bistia ensellada, que penja d'un costat mes que de l'altre, també ès *mal* [mǽl] o *mala* [mǽla]. En aràbich vulgar hi ha lo sustantiu *mal* [mǽl]: 'diners, doblers'; cast. *dinero;* fr. *argent*; al. *geld*; i en aràbich literari hi ha la forma *mala* [mǽla] del mateix sentit que *mal*. De manera de *Vila-mala* pot tenir de tot d'una tres sentits: *a*) *vila-mala*, dolenta, de maldat moral; *b*) *Vila-torta*; com devora Vic hi ha *St. Julià de Vila-torta*; *c*) *Vila-diners*, això ès, rica, de molta treta. —¿Com així a un rafal li diu el *Llibre del Repartiment Vilamala*? Lo llat. *Villa* no vol dir aplech ni redol de cases, sino una cosa [sic] tota sola a fora-vila, feta per estarhi els qui han de conrar la terra d'aquell contorn i guardarhi els fruyts que aquella terra produesca. Mes envant el sentit de *villa* s'aixamplà i ab el temps arribà a voler dir: un aplech, un redol de cases, tot una població. Aquest ès el sentit que té de l'edat-mitja ensà. Per això no ès res estrany que dins lo *Repartiment de Mallorca* hi surta un rafal que se diga *Vila-mala.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

68. BINIAMAR. «Alq. Aben-Aamor o Ben Aamar»: fill de Aamar: nom de persona. Avuy se diu *Biniamar* [aràb. Bini-*'amar*]: fills o tribu de Amar (nom propi) i ès una vileta de Mallorca.

69. CAYMARI. Es un nom de persona, avuy vila. [144] «*Raḥal* Caimàritx li Aben-Leube» (Rafal de Caymari del fill del Venedor de fasols).

70. CAIXAL. «Alqueria Dalcaxal» (casa de camp d'Al-caxal, d'un que li deyen *Caixal*): nom completament romànich. Posa lo Prof. Meyer-Lübke, REW. § 1660; *Capsum* (caixa de carro) > prov. *cais* (boca), cat. *quex* (mandíbula) > prov. *caisal,* cat. *caixal:* dent molar; cast. *muela.*

71. CARROBA (Rah.): Ve de l'aràbich *alχarrúba*. Els muzaràbichs mallorquins tractaren la *χa* aràbiga com els llatins la χ dels grechs, reduint el seu sò velar fricatiu de *j* castellana an el sò velar oclusiu de *k*, senzillament perque, com a bons romanisats, no tenien χ i feyen lo sò mes acostat a χ, que era la *k*. I feren mes els muzaràbichs mallorquins: a *alχarrúba* li llevaren l'article *al-*, obriren la *-u-* fentla *-o-* i resultà *Carroba*. R. Martí posa *garrofa*; Pere d'Alcalà *garroba* (Eguilaz, *Glos.* 178). Els muzaràbichs mallorquins no passaren pus avant. Els mallorquins posterior a la reconquista donaren dues passes mes: *sonorisaren* la *c* fentla *g*, i la *-b-* intervocàlica la feren *-v-* i així tengueren *garrova*, que a Catalunya tornà *garrofa*, ensordintse la llabi-dental-sonora *-v-*.

72. CRESPI (Rah. Acrespi): «A-Crexpi» (Al-Crexpi): llinatge. Se tracta del nom *Crespí* del llat. *Crispinus* < *Crispus*: primer, nom de persona; després, llinatge de València i de Mallorca. Ja diguérem que els sarrains convertien lo sò alveolar-fricatiu-sord *(s)* en prepalatal-fricatiu-sord *(š:x)*. Aqueix rafal duria lo nom d'un cristià anomenat *Crespí,* que se degué *mahometisar*, i a-les-hores modificà lo seu nom arabisantlo, dientse *A-Crexpí.*

73. VILELLA. («Alq. Vilela»): diminutiu de *villa*. Encara que en el *Repartiment* escriguen *Vilela*, ès *Vilella*. La *elle* (*ele* palatal) ja vérem que, per esser un sò nou, brollat del llatí vulgar, durà molts de sigles que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'escrivien de diferents maneres; un cop escrivien *il, yl, ill, yll*, un altre cop posaven dues *eles* i devegades l'escrivien just ab una *ele*, com an el cas d'aqueixa *Alq. Vilela.* Tal nom ès derivat del llat. *villa* afegintli lo sufixe llatí *-ella: Vilella*. Com se veu, ès un nom purament llatí, sense gens de mestransa aràbiga.

74. RASQUELL. (Alq. Beni-Raskel): llinatge. Literalment significa: *Fills* o família *de Rasquell*. En Medina no hi veu res d'aràbich. A la llegua se veu que ès un [145] derivat de *Rasch* i aquest del llat. *rascus.* An el llibre dels miracles de St. Quintí, c. XI ap. Hermereum se llitx: «Ubi et quidam pauper claudus... hospitans quoddam ferramentum habebat, quod vulgi *Rascum* vocant, hocque vasa minuta cavans, victum operando manibus quaerebat» Du Cange, Niort, VII, 19. A Oleta de Conflent (Gilliéron, Atlas, c. 1192) existeix l'instrument dit *rasch*: fr. *râteau*; cast. *rastrillo*. Donchs els nostres muzaràbichs tenien *rasquell*, un *rasch* (rascador) menut, que arribà a esser lo sobrenom d'un muzaràbich que se mahometisà i la seua desxendència se digué: *Beni-Raskell* (fills-de-Rasquell).

75. RACA. (Alq. Beni-Racha). Aquest mot *raca* té una partida de sentits. Primerament, dins l'Evangeli (Matth. V. 22) figura com un mot greument injuriós. *«Qui dixerit fratri suo* RACA*, reus erit concilio»*. Pertany a la llengua aramea i vol dir *cap-buit, sensa cervell.* Se considera una injúria *mitjana*, ni de les mes petites ni de les mes grosses (Vigouroux, *Dict. de la Bible,* V. col. 922). —També significa la part del peu, que va entre la *navícula* i el *pecten*, d'on neixen els dits i se compòn de quatre ossos. I aquí ès un mot aràbich que també vol dir mola de molí i ungla de la pota del camell. Significa també una casta de prestació o tribut mig-eval (Du Cange, Niort, VII, 4). —En llengua d'oc té diferents significats: *a*) En llemosí significa cavall retut; En Rambaud de Vaqueiras li dona lo mateix significat (Raynouard, Lex. Rom. V, 29). *b*) Solam, rebuig, repussay, la rapa del reym sensa grans, lo que queda dels reyms en haverlos trepitjats i tret lo such, aygua-ardent de mala calidat (Levy, *Provenz. Suppl.* VII, 4; Mistral. *Tresor*, II, 684). Hi ha també la frase: *treure raca d'una cosa* (treure'n qualque profit, esserne una mica

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

participant —¿Quin d'aqueys sentits té lo mot *Racha* que figura dins lo *Repart. de Mallorca*? Es un poch mal d'endardellar perque ès un mot aràbich i romànich an el mateix temps. Haventn'hi tants de noms romànichs dins lo *Repartiment*, bellament ho poria esser de la nostra nissaga, però també poria esser islamita.

76. MAYMÓ. (Alq. Maymon Aben-Hud). *Maymon* ès nom de persona. *Aben* (fill) —*Hud (jahúd*: jueus: plural de *jahúdi* jueu). Així ho desllatiga En Medina. *Maymó* [146] avuy ès un llinatge mallorquí, com se veu, de nissaga sarraina.

77. MAJORÍ. (Alq. Al-majorí). Aqueixa forma de *majorí* per *mallorquí* ha d'esser antiquíssima, de quant Mallorca encara s'anomenava *Majorica* o *Major*, com l'anomena Plini, *Hist. Nat.* III, § XI.

78. ROCHAMONT. (Alq. Rocamont). Mot compost de *roca* i *mont*; *mont*, purament llatí; *rocha* [roca], del celta (bretó) *roc'h* (penya), segons Thurneysen (*Keltoromanisches*, —Berlín, 1884). Claussen, p. 101, creu que por venir del llatí vulgar *rocus, roca*, del gr. ῥώγα (cruyat, esquerdat), apud. Körting, *Lat. Rom. Wörterbuch,* § 8121. *Rochamont* ès una construcció asindètica de sustantiu ab sustantiu genitiu: *roca montis* > *Roca-mont.* De modo que se tracta d'un nom-de-lloch anterior a la dominació islamita.

79. GEBELLÍ (Alq. Algebelí). *Al-gebel·lí* vol dir el muntanyench. Els marroquins pronuncien: *žeblí* (muntanyench). En Quadrado diu que tal alqueria avuy se diu *Gebellí*. Havia d'esser dins lo terme d'Inca. Donchs bé, demunt lo *Mapa de Mallorca* del Cardenal Despuig, que posa ab gran exactitut fins els noms de les possessions del seu temps, no som estat capaç d'afinarhi tal nom. Lo que sí posa entre Campanet i la Pobla *Ca'n Capellí*. Aquest nom crech que ès el que correspòn a la *alqueria* de que tractam. Aqui ens resulta una dificultat. Lo mot *Gebelí* En Medina el pronuncia *žeblí*, ab *gim*, que tant pot esser lo so prepalatal-fricatiu-sonor, la *g* de *fugir*, com lo sò prepalatal-africat-sonor, la *tg* de *metge*. Per lo mateix, *g* de *Gebellí* correspòn an el *gim* aràbich. Ara bé, de *Gebellí* ¿com

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

feren *Capellí*? Del sò prepalatal-fricatiu-sonor feren un sò velar oclusiu sort, i llavò *ensordiren* la billabial-occlusiva-sonora, i resultà *Capellí* en lloch de *Gebellí.* An els capdeperins, de temps immemorial elze diuen *Gabellins.* Resultat de tot això: que lo nom de *Gebelí* que figura dins lo *Repart*., que sembla que existia quant En Quadrado publicà l'*Historia de la Conquista de Mallorca*, avuy no existeix, essentse reduit a *Capellí* o *Gabellí.*

80. BARRANCA (Alq. Albarranca). Decantant l'element *Al-*, queda *barranca*, que En Medina diu que no té res d'aràbich. Se veu a la llegua que ès lo femení de *barranch*. Ni lo Prof. Diez, ni Meyer-Lübke ni Körting [147] diuen res de tals formes en llurs diccionaris etimològichs. Du Cange, Niort, I, 588, du *barrancus* dient que ès un mot hispànich i que vol dir «locus cavus, iter tortuosum, impeditum», i que se troba «in charta Sanctii Regis Aragonum aerae 1132 apud Martinezium in Hist. Pinnatensi, Lib. III, cap. 9». La forma *barranca* just la trobam com a nom-de-lloch; *a*) a Astúries: *Barranca*, llogaret de Vega de Rivadeo, Madoz, Dicc. Geogr. IV, 39; *b*) a Filipines: *Barranca colorada*: punta de la costa occidental de la illa de Luzon (Espasa, *Enc.* VII, 898-899); *c*) a l'Amèrica espanyola (Perú, Mèxic, Colòmbia, Costa Rica, Argentina, Guatemala, Veneçuela, Uruguai, Puerto Rico) hi ha fins a vint i quatre noms-de-lloch (poblacions, rius, turons, boschs) que se diuen *Barranca* o *Barrancas* (Espasa, ibid.) Crida l'atenció que no n'hi haja cap an el Brasil ni als Estats Units ni a altres bandes a on no han dominat els espanyols. Lo notable ès que tampoch no n'hi ha cap de lloch que s'anomèn *barranca* ni a Catalunya ni an el Reyalme de València. En camvi an el *Repart. de Mallorca* figura aqueixa *Alq. Al*-BARRANCA. Ni el *Dicc. Italià* de Petrocchi ni lo francès de Littré posen *barranco, barranque* ni *barranca*. Lo Dicc. Portuguès-Castellà del Vescomte de Wildik du: «*Barranco*: m. barranquera, precipicio || fig. estorbo, peligro, dificultad». En Mistral, *Tresor* I, 233, posa que an el Delfinat diuen: *Barranco, baranco* ab sentit de «moble vell, casa vella». Advertiu que el provensal modern ha enfosquida tant la *-a* àtona final dels noms femenins, que la pronuncia i l'escriu *-o*, allà on antigament l'escrivia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

-*a* i la pronunciava mes o menys clara segons lo vocalisme dels diferents dialectes. Per això aqueixes formes del Delfinat equivalen a *barranca, baranca*. —El fet culminant de que *barranco* i *barranca* just se troben dins Espanya, dins l'Amèrica espanyola, a Luzón de Filipines i dins lo Delfinat, pertanyent a la llengua d'oc, que domina fins an els Pirineus, ens du a pensar que *barranch* i *barranca* serà una rel basca. López Mendizábal, Dicc. Bask-Castellà, posa: *barrankorr*, i diu que significa «penetrant». Consideram *barrankorr* com a rel de *barranch* i *barranca*. Repetesch que ès molt significatiu i molt notable que els muzaràbichs balears ja usassen lo mot *barranca.* A l'Alqueria Blanca (Mallorca) hi ha una possessió anomenada *Es Barrancar* (intensiu de *barranch*). [148]

81. MORAGES (Alq.). En Quadrado diu que aqueix nom ès una corrupció de *Moroch*, plural de *Merch.* Consultat l'amich Medina sobre tal nom i lo que en conta En Quadrado, diu que no coneix cap mot aràbich que s'assembl gens a *Morages* mes que *Muráris*: llinatge de Tetuan i sos contorns, i que just s'usa com a llinatge, sensa cap sentit especial. En quant a *Moroch*, diu que no existeix ara tal mot dins l'aràbich, i que sens dupte serà *mulúk* (reys, propietaris): plural de *málik* (rey, propietari). En quant a *Merch* diu que tampoch coneix tal mot, i creu que serà *melk*: «propiedat, cosa pròpia», que té per plural *amlák*: «propietari». —Ara bé: ¿què té que veure *Morages* ab aqueys mots? Ab *Muráris* si que s'assembla. I ¿quin ès el valor de la *g* d'aquell nom? ¿Es *ž, g o ĝ*? ¿Es el sò de la *g* de *sagí* o de la de *seguir* o de la de *vegada* així com la pronuncien fora de Mallorca i dins casi tots els pobles mallorquins, tret de la Ciutat, Manacor, Felanitx i Pollença? Advertiu que fins ben envant del sigle XVII feyen servir la *g* per representar qualsevol sò d'aqueys, ancque anàs la *g* davant qualsevol vocal. Ja sabeu que avuy la *g* davant *a, o, u*, v. gr. *què puges*?, *segí, segar, segó, gust*. Es que devers lo sigle V de l'era cristiana lo sò que la *g* representava, davant *e, i*, de *velar* o *medi-palatal* tornà prepalatal, confonentse ab lo sò de ž (*ja, pujar*); d'aquí vengué la confusió de la *j* ab la *g* davant *e, i,* que durà fins ben aprop del sigle XVIII. —Donchs be, consideram evident que la *g* del mot *Morages*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del *Repart. de Mallorca* no ès la de *saGí*, sino la de *seGuir* i *seGar.* ¿A on ha sentit negú a Mallorca *Morážes (Morajes)*? En Medina diu que dins l'aràbich del Marroc no hi ha tal paraula. Per altre part, a Mallorca ès molt extès lo llinatge *Moragues* [moraĝəs]. Per lo tant el *Morages* que figura dins lo *Repart. de Mallorca* ès *Moraĝes (Moragues)*, i no *Morážəs (Morajes)*. El codi de l'Arxiu de la Corona d'Aragó que En Bofarull publicà (Col. Doc. Ined. XI, p. 82) posa: «Alq. *Moragues».*

82. ORIOLES (Alq.). Segons En Medina aquest nom no té res de aràbich. Evidentment surt del llat. *aureolus*, *-ola, -olum*, adgectiu diminutiu, de *aureus*, «auri colorem referens», *di color d'oro*, que diu Forcellini *(Lex. totius Latin.)* Segons Plaute i Càtul, vol dir «auro constans»; segons Prudenci, «adornat d'or». En sentit [149] translatici, vol dir. «formós, pulcre, preciós, eximi». En Balari (Orig. hist. de Cat., 198, 199) cita una partida de documents antiquíssims que duen lo mot *oriol* i *oriola*: un de l'any 922 posa *Orioles*, nom de lloch del comtat de Besalú, un altre de 1013 anomena un *monte oriolo* del comtat de Cerdanya; un altre de 1074 cita un *pugoriol* dins la parròquia de St. Martí d'Arenys; un altre de 1011 retreu una *valle oriola* del Comtat d'Ausona; i un altre de l'any 990 que du: «In terminio de aqua longa in *valle oriola*». De modo que *oriol, oriola* vol dir d'*or, daurat, adornat, d'or, formós, pulcre, preciós, bell.* Per lo mateix ès un nom plenament llatí, anterior a la dominació sarraina.

83. XILUAR (Alq.). Es lo nom de *Selva*, del llatí *Silva*. L'influència aràbiga convertí la *s* en *ʃ (x)* i derrera la *-a* final comparegué una *-r.* La conversió de *s* en *ʃ* ès molt freqüent dins Mallorca, degut a l'influència sarraina. D'això vé el pronunciar *xerafí* per *serafí, xiuró* per *ciuró* (Alaior), *xine* per *cine*, *xicleta* per *bicicleta, xiprer* per *ciprer*, *xivada* per *civada, xigarro* per *cigarro*, *desxendent* per *descendent, això* per *assò, xetra* per *cetra, xisterna* per *cisterna* (a molts de pobles). La *ĭ* de *Silva*, com a curta que era i tònica, tornà a les Balears *ə́*, i la *l-* per motiu d'anar davant

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

consonant se *vocalisà* fentse *w*, i així resulta *Seuva* [sə́wvə], que ès lo que tothom diu, com deym *auba* per *alba*, *pauma* per *palma, bauma* per *balma, Auma* per *alma* (nom d'una possessió d'Artà, que vol dir l'*aygua*.

84. MANCOR (Alq.). Avuy poble d'aquest nom. Es un mot aràbich: *Manḳór:* «picada ab el bech, cosa picada ab el bech»: i vé de *manḳár* «bech». Ara *Mankór, ab kaf* broixa (*k*), no ab *kaf* enfàtica (*ḳ*), vol dir «usurpat, cosa de que un s'apodera cuantra dret».

85. BENI-CABEL (Alq.). Vol dir: «fills o família de *Cabel*», que en aràbich vol dir: «girat a orient». També poria esser *Cabell*, del llatí *capĭllus,* si no fos que a Mallorca *capĭllus* no ha donat *cabell*, sino *cabey* [kəbə́j]. *Cabel* poria esser *capell* del llatí *capellum* per lo quant els aràbichs no tenen *p*, i pronuncien *b* en lloch de *p.*

86. ALMADRABA (Rah.) Segons En Medina, *almadraba* «vol dir: pesquera, lloch a on pesquen». Tal rafal no s'anomena així actualment; segurament serà lo que avuy se diu *Aumadrà* (Almadrà), entre Solleric i el Puigmajor. [150]

87. BENI-ATZEN (Alq.). Avuy se diu: *Bini-Atzent* «fills o família de *Atzen*, nom de persona. Aráb. *ḥasin.* —Segons En Medina, podria esser: *'ažín*: pasta, fanch, cosa esmicolada reduida a pasta.

88. BENI-ROY (Alq.). Avuy *Bini-Roy*, redol de cases dins el terme de Seuva, allà dessà Mancor. *Beni-Roy* en aràbich vol dir literalment: «fills o família del qui pastura bestiar de llana, bovim o cabrum». Aráb. *Rá'i «pasturador»;* llat. *pastor*.

89. MOSCARITX (Alq.). Avuy *Moscari*, vileta entre Caimari i Campanet, que vé de l'aràbich *Muks^{t}éri*: que vol dir: llogat , el qui està llogat.

90. MASSARELLA (Alq.). *Massarella* ès diminutiu de *Massara,* que, segons Du Cange, Niort, V, 292, 293, tenia lo mateix sentit i origen que *mansa* i *mansus*: redol de predis rurals, granja, pessa de terra ab una casa p'el qui la conra. Avuy tal alqueria se diu *Massanella* p'el canvi de *r*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en *n*, que se fa devegades en la nostra llengua, i així tenim *llaura* per *llauna, xarrayne* per *xarrayre*.

91. BÚGER. «Alq. *Bujar* dun rahal Algehel». L'aràbich ès: *Bú-žár dún raḥál Al-žáhil.* Traduit literalment ès: «Pare del veí sensa lo rafal de l'incrèdul». Però en aràbich hi ha, segons En Medina, una altra forma: *Buja* [*Búʒa*]: caixa dreta ab una porta i dues finestrelles, a on duen la novia de ca-ella a ca'l marit, ben tancada que negú la puga veure. Ella va tota endiumenjada i asseguda dins la caixa, que per defora va ben embolicada ab una roba preciosa. La caixa du devall dues barres clavades i cuatre homes la porten dalt llurs espal·les. L'arriben a ca'l marit, la deixen en-terra i se'n van. Llavò la família desembolica aquella roba, obrin la porta, la novia surt i la posen en mans del marit, i romàn ja a la casa. Aqueixa funció també se diu *Buja* i s'ho diuen igualment les nosses. Però lo llatí posseeix un enfilall de formes que poren haver donat origen a *Búger. Thesaurus Ling. Lat.* II, col. 2237, du «Bugius, -a»: nom gentilici: «Bugius: deus celticus». Du Cange, Niort I, 721: «*Bougia*: habitatio, domus, vel praedium rusticum. —*Bougius*: habitatio, domus. Paris. *Bouge* est cellula. —*Bougitus,* Pars domus: nostris enim *Bouge* pro coquina vel coenaculo». Lo mateix, I, 771: «*Bugia:* Ædicula, Gallis *Bouge.* —*Bugia,* Pascuum, pratum» p'els d'Alvèrnia. Terrear. [151] Apchon. ann. 1511: *Plus unam Bugiam, vocatam de la Fon, cum quodam nemore contiguo*». De manera que *Bugia* volia dir: 'habitació, casa, predi rústich, pasturatge, prat'. Lo francès de *bougia, bougius, bugia* feu *bouge*, i els nostres muzaràbichs en degueren fer *Buja.* I vengueren els sarrains i digueren: *Bujar*. De tot lo qual se desprèn que *Búger* o *Buja* no deu esser aràbich, sino del llatí *Bugia, Bugius, bougia, bougius.*

92. BENI-SETIR AXARQUIA (Alq.). Escrit com cal en aràbich, ès així: *Beni-šas^{t}i Asarḳija.* Traduit literalment, ès: «fills llocarroners d'un que li deyen En Pluja de llevant», segons En Medina. Aqueixa alqueria o possessió avuy se diu *Bini-Setrí* que cau entre el Puig de Santa Magdalena d'Inca i Búger.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

93. HUYALFAS. Nom que Sa Pobla tengué fins an el sigle XV. An el *Repart. de Mallorca* que En Quadrado publicà, s'anomena: «Alq. Huayar Alfaz o Alfahs». An el codi de l'Arxiu de la Corona d'Aragó que En Bofarull publicà dins lo tom XI de la seua *Colección de Documentos Inéditos*, s'anomena*:* «Alcheria Huaxar Alfaz». En Medina l'interpreta així: «*Al-ḳárja wád-de šar Al-fás*»: 'alqueria del riu del poblet del fesset'. De modo que «Huya'lfas» literalment vol dir: «Riu del fesset».

94. CARROBES (Rah.). An el § 70 estudiàrem la nerència i vicissituts del mot *Carroba.* Aqueix «Rafal *Corrobes*» ès interessantíssim, com l'«Alq. *Orioles*» que estudiàrem mes enrera, perque ens comproven que en el sigle XI a Mallorca els noms acabats ab -*a* àtona, ja feyen els plurals ab -*es* i no ab -*as*, antes de *sonorisar* la *c* de *carrobes* i de fer -*v*- la seua -*b*-. Per això li hem dedicat aquest paragraf.

95. ORTELLA (Alq.). Diminutiu del romànich *Horta* (Du Cange, Niort, IV, 235) i lo sufixe -*ella: Hortella* > *hortéʎa.* Per lo mateix no té res d'aràbich.

96. LUP. «Alq. Lup Ibne Bibac bi Beni Ciodins». Traduit literalment: Alq. De Llop fill de Bibacr-Portes-Santuaris.

ANTONI M.ª ALCOVER, PVRE. [152]

El nostre novell sistema de transcripció fonètica (152-160)

La transcripció dels fonemes per medi de signes ficsats ab escrupulositat científica, transcripció que podem anomenar *escriptura de precisió*, ès avuy en dia d'imprescindible necessitat a tots els treballs llingüístichs de ver, per lo molt que els simplifica i per la solidesa que dona a l'expressió dels fets fonètichs. La transcripció fonètica vé a esser p'el filòlech lo que son p'el matemàtich les equacions algèbriques.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Però els signes fonètichs son convencionals i arbitraris, i per lo mateix son mudables. D'aquí prové la diversitat de sistemes de transcripció que existeix entre els romanistes. El sistema que adoptà Gilliéron per son *Atlas Linguistique de la France*, no ès el mateix que empren els alemanys de la *Zeitschrift für romanische Philologie*; aquest no ès tampoch el de la morta *Société de Dialectologie*, i molt diferent de tots ès el del Ascoli i sos deixebles redactors de l'*Archivio Glottologico Italiano.* Aquest BOLLETÍ adoptà, ja fa molts d'anys, el sistema introduit del prof. Schädel dins son *Manual de Fonètica Catalana* (Cöthen, 1908), sensa fer mes que aumentarlo ab alguns signes nous; i ab aytal sistema hem seguit fent les nostres transcripcions fins a l'any prop-passat. Ara derrerament, ab ocasió d'haver de fer fondre material tipogràfich-fonètich per la nostra imprenta, mos han impulsat diverses raons, d'ordre científich i d'ordre tipogràfich, a modificar el nostre sistema d'escriptura, camviant alguns signes i afegintn'hi uns quants de nous.

Per guiar els nostres lectors en l'interpretació de les transcripcions, posam susaquí la llista completa dels signes que hem adoptats per lo català i per diferents llengues semítiques (aràbich, hebreu) i indoeuropees, i una breu explicació de llurs equivalències. [153]

I. Sons catalans

Signes	Classificació fisiològica, equivalència i exemples
	A. Vocals
i, í	*i*, la vocal anterior més tancada.
ẹ, ẹ́	*e* molt tancada, tant que casibé sona com *i*. Es la -*e* àtona final que pronuncien a Santa Coloma de Queralt: pàr*ẹ*, màr*ẹ*, crɛ́wr*ẹ*, que a una orella poch fina sonen *pari*, *mari*, *creuri*.
e, é	*e* tancada usual dels mots *vent, festa.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ë	*e* tancada àtona, del mateix timbre que la *e*, però molt relaxada; representa la *-a* final de frase en certes comarques, i a voltes se relaxa tant que sona *-ə.*
ɛ, ɛ́	*e* uberta normal en el català continental: *cɛl, pɛu, ciɛ́ncia.*
ɛ̈	*e* uberta àtona, del mateix timbre que la *ɛ*, però molt relaxada; representa la *-a* final de frase fonètica a certes comarques, i a vegades se relaxa tant que sona *-ə.*
ẹ, ẹ́	*e* uberta de Mallorca i Menorca, més uberta que la *ɛ.*
æ	*a* tònica palatalisada, d'ubertura entremitja de *a* i *ẹ*; ès la *a* tònica tal com la pronuncien a Felanitx (Mallorca), que, en tost de dir *[c]ázə* [*casa*], *bárrə* [*barra*], diuen *[c]ǽzə, bǽrrə*.
ẽ	*e* nasal.
ẽ	[e] nasal.
ɛ̃	[*ɛ*] nasal.
a, á	*a* uberta normal; sona com en castellà.
ã	*a* nasal.
a	*a* àtona final de frase, que's troba en algunes regions; ès fosca, un poch velar (acostada a *o*) i ab una punteta de nasalitat.
ɑ	*a* velar o *o* molt uberta. Així pronuncien certes *a* tòniques a algunes regions catalanes (diuen kətəlá per *català, ənimá*l per *animal*); així també [154] pronuncien les *o* ubertes a Felanitx i qualque altre poble de Mallorca (diuen *puriá*l per *puriọl*, *b*á per *bọ*, etc., de manera que a orelles poch fines sembla que diuen *purial, ba*).
ọ, ọ́	*o* uberta normal de les Balears, més uberta que la respectiva *o* uberta del continent.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ɔ, ɔ́	*o* uberta normal del català continental; ès la *o* de *sol, cosa, dòna, nostre*.
o, ó	*o* tancada normal del català; ès la *o* de *forn, mosca, raó*.
ǫ, ǫ́	*o* molt tancada, molt acostada a la *u.*
õ	*o* nasal.
ɔ̃	*[o]* nasal.
ɔ̃	*[ɔ]* nasal.
u, ú	*u* normal, la més tancada de les vocals velars o posteriors.
ũ	*u* nasal.
ə, ə́	Sò velar semblant a l'*eu* francès o a l'alemany *ö*, peró no arrodonit. En posició tònica, no més existeix dins lo dialecte balear i dins lo del Capcir; en català continental, just se troba en posició àtona; ès la *e* dels mots mallorquins *ceba, rebre, pebre,* la *e* dels mots barcelonins *pare, germá*, la *a* dels mots barcelonins *dona, mateix,* i la *u* tònica del dialecte capzirès, que pronuncia *mədə́r, sigə́r,* en lloch de *madur, segur.*
ə̃	*ə* nasal, com la pronuncien a certs pobles mallorquins en final de frase fonètica.
ü	Sò equivalent a la *u* francesa o la *ü* alemanya. En català no ès normal, però a vegades la pronuncien en lloch de *i* per intensificar l'expressió.

B. Consonants

p	Billabial oclusiva sorda. Es la *p* normal del català, com del castellà i de totes les llengues romàniques.
b	Billabial oclusiva sonora. Es la *b* normal, de paraules com *banch, tomba.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ß Billabial fricativa sonora. Es lo sò de *b* incompleta que en la pronúncia ràpida s'articula quant va [155] derrera vocal o derrera consonant que no sia *b* o *m*, v. gr. en els mots *abre, bisbe.*

m Billabial nasal. La *m* normal de *marca, cama, llamp.*

f Llabidental fricativa sorda. Es inconfundible, única.

v Llabidental fricativa sonora. Equival a la *v* francesa. Existeix en la pronúncia de les Balears, casi tot lo Reyalme de València, del Vendrell i de la comarca de Valls i Reus (Camp de Tarragona). A la regió valenciana qui parla *apitxat*, i en tot lo Principat fora el punts indicats, aytal sò de *v* ès sustituit en la pronúncia per *b* i *ß.*

ɱ Llabidental nasal. En la *m* o *n* qui va inmediatament seguida de *f* o *v*, v. gr. *caɱvi*, càɱ*fora, eɱfilar.*

t Dental oclusiva sorda. Es lo sò normal del signe *t* en totes les llengues romàniques.

d Dental oclusiva sonora. Es lo sò normal del signe *d* en mots com *dau, vendre.*

s Dental fricativa sorda. Es el sò que en l'ortografia tradicional i entre vocals representam per *ss*; ès bastant aproximat, però no idèntich, a l'*ss* francesa i alemanya. En camvi, es idèntica a la *s* del castellà central.

z Dental fricativa sonora. Es lo sò que en ortografia tradicional representam per *z* en mots com *quinze, onze*, i per *s* entre vocals, com *ase, casa.* També ès molt acostat, però no igual, an el sò *z* francès i an el *s* alemany.

ð Dental fricativa sonora. Es lo sò de *d* incompleta que en la pronúncia ràpida s'articula quant va derrera vocal o

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

consonant que no sia *d* o *n*, v. gr. en els mots *badar, corda.*

ts Dental africada sorda. En l'ortografia tradicional se representa ab *ts* (*honrats*) i altres grafies complexes, però en realitat ès un sò simple que s'articula en lo mateix punt que la *s,* però que en lloch d'esser fricatiu ès africat.

dz Dental africada sonora. En l'ortografia normal se transcriu per *tz* (*atzar, setze*) i altres [156] grafies, però fisiològicament ès una articulació simple que s'efectua en lo mateix punt que la *z*, sensa més diferència que la de esser aquesta fricativa i aquella africada.

l Dental lateral. La *l* balear.

n Dental nasal. Es la *n* catalana i castellana que's pronuncia mentres no vagi inmediatament precedida o seguida d'una consonant llabidental, velar o palatal.

θ Interdental sorda. Equival a la *z* castellana. En català ès un sò propi de pronúncies anormals, en lloch de *s*.

ɾ Alveolar vibrant. Es el sò que en l'ortografia ordinària transcrivim per *r* tota-sola derrera vocal, v. gr. *ara, vora, ensaborir.*

r Alveolar vibrant prolongada. Es lo sò que escrivint normalment representam ab *rr.*

ʃ Prepalatal fricativa sorda. En l'ortografia la representen ab *x*; en castellà no existeix aytal sò. Equival an el francès *ch*, a l'inglès *sh*, a l'alemany *sch*, a l'italià *sci.*

ʒ Prepalatal fricativa sonora. En l'ortografia catalana l'escrivim ab *j* i *g*; en castellà no existeix; correspòn an el francès *j*.

tʃ Prepalatal africada sorda. En l'ortografia catalana l'escrivim ab *tx*; en castellà, ab *ch*; en italià, ab *ci.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dʒ Prepalatal africada sonora. En l'ortografia catalana escrivim ab *tg, tj*; en l'italiana, ab *gg, ggi*.

n Prepalatal nasal. Es el sò que pren la *n* quant va seguida de consonant prepalatal; v. gr. *ánʒəl (àngel), pánʃə (panxa)*. Cal no confondre'l ab lo sò *ɲ.*

c Medipalatal oclusiva sorda. Es lo sò que pren la *k* devant *a, e, i*, a la Ciutat i an els principals pobles de Mallorca.

ɟ Medipalatal oclusiva sonora. Es lo sò que pren la *g* davant *a, e, i,* a la Ciutat i principals pobles de Mallorca.

ʝ Medipalatal fricativa sonora. Es l'articulació incompleta de la *g*, que en la pronúncia ràpida mallorquina se fa quan va derrera vocal o consonant [157] que no sia *g* o nasal, v. gr. en los mots *əʝəfá (agafar), púrʝə (purga).*

j Medipalatal fricativa sonora. Es la *y* diptongal v. gr. *réj (rey), əɣújə (aguya), réjnə (reyna)*.

ʎ Medipalatal lateral. Es lo sò que en l'ortografia escrivim ab *ll.*

ɲ Medipalatal nasal. Es lo sò que en l'ortografia catalana representam ab *ny* i en la castellana ab *ñ*, en la francesa i italiana ab *gn.*

k Velar oclusiva sorda. Es lo sò que té la nostra *c* davant *o, u.*

g Velar oclusiva sonora. Es lo sò que té la nostra *g* davant *o, u.*

χ Velar fricativa sorda. Es lo sò de la *j* castellana; en català normal no existeix, però sí en certes fases extraordinàries de l'expressió, per exemple en la forma intensiva χəé *(jaé)*, per *sí*, freqüent a les Balears.

ɣ Velar fricativa sonora. Es l'articulació incompleta de *g*, que en la pronúncia ràpida se fa quant va derrera vocal o

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

consonant que no sia *g* o nasal, v. gr. en los mots *prəɣá (pregar), áɣrə (agre), ɔrɣə (orgue).*

ɫ Velar lateral. Existeix a certes regions catalanes, en lloch de la *l* linguodental.

ŋ Velar nasal. Es lo sò que pren la *n* quant va seguida inmediatament d'una consonant velar, v. gr. en *əŋkárə (encara), əŋgóʃə (angoixa).* Es lo sò del boldró alemany *ng.*

R Velar vibrant. Es lo sò de la *r* parisenca.

w Billabialvelar fricativa. Es la *u* diptongal, v. gr. dels mots *bláw, méwa, Jawme, kwant (quant).*

II. Sons romànichs

Els sons de les altres llengues romàniques (espanyol, portuguès, provensal, francès, italià, rètich, romènich), els transcrivim ab los signes mateixos que empram p'els sons catalans, mentres lo sò català sia idèntich o casi [158] idèntich al de l'altra llengua. Per alguns sons que lo català no posseeix, tenim els següents signes:

œ, ɐ̯œ Vocal velar arredonida; ès lo sò del francès *eu.*

t̔ Consonant alveodental oclusiva retreta sorda, que existeix en alguns dialectes italians, segons Guarnerio, *Fonologia Romanza*, § 59.

d′ Alveodental oclusiva retreta sonora, ab lo mateix punt d'articulació que l'anterior (Guarnerio, ibid.)

c̈ Postpalatal oclusiva sorda. Es un sò intermediari entre *kj* i *tʃ* (Guarnerio, *Fon. Rom.* § 56).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ǵ Postpalatal oclusiva sonora. Es un sò intermediari entre *ĝj* i *dʒ*, i, lo mateix que *tʃ*, existeix en la pronúncia de alguns dialectes italians (Guarnerio, ibid.).

III. Sons aràbichs

Considerant que l'escriptura en lletres aràbigues ès un enigma per l'inmensa majoria dels lectors europeus, hem desistir d'escriurehi les paraules aràbigues que hem de posar en el Diccionari i en los altres estudis nostres, i hem establert un alfabet ab lletres europees, a fi de que llur lectura sia assequible a qualsevulla persona mitx il·lustrada, encara que no sia arabista.

Casi tots els signes qui formen aquest alfabet, los hem presos del sistema de transcripció que posen els arabistes A. Socins i K. Brockelmann *(Arabische Grammatik*, 6a ed., Berlín 1909, pàg. 4-5). N'hem camviats alguns per adaptarlos més exactament a la pronúncia marroquina o per ferlos més fàcils de llegir.

Vetassí la llista completa dels signes, ab expressió de llurs equivalències.

b Billabial oclusiva sonora. Representa el *ba* de l'alfabet aràbich i se pronuncia com la *b* catalana i castellana.

s^t Alveolar africada sorda. Es la lletra *ta* o *tsa* de l'alfabet aràbich. Socins-Brockelmann la transcriuen per *t*, però el signe *s*^{t} ens sembla més [159] apropiat a la pronúncia marroquina, en la que aquella lletra sona aproximadament com el *ts* català.

θ^t Interdental africada sorda. Socins-Brockelmann la transcriuen ab lo signe *t*. En la pronúncia marroquina equival an el sò de *z* castellana *(θ)* reforsada.

ž Prepalatal fricativa sonora, idèntica an el *ʒ* català. Representa el *gim* de l'alfabet aràbich.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ǧ	Prepalatal africada sonora, idèntica an el *dʒ* català. Representa el *gim* doble.
ḥ	Gutural sorda molt difícil de pronunciar p'els europeus, representada en aràbich per la lletra *ḥa*.
χ	Velar fricativa sorda. Se pronuncia exactament com la χ grega, la *j* castellana o la *ch* alemanya del mot *Buch*. Representa la lletra *ja.*
d	Dental oclusiva sonora. Representa la lletra *dal* i se pronuncia com la *d* catalana i castellana.
d	Dental fricativa sonora. Se pronuncia com la *ð* catalana i castellana. Representa la lletra *dal.*
r	Alveolar vibrant sonora. Representa la lletra *ra* i se pronuncia com la *r* catalana i castellana.
r̄	Alveolar vibrant sonora prolongada. Representa el *ra* doble i sona com la nostra *?* (*rr*).
z	Dental fricativa sonora. Representa la lletra aràbiga *zay* i se pronuncia com la *z* catalana.
s	Dentalfricativa sorda. Representa la lletra aràbiga *sin* i té el mateix sò que la *s* catalana.
š	Prepalatal fricativa sorda. Representa la lletra *xin* de l'alfabet aràbich, i sona igual que la *ʃ* catalana.
ṣ	Sibilant velar sorda. Representa el *ṣad* (*s* enfàtica).
ḍ	Velar oclusiva sonora. Representa el *ḍad (d* enfàtica).
ṭ	Velar oclusiva sorda. Representa el *ṭa (t* enfàtica).
ẓ	Velar sibilant sonora. Representa el *ẓa (z* enfàtica).
'	Representa la gutural aspirada *'ain,* difícil de pronunciar p'els europeus, i que, segons Socins-Brockelmann, «se produeix per una forta [160] compressió de la retxillera de la veu» o glotis («entsteht durch kräftiges Zusammendrücken der Stimmritze»).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ġ	Velar fricativa sonora. Representa la lletra *ġain* i se pronuncia com la *ŕ* (*r* velar, tal com sona la *r* en francès).
f	Llabidental fricativa sorda. Representa la lletra *fa* i sona talment com la *f* europea.
ḳ	Gutural oclusiva sorda. Representa la lletra *ḳaf (k* enfàtica).
k	Velar oclusiva sorda. Representa la lletra *kaf* i se pronuncia com la nostra *k*.
l	Alveolar lateral sonora. Es el sò de la lletra *lam* de l'alfabet aràbich, i de la nostra *l*.
m	Billabial nasal. Es el sò de la lletra *mim*, idèntich a la nostra *m.*
n	Dental nasal. Representa el sò de la lletra *nun*, idèntich al de la nostra *n.*
w	Billabial-velar. Representa la lletra *waw* de l'alfabet i se pronuncia com la nostra *w (w* inglesa).
h	Aspiració suau, de difícil pronúncia per les persones no aràbigues. Es lo sò de la lletra *ha* de l'alfabet.
j	Medipalatal fricativa sonora. Es la *y* diptongal, representada en escriptura aràbiga per la lletra *ya*.

Continuarà

FRANCESC DE B. MOLL [161]

Notes etimològiques i lexicals (161-163)

17: cat. *rench* i els seus derivats.

Es abundosa la descendència catalana del gòtich *hrings* 'cércol' (REW 4209). El seu derivat més inmediat que coneixem ès *rench*, viu a una gran extensió del territori català (Barcelona, Solsona, Camprodon, Conca de Tremp, Ribagorça, Urgell, Camp de Tarragona, Conca de Barberà,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Maestrat, Mallorca), ab lo significat de 'fila, sèrie d'obgectes posats un al costat de l'altre', o ab accepcions més restringides però afectades de la mateixa idea general de 'fila': 'lo rastre que deixa la dalla de les espigues que va tallant' (Massalcoreig, Gandesa);[25] 'la filera de venedors, en els mercats o fires' (Pla d'Urgell, Conca de Tremp); 'el solch per ont corre l'aygua, en les teulades' (Gandesa); 'passadís ab barrera de ferro a cada banda, que anava del chor a l'altar major de la Seu' (Mallorca). En lo català antich trobam lo mot *rench* ab lo significat de 'lloch que correspòn a una persona o cosa, per sa categoria o grau d'importància, davant o derrera les altres' (cf. fr. *rang*): «On, com en l'autre seggle, Sènyer, covenga que los uns ajen major gloria o major pena que los altres, per assò avets vos ordenats *rencs* de sants: en los uns estarán los àngels e en los altres los prophetes e en los altres los màrtirs e en los altres los abats; e segons que seràn mellors, si seràn pus prop de la vostra presencia» (Ramon Lull, Contempl., cap. 59). També significava 'torneig, bornada' (*Spill* 1130, 7407); *Colloqui de dames* 673), i aquí ja hi veym l'idea originària de 'cercle' (com la veym en lo mot [162] *torneig*). Ara, la manera com *rench* ès passat de l'idea de 'cercle' a la de 'línea, fila', no se veu ab tota claretat. Lo canvi de significat ès molt antich, anterior pot-ser a tota prova documental en la nostra llengua; en lo poema provensal de Girart de Rosselló (segle XII), *renc* ja significa 'fila de guerrers':

Vecvos lo duc Terric del *renc* partit.

Rench s'ès feminisat en *renga* (Tremp, Sopeira, Mollerussa, Linyola, Sidamunt), ab lo significat de 'filera de ceps d'una vinya'; cf. la frase adverbial *renga m'en renga*: «anar renga m'en renga» = 'anar la gent afilerada un derrera l'altre' (Llucmajor). Sufixat ab -*aria*, han donat *renguera* (Esterri, Conca de Tremp, Urgell, Vinaròs), d'aquest s'ès derivat

[25] Nota (1) de l'original: Aquesta accepció especial se troba ja indicada en un document francès de 1377, citat en lo *Gloss*. de Du Cange, Niort, VII 124, ab aquesta nota: «Hinc *Renge* dicitur de frumento secato, super terram ordinatim disposito, vel in fasces collecto et in acervos ordinato».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

lo verb *arrenguerar* = 'posar en rench' (Pobla de Segur), com de *rench* s'era format *rengar* («Los cavallers com son en lo camp *rengats* aparellats de combatre», R. Llull, Contempl. Cap. 112).

La forma *rengla* (Empordà, Collsacabra, Calaceit) presenta encletxada una *l* que's pot explicar de dues maneres: per una forma **ringula* (de *ring*+-*ulus* sufixe dimin.),[26] o bé per influència de *regla* (< *regula*). Al costat de *rengla*, f., hi ha *rengle*, m.; formes derivades d'una o altra forma, son *renglanera* (Lledó), *renglera* (casi pero tot lo territori), *arrenglerar* (també molt estès), *rengló* (cast. *renglón).*

La *i* de *hring* s'ès conservada en la forma *ringlera* (València, Castelló, Menorca, Eivissa), ab l'intensiu *ringlerada* (Menorca) i els verbs *ringlerar* (Castelló) i *arringlerar* (Menorca). No sé que en català hi haja la forma *ringla*; però me consta per cert que existeix en aragonès: «retratarse en ringla» (Osca).

Lo trànsit del significat de 'filera' i 'afilerar' an el de 'orde' i 'ordenar', ès molt bo de fer, i s'ès realisat aquí. Ja lo *Llibre dels Feyts* del Rey En Jaume I porta *rengar* ab l'accepció de 'ordenar, disposar, preparar': «E aquels de la part del Rey no saberen *rengar* la batayla» (cap. [163] 9). De *rengar* s'ès format *enrengar* (Mallorca), 'preparar', comensar a partir, envestir'; el verb *arranjar*, viu a Catalunya i Menorca ab lo significat de 'adobar, compondre, arreglar', me sembla que ès un gal·licisme (fr. *arranger*).

Tenim dos sinònims de *enrengar*, que també li assemblen fonèticament: *endergar* i *endegar*. No ès absurd atribuirlis la mateixa nerència: *enrengar*, tornat **ennergar* per metàtesi, podria haver perduda la nasalitat de la segona *n* per dissimilació i així hauria resultat *endergar*; la pèrdua de *r* per donar *endegar*, no ès gayre fàcil, però ès possible. Me plau, emperò, de senyalar per aquests dos mots la possibilitat d'una altra etimologia: gr. ἐνθήκη 'depòsit', llatinisat *entheca* «repositorium, locus in

[26] Nota (1) de l'original: A Manacor, en jugar a certs jochs que consisteixen ab encalsarse i agafarse, el qui agafa, per que l'agafada valga, ha de dir: «*iRingola* fava pinyolí fideu!» ¿Es aquest *ríngola* la mare de *rengla*?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

quo aliquid reponitur» (Forcellini, *Lex.).* L'africà Fulgentius, del segle VI, usa un «quidquid verbalibus horreis *enthecatum*» (Mythol. Libr.) qui mos indica l'existència de *enthecare* 'estojar, enmagatzemar'; l'italià té los mots *éndica* 'magatzem' i *endicare* «fare éndica» (Petrocchi *Dizion.)*, derivats de *entheca.* Lo canvi de significat, de 'estojar' a 'preparar', no ofereix dificultat: tot acte d'estojar inclou certa idea de preparació. Però si *endegar* pot bellament venir de *enthecare*, ¿com hi pot venir *endergar*? ¿Com s'explica la *-r-*? Se pot explicar per influència analògica de *enrengar*, si no ès que *endergar* tengui el mateix origen que aquest derrer. Quin ès un derivat evident de *enrengar* ès *endengar* 'comensar a caminar' (Menorca). Hi ha l'adverbi *dench-dench* («anar dench-dench» = 'anar poch a poch'), qui me pareix un postverbal de *endengar*, com la frase «tenir (o «posar») enderch» no ès més que una formació post-verbal demunt *endergar*.

FRANCESCH DE B. MOLL [164]

Dels nostres colaboradors (164-166)

§ 6[27]

Enquesta sobre lo mot *acugular*

La crida que férem en lo nombre prop-passat a tots els nostres colaboradors, sobre lo significat del verb *acugular* o *acovolar* que lo Diccionari Aguiló du ab l'accepció de 'semiapagar', ha tingudes totes aquestes contestacions:

«Quant un uy d'una planta va per esclatar, diuen: «Ets uys ja *cugulen*». I tenint en conte que *cogollo* en castellà ès s'uy de sa planta,

[27] Nota (1) de l'original: Continuació de la secció *Dels nostres colaboradors* (BOLLETI, t. XIII, p. 296 ss.).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en menorquí se podria dir *cogull*, i *cogullar* quant esclaten... —De lo que he aclarit posteriorment consultant gent del camp, resulta que es catalans tindrien mitja raó dant a sa paraula *acugular* es significat de 'semiapagar'. Dic això perque a Menorca es pagesos usen aquesta paraula designant un lloc ahont existesqui una cosa amb abundància tal, que p'es lloc que ocupa n'hi ha demés y lleva sa forsa a lo demés. Per exemple: quant a un tros de terra bona tiren llevor demés, resulta que tot d'una pren molta aldèssia o sia forsa, però després, com que n'hi ha massa y no pot viure tot, resulta que s'engrogueix y pert forsa y llavò ès quant diuen que *se acugula*. De modo que me sembla que esplicat convenientment se pot dir «semiapagar» perque lo que han posat demés apaga sa forsa de lo [165] altre. —Però ja que esteym amb aquestes esgrumentacions, li vuy esplicar un altre mot. Segurament haurà notat que quant esplicava lo significat de *acugular* he emprat sa paraula *aldèssia*. Aquesta paraula la va dir l'amo que me va explicar lo altre, y significa: forsa, fatxenda, galania. Per exemple, d'un jove molt allambrinat se diu: "¡Ell en du d'aldèssia aquest bergant!" Una planta molt galatxona, que du molta forsa, també se diu que du molta aldèssia.» —JOSEP MOLL, de Ciutadella.

«El mot *acugular* que demanau en es BOLLETÍ, diríem que no està massa viu. Es paraula pagesa, i de aquelles que casi semblen un disbarat; no son tots qui l'emprin. Vé a significar 'malmetre's, tirarse a perdre', no donar el fruyt de les esperanses posades. Per exemple: la brosta, después d'una tempestat, *se acugula*. Molts diuen "s'ha rostit, s'ha pansit, s'ha secat".» —JOAN BENEJAM, pvre., de Ciutadella.

«M'entero de la paraula *acugular* o *acovolar*. *Acovolar* no ho conech. Com que veig que *acugular* se refereix a foch, me recorda que com es foch sembla que sigui mort del tot per haverlo tapat be amb cendra, diem: «Es foch ès ben *aculgat* o *culgat*». El foch ja no's pert perque està ben aculgat (tapat amb cendra). «Aquet foch està tot *acugulit* o *aculgat*» se diu com ès barrejat amb molta cendra que li quita la forsa. Es tot lo qui

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

li puch dir de les esmentades paraules, que encara que no son ben iguals que les que Vostès demanen, son molt semblantes i fins poden ser les mateixes. —*Plòfis*. Aquesta paraula no sé per que me sembla que no la som enviada. Se diu que ès una *plòfis* una dona molt gandula que ningú la treu d'*aplofiada* (asseguda mandrosament) a ses cadires. —Com que veig que encara son endarrera amb les lletres, ara que retorno uns dies a Mont-ras en reculliré algunes de paraules que la temporada passada no [166] som aprofitat perque me creia que era passada la oportunitat. —IRENE ROCAS, Vda. de Bassa. Barcelona.

«A l'Urgell diem o déiem la canalla: «L'he escugulat; m'han escugulat». S'entén jugant, patacons, bales, pilotes, etc.». —VALERI SERRA I BOLDÚ. Barcelona.

«*Acugularse:* apagarse poch a poch el foch (Centelles, Vic)». —DR. PERE BARNILS. Barcelona.

Crònica de l'Obra del Diccionari (166-169)

§ 1
Estat de la redacció

Dia 30 de Novembre, en que escrivim aquesta Crònica, actuen com a redactors efectius En Francesc de B. Moll, Fr. Miquel Colom i Fr. Rafel Ginart, i estàn en lo període de preparació tècnica dos futurs redactors. De dia 30 de juny ensà han redactats 2357 articles, que, afegits an els 8502 que hi havia allavores, fan 10.859 articles en net.

§ 2.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'Il·lustració gràfica

Durant aquests cinch mesos derrers, lo nostre dibuixant En Josep Moll i Casasnovas mos ha enviats 105 dibuixos novells, que, sumats an els 1554 que teníem, pugen 1659 dibuixos que tenim preparats i ordenats per emprarlos quant sigui hora. [167]

§ 3.
Cobransa de subvencions durant aquest segón semestre de 1925

Pessetes

26 d'agost. —Cobram de l'Excm. Ajuntament
de la Ciutat de Mallorca la subvenció de 500
ptes. corresponent an el present any.....500'00
30 d'Octubre. —Cobram del Ministeri
d'Instrucció Pública els dos primers
trimestres de l'any econòmich actual,
de la subvenció de 25.000 pessetes anyals
que l'Estat espanyol ens concedí.....12.500'00
23 de novembre. —Cobram de l'Excm.
Ajuntament de Barcelona la subvenció
de 3.000 pessetes corresponent a
l'any econòmich 1925-26.....3.000'00
Total.....16.000'00

§ 4.
Els nostres corresponsals de redacció

Seguim fentlis abundoses consultes i rebentne precioses contestacions. Els qui en aquests derrers mesos mos han enviades clarícies lexicogràfiques, son:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

D.ª Irene Roques, Vda. De Bassa. Barcelona.

Dr. Àngel Sallent. Terrassa.

Dr. Josep Vendrell, Canonge. Solsona.

M. I. Mn. Vicenç Serra i Orvay. Eivissa.

Mn. Jaume Martí. Puigcerdà.

Mn. Joan Benejam. Ciutadella.

Mn. Joan Casulleres. Pineda. [168]

Mn. Ramon Macarulla, Lleida.

D. Pere Vayreda, Advocat. Lledó.

D. Josep Moll. Ciutadella.

D. Francesc Martínez. València.

§ 4.

Publicació del "Prospecte" i les "Pàgines de mostra"

Lo «Diccionari» està a punt de surtir! Ab lo present nombre del BOLLETÍ repartim an els nostres suscriptors un Prospecte de vuyt planes, juntament ab altres vuyt de mostra del «Diccionari Català-Valencià-Balear», impreses ab la mateixa grossària i ab lo mateix caràcter de lletra que ha de tenir el llibre.

No hem volgut fer un prospecte d'aquests que s'estilen, sorollosos, plens d'autoelogis fets a cops de tabal. Consideram que aytal sistema de propaganda està desacreditat i arriba a resultar ridícul. La propaganda de qualsevol obgecte, l'ha de fet el mateix obgecte; i en lo nostre cas especial, la propaganda no ha d'esser emocional i enlluernadora sino convincent i discreta, no ha de consistir en *lloanses* sino en *proves*. Per això en lo nostre prospecte no hi trobareu cap preciosisme ni cap entusiàstica oratòria; no hi trobareu més que una freda presentació de fets: estadística dels colaboradors que hem tenguts i de les poblacions que hem estudiades, breus consideracions sobre lo nostre pla de treball, una explicació sobre lo motiu de no incloure en lo nostre lèxich certes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

paraules que altres diccionaris duen, condicions de suscripció, i això ès tot!

Per lo que toca a les planes de mostra del Diccionari, el qui les llegesca bé, podrà observar que no les hem triades entre les més riques de vocables ni entre les qui mos poguessen fer lluir; si haguéssem presa aquesta norma per a la preparació de dites pàgines de mostra, ès clar que lo que hauríem fet, seria estat triar quatre o [169] cinch articles extensos i profusament il·lustrats, per donar un cop d'efecte an el públich ab un gros aparat d'informació. Això hauria donada una idea molt ventatjosa, ès ver, però falsa, de lo que ha d'esser lo Diccionari; i com la nostra intenció era de donar de la nostra obra una idea vertadera i obgectiva, hem umplertes les vuyt planes d'articles ordenats ab tota la rigor alfabètica, incloguentloshi tots, tant grossos com petits, tant els il·lustrats com els no il·lustrats, sensa fer cap selecció per millorar el conjunt.

Del prospecte i la mostra hem feta una abundosa tirada i n'enviam exemplars a totes les persones i entitats que sabem que poren interessarse p'el Diccionari. Desde ara admetrem tots els suscriptors que se presentin, a fi de porer comensar la publicació de la nostra obra, si ès possible, dins la primera mitat de l'any propvinent.

Esperam de tots els lectors del BOLLETÍ una activa i eficaç cooperació a la propaganda del Diccionari.

---

†

Amichs morts (169-174)

Exm. Sr. D. Antoni Maura i Montaner

Dia 13 del present mes de desembre ens ferí dolorosament la notícia de que era mort sobtadament a Torrelodones (Madrid) el més gran i venerable dels polítichs espanyols, D. Antoni Maura.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Nat dia 2 de maig de l'any 1853 a la Ciutat de Mallorca, fets els estudis del Batxillerat, comensà l'any 1868 a Madrid la carrera de Lleys, que acabà l'any 1871 i exercí a Madrid mateix tota la vida. Elegit diputat a corts l'any 1881 figurà ab son cunyat Gamazo an el partit d'En Sagasta. Sentintli En Cánovas del Castillo un de sos primers discursos dins les Corts, demanà an el diputat que tenia an el costat: *—¿Quién ez ézte? —El cuñado de* [170] *Gamazo*, respòn aquell; i En Cánovas s'esclama: *—Puez en breve, Gamazo cerá el cuñado de ézte!* ¡Tan grossa fou l'impressió que feu an el gran polítich, l'oratòria parlamentària d'aquell diputat que ab el temps havia d'esser i fou per molts d'anys el Rey de l'oratòria parlamentària! Els anys 1884 i 1885, 1891 i 1892 feu una campanya molt notable per organisació de la Marina de Guerra. Anomenat l'any 1892 Ministre d'Ultramar, llegí a les Corts l'any 1893 el seu famós progecte d'autonomia administrativa de Cuba, que consideraren, els intesos i enterats de la situació dels esperits de la gran Antilla, com l'únich remey per aturar i matar la separació de Cuba. No s'arribaren a implantar aquelles prudents i saludables reformes, i En Maura sortí de Ministre, esclafí la insurrecció cubana, i perdérem Cuba i Puerto Rico i les Filipines. Mort En Gamazo l'any 1901, En Maura quedà el caporal de la seua fracció i l'any 1902 declarà públicament que entre la seua política i la d'En Sagasta hi havia un abisme, mentres que s'establia una forta inteligència entre ell i En Silvela, formant plegats Govern l'any 1902, ocupant la Presidència En Silvela i lo Ministeri de Governació En Maura. Caygué aquell Ministeri per la dissidència d'En Villaverde, que formà Govern, però caygué dia 5 de desembre de 1903; i mort En Silvela i proclamat En Maura cap del partit conservador, formà Ministeri, governant ab gran glòria i profit d'Espanya un any redó, essent el blanch de les ires i de la guerra més horrible de tots els revolucionaris i inimichs de l'Esglèsia i d'Espanya. Fruyt de tan criminal campanya fou la punyalada que dia 12 d'abril de 1904 li pegà a Barcelona l'anarquista Artal, que s'hi faltà poch per enviarlo a l'altre mon. Cau el Ministeri Maura an el desembre de 1904, però torna pujar dia 25 de gener de 1907, fentli costat la majoria dels

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

homes de bé, fentli la guerra tots els revolucionaris, tapats i destapats, apellant a tots els remeys criminals imaginables per tomarlo, lo qual no conseguiren fins després de la guerra de Melilla i de la Setmana tràgica de Barcelona i del fusellament d'En Ferrer, dins l'octubre de 1909. Pochs dies després d'haver En Pau Iglesias, caporal dels socialistes l'any 1910, declarada dins les Corts la licitut de l'*atentat personal* contra En Maura, el lerruxista Manuel Posa despara a Barcelona quatre tirs de revólver an el gran estadista que se'n venia a passar l'estiu a Mallorca. Un [171] d'aquells tirs feu blanch, però no bastà per matarlo. Assessinat En Canalejas dins el novembre de 1912, dins el gener de 1913 cregué En Maura que havia de renunciar de cap del partit conservador i de diputat per no estar conforme ab la política que desplegava lo novell Ministeri Romanones. Conseguiren els amichs aturarlo, però dins l'octubre d'aquell any (1913), creguent que no poria acceptar el Poder que el Rey li oferia, esclatà lo conflicte ab D. Eduard Dato, que formà Ministeri ab elements conservadors, governant poch més de dos anys. Dins el març de 1918 se formà el govern de notables, essentne President En Maura. Cau tal govern dins l'octubre d'aquell any, i dins l'abril de 1919 torna formar Govern En Maura, que per l'hostilitat dels elements conservadors cau a mitjàn juriol. Ab motiu del desastre de Annual (juriol de 1921), tornen cridar En Maura per veure si salvaria la situació; però aquell Govern, després de moltes vicissituts i d'haver restablida l'honor de les Armes Espanyoles an el Marroc, caygué dia 6 de març de 1922 per l'actitut del Comte de Romanones, i pujà En Sánchez Guerra.

Hi ha que confessar que En Maura representà sempre la causa de l'orde, de la bona administració, de l'imperi de la lley i de la dignidat d'Espanya; fou l'estaló més valent i la columna més forta de la Monarquia. El Papa Pio X, que morí ab fama de Sant, digué a una filla del gran estadista, que, en governar son pare, la Santa Seu estava tranquila respecte d'Espanya i la sort de l'Esglèsia Espanyola. Com orador negú li ès arribat dins les Corts ni fora de les Corts, conseguint vàries vegades triunfs colossals, fent-se aplaudir de sos mateixos inimichs. En

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'enverinada questió catalanista hi va veure clar com negú i en totes les altres questions que hi ha hagudes dins Espanya.

Elegit de la Reyal Acadèmia de la Llengua Espanyola, sos companys l'anomenaren President, treballant ell en la feyna i tasca acadèmica ab còs i cordes fins a la mort. Gràcies a ell pogué anar endavant l'Edició de les Obres originals de Bt. Ramon Llull, que ab D. Mateu Obrador i altres amichs emprenguérem devers l'any 1898. Ab D. Mateu li escriguérem l'any 1904 demanantli que ens fés costat, i ell conseguí que l'Estat prengués 80 exemplars de cada tom lulià que publicaríem, [172] publicantne fins a onze. Guardam d'ell sobre tal Edició un paquet de cartes tan gros que un amich íntim seu confessà que cap mallorquí en poria presentar tantes de l'eminent estadista. —L'*Obra del Diccionari* el conta entre sos més insignes benefactors. Quant sa Reyal Magestat me cridà a Madrid per posar tal Obra baix de la protecció de l'Estat contra la guerra desfeta de *La Lliga Regionalista*, En Maura era Poder i ell mateix me confessà que lo que me havia dit el Rey, el Govern s'ho feya seu i ho executaria, lo qual cumplí relligiosament, i sempre tenguérem En Maura i els seus amichs an el nostre costat per dur l'obra avant cuantra tots els seus contraris ab careta i sensa careta.

Consider una honra grossa meua haver defensat En Maura demunt *La Aurora*, durant quatre anys, contra tots els revolucionaris (que l'atacaven i li feyen la guerra mes cruel, desvergonyida i injusta), considerantlo el defensor més gros i més lleal de l'Esglèsia de Deu, de la Monarquia i d'Espanya.

May li demaní res per mí ni per cap parent meu, ben diferent d'alguns que s'avanaven d'amichs íntims seus de tota la vida i que sempre usufructuaren tal amistat per forrarse, comprometent de mala manera el partit d'En Maura, donant peu a que diguessen males veus que els inimichs més grossos de la política maurista eren alguns mauristes de cap de brot. Així s'esplica que En Maura no pogués governar may gayre temps així com ell creya que calia governar, i que may consentí a governar d'altra manera. L'Història formularà càrrechs gravíssims an els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

espanyols dels nostros temps que feren impossible el govern i la política de l'Excm. Sr. D. Antoni Maura i Montaner, que Deu tenga en la seua Santa Glòria, i allà lo vegem tots plegats. Amen. —A. M.ª A[lcover]

Rt. P. Joaquim Barnola, S. J.

En el Col·legi Màxim de Sant Ignasi de Sarrià (Barcelona), a mitjàn juny d'enguany, feu son traspàs d'aquest mon a l'altre lo virtuós jesuita i sapientíssim naturalista P. Barnola. ¡Qui mos ho havia de dir, pochs mesos abans, quant conversàvem ab ell de dolses coses científiques dins les oficines del nostre «Diccionari» i li confiàvem la tasca de revisar i an(n)otar tècnicament la nostra colecció [173] de dibuixos de botànica! Perque, dins el ben conrat jardí de la seua cultura, la planta que el P. Barnola havia regada més amorosament de la suor de ses vigílies era la Botànica, la ciència dels vegetals, dins la qual havia enfondit maravellosament fins a cobrar universal anomenada.

Son prou coneguts del públich docte los treballs realisats del P. Barnola, principalment en la «Associació Catalana d'Història Natural», en ses diferents obres publicades, en ses explicacions de càtedra, en conferències tècniques i de vulgarisació, etc. La derrera vegada que ha sonat solemnement lo nom del sabi relligiós ès en l'anunci de la preciosa «Història Natural» que publica l'Institut Gallach, aont figura el P. Barnola com autor del tom de «Botànica», que com obra de conjunt consagrà pòstumament la seua figura científica.

L'Obra del Diccionari ha perdut ab lo P. Barnola un consultor de gran competència i eficàcia. Preguem a Deu Nostre Senyor que l'acullesqui en la seua santa Glòria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dr. Faustí Barberà i Martí

A la ciutat de València, aont era nat i aont havia viscut una vida d'activitat benefactora, morí dia 4 de gener de 1924 lo nostre gran amich Dr. D. Faustí Barberà. Metge distingit, infatigable escorcollador d'arxius, valencianista fervent, dedicà la seua existència a la salut corporal i an el foment de la cultura de sos estimats compatricis. Publicà abundoses obres de propaganda higiènica i valencianista, de algunes de les quals ha feta recensió i lloanses aquest BOLLETÍ; com erudit un dels serveys més estimables que feu a la nostre llengua fou la publicació de la versió valenciana del llibre de Macer «De la virtut de les erbes» (*Revista de Ciencias Médias*, any 1908) Fou un dels membres més notables de «Lo Rat-penat» i del «Centre de Cultura Valenciana». El seu valencianisme era lleal, noble, generós, sensa prejudicis mesquins ni exageracions rencoroses; per això era contrari de la tan coneguda tesis de molts de valencianistes, de que el valencià ès una entitat llingüística (llemosina!) independent del català i anterior a l'adveniment del Rey En Jaume a València. Lo Dr. Barberà [174] era un home de bona fe, la passió no li enterbolia la vista, i per afegitó posseia una erudició poch freqüent en terres valencianes; per això, en la formació de son criteri envers de l'origen de la llengua materna, va veure la realitat, l'obgectivitat dels fets: que la llengua valenciana moderna no presenta prou discrepàncies, respecte del català, per que les hagen de considerar com independents; que lo valencià antich ès *unum et idem*, una mateixa cosa, ab lo català antich; i que falten absolutament les raons històriques qui provin que lo valencià, tal com el parlen avuy, el parlaven ja abans de la reconquista catalana.

Demunt aquest criteri va bastir el Dr. Barberà lo seu valencianisme: se considerà sempre, llingüísticament, un català de València.

¡Donau, Senyor, a la seua ànima lo descans etern!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

3. Justo García Soriano. **Estudio acerca del habla vulgar y de la literatura de la región murciana.** *Cursillo de extensión universitaria, que forma parte de los organizados por el Decanato de la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Murcia*. Conferencia inaugural y segunda conferencia. Murcia, 1920. —64 pàgs.

La primera de les dues conferències contingudes en aquest opuscle, versa sobre el tema: «La región murciana ¿exista propiamente? Su delimitación y caracteres». La segona ès sobre aquesta altra qüestió: «El habla murciana. Causas y elementos que determinan su formación». La primera, encara que ès molt interessant i instructiva, no cau dins la nostra especialitat, i per això no'n parlarem. Ara la segona, bé se mereix que'n fassem una mica de recensió, perque, encara que tengui per principal obgecte l'estudi d'un llenguatge qui no ès el nostre, toca molts de punts qui s'hi relaciones ben d'aprop, car la regió murciana ha tingudes èpoques de catalanisació casi completa i l'influència catalana en lo dialecte murcià d'avuy ès encara molt forta. [175]

El Sr. García Soriano, després de donar algunes clarícies històriques sobre dita influència i de posar algunes fites ben delimitadores demunt lo mapa llingüístich murcià-català, analisa sumariament els quatre elements que segons ell, determinaren la formació del dialecte murcià: l'aràbich, lo castellà antich, l'aragonès i sobre tot lo català.

Per lo que's refereix an aquest derrer element, únich que interessa an el nostre BOLLETÍ, el Sr. García Soriano presenta un enfilall de mes de 200 vocables murcians manllevats a la llengua nostra. Es una curiosa informació per l'historia externa de la llengua, i conté preciosos exemples de fenòmens fonètichs i analògichs, de lo mes lluminosos per nosaltres. Me permetré, emperò, fer observar a l'autor alguns lapsus en que ha

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

incorregut. a) Es mal de sostenir que *berendar* vengui del cat. *berenar*; ¿com s'esplica la reaparició de la *-d-*, que el cat. ha perduda? Som d'opinió que *berendar* ès la mateixa paraula cast. *merendar*, ab la *m* reduida a *b* per dissimilació; que en aytal reducció haja influit la forma catalana, ès molt possible. *b*) La conversió de *gangrena* en *cangrena* tampoch no l'hem de considerar com a d'origen català; cabalment en castellà i en francès se dona el mateix cas (*cangrena, cangrène)*, i per cert que aytal canvi, millor que per cap tendència fonètica s'esplica per etimologia popular: el poble, establint il·lació entre *gangrena* i *cranc* (*cranque* en fr., *cangrejo* en cast.), ha cregut que lo primer era un derivat del segón, i per això ha aplicat an aquell lo sò inicial d'aquest. *c*) El mot *feseta* 'legoncito, azada pequeña', no ès forma diminutiva del cat. *fals* (del llat. *falce*) sino del val. *fés* i mall. *fesset* (de l'àrab. *fas* 'aixada'). *d*) *Nacha* ('carne que tiene la res junto a la cola') no ès provable que sia surtir (com suposa el Sr. G. Soriano) del cat. *natja* 'nalgada', perque aquest mot no ès viu més que a la part Nort del nostre territori llingüístich (Empordà, Costa de Llevant), i per lo mateix està massa allunyat de Múrcia per haver pogut influir en lo parlar d'aquesta regió. Per mi ès evidentment una paraula derivada normalment del llatí (*nacha* de *natica*, com *percha* de *pertica)*.

En conjunt, aquestes dues conferències del Sr. García Soriano son molt apreciables i contenen fites etimològiques de vertadera utilitat, per lo qual enviam [176] l'enhorabona a l'autor i agraim molt coralment an el nostre bon amich D. Francesc Castaño l'exemplar que ens ha tramès.

FRANCESC DE B. MOLL

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

VARIA (176)

Curs de Literatura Catalana a l'Universitat de Hamburg (Alemanya). Segons programa publicat dins la revista *Iberica* de Hamburg (setembre d'enguany), entre els cursos de coneixements extrangers (Auslandskunde) que ha organisats per enguany l'«Ibero-Amerikanisches Institut», hi ha els dos següents: *a*) *Lectures catalanes,* a càrrech del Prof. Fritz Krüger; *b*) *Ullada sobre la literatura catalana en l'Edat Mitja i en los temps moderns*, a càrrech del privatdocent Dr. R. Grossmann.

P'el Magnífich Sr. Bal·le de Sencelles. —Ab data de dia 7 d'octubre prop passat aquest senyor ens honrà enviantmos un ofici sobre el nostre article del nombre passat *Com cal escriure Sanselles*, acabant per dir: «Espero de la reconocida caballerosidad de V. S. que mereceré que en el pròximo número del *Bolletí* me haga justicia». I nosaltres esperam de la amabilidat del Sr. Bal·le de Sencelles que ens diga quins càrrechs li féyem dins tal article que fossen «injusts» o que ell les hi consider, i nosaltres no deixarem de cumplir envers d'ell tot lo que siga de justícia i de consideració a la seua alta investidura administrativa.

Per excés d'original. —Reservam p'el nombre propvinent de BOLLETÍ l'acabatall de l'explicació de «El nostre novell sistema de transcripció fonètica», la recensió crítica sobre el llibre «Das Katalanische, seine Stellung zum Spanischen und Provenzalischen» de W. Meyer-Lübke, abundoses notes bibliogràfiques i un resum dels periòdichs qui han parlat del català en tot aquest any.

Estampa de MN. ALCOVER.— Ciutat de Mallorca

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

SUSCRIPCIÓ dins Espanya: 2pess. l'any Estranger: 2,60 pess.	REDACCIÓ: Sant Bernat, 5-pral. 2.ª Ciutat de Mallorca

[177]*

La llengua que parlen les Balears ¿procedeix dels Muzaràbichs que hi havia, o dels pobladors que hi dugué lo Rey En Jaume? (177-203)

d.

Alqueries i refals repartits dins lo terme de Pollença

97. FORMENTOR. (Alq.). Es un derivat de *Frumentorum.* La *r* passà de devant a derrera la *u*, aquesta s'obrí fins a sonar *o*, se perdé la desinència *-um,* i resultà *Formentor.* Fonch En Quadrado el primer que indicà que aquest nom venia del genitiu plural de *frumentum*. Efectivament en la primitiva llengua d'oc, de la qual ès una rama la nostra, se formaren sobre el genitiu plural dels noms de la 2a declinació una partida de colectius acabats en *-or*, de valor genitiu plural, com se

* T. XIV. N. 3. —Gener-Març de 1926.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pot veure sovint dins els monuments d'aquella llengua veneranda, consignantho expressament lo Prof. Appel dins la seua *Provenzalische Chrestomatie mit Abriss der Formenlehre und Glossar*, Leipzig, 1902. pàg. VIII, posant aquests exemples: *paganor* (dels pagans), *sanctor* (dels Sants), *pascor* (de les Pascues: la primavera), *Macedonor* (dels Macedonis), *famulorn* (dels fàmuls: criats). Es molt curiós que tal forma existís entre els nostres muzaràbichs. A Catalunya coneixem els llinatges *Godó* (GOTOR*um*), *Pascó* (PASCUOR*um*), *Calvó* (CALVOR*um*), [178] i a Menorca *Vivó* (VIVOR*um*), evidentment del mateix demble. —El codi que's guarda dins l'*Arxiu de la Corona d'Aragó* i que publicà En Bofarull dins lo tom XI de sa *Colección de Documentos Inéditos*, en lloch de *Formentor*, posa *Formenter,* que surt de *frumentarium* > *frumentari* > *formentair* > *formenter.* Aquesta forma no respòn a la realitat del nom, que sempre s'ès dit i se diu encara *Formentor.*

98. GOTMAR FONTXICHA. «Alq. *Beni-Gotmar Fonxicha*». Lo Prof. Asín y Palacios me diu que *Gotmar* ès un nom visigot. El Prof. Balari (*Orig. Hist. de Cat.* p. 545) posa *Godmar* (doc. de l'any 1000) com a llinatge germànich; per lo mateix no té res d'aràbich. L'altre element d'aqueix nom: *Fontxicha* consideram que ès purament llatí *Font-sica* < *fonte sicca.* La *s* per influència aràbiga (Simonet, *Glosario,* CLXXXII) torna *x (ʃ)*, la *cc* per lley general del català se reduí a *c* (*ch* en català ha equivalgut sempre a *k*), i així tenguérem *xica*, que ab el temps tornà *xeca* (seca) per la lley general de *j* > bal. *ə́*, cat. or. i centr. *ɛ*, cat. occ. i val. *é*; mes envant, treta l'influència aràbiga, acabà per esser *sə́kə* (seca). El llinatge *Fontseca* no ès desconegut dins Espanya, anterior a la diptongació de la *ŏ*. Ara en castellà farien *Fuen-seca.* En Quadrado, passantli per malla aqueixes lleys fonètiques, cregué que aqueix *Fontxicha* volia dir «fuente pequeña». Es curiós que els nostres muzaràbichs conservassen la *ĭ* com *i* i no la fessen *ə́*. Això denota la gran antiguedat d'aquest nom; tal volta ès del sigle V o VI. —An el codi de l'Ar. de la Cor. d'Aragó llegim.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Alcheria *Benigot Marfont Cicha*». Evidentment ès una confusió de l'escriva, que no seria gayre lletra-ferit.

99. GOTMAR. «Alq. Beni-Gotmar Almohen». Així se llitx an el codi publicat d'En Quadrado, mentres que an el d'En Bofarull se llitx això altre: «Alcheria Bence Got Mar Almaguen». En Quadrado no tradueix *Almohen.* En Medina interpreta el text Bofarull així: *Bens*^{t}*-χús*^{t}*-Mərá-Almaġnijen*: Filla dels germans de la dona, no-necessitats». Partint del principi que *Gotmar* ès un nom visigot, establim el text així: Alqueria de la Filla de Gotmar dels no-necessitats». —Ab aquest nom-de-lloch i l'anterior tenim dos casos de famílies muzaràbigues *mahometisades*, per no dir *renegades de la Fe*. —Devora el Port de Pollença hi ha una possessioneta que se diu *Gomà*, [179] que deu correspondre a una d'aqueixes dues alqueries que figuren en el Repartiment.

100. ALCOBA. «Rah. *Alcubo*». El codi Bofarull (de l'Arx. de l'Arx. de la Cor. d'Ar.) no du aquest rafal, però si el codi Quadrado (de l'Arx. Hist. de Mall.). En Medina l'interpreta així: «*Al-ḳúbba*: la cúpula». Tenint en conte que el vocabulisme aràbich confón la *o* ab la *u* i que les consonants dobles en català tornen senàs, tenim que aqueix nom ès *Alcoba*. I com la *-b-* intervocàlica torna *–v-* dins la nostra llengua, així resulta *Alcova,* que literalment vol dir *cúpula* i que després prengué el significat actual de *dormitori*, molt apropiat perque devall una cúpula hi fa un dormir de primera.

101. SANT-MARTÍ. «Alq. *Sant Martí* Aben Rahyma» du el codi Quadrado, mentres que el codi Bofarull diu: «Alcheria *Sant Martí* Labemraym». Evidentment se tracta aquí de l'alqueria a on hi ha la *Cova de Sant-Martí* d'Alcúdia. Aqueix nom, com se seu, ès anterior a la dominació islamita, i ès una fita de l'història de la devoció del Sant Bisbe de Tours, estesa de bona hora a tot l'Occident i per lo mateix a Mallorca, a on se veu que hi havia el santuari de tal Sant dins la cova que encara se conserva, no ab la decència que caldria, siga dit ab perdó d'aquells an-e qui correspondria. Lo «Aben-Rahyma» del codi Quadrado i «Labenraym»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del còdi Bofarull En Medina ho llitx: *Aben-Brahim*: Fills de Brahim: nom propi de persona.

102. BORJA. «Alq. Al-borge» posa lo codi Quadrado, i lo codi Bofarull: «Alcheria Alborix». En Medina llitx: «*Al-Bórž*: La Torre». Tenint en conte que la *gim* aràbiga con la nostra *ʒ (ge, gi)* du una *i* dedins com a sò prepalatal, se comprén que, segons la manera de pronunciar la *ž*, surta *«Albóriž»* en lloch de *«Albórž».* A Pollença entre La Fortalesa i Aubercuix hi ha *Cova'n-Borges*. La Alq. *Al-Borge* devia esser an aqueix endret. De manera que *Borja* de Pollença i *Borja* de Xàtiva i Gandia i els famosíssims *Borgia* d'Itàlia, procedents de Xàtiva, volen dir *Torre.*

103. AL-CUDIA. «Rah. *Alcudia»:* El-*Turó*; cast. *Colina*. Es per lo tant un nom completament aràbich.

104. VILA-ROJA. «Alq. *Vila-roja»* du el codi Quadrado i «Vila-roya» el codi Bofarull. Son paraules que no tenen res d'aràbich: una ès derivada del llatí *villa*, [180] reduintse la *l* doble a *l* senà: *vila*; i l'altra ès derivada del llatí *rŭbĕa*, obrintse la *ŭ* tornant *[o]* i per influència de la llabial subsegüent tornant *[ɔ]*, i l'aplech *–bĕ-* passà a prepalatal fricativa sonora: *ĭ*: *r[o]ĭa* (roja) o a medipalatal fricativa sonora: *ʒ*: *rɔĭa* (roya). La forma *roja* ès la normal a Catalunya francesa i espanyola oriental i central, i la forma *roya* ès característica de Ribagorça i de moltes regions del reyalme de València. Ara a les Balears la prepalatal-fricativa-sonora s'ès *africada* fentse *dʒ: rɔdʒə: rotja.*

105. PETURXELLA (PEDRUIXELLA). «Rah. Peturxella». El du lo codi Quadrado i falta an el Codi Bofarull. Crida l'atenció la forma *Peturxella* en lloch de *Pedruixella*, nom d'una possessió actual entre Lluc i Pollença. Evidentment tenim aquí un cas d'influència aràbiga que feu passar la *r* de devant a derrera la *u*, i de *Petruxella* se feu *Peturxella*. Aquest no té res d'aràbich; en aràbich no hi ha el sò de *p.* Aquest nom té tot l'aspecte de diminutiu de *petra*. Du Cange, Niort, VI, 290 du *Petricellum*. Apiu, Plinio petro solinum, nostris *Persil* (bal. juvavert [*dʒuvəvárt*], cat. julivert

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[*dʒulißért*]). Els aràbichs, segons fa avinent Simonet (*Glos.,* CLXXVI), convertien la *i* ab *u*, i de *c* feyen *x* [*ʃ*] (Id. ibid. CLXX-VII); així de *Petricellum* se feu *Peturxell*, i feminisantse tengueren *Peturxella*; i desapareguda l'influència aràbiga resultà *Pedruixella* actual.

106. LLUCH. «Alq. *Alluch».* Dins el § 40, parlant de *Lucmajor*, ja vérem que *Lluc* vé del llatí *lucus* que vol dir *bosch*. L'Alqu. *Alluch* no ès mes que *Al-lluch:* el Bosch. A Pollença hi ha la possessió dita *Ca'n Bosch,* que deu correspondre a l'antiga *Alluch.*

107. VILANOVA. «Alq. *Vilanova*» du lo codi Quadrado; el codi Bofarull posa: «Alcheria Billa Nova», a on se confòn *v* ab *b*, però se conserva la doble *l* de la forma llatina. Se tracta d'un nom purament llatí.

108. MONTEGELLOS. «Alq. *Montegellos*» posa el codi Quadrado i el codi Bofarull: «*Montogellos*». No té res d'aràbich, sino que ès compost del llatí *monte* i *gelos* que pot esser bellament una forma del llat. *gelu*. Els escrives mitgevals devegades representaven el sò lateral-alveolar *(l)* per *ll*, tal volta perque el feyen palatal o velar. També poria esser *gelós,* adgectiu de *gel*, o de *zelus*: estar *gelós* d'una cosa, tenir *gelosa* una cosa (no voler que la toquin). També poria esser un nom del mallorquí [181] muzaràbich per l'estil de *Muro, Campos* i *Entre-campos* (el primer de la *Crònica* del rey En Jaume, el segón de la *Crònica* de Fra Marsili, el tercer del *Repart. de Mall.),* que pertanyen a un sistema de desinències que el mallorquí posterior a la reconquista, empeltat de català, rebutjà definitivament. Com fins a l'edat moderna els escrives no posaren aczents, ara no porem aclarir si ès *Montegellós* o *Montegellos.*

109. CREXENS. «Alq. Beni-*Crexens».* Aqueix nom just té d'aràbich el *Beni-* (fills de). *Creixens* ès una planta, cast. *berros*: *nasturtium officinale* (Costa, *Flora de Catalunya*, p. 16). A la Mallorca ara ès *Crèixechs* (Barceló y Combis, *Fl. de las I. Bal.* pàg. 35). ¿Qui ho dupta que *Crèixens* ès un derivat del llat. *crescens,* participi present de *cresco*?

110. SALEM. «Rah. Aben-Abdi*salem*» posa el codi Quadrado; ara el codi Bofarull posa: «Rah. Abenabauzalem», que En Medina interpreta així:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aben-abu-Sálem: *Fill-del-pare-de-Salem* (nom de persona)». *Salem* ès el sobrenom de vàries famílies de Manacor; un llinatge d'Alacant i un poble de la província de València. *Bini-Salem*, el nom d'aquesta vila de Mallorca, vol dir literalment: *Fills-de-Salem. Salem* ès un nom hebreu i aràbich que vol dir: *Pacifich, visió de pau.*

111. BINI-ATRÓ. «Alq. Beni-Atron» du el codi Quadrado, i el codi Bofarull: «Alcheria Beniatron». En Medina interpreta així: «*Beni-hadrón: Fills de la descàrrega*». També poria esser: «*Beni-haḍrón*: *Fills del Rallador o Xarrador*». Avuy aqueixa alqueria se diu *Bini-Atró* del terme de Campanet, cap a Pollença.

112. SAMORELLA. «Rah. Samorella» posa el codi Quadrado, i el codi Bofarull: «Zamorela». Se veu que ès lo meteix nom, escrit de diferent manera, puys entre els escrives mitgevals *s* i *z, l* i *ll,* venien a esser lo mateix; fins a l'edat moderna no se ficsà el valor d'aqueys diferents signes. *Samorella* no fa cara d'aràbiga; ès un nom romànich. El fet d'haverhi en el *Repartiment*, an el terme d'Artà, la «Alq. Morel o Murel», ens du a creure que *Samorella* ès la femenisació de *Morel*, precedida de l'article *ipsa*. *Ipsa-morella* > *sa-morella*. I que significa *Morella*? Lo Prof. Simonet (*Glosario,* 375, 376) du un gros enfilall de noms-de-lloch de tota la península ibèrica i del Migdia de França que donen molta de llum per [182] endardellar aqueixa questió. Velostaquí: «Mora, maura: monte, collado redondo, cabezo (collis rotundus vel fastigatus); *morón* (monticulus); *morra* (la parte superior de la cabeza, testa); *morro* (res rotunda, collis rotundus); basch *muruá* (collis, jugus, culmen, cumulus, acervus, moles), port. *moro* y *morrio* (collis, montículus, moles), ital. *mora* (montón de piedras, acervus, moles); cast., val., cat. *morro* (labrum prominens, rostrum), ital. *morello* (poyo), llemosí i occ. *mor, morr, mour* (labrum, prominens, rostrum), prov. *morre, mourre* (labrum prominens, montecillo), cast. *morrión*, cat. i val. *morrió,* port. *morriño*, franc. i ingl. *morion,* ital. *morione* (galea [elm, l'armadura que guardava lo cap, cervellera]). A nuestro entender, todas estas voces proceden de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una raiz ibérica *mor* y *mur*, que ofrece verosimil afinidad con el n. Sanscr. *murdhan* (caput, cacumen montis). La raiz *mor* o *mur* ha producido en nuestra nomenclatura geográfica, así antigua como moderna, numerosos nombres relacionados por las circunstancias locales con la idea de collado o cabezo, como *mor, mora* (en Aragón, ambas Castillas, Cataluña, Navarra, Galicia y Valencia), *Morán, Morella, Muriel, Murillo,* collar de *Moriellas, Maura, Gibral-mora, Guada-mora»*. Lo mateix Prof. Simonet (*Glos.* 378) retreu: *Morella* y *Maurella:* «probablemente diminutivo de *Mora*, ès decir, montecillo o cabezo redondo». En vista de tot això queda admirablement esplicada la etimologia i significada de *Sa-Morella* del nostre *Repartiment,* que vol dir: *turó, serral, pujol.*

113. ATZABARE. «Rah. Atrachareh, Atzakare o *Atzabare*» du el codi Quadrado i el codi Bofarull: «Rah. Atthacareh». Aquell en sa tercera forma ofereix la particularidat de coincidir ab la planta dita *atzabara* o *donarda*: Agave americana L. (Barceló y Combis, Fl. Bal. p. 453).

114. AURIOLHEZ (AURIOLEZ). Lo codi Quadrado no posa si ès alqueria o rafal, i el codi Bofarull fins i tot no el du. Surt aquest nom del llat. *aureolus, -a, -um*. Com la *e* i la *i* àtones se confonien, se comprèn que se formàs *auriol, auriola.* Així ès que lo Prof. Balari (*Orig. Hist. de Cat.* 198) cita el següents documents: un de l'any 1010, del Vallespir, que du: «villa montis Aurioli» i que an el Tarn, Tarn-Garonne hi ha, segons Mistral, *Mount-Auriòu* i *Mount-Auriol.* De *auriol* per monoptongació del [183] diptonch *au-* se feu *Oriol*, que deixam endardellat baix del § 81. La grafia *lh* pot esser un trempoleig ortogràfich d'aquell temps, que *l, ll* i *lh* se confonien o representaven modalidats fonètiques que ès molt mal de fer especificarles. Devers la *Cova de St. Martí*, demunt el mapa de Mallorca del Cardenal Despuig, veym una possessió anomenada *Oriolet.* Això me du a sospitar si aqueix nom *Auriolez* serà *Auriolets* i *Oriolet* el seu singular. Appel, *Chrest.* p. IX, fa avinent que en l'antiga ortografia occitana *–z* equivalia a *-ts, -tz*.

115. BENIDRIA. Aqueix rafal figura dins el codi Quadrado, no dins el codi Bofarull. Lo Mapa de Mallorca del Cardenal Despuig posa *Biatria*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

devora la *Cova de Sant Marti.* En Medina interpreta aqueix nom així: «*Beni-jedríja: Fills de la (dona) nadiua de Benijder* (regió del Marroc).

116. PALUMBER. «Rah. Palumber». Enderdellant lo nom *Palomera,* § 6, ja vérem que *Palumber* vé de < *palumbair* < *palumbari* < *palumbarium.* An el Mapa de Mallorca del Cardenal Despuig entre Biniatria i la *Cova de St. Martí* hi ha una possessió anomenada *Columbar,* derivació de *Columbariu,* que se veu que sustituí l'antich *Palumber.*

117. LLUBÍ. «Rah. Aben-*Lubí*». Nom compost de *Aben-* (fills de) i *Lubí*, que no té res d'aràbich mes que el camvi de *p* a *b: Lupus* > *lupinus* > *Llubí*, camvi que també ès una lley de la nostra llengua, que *sonorisa* la *–p-* intervocàlica. Se veu que's tracta d'una família muzaràbiga *mahometizada*.

118. VILA-RARA. «Alq. Villarara» du el codi Quadrado, mentre que el codi Bofarull du: «Billarara». Els dos codis conserven la doble *ll* del llatí i el codi Bofarull fa *B-* la *V-* inicial, confusió que s'esplica perfectament si l'escrivà feya *fricativa* la *b*, que ès un matís entre mitx de *v* i *b.*

119. GUINYENT. «Alq. Geien o Ginien mayor» du lo codi Quadrado, i lo codi Bofarull: «Alcheria Gemen mayor». *Ginien*, segons l'interpretació que el Prof. Gayangos donà an En Quadrado, vol dir *hortets, jardinets.* Els mallorquins posteriors a la reconquista no traduirien aquest nom, sino que en feren *Guinyent* i serví per designar la població que s'anomenà així fins que prengué el nom d'*Alcúdia* que encara conserva i que no ès regular [184] que el deix per cap altre. —La forma «Gemen» del codi Bofarull En Medina l'interpreta així: «*zèmán:* temps, any».

120. CAPSAL. «Rah. Al-capzal». Mot compost de l'article *Al-* i del derivat de *caput* > *capitium* > **capitiale* > *capsal*: cosa per posar el cap, en geure. Ja férem avinent que entre els escrives mitgevals la *z* i la *s* se confonien.

121. CAPELLES. «Alq. Capelles Aben-Ayeir» du el codi Quadrado, i el codi Bofarull: «Alcheria Capelles Abenayeir». *Capelles* ès lo plural de *Capella*, mot completament llatí. L'altre element, aràbich broix, En Medida

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'interpreta així: "*Aben-Ažijár*: del fill del calciner, el qui cuyda lo forn de calç". Aquest nom indica que en tal alqueria hi hauria varies *capelles* que donaven nom an aquell tros de terra.

122. CAPELLOS, «Alq. Capellos Azolemi» du lo codi Quadrado i lo codi Bofarull posa lo mateix. No ès gens duptós que *Capellos* no té res d'aràbich; la *p,* sò que manca a l'alarb, ho comprova. Però ¿qué ès *Capellos?* Així com surt tal nom dins lo *Repart. de Mall.* ès l'acusatiu plural dels mots llatins *capellus* (capell) i *capĭllus* (cabell) mots que resultaren ortograficament idèntichs dins el llatí vulgar per lo canvi de *ĭ* en *e*. Aquest *Capellos* ¿que vé de *capellus* o de *capillus*? ¿ès un adgectiu d'aqueys dos noms? No hi ha llivell per aclarirho. Resultat: que tant poria esser que fos *capellos*, plural de *capellus* o de *capillus*, segons el sistema de desinències que reynava dins el mallorquí abans de la Reconquista quant feren *Muro, Campos i Entre-campos),* o bé que fos un adgectiu: *capellós* (cosa del *capell* o de *cabells,* abans de que la *p* de *capillus* se *sonorisàs*). En quant a l'altre element «Azolemi» manifestament aràbich, En Medina interpreta així: «As-salími: el pacífich».

123. FAT. «Rah. Abn-al-Fat» du el codi Quadrado, i el codi Bofarull diu: «Alcheria Abnalfat». Lo mot *fat* ès completament llatí, de *fatum*: destí, sort de quiscú ficsada desde l'eternidat, segons creencia del gentils. Així el sentit d'aqueix nom seria: «Rafal del fill del fat». En Medina l'interpreta: «*Aben-Alfas*^{t}*ḥ*: nom propi de persona, que vol dir: Fill de l'obrir les portes del cel; fill del prosperar». Així aqueix *Fat* seria *bon-fat, bona-sort. Fat* existeix dins la nostra llengua. En les Rondayes la [185] formula de conjuració ès: «Per *fat* i *fat* que la mia mare m'ha comanat i un punt mes, ¡què's fassa... tal cosa»! An aquest rafal correspòn sens dupte la possessió anomenada avuy *Bini-Fat* (Fills del Fat, fills de la sort, sortats) entre Sencelles i Sineu, dins lo terme de Costitx.

124. CULUNIA (COLONYA). «Rah. Culunia Axarquia». Els còdis Quadrado i Bofarull posen lo mateix. «Culunia» ès evidentment lo mot llatí *Colonia*, que en boca dels alarbs era *Culunia* per llur vocalisme

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

especial, que enfosqueix la *o* fins a ferla sonar *u*. El poble mallorquí de aquest *Colonia* feu *Colonya* [kolǫɲə], com diuen a Pollença. «Axarquia» vol dir: de llevant: «Colonya de llevant». A continuació posa el *Repart.* «Culunia Algarbia: Colonya de ponent».

125. JUDI. «Rah. Judí» posa el codi Quadrado, ara el codi Bofarull posa «Rah. Jucli» En Medina creu que aquest «Jucli» cal lletgirlo «Judí», i que tal forma no ès aràbiga, puys *jueu* en aràbich ès *jahúdí*. *Judi* ès una forma romànica, derivada de *judaeus,* a on lo diptonch *-ae-,* que sonava –*aj-* en llatí, se monoptongà reduintse a *-e-*, la qual se tancà tant dins Espanya que sonà *-i-*; en castellà la *-u* final s'obrí sonant *-o-,* i tenguérem *judio*, En la nostra llengua, al menys a Mallorca, se perdé dita *-u,* i resultà *Judí.* Aquesta forma se ficsà an el nom d'aquest rafal, situat entre Sanselles, Sineu i Lloret de Vista Alegre, ab lo nom de *Es-pou Judí*. An el Mapa de Mallorca del Cardenal Despuig figura com un redol de cases i el torrent que en passa devora cap a Costitx, en dit Mapa se diu també *Judí*. Aquesta forma se ficsà an el nom d'aquest rafal, situat entre Sencelles, Sineu, Lloret de Vista Alegre, ab el nom de *Es-pou Judí*. An el Mapa de Mallorca del Cardenal Despuig figura com un redol de cases i el torrent que en passa devora cap a Costitx, en diu Mapa se diu també *Judí*. Aquesta forma devia esser esclusiva de Mallorca muzaràbiga, i després de la Reconquista s'hi estendria la forma catalana: *jueu* [dʒuɛ́w] < *judeu* < *judaeus*. La *-d-* intervocàlica se pert sovint en les llengues romàniques; se perdé en català i se monoptongà lo diptonch *-ae-* [*aj*] reduintse a *-e-,* que formà diptonch ab la *-u* subsegüent, i així tenguérem: *jueu.* La forma *Judí* subsistí just an aqueix nom-de-lloch i an el nom d'una alqueria del mateix terme de Sineu, com veurem mes envant.

126. CASTELL. «Alq. Castel». Es purament llatí, de *Castellum*. Seria tal alqueria un tros de terra a on s'alsa el «*Castell del Rey*».

127. PETRUZELLA «Rah. *Petruzella*». Així l'anomenen els còdis Quadrado i Bofarull. Evidentment ès la [186] forma primitiva de l'actual *Pedruixella*, abans que l'influència aràbiga canviàs la *z* en *x*. Veyau el §

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

105 a on estudiam la forma arabisada *Peturxella*. Se veu que n'hi havia unes quantes de *Pedruixelles.*

128. CANALUX. «Rah. Canalux». Així l'anomenen els codis Quadrado i Bofarull. Té tot l'aspecte d'esser un intensiu de *Canalis* > *canal* > *canal-uix*. Ens fa l'efecte de que se tracta d'un sufixe *-uix* de nerència llatina, que cap autor romanista en parla per falta de monuments i per no haver escorcollats així com cal els pochs que ens queden dels primers sigles de la llengua. Els *Repartiments de Mallorca* i *de València* i la toponimia d'aquestes regions quelque clarícia ens ofereixen demunt això. Mes enllà del port de Pollença cap a mestral hi ha *Aubercuix* que no figura an el *Repartiment*. An el meu entendre ès *Alberch* (casal), que a Mallorca se pronuncia *auberch* (a Ariany hi ha de temps antich S*'Auberch).* Ara bé, afegintli el sufixe *-uix*, tenim aquell nom de possessió de devora el Port de Pollença: *Aubercuix.* La toponimia mallorquina ens ofereix *Fornalutx* < *fornal* < *forn* < *furnus)* i *Es Bech de Ferrutx,* puig agullonat d'Artà devers *Sa Colònia de St. Pere. Ferrutx* té tot l'aspecte d'un intensiu de *ferro (ferre+utx* > *ferrutx).* No cal oblidar que la grafia dels sons prepalatals *(fricatius* i *africats),* sobre tot si son finals, com a sons nous dins l'idioma, tardà molts de sigles a ficsarse, puys encara no porem dir que estiga ficsat de tot. No ès per això gens estrany que la grafia de tals sons siga deficient dins el *Repartiment de Mallorca* i dins els altres monuments contemporanis i que's confonguen els sufixes *–uix* i *–uig* [*uʃ, -utʃ*]. —En el *Repart.* dins el terme de Pollença figura «Alq. Biuchus» i En Quadrado diu que «algunos la reducen a Albercuix». Ja ès tenir ganes de... reduir. Tal reducció no té gens de verosimilitut.

129. CASTELLAN. «Rah. Al-Castellan». Els codis Quadrado i Bofarull posen lo mateix. *Al-* es l'article aràbich; *Castellan* ès la forma primitiva derivada de *Castellanus*: governador del *Castell*. Mes envant la *-n* final se va perdre i se feu *Castellà*.

130. BÓQUER. «Alq. Buchar». El codis Quadrado i Bofarull posen aquest nom lo mateix. En Medina l'interpreta així: «*Búbḳər:* nom de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

persona, *Bú-bḳer:* amo de les vaques». Avuy aqueixa alqueria o possessió se diu *Bókə*. [187]

131. SILLER (SILLA). «Alq. *Xilur*». Els codis Quadrado i Bofarull posen aqueix nom igual. Avuy tal alqueria ès una possessió que se diu *Silla*, segons el Mapa de Mallorca del Cardenal Despuig. En Medina l'interpreta així: «*Sijár*: el qui fa vetes o trenes de seda, cotó, palla, etc.» Devora València, anant cap a Sueca hi ha la vila de *Silla* a on fiu nit una vegada i hi trobi xinxes a balquena.

132. SANTUERI. «Alq. Santueri». Els dos codis Quadrado i Bofarull posan lo mateix. Veyau lo que diguérem de tal nom baix del § 7.

133. SANT-VINCENT. «Alq. *Sant Vincent*». Els codis Quadrado i Bofarull el posen lo mateix. Es la forma directament derivada del llatí *Sanctum Vincentium* < *Sant-Vincent*, avuy *St. Vicens*, el màrtir de València, del sigle IV, venerat a Mallorca abans de la dominació islamita.

134. MASTAGARRA (MASTAGUERA). «Alq. Mastagarra Arraxa». Els codis Quadrado i Bofarull posen aqueix nom lo mateix. En Medina ho interpreta així: «*Mussᵗaġira Arràša:* (alqueria) minvada-la-brusquina». En Ramón Martí, *Vocabulista in arabigo*, p. 106, tradueix: *(A-) ráša: sítula* (mesura de líquids, especie de gerra, d'on ve lo *silló* [canti] del català occidental), *gazela* (casta de cavall dels alarbs, molt corredor). Avuy en lloch de «Mestagarra» aqueixa alqueria se diu «Mastaguera» i està entre *el Puig* de Pollensa i la mar.

135. LAURARICX. «Alq. *Lauraricx*». Els codis Quadrado i Bofarull posen aqueix nom així. Segons En Medina no té res d'aràbich; ès un derivat de *Laurus* > *llor* > *llorer. Llorer* no surt inmediatament de *Laurus*, sino d'un derivat d'ell: **Laurariu.* A **Laurari(u)* s'uní lo sufixe *-icius* (Grandgent, *Intr. to Vulg. Latin,* § 37, 39) i tenguérem: **laurarīcium*, que en la nostra llengua donà *lauraricx*, segons se veu an aquest passatge del *Repartiment*. I ¿quin valor té aquí l'aplech *–cx*? Lo Prof. Appel (*Chrest*. p. IX) fa avinent que dins l'ortografia occitana *c* + *s* = *x*, que també s'escrivia *-cx*, i posa com exemples *fọx* (fochs), *rix* (richs),

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amix (amichs), *amicx* (amichs). Segons això, *Lauraricx* sonaria *Laurarichs* [*lawlariks*]. Però, segons lo mateix Professor (ibid. p. XI) si lo sufixe -*īciam* dona -*issa*, forma femenina, hi ha de correspondre un sufixe -*itz*, i en posa aqueys exemples: [188] *treslissa-treslitz, -faitissa-faititz, fraitissa-fraititz.* Aquest sufixe -*itz* ès evident que surt de -*īcĭus.* Ara bé, segons lo mateix Professor (ibid. p. IX) lo sò africat, escrit -*g, -ch (ch* del castellà), sovint s'escrivia -*tz.* Això fa que poguem creure que *Lauraricx* sonàs *Laularitx,* com *Felanitx, Castellitx, Costitx, Mortitx*. La forma *Lauraritx* ha d'esser antiquíssima, anterior a la forma *llorer*, de quant encara lo diptonch -*ua*- (*l*AU*ru)* no s'era monoptongat reduintse a (*llor* > *llorer*). I ¿què significaria *Lauraricx*? Provablement *bosch de llorers, terra sembrada de llorers.*

136. ALLANARIA, *Allamaria.* La primera forma ès del codi Quadrado i la segona ès del codi Bofarull. Es lo nom d'un rafal. En Medina interpreta aqueixs dos noms així: «*Allanaria: Al-Na'úra:* la sínia (l'enginy o màquina de treure aygua), cast. *noria*. —*Allamaria: Al·la-Marjám:* la senyora Maria.–*Al-'amarija*: Les nosses». Quin ès lo vertader nom de tal rafal? Ens inclinam a creure que ès el del codi Quadrado. A Mallorca hi ha diferents possessions que se diuen: *Sa-Sínia*.

137. ALMADRABA. «Rah. *Almadraba».* Lo codi Quadrado i lo codi Bofarull posen aqueix nom lo mateix. Baix del § 86 verem que *Almadrava* volia dir *pesquera, lloch a on pesquen*; però també vol dir *teulera, fabrica de teules, ratjoleria, fabrica de ratjoles* (Eguilaz, *Glos.* 207).

138. MANZANNA. «Alq. Almanzanna». Els codis Quadrado i Bofarull posen lo mateix aqueix nom. No és aràbich, sino romànich. Lo Prof. Meyer Lübke, REW. 5427, el fa venir de *Mattianum*, St. Isidor, *Etym*. Lib. XVII, VII, 3, diu: «Mala *Matiana* a loco vocata unde prius advectae sunt». Forcillini, Lex. Tot. Lat. IV, 65, recorda que Suetoni i Columela i Plini digueren que "*mala Matiana* dicta sunt a quodam *Matio»*. Del plural *Matiana* se feu *Massana*, com de *Martíanus* i *Lucíanus* se feren *Marsà* i *Llussà*, i mes envant s'hi aficà una –*n*- devant –*tĭ*- i resultà *manzana* en castellà (sigle XI, Simonet, *Glos*. 343) i dins el nostre *Repartiment*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquesta alqueria segurament ès la possessió que ha nom *Massana* entre Campanet i Pollença, segons lo Mapa del Cardenal Despuig. Se veu que aquella *-n-* que hi sobrevengué, ab el temps la tornà perdre quedant a Mallorca *Massana* i *Massanella* i a Catalunya *Massana*, llogaret de Ribes, i [189] *Massanes,* municipi entre Girona i Santa Coloma de Farners. La doble *nn* posttònica que lo *Repartiment* li afica, consideram que ès cosa de l'escriva.

139. ALFONOGELLA (ALFONEGUELLA). «Rah. Alfonogella» posa lo codi Quadrado, ara el codi Bofarull posa: «Rah. Alfonegella». En Medina ho interpreta així «*Raḥál-Alfu-naž̌l*: Rafal dels mil fills». No trobam acceptable tal interpretació, i creym que *Alfonegella* ès un diminutiu d'un mot llatí entremesclat d'aràbich: *Alfondech, Alfondeca*, que Du Cange, Niort, I, 176, defineix així: *Taberna Mercatoria, publicum granarium. Alfondechs* figura dins el diploma que el Comte Ramon Berenguer IV otorgà an els sarrains de Tortosa l'any 1148; *Alfondeca* figura dins els Pactes del rey N'Alfons I *el Batallador* ab el sarrains de Tudela (any 1115), i *Alfondega* surt dins lo cap. CXXIII de *La Gran Conqu. de Ultramar. Alfondech* ès derivat de *Fundicus*, que els sarrains hi afegiren l'article llur *Al-*, i *fundicus* surt del llatí *funda*. Du Cange, Niort, III, 626 posa; *Funda*: «Bursa, crumena» (serró que duyen a la cinta). «Proprie vero *Fundam* appellarunt recentiores locum publicum, in quem conveniunt Mercatores de rebus suis et commerciis invicem acturi, quod in eo deponatur communis eorum thesaurus... atque adeo merces ipsae. Ejusmodi sunt *Bursae* Antuerpienses, Amstelodomensis et similes». De *Funda* se forma *Fundicus*, del mateix significat, d'on els italians feren *Fundaco*. Dom. *de Breves* in Itinerario Turcico pàg. 34: *Les Fondics sont magazins, où se serrent les marchandises, qui sont apportées des Indes... les marchandes y logent aussi*». Michael de Molino in Repertorio Foror. Aragon. in verbo *Feria: Sicut apud christiano dicitur el Mercado et apud Sarracenos el Alfondiga».* De tots aqueys elements els sarrains formaren *Al-fondoḳ*, d'on sortí *Alfondech, Alfondeca* i *Alfondega.* Prengueren per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conte llur els nostres muzaràbichs tals formes aplicanthi la lley de la pèrdua de la *-d-* derrera *–n-* dins paraula *(-nd- > n)* i fentne un diminutiu per via del sufixe *-ellus, ella, ellum*, resultà: *funda > fundicum > Alfondoḳ > Alfondech > Alfondega > Alfoneguella* (escrit: *Alfonegella)*. No coneixem altre monument mes que el *Repart. de Mall.* que consti la forma *Alfoneguella* (escrit: *Alfonegella)*. De la lley *–nd- > -n-* sovintetgen els casos: *ma*N*D*a*re > ma*N*ar, u*N*D*a > o*N*a,* [190] *fundame*N*tum > fo*N*ament, *affu*N*dare* (Meyer-Lübke, REW, 269) > *afo*N*ar.*

e.

Alqueries i rafals repartits dins lo terme de Sineu

140. AL-HOFFRA ALIAUFFIA. Així posa aqueix nom lo codi Quadrado. El codi Bofarull posa sols: «Al-Offra». En Medina l'interpreta així: «*Al-ḥofra-Al-'afja:* Escavació-fossa-del foch». A Sóller hi ha cap a Lluc el *Puig de L'Ofra.*

141. BENNÀSSAR. «Alq. Ben-Nazar» du el codi Quadrado, i «Alcharia Bennazar» lo codi Bofarull. En Medina interpreta així: *Ben-Náṣar*: Fill del beneidor».

142. NÀBIL (NÓBIL). «Rah. Nabil». Els codis Quadrado i Bofarull posen aqueix nom igual. En fa l'efecte de que tal forma ès derivada del llatí *nŏbĭlem*, i que tal derivació fou primerenca de tot, antes de que la *-i-* posttònica se perdés, fentse de *nŏbĭlem > noble*, pronunciant-se la tònica *ŏ* (breu) tan uberta, com actualment a Felanitx i a Llucmajor, que fa l'efecte de *–a-*, i per això l'escriva del *Repart. de Mall.* escriguè *Nabil* per *Nobil* [*nábil*]. La α mallorquina ès tan uberta, especialment an els dos pobles anomenats i a alguns altres, que a les orelles des estrangers sona casi o sensa casi com *a*. ¿Existeix cap monument a on aparega cap procès llingüístich com el que ens mostra lo *Repart. de Mall.* en la forma «Nábil»? No'n conexem cap. —¿No té res d'aràbich aquesta? En Medina troba: *a*) an el *Dict. Français-Arabe* par la P. J.-B. Belot, S. J. —4a ed.-T. II, 908,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que *Nábil* en aràbich vol dir *distingit, excel·lent*; *b*) i an el *Vocabulista in arabigo* d'En R. Martí, p. 202, troba que en aràbich del sigle XIII *Nabil* volia dir *Nobilis* (noble). En R. Martí segons Buchberger, *Kirchliches Handlexikon,* II, col. 1659, de l'Ordre de Predicadors, nasqué a Subirachs (Catalunya) devers l'any 1230 i morí a Barcelona devers lo juliol de 1286.

143. MENAIROLA. «Rah. Menairola» du el codi Quadrado. «Rah. Meneyrola» du el codi Bofarull. En Medina diu que tal nom no té res d'aràbich. An el meu entendre ès romànich, derivat de *Minaria,* que, segons Du Cange, Niort, V, 391, significa: *fodina* (mina), franc. [191] *Minière*, cat. *Menera* (mina, mena). Devers Prats de Molló (Vallespir) hi ha la vila «La Menera». An el mateix Vallespir hi ha «Meners de les Indies»: mines de ferro de Batera, esplotades ja en temps des Romans (Labèrnia-Salvat, *Dicc. de la Lleng. Cat.,* II, 235). De *minaria*, passant la *i* post-tònica adevant la *-r-* i tornant *e* la *i* de la primera sílaba, canvis freqüentíssims en el primer periode de la nostra llengua, se feu *Menayra,* d'on, per via del sufixe *-olus, -ola, -olum* (Diez, *Gramm. Der. Rom. Spr.* II, 295), se feu lo di(s)minutiu *Menayrola*, que surt dins lo nostre *Repartiment* en lo nom d'aquest rafal, nom que no ès cap corrupció de *Ben-Airola*, com cregué el nostre Quadrado, sino una forma ben correcta i llegítima. Segons En Quadrado, correspòn a *Menairola* una possessió que hi ha entre Sineu i Maria que se diu avuy *Banderola*.

144. BORCX. «Rah. Borcx Axabee». Lo codi Quadrado i lo codi Bofarull posen aqueix nom igual. Es lo mateix nom que estudiarem baix del § 102: *Alborge.* En Medina l'interpreta així: «*Bórž-A-šabihi:* Torre del semblant; —*Bórž-A-šabiḥi:* Torre del semblant de cos; — *Bórž-A-ṣabiḥi*: Torre del bell, del garrit». La forma *Axabee* que el *Repart*. ens dona ¿an-e quina d'aquestes tres correspòn? Ab l'original aràbich se sabria; ab la copia que els dos codis consultats ens donen, ès malet de fer.

145. XERRA: «Alq. Xerra» du el codi Quadrado, i el codi Bofarull: «Alcheria Exerra». En Medina l'interpreta així: «šǽrra, e- šǽrra: la lluyta, el combat». Tenint en conte lo que tantes de voltes hem dit, que els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aràbichs el sò alveolar fricatiu sord (*s*) el feyen prepalatal (*x*), el nom d'aqueixa alqueria no seria aràbich, sino romànich: *La Serra*.

146. AXERRAT, XULLA. «Rah. Axerrat Xulla». Du el codi Quadrado i el codi Bofarull «Rah. Axerrut Xulla». La desinència *-ut* del codi Bofarull en lloch de la *-at* del codi Quadrado no té cap importància p'En Medina; prové de la gran movilidat de les vocals aràbigues, que muden de grau i de matís i se confonen una ab l'altra. En Medina interpreta aqueys noms així: «*A-šarrát-šwíjja:* El Corder (fedor de cordes) –carn rostida». En Quadrado en camvi, prenintho del Prof. Gayangos, tradueix *Axerrat* per *serra*. Per mi ès evident que aquí ens trobam a un altre cas de *s* feta *x* per influència sarraina i que [192] aqueix nom ès ronegament: «*El serrat d'En Xulla* o *Xuya*». *Xuya* o *Xulla* ve dels derivats de *sus, suis* (porch): *sucŭlus, -a, -um, -suillus, -a, -um* (porquim, cosa de porch) que du Forcellini (Lex. Tot. Latinit. V, 784). De *sucwla* se feu *sucla* i *sucla* tornà *sulla, suya* perque *-cl-* ès un sò palatal, i llavò la influència sarraina convertí la *s* ab *x*, i tenguérem *Xulla* i *Xuya.* A Catalunya i València se mantengué *Xulla*; a Mallorca i les illes veines acabà per esser *Xuya*.

147. CASTELLÓ. «Alq. *Castello*». Lo codi Bofarull no du aqueixa alqueria. Aqueix nom no té res d'aràbich, sino que ès llatí, de *castellum*. Dins lo *Repart.* surt diferents vegades lo nom de *Castel.* No ès provable que hi hagués la forma *Castello*, segons el sistema desinencial que hi havia respecte de certs temes, com ho demostren els noms de *Muro, Campos, Entre-Campos, Sanxo*, sinó que se tracta d'un diminutiu de *Castell*, fet per via del sufixe *-onem* (Grangent, *Intr. to Vulg. Lat.* § 37): *Castellu + onem > Castelló.*

148. CORBEYRA. «Alq. Corbeyra». El codi Bofarull diu que ès un rafal i no una alqueria. El Medina l'interpreta així: «*kurbíja*: ceremonia; — ḳ*urbijja*: de prop, devora». Aquest nom té tot l'aspecte de romànich i que vé de *corvus*. Lo Prof. Balari (*Orig. Hist. de Cat.* 87, 261) retreu molts de documents mitgevals de Catalunya a on figura lo mot *Corbaria* per designar *cosa de corbs,* lloch que hi habiten corbs. Consider que tal mot ès la rel de *Corbeyra* i *Corbera* p'el procés conegut i tantes de voltes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

recordat: *Corbaria* > *Cabayra* > *Corbeyra* > *Corbera.* El nostre *Repart.* acusa el moment *Corbeyra* entre mitx de *Corbayra* i *Corbera.* Correspòn an aqueixa alqueria la possessió anomenada avuy *Corbera*, devers Costitx (Mallorca).

149. CADREL (Cadrell, quadrell). «Rah. Beni-Cadrel» du lo codi Quadrado i lo codi Bofarull: «Rah. Abe-nucadrel». En Medina proposa aqueixa interpretació: «*Raḥal Beni-ḳaddærin*: Rafal dels fills dels ollers. — *Raḥal-Ebnu-ḳaddár:* Rafal del fill de l'Oller». Tal interpretació no la creym acceptable, puys *Cadrel* consideram que no ès aràbich, sino romànich, un derivat del llatí *quadrum*, d'on per via del sufixe *-ellus, -ella, -ellum* se feu: *quadru* + *ellum* > *quadrel* > *quadrell* > *cadrell*. La nostra llengua seguí devegades la lley del [193] francès, que de *qua-* feu *ca-* menjantse la *-u-* (v. gr. *Quator* > *katrə, quadratus* > *carré)*. Lo Prof. Meyer-Lübke, REW, § 692, posa que dins els dialectes emilianench i friulench hi ha *quadrel* (ratjola, maó), que dins l'italià ès *quadrello*, dins la llengua d'oc o occitànich ès *cairel* i dins el castellà *cuadrillo*. I lo *Repart. de Mall.* ens demostra que els nostres muzarábichs feren *cadrell*, molt abans de que se desplegàs dins la nostra llengua el procès que hi constata Zauner (*Rom. Sprachw.* I, § 54, n. 5) que de *-tr-, -dr-* feya ^{i}r>*r* (v. gr. *Petra* > *peyra* > *pedra; patre* > *payre* > *pare; quadru* > *cayre, quadrellu* > *cayrell).* No coneixem altre monument que constati la forma *cadrell* en lloch de *cayrell*. —Se veu que ab *Beni-Cadrell* tenim una família muzaràbiga *mahometizada* o *renegada.*

150. CASTEL. «Alq. Cut-al-Castel». El codi Bofarull no du tal alqueria. Dels tres elements d'aquest nom els dos primers son aràbichs, l'altre ès llatí de ple. En Medina l'interpreta així: «*χus*^{t}*-al...*: Germans del... (Castell). Es un altre cas del sò velar-fricatiu-sort, que, no tenint la nostra llengua cap lletra per representarlo perque no hi existeix tal sò, pronunciaren, com els llatins, que tampoch no el tenien, el sò mes aprop, que era el velar occlusiu sord (*k*), i deyen i escrivien *Cut.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

151. MONTI o MAURICI. Lo codi Quadrado posa aqueix nom de manera que no saben si diu *Monti* o *Maurici* i En Quadrado ho comenta dient: «nombre de origen español, bien se refiera a *monte* bien a *Manrique*». El codi Bofarull just posa: «Alcheria Maurici». En Medina per la seua part interpreta: *Marnisí*: natural de Marnisa (càbila important del Marroch). Tornam tenir aquí una metàtesi de la *-r-*, que de devant la *-n-* passà a derrera. I que aquest nom ès *Marnisi* i no *Maurici* me indueix a creurehu el fet de que an el Marroch hi haja la part càbila de *Marnissa* i an el terme de Santa Margalida, part de l'antich terme de Sineu, hi ha una possessió que se diu *Vernissa*. La *m-* de M*arnissa* se barata ab l'altra *billabial b* i aquesta passa a *-v-*, canvi naturalíssim dins la nostra llengua, i ja tenguérem *Marnissa* convertit en *Vernissa.*

152. OLIVER. «Alq. *Oliver* o *Oliber*» diu lo codi Quadrado, i el codi Bofarull «Alcheria Aliber». En Medina ho interpreta per *Ali-bej*: nom propi de persona. Jo no hi [194] crech ab tal interpretació i consider que això ès un nom ronegament romànich, derivat de *Oliva*, nom de persona (v. gr. lo Bisbe Oliva de Vic) > *Olivari* > *Olivair* > *Oliver*.

153. LOCLOPAN (¿LOCOPLATI?). «Rah. Loclopan o Locoplati» du lo codi Quadrado; ara lo codi Bofarull: «Rah. Lacoplati». En Medina proposa aqueixa interpretació: *Raḥál-ja-ḳiblás*^{t}*i*: Rafal del lloch de la mesquita cap a on miren els musulmans en resar». No podem acceptar tal interpretació. La presencia del sò *-p-* dins aqueix mot, ens diu a les clares que no ès cap mot aràbich, sino romànich, derivat provablement de *locus planus* > *lloch-pla* o de *Lacus plati* (llachs plans). *Platus, -a, -um* per *planus, -a, -um* ho registra Du Cange, Niort, VI, 361. La posició de *-l-* entre la *c* i la *o* en lloch d'estar entre *p* i *a* de *Locoplan* pot esser una pura metàtesi.

154. SANX. «Rah. Aben-Sanx-Alpaizari» duen els dos codis Quadrado i Bofarull. En Medina interpreta aixi: «*Raḥal-Aben-Sanx-Al-bajʃári:* Rafal del fill d'En Sanx el Soper o venedor de sopa de faves mòltes, lo que avuy diuen *puré*». Es curiosa la forma *Sanx (Sans, Sanxo)*, existent entre els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

muzaràbichs i mahometans, procedents de nissaga cristiana, com lo propietari d'aquest rafal.

155. CARRUCX. «Rah. Carrucx Arraya Alhagari» du el codi Quadrado mestres el codi Bofarull posa: «Rah. Carrucx Arraya Azagati». En Quadrado fa constar que aquest rafal subsisteix ab lo nom de *Carrutxa*, que efectivament figura an el Mapa del Cardenal Despuig, entre Sant Joan i Lloret de Vista Alegre. En Medina interpreta tal nom així: *«ḳarias^{t}-A-æaja-As^{t}aġári:* alqueria de pasturatges del tagari».

156. ALMUDAYNA: una alqueria que el codi Quadrado anomena així, mentres que el codi Bofarull li diu: «Bari Almudeina». En Quadrado, fundat en l'interpretació del Prof. Gayangos diu que *almudayna* vol dir *Ciutadella*, diminutiu de *Medina*: ciutat. Ara en Medina l'interpreta aixi dessà: *Bǽrri Al-mədǽjna:* terres de la ciutadella. Evidentment correspòn an aqueixa alqueria la possessió que an el Mapa de Mallorca del Cardenal Despuig apareix ab lo nom de «Mudayna» entre Lloret de Vista Alegre, Sant Joan de Sineu i Montuïri; ès lo nom aràbich sensa l'article *Al.*

157. AXAT. «Rah. Axat». Els codis Quadrado i [195] Bofarull posen aqueix nom lo mateix. En Medina l'interpreta així: *Raḥal A-šaṭṭ*: rafal de la vorera. En Quadrado fa constar que tal rafal ha subsistit ab lo mateix nom. *Rafal Aixat* (ran del pujol de la *Mare de Deu de la Consolació,* prop de Sant Joan de Sineu).

158. BENI-TAREF. «Rah. Beni-Taref» du lo codi Quadrado, ara el codi Bofarull: «Rahal Abenitarif». En Medina ho interpreta així: *«Raḥal Beni-ṭarif*: *Rafal-dels-fills-de-Tarif* o *de Tarifa* o *de les voreres* o *de bossins*. Correspòn segurament an aqueix rafal la possessió anomenada avuy Bini-Taref entre Sencelles i Sineu.

159. ADOREL, ADORELA. «Alq. Addurel», «Alq. Adorela» du el codi Quadrado; ara el codi Bofarull posa: «Rah. Addureil», «Rah. Adorella». Creu En Quadrado que «Addurel» pot esser contracció de *Addar* (casa) i «Adorela» ès lo mateix que «Addurel». Ab això segón estam conformes; ab lo primer no gayre. En Medina interpreta aqueys noms així: «Addureil:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ad-durijin: els minyons, els joves; els planetes. —Adorella: *A-durrijja*: la desxendència». El nostre sentit ès que no hi ha res d'això , sinó que «adorell i adorella» no son mes que dues formes romàniques que l'influència sarraina els aficà l'article aràbich *al-*, que, per assimilació a la *d-* del mot *dorell, dorella*, tornà *-d-* (Ad-durell) i se reduí a *a-* (Adorella). ¿I què volen dir *dorell, dorella*? Tenim els llinatges: *Dorell* a Terrassa i a Barcelona, *Daurella* a Manresa, *Daurell* a Albesa de Lleida i a Manresa. Du Cange, Niort, III, 12, du lo mot «*Daurerius*, f. pro *Danrerius, Danratarum* seu quarumvis mercium venditor. Stat. Astae coll. 17, cap. 61, pàg. 61, r.º Marzarii et Daureii pro quolibet malo pondere seu mala mensura, per eos facto vel facta, in rebus et mercibus, quas vendent vel ement, solvant pro poena libras duas Astenses». I fa avinent Du Cange, ibid. p. 8, que *Danrata* ès «merces quaevis», franc. *denrées*, i que *Danrée* ès «Modus agri» o unidat longitudinal per canar les terres. De manera que de *Daurerius* se feu *Daurer* i per la tramudansa de la *-r-* en *l* (primer alveolar, desprès palatal ʎ), resultà *Daurell*; i, per la monoptongació de *-au-* en *-o-*, se feu *Dorell.* Essent *Daurerius* un nom d'ofici, així com l'home que fa tal ofici ès *Dorell* o *Daurell*, així la seua dona ès *Dorella* o *Daurella.* La *-u-* que abdós codis posen (*Add*U*rel, Add*U*reil)* no ès mes que l'oscuriment de la *-o- (< -au-)* [196] àtona, lley general de gran part del territori de la nostra llengua. La *-l* del codi Quadrado evidentment ès palatal *(ʎ);* ho demostren els aplechs *–il* i *-ll-* del codi Bofarull: *Addure*IL i *Adore*LL*a.*

160. BILELLA. «Rah. Bilella» posa el codi Quadrado i «Rah. Billella» el codi Bofarull. Aquí se tracta de *Vilella*, diminutiu de *Vila.* El sò llabial *V* avuy la major part del territori de la nostra llengua pronuncien billabial fricatiu. Sols les Balears, el Reyalme de València fora la Capital i bona part del camp de Tarragona el pronuncien llabi-dental fricatiu sonor. L'escriva del *Repartiment* devia esser del territori que confonen la *v* ab *b*. Les grafies *Bilela* i *Billella* son una mostra del trampoleig que reynava en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'Edat Mitja en la representació del sò palatal lateral ʎ, o sia, *elle.* Veyau lo que dins el § 72 deym del valor morfològich i semàntich de *Vilella.*

161. ORTA. «Alq. Orta». Els dos codis, Quadrado i Bofarull el posen lo mateix. Aquest nom no té res d'aràbich; ès la forma llatina *horta*: «pro hortus» que diu Du Cange, Niort, V, 235, nom usat dins tot el territori de la llengua.

162. ADEFLA. «Rah. Adeffla Axarquia». Els codis Quadrado i Bofarull posen lo mateix. En Medina l'interpreta així: «*A-dæfli-əšarḳíja:* lloch de baladres de llevant». El *baladre* també se diu *Sanet*, cast. *adelfa, laurel-rosa.*

163. LUCET. «Honor-Abnelucet» posa el codi Quadrado, i «Hunor Abnelucet» el codi Bofarull. En Medina interpreta així: «*Abn-ləwsét*: el fill del centre». An el Vallespir la verga de llamp se diu *lluset*. ¿Seria cosa de que aquest *lucet* del nostre *Repart*. volgués dir *llamp, verga-de-llamp*? De mes verdes se'n maduren.

164. AMET. «Alq. Abu-Amet» posa el codi Quadrado; ara el codi Bofarull: «Rah. Abuhemet». En Medina interpreta: «*Abu-ḥaméd*: Pare de N'Amet». A Manacor hi ha diferents famílies que de sobre-nom son *D'Amet*. Fins hi ha la família noble *Dameto*, procedent de Nàpols o d'una altra regió italiana.

165. MENORQUÍ. «Rah. Al-menorquí». Els dos codis, Quadrado i Bofarull el posen lo mateix. Es el nadiu de Menorca ab l'article aràbich.

166. SANX SANXO. «Rah. Abenu-Baxar li Aben Sanx» posa el codi Quadrado i el Bofarull: «Rah. Abenijubexar [197] Labensax». En Medina ho interpreta així: «*Raḥál-æbnu-Bašár-æbnu-Sanx*: Rafal de Baixar fill de Sanx». An aquest nom tan llargarut tots els elements son aràbichs fora el derrer: *Sanx*, que ès romànich, segons vérem baix del § 154. També devia esser això una família muzaràbiga *mahometizada*, desxendent d'aqueix *Sanx*. —Mes avall hi ha: «Rah. Addelazis Aben-Sanxo».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

167. ALMANCHA (ALMANCA). «Alq. Almancha» posa el codi Quadrado; ara el codi Bofarull: «Alch. Almanca». An el terme de la Ciutat el codi Quadrado posa «Ginien Almancha» que endardellarem baix del § 55, i dins lo mateix terme retreu «Rah. Almancaza», mentres lo codi Bofarull an el mateix terme posa «Gonein Almancaza» i abans posa «Almoncaza». Evidentment «Almancaza» («Almoncaza») ès un aumentatiu de «Almanca». Ja sabeu que la *ch* en la nostra llengua té el valor de *k*; en la primera època de la llengua, no a Catalunya, sino en el Migdia de França, devegades equivalia a *tʃ, ʃ*. An el § 55 no ens ficsàrem en que el codi Quadrado posa «Almancaza». Això ens du a creure que pertoca lletgir *Al-manca* [*Al-manka*] i no *Al-manxa,* [*Al-manʃa*]. Ara be, ¿qué vol dir «Al-manca»? L'article *Al-* el posaren els sarrains; «Manca» ès un mot romànich que Du Cange, Niort, V, 206, 207 espinzella així: «*Manca*, pro *Marca* seu certo auri et argenti pondere»: una unidat de pes d'or o d'argent. Willelm. Malmesb. *lib. 2 de Gestis Angl. Ad omnes principales sedes librum hunc suo jussu conscriptum se velle transmittere, cum pugillare aureo in quo esset Manca auri.* Glossarius vetus Anglican. Circa tempora Edw. III exaratum. *Manca sjve mantam auri triginta denariorum* fuisse tradit». Lambard interpreta que *Manca, mancusa* i *marca* volen dir lo mateix: una moneda de 30 diners. Somnerus ho posa en dupte i creu que *Manca* i *mancusa* no era cap moneda, sino una unidat de pes d'or i d'argent. Du Cange s'inclina a creure lo mateix. Tres sentits mes retreu Du Cange de *Manca*: *a*) «Defectus, nostris *Manque*; italis *Mancanza*; *b*) «Naviculae piscatoriae genus». *c*) *Manca manus*: sinistra». ¿Quin d'aqueys quatre sentits té (*Al)-manca*? Es un poch mal de dir. P'el nostre cas ès igual que en tenga un que si'n té un altre. En Medina interpreta aquest nom així dessà: «Al-málka: la que s'agrega, la dominant». Tenint [198] una forma romànica com *manca*, no ès prudent apellar a l'aràbich *malca*.

168. MUNT-AGUT. «Rah. Muntagut Azagan» du el codi Quadrado; ara el codi Bofarull: «Rah. Montagut Azagari». En Medina interpreta així:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«*Mən-θ^{t}aġúr Asaġira:* Rafal de la ciutat litoral la petita». No ens sembla provable l'interpretació: *Mən-θ^{t}aġúr*, allà on *Mont-agut* ès un nom francament llatí: *monte-acutu*. Ara l'interpretació de *A-saġira* per: *La petita* ès de tota la nostra acceptació.

169. MELIÀ. «Alq. Malian». Els codis Quadrado i Bofarull posen lo mateix. En Medina interpreta així:«*Malján*: ple». La *-n* dels temes llatins se perd derrera la tònica: *humanu* > *human* > *humà; plenu* > *plen* > *ple; vinu* > *vin* > *vi*. Aplicant aqueixa lley an el nom *Maliàn*, se redueix a *Malià* o *Melià*. La *e* i la *a,* àtones, en aràbich i en català se confonen. A cinch kilometres de València hi ha una vila que se diu *Meliana*. A la Mauritania *cesariense* hi havia una població anomenada *Milianah* (Escolano, lib. VII, c. V, n.º 6). A Tunis hi ha un riu que se diu *Melián* o *Meliana* (Durán Martínez, *Topografia Médica de Meliana*, València, 1915, p. 10). A Mallorca se conserva lo llinatge *Melià.*

170. SOLANDA. «Alq. Solanda» du el codi Quadrado; ara el codi Bofarull posa: «Alch. Sulanda». En Medina diu que tal nom no ès aràbich. A cap dels diccionaris que tenim (llatins, francesos antichs i moderns, occitans antichs i moderns, castellans, catalans, italians, portuguesos) som estats capaços de trobar tal paraula. Du Cange, Niort, VII, 511, du: *Solanderius.* Stat. pro arte par. pannar. carcass. Renovata ann. 1466 in reg. 201. Chartoph. Reg. Ch. 121: *Item quod nullus parator non poterit... aliquod pondus sive pezum lanae fieri facere de majori pondere, quam trium librarum tantum modo pro tradendo Solanderiis*. Ubi omnino legendum videtur *Filanderiis.* Littré, *Dict. de la Lang. Franc.* IV, 1964 posa: *Solandre,* s. f. terme d'art vétér. crévasse au pli du jarré du cheval, d'où suinte une sainie fétide. —Etym. Origine inconnue. —*Solandre*, s. f. Genre de plantes malvacées». Aqueys mots, a pesar de llur consemblansa ab *Solanda* tal volta no tenen res que veure ab aqueix mot. *Solanda* ens fa l'efecte d'esser la forma primitiva de *solana*: assoleyador; cast. *solana*: «Sitio o paraje donde [199] el sol da de lleno ||. Corredor o pieza destinada en la casa para tomar el sol» (*Dicc. R. Acad. Esp.)*. ¿Com de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Solanda se feu *Solana*? Per la pèrdua de la *-d-* derrera la *-n-*, lley vigent dins la nostra llengua, com ho demostren els mots: *rodona* < *rotun*D*a, mona* < *mun*D*a, espona* < *spon*D*a, fona* < *fun*D*a.* La nostra toponímia conserva tals mots i sos derivats: devora Monòver hi ha lo redol de cases, anomenat *Solana*; a la Vall de Castell-bo (província de Lleida) hi ha lo poble de *Solanell*; devora Igualada hi ha la vila de *Solanelles*; devora Pinós (província d'Alacant) hi ha un redol de cases dit *Solaneta*. Ademés hi ha lo llinatge *Solanes*. —De manera que lo nom d'aqueixa alqueria ès antiquísim, de la primera època de la nostra llengua, quant se conserva la *-d-* de l'aplech *–nd-*. Fins avuy no coneixem cap monument mes que lo *Repart. de Mallorca* que constati la existència de la forma *Solanda*, antecessora de *Solana.* —Raynouard, Lex. Rom. V, 252, posa la forma: *Solan*: adj. solitaire: Pasturgar tant bestia | en aital terra *solana*». Marcabrus, L'autr'ier. Levy, Prov. Suppl. VII, 769 posa aquest altre sentit: *Solan* «nach Süden gelagenes Stück Land» (tros de terra girat an el sur): «Una bessana que est supra ecclesiam de Laurs et alia bassana que est el *solan* ultra ecclesiam de Laurs». Cart. Gimont, p. 166, Z, 19. —Mistral, *soulan*: pente exposée du midi, dans le Gers». Aqueixa «Alq. Solanda» conserva el seu nom i cau entre Sant Joan de Sineu i Montuïri, segons el Mapa de Mallorca del Cardenal Despuig. *Solanda* podria bellament venir d'una forma *solandus, -a, -um*, lo gerundi de *solor, -aris, -ari*. Tenim lo llinatge *Morlanes* i *Cala-Morlanda* entre el port de Manacor i Xillot. Per mi ès evident que hi ha lo mateix parentesch entre *Solanda* i *Solana* que entre *Morlanda* i *Morlana, Morlanes*.

171. SANDATOLA (SENDATOLA). «Rah. Sandatola» posa lo codi Quadrado, i lo codi Bofarull posa lo mateix. En Medina diu que tal nom no ès aràbich. Així com se presenta aquest nom, no l'hem sabut trobar a cap dels molts de diccionaris llatins i romànichs que tenim. Després de pensarhi molt, ens fa l'efecte de que ès un diminutiu de *sendatum* (drap de seda), fet per via del sufixe llatí *-olus, -ola, -olum: sendatu + olum > sendat + ol > sendatol >* femenisat: *sendatola*. Du Cange, Niort, VII, 414, posa: «*Sendatum,* Pannus sericus, nostris *cendal.* [200] Ordinat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Humberti II, Tom. 2, Hist. Dalph. pàg. 315, col. 2: *Corsetum sit fodratum de* SENDATO. Statuta Massil. Lib. 2, cap. 39: *Item de blisando* SENDATI *cum frezio*, II, sol. et IV den.». La forma *sendat* era molt usada en la primera època de la llengua, com se veu dins Raynouard, *Lex. Rom.* II, 375, dins Appel, *Prov. Chrest.* St. 3, v. 499; dins Bartsch-Koschwitz, *Chrest. Prov.* col. 266, retxa 21. *Sendatola* < *sendatol* se son formats com *ambatol* de *ambat, pinyol* de *pinya*, *sitjola* de *sitja, plajola* de *plaja, planiol* de *pla*. Tal volta no hi ha altre monument mes que el *Repart. de Mallorca* que duga la forma *sendatola*. Moltes sorpreses té preparades an els filòlechs aquest bo de *Repartiment*.

172. SANT-ESTEVE (Rafal): lo codi Quadrado i lo codi Bofarull posen aqueix nom igual. De manera que tal nom lo posaren els nostros muzaràbichs o els seus antepassats.

173. JUDI. «Alq. Judi». El codi Quadrado i el codi Bofarull posen aqueix nom igual. Veyau lo que deym de la forma *Judi* baix del § 125.

174. CARIA. «Caria Cut-al-Castel» du lo codi Quadrado, i el codi Bofarull posa lo mateix. La forma *Caria*. Àrab. *ḳarijaḥ* (masia, redol de cases a fora-vila) no du l'article *al-*. A Mallorca tenim la vila anomenada: *S'Alqueria Blanca*, que la gent d'allà li diu: *Sa Coria-Blanca*. La forma *Cut* ja vérem an el § 150, que ès aràbiga: *χus*^{t}*:* germans.

175. SANX. «Rah.Aben-Sanx». Els codis Quadrado i Bofarull posen aqueix nom lo mateix; vol dir: «Fill de Sanx». Es el nostre llinatge *Sans*. Se tracta per lo tant d'una família muzaràbiga *mahometisada* o *renegada.*

176. ADEFLA. «Caria Adeffle Arecbi» posa lo codi Quadrado i lo codi Bofarull també. En Medina ho interpreta així: «*ḳarijaḥ-A-defli-Arrukbi:* alqueria dels baladres que arriben an els genolls».

177. ALUBRECATI. «Rah. Alubrecati» posa lo codi Quadrado, i lo codi Bofarull li diu: «Rah. Allubrecati». Diu En Quadrado (*Hist. de la Conq. de Mall.* p. 469) que tal rafal conserva lo nom de «Llobregat». Lo nom de tal rafal no té res d'aràbich segons En Medina; ès un derivat del llatí *lubricatus, -a, -um*, part. pass. de *lubrico, -as, -are: llenegadís, llenegant,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

allisat, lliscós; it. [201] *lisciato;* cast. *resbaladizo*. La *i* àtona se confongué ab *-e-*, els sarrains hi afegiren llur article, i resultà: «*Al-lubrecati* > *Llobregat*». Ademés del *Llobregat* de la província de Barcelona, hi ha el *Llobregat* de la província de Girona, que devalla de la cuculla de Rocabertí i desemboca an el riu Muga prop de Peralada.

178. CARRUX. «Rah. Carrux Almacen haort min Aciyara» du lo codi Quadrado, ara lo codi Bofarull posa: «Rah. Carrux Almazen Huart min Acyiara». En Medina ho interpreta: «*Raḥal-karruṣ-Al-maχzen-arḍ-min-A-sijara* o *A-sijaġa:* Rafal del carro (roda de carruatge, carrossa) dels qui fan vetes (o) dels Argenters».

179. CORA FORLARITX.[28] «Alq. Cora Forlarix» duen els codis Quadrado i Bofarull. En Quadrado, seguint sens dupte lo Prof. Gayangos, tradueix: *Alquerias Forlarix.* Així *Cora* seria lo plural de *Caria* (àrab. *ḳarijaḥ).* Al § 174 ja hem vist allò de *Sa Curia-Blanca* i *Sa Coria-Blanca*. Però en Medina diu que en aràbich *kora* vol dir *bolla*, la *bolla del mon*, i ens mostra dins el *Vocabulista* de R. Martí, pàg. 168: *koraḥ:* pila (columna, vas quoddam). En quant an el mot *Forlarix* diu que no tendrà res d'àrabich, puys en tal llengua, que ès la seua nadiua, no coneix cap paraula que s'hi assembl de prop ni de lluny. Això ens du a creure que se tracta d'un mot romànich: podria esser bellament un derivat de *frondarius, -a, -um* (Forcellini, *Lex. Tot. Latin* III, 147) < *frondeo* < *frons, -dis:* fronda, fulla esponerosa, fulla. *Frondarius, -a, -um:* frondós, fullós, esponerós. Per influència sarraina la *-o-* tònica passaria davant la *-r-* i ja tendriem *forn,* l'aplech *-nd-* per la lley de *-nd-* > *n,* esmentada dins els § 139, 170, tornaria *fornari*; la *-n-* donaria una passa mes per la lley de *-n-* < *l* (v. gr. *Barci*N*ona* > *Barce*L*ona, Bo*N*onia* > *Bo*L*onia, Domi*N*us olivarius* > *Dom*N + *olivariu* > N'*Oliver* > *L'O*liver; *domi*N*a* + E*l*ISABETH > *Dom*NA + E*lisabet* > Na + Elisabet> L'E*lisabet*), fentse *Forlari* (fullós, frondós,

[28] Nota (1) de l'original: Aquest nom pertany en el terme de Inca dins el *Repart. de Mall.*, i ens passà quant estudiàrem els noms-de-lloch de dit terme.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

esponerós de fullam), d'on sortiria *Forlarix*, com de *Castell* > *Castellitx,* de *Costa* > *Costitx,* de *Pastor* > *Pastoritx,* de *Rubina* > *Rubinitx.* [202]

180. FLACANITX.[29] «Alq. Flacanitx» posa lo codi Quadrado, ara lo codi Bofarull li diu: Alch. Flacantix». En Medina ha fet lo possible per enforinyar dins lo vocabulari aràbich a veure si hi afinaria res que s'assemblàs an aqueix mot, i ho hi ha afinat, pero lo qual considera que *Flacanitx* no té res que veure ab l'aràbich. ¿Serà un mot de nerència romànica? Dins cap dels diccionaris que tenim del llatí i de les derivacions del llatí (italià, francés antich i modern, llengua d'oc antiga i moderna, castellà, portugués, català) hem sabut trobar res consemblant a tal mot mes que dins Du Cange (Niort, VII, 370), qui, parlant de les castes d'escriptura, posa *Flacana Antiqua*. De *Flacana,* afegintli el sufixe *-itx*, que, per lo que diu lo Prof. Appel (*Prov. Chrest. Abriss der Form.* p. XI, IX) pot pervenir de *-itz* i aquest de *-icium* (Grand-gent, *Intr. to Vulg. Lat.* § 39), resultaria *Flacanitx (*antigor, antiguea). Que consti que just ho donam com una hipòtesi. Però hi ha la forma *Flacantix* del codi Bofarull, que ens fa sospitar si tendrem un cas igual an els dels § 139, 170 i 179. Tenim lo verb llatí *flacceo, -es, -ere,* que Forcellini (III, 92) posa: «flaccus fio, languesco, marcesco, *devenir passo, languido*». Del gerundi *flaccendus, -a, -um,* antes de *desvelarisarse* lo sò *-ke-* per ferse primer *palatal* i després *alveolar*, se formaria *flaquent, flaquenda,* i d'aquí, per lo que diu Appel, *Prov. Chrest. Abriss. del Formenl.* XI, IX, se seria format primer *Flaquentix* (*Flacantix)* del codi Bofarull, i a la fi *Flaquenitx (Flacanitx)* del codi Quadrado.

181. ALBANEYRA. «Rah. Albaneyra» posen els dos codis Quadrado i Bofarull. En Medina interpreta així: *«Al-bunjana:* edificis, de *biná»*. No trobam acceptable tal interpretació perque *al-bunjana* està massa enfora morfologicament de *albaneyra*, mot completament romànich, an el nostre entendre. A la llegua se veu que *Albaneyra* ès un compost de *Alba* i *neyra.* Endardellemlos separadament: Lo *Thes. Ling. Lat.* I, col. 1483-

[29] Nota (1) de l'original: Aquest altre nom pertany an el terme de Pollença, i ens passà per alt també quant estudiàrem els noms-de-lloch de dit terme.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1486, posa que *Alba* ès: 1) un sobre-nom d'home, 2) un sobre-nom de dona, 3) el nom d'una muntanya de Germània, avuy *schwäbische Alp*, 4) el nom d'un riu de l'Espanya citerior, 5) «*Alba* vallis, statio Phoenicina», 6) i el nom d'una [203] partida de ciutats d'Espanya, d'Àfrica, de les Gàl·lies, d'Itàlia. Du Cange, Niort, I, 160-161, dedica prop de sis columnes an aquest mot, i li senyala vuyt significats: *a*) pedra preciosa, *b*) vesta blanca de cap a peus, a Mallorca: *camis* per dir missa, *c*) vesta blanca que posaven an els batiats de fresch, *d*) aurora, *e*) farola p'els navegants de terra i de mar, *f*) part de la sella de cavalcar, *g*) lo nom de l'arbre anomenat *poll-auba, poll-aubo, alba: populus alba,* Lin. (Lin.) L'*Alba-* del nostre *Repart.* creym que ès això. A Mallorca sempre n'hi ha haguts de *Polls-aubes* i ademés hi ha lo llinatge *Auba.* En quant a l'altre element: *neyra*, ès un derivat de *niger, nigra, -um,* i resultà de la conversió del sò *ĝ* en *-j-* quant ès intervocàlich o centre vocal i *r*, lley que constata Zauner, *Rom. Sprach.* I, § 46, 54, 5), i que retgeix dins la nostra llengua, sempre que no captura una lley superior, v. gr. *cogitare* > *cuydar, regale* > *lleyal* [sic]*, Lege* > *lley, rege* > *rey, regina* > *reyna; agrum* > *agre* > *ayre* (Raynouard, *Lex. Rom,* II, 29: *demeure, pays, famille*. —Levy, *Prov. Suppl. Wörterbuch,* I, 34: *Nest, Familie, Herkunft)*. I així de *nigra* se feu *neyra*, perque en virtut de tal lley la *-g-* tornà *-y-*. Ab el temps la *-y-* se perdé en virtut d'un altre lley sobrevenguda, com de (*petra>) peyra* se feu *pera*, de *feyt* > *fet,* de *lleyt* > *llet,* de *pleyt* > *plet,* de *directum* > *dreyt* > *dret*; i a les hores resultà *negra,* reculant a la fi a *negra* (nigra) per influència literària. El llemosí actual conserva la forma *neiro* (*neyra)* segons Mistral, *Tresor dòu Filibrige*, II, 402.

182. CUXER. «Alq. Cuxer». Els dos codis, Quadrado i Bofarull posen lo mateix. En Medina interpreta aqueix nom així: «*ḳúſer:* fus». Fr. Ramón Martí dins lo seu *Vocabulista*, p. 161, posa que «*ḳúſer*» significa: «fusus tortorus». A cap diccionari llatí he sabut trobar *tortorus*. Creym que tal forma ès una errada de transcripció, en lloch de *tortorius*, i així vol dir: *fus de tórcer.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ANTONI M.ª ALCOVER, PVRE. [204]

Consuetuts dels segadors lluchmajorers (204)

Cridats sobre aquest punt l'amo'n Joan Mójer de les Males Cases i l'amo'n Damià Sastre de Betlem, de Llucmajor, ens donen la relació següent:

Mogueren de dur màquines de segar degut an els grans inconvenients que els amos tenien de trobar gent per segar el sembrat, perque ara fa una cinquantena d'anys que sembraven molt mes que no ara. Així com no hi havia tanta d'indústria, la gent anava mes de conrar. Per això totes les *possessions de Marina* estaven plenes de barraques dels *roters* que hi preníen una *rota*, ès a dir, un tros de conradís d'una o mes *corterades* (quatre cents destres quadrats feyen una corterada, i cada destre eren 21 pams), per quatre anys (el 1r era *ermás*, el 2n *goret* que el feya el *roter*, el 3r hi sembrava blat i el 4t *restoble* [ordi i civada o altra volta blat]). Ara com han fets tants d'arbres casi per tot, ja no'n donen gayre de *rotes*, i per això els *Roters* de son apoquits. Com han *establertes* tantes de *possessions* (masies), molts han comprat un *establit*, fan feyna dins terra seua i s'apleguen un parell i seguen plegats ab màquina, pròpia o llogada, i no han de passar la penada feresta que passaven al temps de messes, que molts de menestralets s'amagrien mes d'una rova, de la torida que s'en duyen de segar el seu *sembrat* per no haver de cercar i pagar segadors.

Els qui segaven per ells, ho feyen així com elze venia bé; ara els qui segaven per altri, tenien les seues *consuetuts* que observaven, *llogats* i *llogadors,* ab tota puntualidat i com a cosa sagrada.

N'hi havia *tres* castes de segadors *llogats: jornalers, trossers* i *escaraders.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§1.
Els jornalers

Els vilans richs donaven el *segar* a *jornal* i els segadors se deyen *jornalers*, i cantaven aqueixa cansó: [205]

Es segà a *escarada* ès agre.
¿Has sentit lo que t'he dit?
A jornal ès devertit,
que, en caure es sol, l'amo paga.

Devegades els amos cercaven *jornalers* per aydar an els *escaraders,* si aqueys no porien acabar dins els dies que tenien compromís de segar i no haver de fer un nou contracte.

§ 2.
Els trossers

Aqueys segadors just eren per les possessions. L'amo, si no volia *escaraders*, llogava *trossers.* Pensava i deya: —Enguany he mester tantes de faus p'*es sembrat* que tench: sis, nou, dotze (lo que fos). Cridava uns quants de *trossers*, matrimonis ab infants o sensa, a veure quantes de *faus* feya quiscún. —Jo en fas dues no mes! deya un; —Jo, tres! deya un altre; —Jo en fas dues no mes! deya un; —Jo, cinch! deya un altre, segons els fills que tenien, bons per segar.

Com tenia les *faus* que havia mester, clovien la barrina a tantes de pessetes, sous o lliures per *corterada* ab tant de formatge i tant de porquim per afegitó. A les hores els *trossers* se partien el *sementer* a fi de que hi entràs sembrat *prim* i sembrat *bo* a cada tros. Llavò treyen sorts sobre les partions que havien fetes: les *boleyaven* (posaven dins una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

bossa o dins el capell de l'amo bolls o paperins quiscún ab una contrasenya corresponent a un dels *trossos* de sementer senyats), i tots posaven ma dins la bossa o capell, i el tros de la contrasenya de boll o paperí que treyen, era el seu. També n'hi havia que en lloch de *boleyar, treyen busca*: se posava l'amo dins sa ma estreta tantes de palles o bastonets com eren els *trossos* del sementer, de llargària diferent en relació a dits *trossos*, i tots treyen de dins la ma de l'amo una busca d'aquelles, que just li veyen un cap, i el tros an-e que la busca corresponia, aquell era el tros que el tal havia de segar. An els trossers elze cantaven aqueixa cansó: [206]

Es qui vé a segà a *trossos*,
se parteix es sementer.
Estimat, i jo no sé,
tu qui ets d'en temps primer,
com no dus uns calsons grossos.

Partit el *sementer*, se posaven a segar quiscú el seu *tros,* i tots duyen per homonia acabar mes prest que els altres. Ells se mantenien i componien uns fogons de pedres i allà, en venirlos be, s'atepien de concert que duyen, cosa lleugera ferm i llavò de llet formetjada que els enviava l'amo. Per això elze solien cantar aqueixa cansó:

Closques d'ou no'n veuen massa
an es fogons des *trossers*;
coes d'ays n'hi ha molt mes
i connes de carabassa.

Això vol dir que no feyen gayre llayt per la menjua, per tenir mes net de la segada.

Com ho tenien tot segat, cercaven un *canador* que *canava* cada *tros*, treyen el conte de lo que era, i l'amo allà mateix *dany-dany!* elze pagava

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fins a dobler i maya; i ells tots contents cap a la *Vila*, dient a l'amo: *—En que's vuya mos hájou de menester, ja ho direu! —¡Fins l'any qui vé, en tornar venir les meses del segar!* deya l'amo i prou.

§ 3.
Els Escaraders.

El segar a *escarada* era una cosa ben diferent. El senyor o l'amo cercaven un homo que els agradava per menar *el tay*, que li deyen s'*escarader major*, i aquell se cuydava de llogar l'altra gent que havien menester per segar el sembrat que tenien. Hi solien posar cinch persones per cada *parey* que hi havia an aquella possessió; i llogaven dues dones per cada homo, i una d'elles era s'*escaradera major*, que dava el cap davant i se cuydava de cercar les altres. A cada una que emparaulaven, li donaven dues pessetes de *caparro* i així elles ja no se porien desnonar ni tornar arrera. An els homos, com a mes formals, no los ne solien donar de *caparro*. En esser el triquet de comensar l'*escarada*, l'amo [207] avisava s'*escarader major* i aquest els altres, i tots s'armaven de lo que feya al cas: *a*) uns *didals* de canó de canya an els dits de la ma esquerra, per que la faus no elze fes qualque afalagadura una mica massa pesada, ab los mals arrambatges que solia tenir; *b*) una bona faus, dentada i esmolada, a la man dreta; *c*) uns bons *manegots* de tela de sach p'els brassos, i an el de bras esquerra un tros de pell d'ovella cosit per defensarse dels carts que hi solia haver entre els brins de blat, ordi o civada; *d*) i un bon davantal de tela de sach o d'una pell de cabra o d'ovella sensa llana, subgecte per dalt an el coll ab una cordellina i a la cinta ab una altra cordellina passada per derrera l'esquena, i xapat abaix per subgectarlo també ab cordellines a les cuixes, a fi de defensar tota la banda de davant dels brins massa raspallosos i dels carts i espines que la faus tallava arreu. Aquest davantal li deyen *ets entribals,* i a altres bandes, com Manacor, *es cuixals*. Sobre això cantaven una cansó que deya:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vaig demanar a un bergant
es punt des segar quin era.
–Es dur una faus jutgera,
tirà es colzo per enrera,
falcades i per envant!

L'*escarada* la comensaven sempre en dilluns. *Escaraders* i *escaraderes* s'entregaven a la *possessió* el diumenge abans, horabaixando. Sa Madona ja tenia per les *escaraderes* uns quants llits de posts ab banchs i màrfega, plena de paya d'ordi, demunt, dins una cambra ben neta i *emblancada*; i allà deixaven *es trossell* (bolich de la roba de son mester) i demés arreus de fer feyna. An els *escaraders* elze donaven un llensol *net de bugada* per hom, que el se'n duyen dins la *paissa* (cos de edifici a on guarden la palla i hi geuen *missatges* i *guardians* [a Manacor a tal edifici li diuen *Sa Paya*]), a on triaven un punt per ferhi el jas, i a estaques que hi havia per les parets, penjaven el *trosell* i demés arreus de feyna.

Llavò s'aplegaven *escaraders* i *escaraderes* ab l'altra gent de la *possessió* i armaven un ball. Sempre n'hi havia qualcún que sabia rapar qualque mica la guiterra; ja li posaven les mans demunt, trempava una mica i ja eren partits sona qui te sona i balla qui te balla, i venguen *mateixes* i mes *mateixes* d'aquelles mes vitenques, [208] fins que se feya hora de *passar la Corona.* L'Amo prenia el *Rosari* i *¡Per lo senyal de la Santa Creu...* Tothom feya lo mateix; i l'amo *deya davant* i els altres *derrera*, passaven les set *desenes* i la *Salve* i llavò un bon enfilall de *Pare-nostros* a tots els Sants de la seua devoció, acabant ab les *Tres-Ave-Maries*, els *Actes de Fe, Esperansa* i *Caritat* i la *Lletania,* senyantse tots *Per lo Senyal de la Santa Creu* i *En nom del Pare, del Fill i de lo Esperit Sant*; l'Amo deya: —*¡Que molts d'anys la poguem passar ab mes alegria i manco pecat!* I tothom responia: *Amèn.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'Amo deya ben fort el *Pare-nostro* i les *Tres-Ave-Maries* del sopar, tothom ey responia, se seyen en taula, sopaven ab una gran xerradissa i qualque riaya ben fresca, fins que se'n anaven a posar els ossos de pla, *elles* dins la seua cambra demunt aquelles màrfegues i *ells* dins sa *paissa* ajassantse allà on havien deixat el *llensol net de bugada*, embolicants'hi demunt si el calor elze comensava a sobreguetjar.

Quant encara no era auba, *s'escarader major* pegava cossa an el llensol i desxondia els altres, se vestien ab quatre grapades per entrar en combat, *passant* an el mateix temps uns quants de *Pare-nostros* per que Deu, la Mare de Deu i els Sants elze guardassen de tot mal i els assistissen per la part mes convenient. I ja eren partits cap an el *sementer* a on s'havien de *posar*. *Escaraders* i *escaraderes* solien entonar aqueixa cansó:

En nom de Deu la comens
an aquesta escaradeta.
Has de fer contes, fauseta,
que pegues a bous esterns.

Rompien el foch del segar molt abans d'auba per aprofitar la fresca, i vos assegur que li pegaven ab ràbia i cuydaven a estellarse cantant cansons a rompre, movent gran avalot sobre tot cantant aquesta:

¡Vaya! ¡vaya! ¡vaya! ¡vaya!
¿ab aquesta faus te'n vens?
De davant no taya gens,
de derrera manco taya!

Les *escaraderes* cantaven tant com els *escaraders*, [209] i n'hi ha qualcuna de ben apropiada per elles, entre altres aqueixa:

Es temps de segar duch cova

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i m'afany que no puch pus.
Comàn an el Bon Jesús
que'm don s'enamorat jove .

Però no cregueu que tot se'n anàs en cantar i segar.

Quant veyen sortir el sol, tant *ells* com *elles*, s'agenollaven allà on eren i deyen un *Pare nostro, Ave-Maria* i *Glòria an el Pare*, perque Deu i la Mare de Deu i els Sants els assistissen i favorissen ab les *coses que convenguessen.*

Sa madona i sa criada tot d'una d'aixecarse trompitxaven ferm a enllestir el *berenar* dels segadors, que el volien a sortida de sol; i si no, ja hi havia croixits de camella, i qualcún al punt enflocava aqueixa cansó:

Es matí no gos cantá,
en fer fret, perque'm costip;
i com es sol ès sortit,
llavò pech qualque aglapit:
—L'amo, duys es berenar.

El *berenar* era una grandiosa *greixonera de sopes* i *pa-i-formatge* i qualque pich *sobrassada*, i els dijous una bona truyta d'ous ab tallades de xuya i sobrassada.

L'*ayguera*, una fadrina ben arromangada, que feya de criada an els *escaraders* (a Manacor se deya *sa donadora de beure*), mentres la madona enllestia el *berenar*, se'n anava a treure i ensellar la somera, li posava els *arganells* demunt, i hi acondicionava tot el concert del *berenar* i llavò un bon feix de càrritx per *lligar*, i ja era partida ab la somera de d'allà cap a la *segada*.

Al punt els segadors la colombraven, i se posaven a cantar:

Al·lotets, alegremmós!
que jo n'he afinada vela:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ès sa somereta negra
que du per sustentarmos.

Arribava l'*ayguera* ab lo berenar, estenia en-terra unes bones estovayes, hi componia sa greixonera de sopes demunt ab les *escudelles d'oreyes* i les *cuyeres-de-fusta, escaraders* i *escaraderes* s'hi arremolinaven, i ageguts de panxa en-terra entorn de la *greixonera de* [210] *sopes*, se'n atepien i ben bones que elze trobaven, i bones tímboles d'aygo fresca entre i entre.

Encara no havien acabat d'aqueixa feyna, com ja eren partits a segar de bell fresch, mentres l'ayguera ide d'allà! Cap a dur del pou, dalt la somera, una gerra d'aygo fresca, i en donava ab una escudella an els segadors sensa moure-se aqueys del *tay*. Devers les nou s'espitxava a *ses cases* per dur an els segadors per *fer-les-deu*, això ès, figues seques ab un flasco d'aygordent. *Escaraders* i *escaraderes*, retgintse ab lo sol, devers les deu posaven forqueta an el segar, se passaven aquelles figues seques trobantles com un sucre, s'acostaven un després l'altre, el flasco devers els morros, se feyen unes quantes rues an el clotell i *glech-glech* un bon tir d'aygordent dins l'ànima. Hi havia *escaraderes* que estaven empegueides i trobaven massa fort l'aygordent, i per aqueixes l'*ayguera* duya un botilet de vin blanch i se'n aixaropaven per lo que pogués esser. Els *escaraders* feyen una pipada, les escaraderes... *mermulaven* qualque mica, a pesar des *puput* o vessa que les comensava; i al punt sentien una veu ben rebenta que deya: ¡Al·lots, hala si hi tornam!

I ja havien agafada la faus *ells* i *elles*, i ¡hala bones falcades i canta qui canta com a rossinyols! I en cantaven qualcuna que deya així:

L'any quaranta vaig segar
veynat d'una jovensana.
May la vaig sentir cantar,
només que sempre va anar
de puput i mala gana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mentres tant s'acostava migdia, la madona ja tenia llest el dinar dels segadors, l'*ayguera* ensellava la somera, posava dins els arganells l'*olla del cuynat, escudelles*, una gerra d'aygo fresca i la *derreria* corresponent i un bon feix de càrritx, fermava ben fermat el viatge ab lo lliga-bayasses, pegava vot dalt la bístia, i aquesta de d'allà cap a la *segada.*

Hi solia arribar an el fi del migdia. Li aydaven a descarregar, estenien les estovayes en-terra, hi posaven les escudelles, cuyeres, olives i pa demunt. I s'hi arremolinaven tots, dient l'*escarader major* un *Pare-nostro* davant i els altres derrera, i senyantse *En nom del Pare, del* [211] *Fill i de l'Esperit Sant*, l'*ayguera* elze feya l'*escudella* omplintlosho de cuynat, i allà ageguts tots de panxa en-torn de les estovayes dinaven ab un gust fora de mida.

Dinats, els *escaraders* feyen una pipada i *elles* tornaven *marmular* qualque micoya per no perdre el tranch. No porien desplegar gayre, perque al punt sentien l'*escarader major* que cridava: —¡Ala al·lots, si hi anam de bell nou!

I tots ja posaven ma a faus, i ¡bones falcades i canta qui canta! Demunt les tres posaven forqueta an el segar i *feyen un ruch,* això ès, pegaven una tímbola d'aygo fresca, que l'*ayguera* les acabava de dur del pou aposta per ells; i ja tornaven enrengar sega qui sega, i per encalentirs'hi de granat, gorgaven qui mes poria, fent unes cantades d'allò mes alt de punt.

Si n'hi havia cap de tuta que romangués derrera els altres en lo segar, li cantaven aqueixa cansó:

Ah covarrot, covarrot!
Ell tu sempre vas derrera!
—Ja aniré a's vespre davant,
que tench sa cama jutgera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Devers les cinch del capvespre l'*ayguera* les duya de *ses cases* el *berenar*: *pa i formatge* i *enciam trempat*; i ells zas! zas! s'ho calaven tot ab un gust fora mida. Per l'*enciam* no empraven forquetes: li pegaven ab los dits, i el such que en romania, que li deyen *such d'ungla*, lluny d'esserne estugosos, en feyen llepa-dits muyanthi pa, i fins que n'hi havia gens muyaven, i mes n'hi hagués hagut. Berenats, se posaven altra vegada a segar, fent sa viona ferm, cantant aquesta cansó:

Ja mos vorem a la fresca,
com es sol s'enramarà,
aqueix porro si tendrà
cap de rel que no patesca!

¿Què me'n direu? Ell com el sol se ponia, *escaraders* i *escaraderes* tots s'agenoyaven i deyen un *Pare-nostro*, una *Ave-Maria* i un *Glòria an el Pare* per porer acabar la segada ab pau i sanitat. Els *escaraders* aquí feyen una altra pipada, les *escaraderes* embuyaven fil rallant p'els colzos, i llavò tornaven envestir a segar ab la fresca del sol post fins que hi veyen gens.

A les hores l'*escarader major* referintse an el gra [212] que encara estava dret esperant la faus que s'hi arrambàs a ferli les ontes, cantava aquesta cansó:

Al·lotets, 'nemmosne a geure,
i deixemlo reverdir,
que ara n'he afinat un bri
que de baix torna retreure.

Se deixaven de segar allà on eren i icap a *ses cases* falta gent! P'el camí passaven el Rosari; en arribar la madona elze tenia la llet calenta ab sopes de dins, i sopaven ab l'amo, la madona, missatges i guardians tots plegats, i encara no havien acabat de sopar, quant ja havien armat un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ball ben vitench, i eren capaços de ballar fins prop de les onze. Ab això sa son les arribava a agarrotar tan granat que no tenien altre llivell que d'anar-se'n a geure.

I lo bo era que lo endemà dematinada, devers les tres, l'*escarader major* elze desxondia, s'aixecaven, se vestien ab quatre grapades passant a les premudes el parey de *Pare-nostros* que tenien de costum i icap a segar manca gent! i ivenguen bones cantades!

I li pegaven així tota la setmana. El primer dissapte a vespre no se'n anaven a *la Vila*, sino que romanien a la *possessió*; lo endemà a l'auba se desxondien i icap a missa! A la Capella de mes aprop que n'hi deyen. Com arribaven de missa, la madona i la criada ja eren partides a fer el berenar: esfloraven xítxeros tendres, elze fregien ab xuya i sobrassada i uns quants d'ous menats, i s'ho passaven tot derrera sa greixonera de sopes, que sempre era l'*intròit del berenar*.

Berenats, se'n anaven *escarader* i *escaraderes* a dormir, perque en duyen massa de son enrera ab unes dietes tan mascles com havien fetes tota la setmana i llavò per afegitó el ball que havien fet cada dia en haver sopat.

A migdia, en estar llest el *dinar*, elze cridaven, pegaven bot *elles* del llit de posts i banchs i *ells* del jas de dins la *paissa*, i icap a dinar s'ès dit! I vos assegur que le hi trobaven bo ferm a s'*arròs groch* (ensafranat) que elze donaven, i no'n parlem del *bullit de porch* que se'n xuclaven els dits.

Redons i plens com un tudó ¿vos figurau que no's porien atxafegar? Lo que feyen *ells* i *elles*, armar un ball [213] rabiós, o a la mateixa *possessió* o a qualque *possessió* veynada a on se solien aplegar els de dues o tres *possessions;* i allà ballaven fins que s'aguantaven drets. Quant havien acabada la ballera, acompanyaven els *esterns* a la *possessió* d'on eren venguts; allò servia per *estirarse les cames* per si no les havien estirades prou ab tant de ballar i tant de segar tota la setmana.

L'amo a's vespre arribava de la *Vila* carregat de paners que enviaven an els *escaraders* i *escaraderes* els de ca-*ells* i ca-*elles* o amigues d'*elles*, com se suposa, de coses bones que tenien, per ferlosne part. Les qui

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

festetjaven, l'enamorat els enviava un ramell de flors. Encara en canten aquella cansó que diu:

Jo tench d'arribar a sebre
qui m'ha enviat es ramell:
una rosa i un clavell
fermat ab un fil de seda.

I n'hi havia qualcún d'enamorat qui sabia fer cansons i enviava una carta glosada a *s'al·lota*. Vetaquí un escapoló d'una:

Carta, parteix ab ses ales
i depressa te'n 'niràs;
i a sa gent que toparàs
p'es camí demanaràs
a on son *Ses-Males-Cases*.

Aqueys paners elze rebien ordinariament les *escaraderes* i llavò en feyen part a les companyones i companyons, i la resta ho deixaven per menjars'ho a la segada en *fer les deu*, com a bons germans, buydant un paner cada dia.

El dissapte que feya dos, no romanien a la *possessió*, sino que se'n anaven tots a la *Vila* i en tornaven lo endemà horabaixa per seguir l'*escarada* per tot el temps *contractat*. Si dins aqueix temps no porien acabar els *escaraders* tot sols, l'amo tenia que haver de llogar els *jornalers* necessaris per poder sortir de les *messes del segar* sensa haver de cercar nous escaraders, això si eren escaraders *afiansats.* Si no eren *afiansats,* havien de cercar ells els *jornalers* i pagarlos.

Els *escaraders* d'una *possessió* se provaven ab els de les *possessions* veynades a qui acabaria primer. Per [214] això el dia que contaven acabar, la gent de cada *possessió* anaven a aydar an els seus *escaraders* i els amichs d'aqueys també hi acudien. Per això cantaven aqueixa cansó:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A's que hem d'acabar
no hi ha negú *reselvat*;
sia coix, sia baldat,
tothom ha d'anà a segar.

Els *escaraders* qui *guanyaven*, anaven a la partió de la *possessió* dels qui perdien, cridant ab tota sa forsa: *¡Porro! ¡Porro! ¡Porro!* I duyen també una bandera en senyal de victòria, fentla dingolendetjar granat.

La madona, si s'eren portats bé ab l'*escarada* i no havien deixades gayre *banderes* (brins de blat sensa tayar) i segat baix i arreu, elze feya un bon dinar, i ells se'n aprofitaven a les totes, com poreu creure, després de rentats i vestits ab la roba dels diumenges.

Dinats se'n anaven contents i alegres cap a la *Vila* perque tothom ja anyorava la seua gent, amichs i benefactors, ab tants de dies de navegar devers el *sementer* a on tant i tant havien suat i tantes de malmenades se'n havien duytes.

El diumenge que venia davant, se'n anaven tots plegats a visitar la Mare de Deu de Gràcia. P'el camí passaven el Rosari, visitaven el Santuari i adoraven la Mare de Deu, donantli gràcies de haver pogut acabar l'*escarada* ab salut i alegria. Pujaven demunt la *terrada* de la Mare de Deu i hi ballaven unes quantes *mateixes*, i se'n tornaven a la *Vila* anants'en cap dret a la *Posada* de la *possessió* a on havien *segat*, i l'amo *dany dany* elze pagava tots fins a dobler i maya, i *ells* i *elles* mes contents que un Pasco se'n anaven ab los diners cadascú a ca-seua, i succeia lo que diu aqueixa cansó que encara n'hi ha que la canten:

Alegre està el segador
com acaba s'encarada,
ell acaba sa calor
i l'amo pren sa suada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Els *escaraders* solien guanyar unes deu lliures poch sà llà, i les *escaraderes* venien a guanyar la mitat, cent sous. *S'escarader major* i *s'escaradera major* solien guanyar una mica mes. [215]

El capvespre *escaraders* i *escaraderes* feyen un grandiós ball, a on prenien part els seus parents, amichs i benefactors.

Així s'arretglaven altre temps a Llucmajor per segar.

Circunstàncies especialíssimes de la formació de la Llengua Catalana[30] (215-219)

En la formació d'aqueixa llengua no concorregueren els mateys agents ètnichs, i els qui hi varen concórrer, no ho feren ab la mateixa mida ni ab la mateixa durada. Lo llatí arrelat dins tota la península i an el migdia de França ab la mateixa intensidat, s'anava desplegant ab certa uniformitat baix de la dominació visigòtica. Sobreveninthi violentament la dominació sarraina, lo desplegament llingüístich prengué diferents vies segons les circunstàncies polítiques de quiscuna de les regions en que se dividí la antiga nació ibèrica. Fixantmos en les regions que mes tart constituiren el territori i domini de la nostra llengua, observam sis grans clapes a on se desplegà ab circunstàncies ben diferents la modalitat llatina que ab el temps se digué idioma català. Aqueixes sis clapes son:

1a Clapa: terres que no dominaren may ni els sarrains ni els franchs: Comtats de Ribagorça i de Pallars. (Pallars *sobirà* ab Sort per capital; Pallars *jussà* que tenia per capital Tremp).

2a Clapa: terres que els alarbs just en passaren sens dominarles i que els franchs dominaren: Comtat d'Urgell (que per la banda del sur arribava fins devers Oliana) i Comtat de Cerdanya (que abrigava la

[30] Nota (1) de l'original: Es un capítol de la *Gramática Històrica* de la nostra Llengua que, anys ha, preparam.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Cerdanya actual: l'espanyola i la francesa; les Valls de Ribes, la Pobla de Lillet i lo Berguedà).

3a Clapa: terres que els alarbs dominaren, però molt [216] poch temps; no arribà a un sigle: comarca de Barcelona, Comtats de Manresa, Ausona (Vic), Girona, Besalú, Empúries, Rosselló (inclovia lo Vallespir i lo Conflent).

4a Clapa: Pla de Lleida i d'Urgell, la Segarra, les Garrigues, l'actual provincia de Tarragona, preses an els sarrains durant lo sigle XI i primera mitat del sigle XII, i lo Penedès, conquistat an els alarbs la segona mitat del sigle X.[31]

5a Clapa: les illes Balears.

6a Clapa: lo Reyalme de València.

En la clapa 1a lo dialecte hispà-llatí se desplegà ab independència dels muslims i ab poques influències ultrapirenenques ni de les altres regions cristianes occidentals.

En la clapa 2a se desplegà lo dialecte hispà-llatí ab independència dels muslims, però ab influències ultrapirenenques, però no de les regions occidentals d'allà dessà la clapa 1a perque no hi tenien casi cap relació.

En la clapa 3a, com la dominació islamita fou tant curta, no tengué temps d'arrelarhi ni de aillar la població cristiana o muzaràbiga de la del Migdia de França. Per això casi no porem parlar de muzaràbichs d'aqueixa clapa, puys els cristians que hi capllevaven, no perderen may lo contacte ab llurs germans de relligió i de rassa d'allà dessà els Pirineus.

Dins la 5a clapa (illes Balears) dominà la Mitja-Lluna fins l'any 1229, i fins deu anys mes tart dins la 6a (Reyalme de València). Prou que ho indiquen els noms-de-lloch de tals regions, casi tots aràbichs o entremesclats d'aràbich. Dins la clapa 4a, a les illes Balears i an el Reyalme de València si que n'hi hagué de muzaràbichs, ab una diferència:

---

[31] Nota (1) de l'original: Veyau sobre això En Carreras y Candi, *Geogr. Gen. de Catal. Descripc. Polit. hist. y soc.* pàg. 856-915; Codera, *Limites prob. de la conqu. árabe en la Cord. pir.,* Bol. de la R. Acad. De la Hist. XLVIII, 296, sostén que la dominació sarraina no arribà may a Roda (Ribagorça), Àger (Pallars Jussà), Oliana, Lladurs, Guixes (Urgell), Gironella (Berguedà), Santa Maria de Merlès (Lluçanès).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que els reconquistadors en trobaren dins la clapa 4a, que parlaven ab poca diferència: que els reconquistadors en trobaren dins la clapa 4a, que parlaven ab poca diferència la mateixa modalitat llatina que ells; i, formant uns i altres un sol poble, hi seguí l'idioma un desplegament consemblant i normal. Ara dins les Balears i dins lo Reyalme de València no n'hi trobaren de muzaràbichs els reconquistadors [217] perque Deu sap els anys que feya que s'hi eren esvaits o per mort natural o per mort violenta, o perque eren fuyts an els dominis cristians veins o perque s'eren fets mahometans. Lo que hi ha, que aqueys tals no ès provable que mudassen de tot de llengua. De modo que la població sarraina que els reconquistadors hi trobaren, se dividia en població genuinament islamita de sanch i de relligió i en població de nissaga cristiana, però apòstata de la fe de sos ascendents i professadora de l'Islam, la qual, qualque cosa de la seua llengua, primordialment romànica, entremesclada de molts de elements aràbichs, havia de trametre an els reconquistadors. Monuments caporals de la modalitat llatina que la nerència muzárabiga parlava, son els Repartiments de Mallorca i de València que feu lo gloriós rey En Jaume I entre ell i els seus cavallers, ciutats i feudataris de les terres de l'illa daurada i d'aquell Reyalme, a on consten el noms de les poblacions, alqueries i rafals en que se dividien aquells territoris, noms que existien entre la població islamita i que los havia posats la primitiva població cristiana, i ademés els noms dels propietaris de tals alqueries, rafals i cases, molts d'ells completament romànichs o entremesclats d'aràbich. Ara be, tots aqueys noms son altres tantes de fites, rastres i rellíquies de la llengua que parlaven aquelles encontrades desde molts de sigles enrera i que no era altra cosa que una de les modalidats llatines que se parlaven dins la península ibèrica desde que aqueixa se romanisà i que oferiria algunes característiques mes consemblants an el parlar d'Aragó, Conca i Múrcia que an el de Catalunya vella, alt-Urgell, Pallars i Ribagorça, com ho indiquen certs *noms-de-lloch* i *de família* que figuren dins aquells *Repartiments* i les Cròniques de l'Alt Rey En Jaume (Repart. de Mall.: *Raḥal Alpaleyo, Rah. Azeitona* [oliva, olivera, olivar], Rah.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Montegellos, Alqueria *Zambro*, Alq. *Caro*, Alq. *Passaron*, Alq. *Castuleyon,* Alq. *Entre-Campos*, Alq. *Pino, Alcaide Pedro* [carrer de ...], Bizucaq *Domingo* [carrer de Domingo], Al-*Malo* [barri de...], Aben-*Sanxo* [molí de], Alq. *Moneso*; —Cròniques Rey En Jaume: *Muro*; —Repart. de València: Abin-*Sancho, Villar* de Alcora, *Passarello,* Avin-*fierro, Chico, Soto, Muro, Pego, Codanello,* A-*borraxo).* —Això dona peu an el Prof. Fr. X. [218] Simonet *(Glosario de Voc. Iber. y Lat. Intr.* CCI-CCII) a escriure: «...También fuera razonable suponer que el idioma hablado en las referidas comarcas (Balears, Reyalme de València, banda sur-oest de Catalunya) no se debe por completo a la conquista de Cataluña por los franceses y de Valencia y las Baleares por los aragoneses y catalanes. En todos aquellos territorios debió subsistir hasta la reconquista, como en las provincias del Centro, del Occidente y del Mediodia, un resto considerable de población mozárabe; y al menos es casi seguro que en la lengua de los Muladíes y Moros se conservó multitud de vocablos pertenecientes a la antigua aljamia hispano-romana, los cuales pasaron al idioma de los nuevos pobladores. Pero sea esto lo que fuere, nosotros estamos persuadidos de que la aljamia hablada por los Mozárabes de las islas Baleares y de toda la España Oriental era idéntica en el fondo con el dialecto hispano-latino que reinaba a la sazón en la mayor parte de la Península, y se asemejaba más al romance castellano que a los actuales mallorquín, catalán, valenciano,... provenzal». Qualque cosa hi ha de lo que diu l'inoblidable Prof. Simonet, no tant com ell suposa. Dels *Repartiments* de Mallorca i de València se desprèn que la llengua que aqueixes regions havien parlada, tenia certes característiques (les desinències *-ello, -ellos, -ambro, -aro, -ampos, -ino, -alo, -anxo-, ico, -eyo, -aron, -eyon, -elon, -ierro)* mes acostades an «el dialecte hispà-llatí de la major part de la Península» que no a les del català, mallorquí i valencià posterior a la Reconquista; però en camvi en presenten d'altres de característiques, ben diverses dels dialectes, antichs i moderns, de les regions d'Espanya fora de Catalunya, Balears i Reyalme de València i completament idèntiques ab les del català, valencià i balear que's parla

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

des que deixà de dominarhi la Mitja-Lluna (Del *Repart. de València: Barchetam, Teulada, Galiners, Pedreguer, Ontinyen(t), Monserrat, Vilella, Finestrat, Cadanel, Anpernatella* [En-Pernatella], Al-*faval,* Abin-*paulella*, Abin-*pallella,* Aben-*lupel*, *Pop,* Aben-*calàpoc, Anfufal* [En-Fufal], Al-*forner*, Al-*za-barra, Anbarbatorta* [En-Barba-Torta], Aben-*za-moda*, Ali-*Girada*, Al-*gallet*, *Anferro,* [En-Ferro], *Aburrit,* Al-*favel,* Alq. *Na-Canela, Çot,* de Rambla, Dabin *frara* [d'Abin-frara]; —Repartiment de Mallorca: Al-*Camí*, [219] *Follitx, Luch,* Al-*gebellí, Ortella* (< horta), *Lup, Vilanova*, Beni-*Créxens, Sa-morella, Palumber,* Aben-*Lubí,* Al-*capzal, Capelles, Oliver,* Aben-*Sanx,* Al-*menorquí, Sant Esteve, Sant Martí,* Alq. *Rubinitx,* Alq. Cudia *Arrom, Constantí,* Dal *Polenzí, Fontitx, Castellitx, Parescut, Canalitx, Turritx,* Aben-*Ferro, Cuni*. Dins la primera clapa la llengua se desplegà ailladament de la resta d'Espanya i ab contacte incessant, polítich, social i relligiós, ab el Migdia de França, a on se desplegava lo llatí seguint en general la mateixa via i casi lo mateix sistema que a la nostra clapa primera, de lo qual resultà la Llengua d'Oc. A les clapes 4a, 5a i 6a feu la llengua la mateixa via i seguí casi el mateix demble que la llengua de la resta de la Península respecte de certes lleys de desplegament, però conservant fesomia propia respecte de certes altres lleys, lo qual se trasparenta clarament dins els *Repartiments de Mallorca* i *de València*, que ara per ara son els unichs monuments segurs de la llengua de tals regions, anteriorment a la Reconquista.

¿Resultat de tot això? Que quant a les clapes 5a i 6a se va estendre l'onada de pobladors cristians, procedents de Catalunya vella i de les regions veines pertanyents an el Migdia de França, topantse amicalment lo llenguatge dels novells pobladors, ab lo que hi havia deixat muzaràbichs i sarrains de nerència cristiana, tenguérem congriat un català entremesclat ab aquell element muzaràbich, genuinament romànich i ab forts ressabis sarrainenchs, que se diu lo *català de Mallorca* i *de Valencia,* això ès lo *Balear* i lo *Valencià.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Notes Bibliogràfiques (219-222)

4. Pierre Rokseth. **Terminologie de la Culture des Céréales a Majorque.** Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1923, [Volum XV de la «Biblioteca Filològica» de l'Institut de la Llengua Catalana]. 215 pàg.

Vetaquí un llibre interessantíssim, la millor monografia lexicogràfica que s'ès feta sobre les nostres costums i la nostra llengua, i doblement admirable si tenim en conte les circunstàncies que concorren en l'autor: noruech de nació, aclimatat a París d'alguns anys ensà, el Sr. Rokseth ens ofereix l'exemple d'un [220] home fort de voluntat i clar d'intel·ligència qui, deixant de banda les costums i el llenguatge de les regions glacials, vé a rebre el bes ardent de les soleyades mallorquines, a alenar els oratges de la nostra pagesia, a observar les seues consuetuts i escoltar la seua llengua, per oferirmos en aquest llibre una informació maravellosament ordenada i completa sobre l'element primordial de la vida del pagès del pla: el conreu dels cereals.

Una obra lexicogràfica tal com se sol fer, ab els mots ordenats alfabèticament, no pot esser un llibre de lectura, sino de consulta; pero En Rokseth, ab gran encert, ha prescindit de l'abecedarisme, ha adoptat l'ordre llògich, la mateixa cronologia del conrèu, i ha format un llibre de prosa amena en que l'element literari i folklorístich té tanta part com el lexical. En onze capítols explica tot el procés dels cereals, desde les primeres relles fins que el blat surt mòlt del molí; i per afegitó el capítol dotze ès tot dedicat a les cansons dels traballadors del camp, cansons escullides i típiques qui formen el més bell acabatall del llibre.

La descripció de les castes de cereals, de l'organisació del treball, del personal, les eynes i les feynes del conror, i dels elements psicològichs qui les informen (tradicions, supersticions, relligiositat), ès exacta i minuciosa, feta ab un orde i una plenitut que demostren en l'autor una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

comprensió clara i una completa assimilació de la vida pagesa, fruyt d'un estudi seriós i pacientíssim.

Però no podien faltar, en una obra així, alguns punts escapats. Un d'ells és la transcripció falsa de qualque mot o frase, com *lloqueró* (p. 10) per *llocarró*, sə tələ̆kə (p. 104) per sə tə̆lékə. kəm[e]ðə́jjə i kəmáðəs (p. 37) per kəmə̆ðə́jjə i kəmáðəs, etc. La traducció de *escabeyar* per 'arracher les cheveux' (p. 92) ès inexacta: el vertader significat no ès de 'arrabassar els cabells' sino de 'escamparlos, descompondre'ls, desllisarlos'. També es arriscat dir (p. 158) que el mot *bell* no s'empra a Mallorca més que en l'expressió pagesa «hem fet bell» (= 'hem acabat de fer net el blat'); ès molt usual aquí dir «un bell homo», «un bell jove» i altres expressions semblants.

En l'interpretació d'algunes paraules i frases de cansons, En Rokseth sufreix equivocacions, molt excusables, però que vuy consignar per restablir la veritat científica. Així en la pàg. 32, en la cansó següent:

Na Fumada diu: «Moreu,
maleit es qui no frissa;
ell ja han tocat sa missa
i es pareyé encara geu»,

En R. Posa «*ells* ja han tocat sa missa», interpretant com a pronom personal (*ells*) la partícula enfàtica *ell*, i traduint dit vers per «ils ont déjà sonné la messe», en lloch de «on a déjà sonné la messe».

En la pàg. 189 posa aquesta cansó:

Jo llaurava amb un bou tort
i un altre qui no hi veya,
i cada passa li deya:
«camina, *may caygues mort!*»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i la tradueix així: «Je labourais avec un bœuf borgne et un autre qui n'y voyait goutte, et a chaque pas je leur disais: *marchez! n'allez pas tomber morts*». [221] L'increpació del derrer vers no va dirigida a tots dos bous, sino just an el «qui no hi veya», i no toca a dir «*may* caygues mort», sino «*mal* caygues mort».

En la pàg. 193 en transcriu una altra així:

Segadores he llogades
i encara n'he de llogar.
Han de sebre safalcar
de dretes i acotades.
Ja *n'iràn* amidonades
En haver d'anar ballar,

i tradueix els dos derrers versos així: «Comme elles seront amidonnées, lorsqu'elles doivent aller danser!» La transcripció cal corregirla: «Ja aniràn enmidonades en haver d'anà a ballar»; significa que en temps de segar no ès oportú que vagen enmidonades; que ho deixin per quant hagen de ballar.

FRANCESC DE B.MOLL

5. A. Griera, Prev. **Les Esposalles** (Recull de costums). Gazeta de Vich, 1925. [Volum 19 de la «Biblioteca d'autors vigatans»]. —60 pàg.

6. Josep Gudiol y Cunill, Prev. **Les monedes vigatanes** durant la revolta de Catalunya contra Felip IV (1641-1646). Gazeta de Vich, 1925 [Vol 17 de la «Biblioteca d'autors vigatans»]. —86 pàg.

Agraim an el Director de la «Gazeta de Vich» l'exemplar que ens ha tramès d'aquest breu costumari català, ordenat del Dr. Griera envers d'un tema tan tipich i sugestiu com ès el que fa referència a festetjaments i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

novianses. No ès un recull complet ni fet a base de materials arreplegats aposta; se veu a la llengua que l'ordenador no ha fet més que transcriure i reunir les informacions fragmentàries que diferents colaboradors han enviades a l'Institut d'Estudis Catalans per cooperar a la formació del Diccionari. Per això el conjunt resulta poch llimat i desigual, però no deixa d'esser una obra ben apreciable i de valor com inventari lèxich i *folklòrich*.

Igualment retem grans mercès a Mn. Collell de l'obsequi que ens ha fet de transmetre'ns l'obra de Mn. Josep Gudiol, estudi molt erudit com tots els qui surten de la ploma del sabi conservador del Museu Bisbal de Vic.

F. de B. M[oll]

7. **Mémoires de la Société Neo-philologique de Helsingfors**. VII. Helsinki, 1924, Helsingfors. Société Néo-philologique. —368 pàgs.

Vetaquí la interessantíssima taula de matèries contingudes dins aquest elegantó volum editat de la respectable Societat Neo-Filològica de Helsingfors (Finlàndia) i dedicat an el sabi llingüista Axel Wallensköld, President de dita entitat científica:

pàgs. 3-4: Dédicace a M. Axel Wallensköld.

ps. 5-49: *Pierre de Provence et la belle Maguelone*, par Werner Söderhjelm.

ps. 51-241: *Deux versions de la Vie de Saint Eustache en vers français du moyen âge,* édition critique par Holger Petersen.

ps. 243-258: *Le problème latin vulgaire de* **abietem, arietem, parietem**, par O. J. Tallgren. [222]

ps. 259-279: *Zur Vertretung der Gutturale und* tj *in den lateinischen Lehnwörtern des Germanischen un Slavischen,* von J. J. Mikkola.

ps. 281-289: *Zur Frage nach der Ursache der Entlehnung von Wörtern,* von Emil Ohmann.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ps. 291-317: *Le Bestiaire d'Amour en vers para Richard de Fournival*, publié par Arthur Langfors.

ps. 319-337: *Zur Erklärung der germanischen Lautverschiebung,* von T. E. Karsten.

ps. 339-344: *Zu den germanisch-finnischen Beziehungen*, von Hugo Suolahti.

ps. 345-368: *Liste des travaux sur les langues et littératures romanes et germaniques, non scandinaves, publiés par des auteurs finlandais ou parus en Finlande au cours des années 1916-1924,* par Iris Roos.

Els treballs qui interessen més lo filòlech i lo literat català, son el de Söderhjelm (bell estudi molt documentat sobre les fonts del *Pierres* i de *Paris i Viana*) i el de Tallgren.

En la bibliografia de Roos consta lo molt que el mateix Tallgren ha escrit envers del català, i lo molt que li deuen els estudis científichs de la nostra llengua.

Grans mercès a la «Société Néo-philologique» i a la redacció de la notable revista «Neuphilologische Mitteilungen», per l'exemplar que ens ha enviat d'aquestes importants «Mémoires».

F. DE B. MOLL

VARIA (222-223)

La propaganda del Diccionari

Segueix ben moguda, dins Mallorca i fora de Mallorca. Cada correu s'en du, cap an el continent i a les altres Balears, centenars de prospectes i mostres dirigides a les persones que sabem o creym que s'interessen per la llengua catalana. A fi d'intensificar la requesta de suscriptors,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

constituim a les principals poblacions corresponsals o centres de suscripció que s'encarreguen de dur la nostra representació dins la seua comarca respectiva.

De tots aquests corresponsals mereix una especial menció honorífica el de Castelló, D. Josep Pascual i Tirado, llampant escriptor de costums i entusiasta valencianista, qui ab absolut desinterés ha presa per son conte la propaganda del Diccionari, ha impresos i repartits anuncis a despeses seues i desplega una gran activitat, havent ja aconseguit un nombre molt abundós de suscripcions. [223]

Altres bons centres d'actividat son Ciutadella de Menorca, Manacor i Llucmajor, qui mos han donat ja un gros contingent de suscriptors.

Estam en tractes ab altres llibreries de Catalunya i el reyne de València, per que s'encarreguin de la propaganda. Per fer arribar el Diccionari an els catalans, valencians i balears qui resideixen a milenars dins diferents repúbliques americanes, som estrats en relació ab llibreters de l'Argentina i Cuba qui tendràn a llur càrrech la tasca de fer anar avant la suscripció.

La prensa i el Diccionari

Els periòdichs mallorquins «La Vanguardia Balear» (9 Gener), «El Adalid» (9 Gener), «Correo de Mallorca» (13 Gener) i «La Almudaina» (16 Gener), el menorquí «El Iris» i els continentals «Las Provincias» de València i «Heraldo de Castellón», han publicats anuncis, articles i notes bibliogràfiques ab motiu de l'aparició del prospecte i mostra del «Diccionari Català-Valencià-Balear». Son especialment expressives i amicals les frases que mos dediquen «La Vanguardia Balear», «El Adalid» i «Las Provincias».

A tots els que hem anomenats i an els que no hem tengut ocasió de veure i hagin parlat de la nostra obra, retem les més corals mercès.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Centres actuals de suscripció del Diccionari (223-224)

A la CIUTAT DE MALLORCA:

Administració i Depòsit General: St. Bernat, 5, pral.

Llibreria Guasp: Morey, 8.

Llibreria Escolar: Cort, 4.

Llibreria Amengual i Muntaner: Cadena, 2.

Llibreria Miquel Ferrer: Born, 114.

Llibreria Francesc Ferrer: Juavert.

Llibreria Frau: Jovellanos, 5.

Llibreria Fontdevila: Costa d'En Brossa, 39-41. [224]

A INCA:

Llibreria d'En Miquel Duran: Murta, 5.

A MANACOR:

N'Antoni Fiol: Ferrer, 5.

A POLLENÇA:

En Bartolomeu Cifre i Martí: Monti-Sión, 5.

A ARTÀ:

Llibreria de N'Andreu Ferrer: Quatre Cantons, 3.

A MENORCA:

En Josep Moll i Casasnovas: Nort, 3. —Ciutadella.

A BARCELONA:

Llibreria Verdaguer: Rambla del Centre, 5.

Llibreria Schneider: Rambla de Catalunya, 54.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llibreria La Hormiga de Oro: Sta. Agna, 26.

A GIRONA:

Llibreria Josep M.ª Busquets: Galeria dels Bells Oficis.

A OLOT:

En Joaquim Vayreda: Valls Nous, 3.

A TERRASSA:

Llibreria de N'Antoni Costa: Cervantes, 39.

A CASTELLÓ DE LA PLANA:

En Josep Pascual i Tirado: Ensenyansa, 7.

ADVERTÈNCIA: Se fa sebre que an el qui ens duga cap tom XI del BOLLETÍ, n'hi donarem **6 pessetes**, allà on an els suscriptors just les ne costà 2.

Estampa de MN. ALCOVER. —Ciutat de Mallorca

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

SUSCRIPCIÓ dins Espanya: 2pess. l'any Estranger: 2,60 pess.	REDACCIÓ: Sant Bernat, 5-pral. 2.ª Ciutat de Mallorca

[225][*]

Lo que diuen els periòdichs y revistes d'Espanya y de l'Extranger sobre la pròxima publicació del Diccionari (225-262)

I. VEUS AMIGUES

En la *Zeitschrift für romanische Philologie*, l'importantíssima revista de Halle (any XLIV, 1924, p. 637), fent la crítica de l'obra de García-Lomas *Dialecto popular montañés*, diu lo nostre gran amich y il·lustre filòlech prof. D. Pere de Mugica, ab la seua prosa sempre botetjadora y llampant:

«Los santanderinos debieran rumbear a estilo bilbaino en punto a vascofilia y música, y subvencionar un *Vocabulario montañés*, como el *Diccionario catalán-valencia-mallorquí* de Alcover (con más de un millón de cédulas), apoyado por el gobierno y el rey. Recorre él aquellas

[*] T. XIV. N. 4. —ABRIL-SETEMBRE DE 1926.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

provincias, ayudado de gente avispada y avizora, que sabe lo que se pesca. Será obra documental. Tenemos ya otra, del vascuence, por Azcue. Castellana, saldrá a luz cuando esté yo bajo tierra. Y la hará Toro-Gisbert. «Unos diez tomos de mil páginas en cuarto». Yo me contento con cantar, con música de *Marina:* [226]

Dichoso aquel que tiene
pa el diccionario,
y a quien el rey
concede buen numerario.
Y con pesetas,
Alcover va tirando
de papeletas».

–:–

En la *Revue de Langues Romanes* de Montpeller (octubre-desembre de 1925, p. 190), M. Maurice Grammont posa aquesta nota bibliogràfica:

«*Diccionari Català-Valencià-Balear*. —Nous avons reçu un spécimen du grand diccionaire catalan que prepare depuis longtemps Mn. A.-M. Alcover. Nous espérons pouvoir en conclure que tous les documents sont réunis et classés, et que la publication proprement dite ne tardera pas. A en juger d'aprés le spécimen la collection est riche, et la presentation est bonne. D'abord la forme générale ou livresque en ortografe courante, avec les définitions et les sources; puis les formes des divers dialectes en transcription fonétique; les dérivés; enfin l'étimologie. Le texte est orné de figures élégantes et nettes, qui paraissent devoir être nombreuses, car il i en a 10 dans les 8 pages du spécimen.

Nous faison des vœux pour le prompt et eureux achèvement de cet important ouvrage.»

–:–

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En lo *Spanische Philologie und spanischer Unterricht*, n.º 5 (1925), afegit com a suplement a la revista *Iberica* de Hamburg (nº de desembre de 1925), aparegué aquesta nota:[32] [227]

«Diccionari Català-Valencià-Balear. Iniciador i Director Mn. Antoni Mª. Alcover i Sureda.

Soeben erschienen von diesem monumental angelegten lexikologischen Werke der Katalanen ein Probebogen sowie ein orientierender Prospekt. Nach Vorarbeiten, die sich über mehr als zwei Jahrzehnte erstrecken und an denen unter Leitung des unermüdlichen Philologen Mn. Antoni M.ª Alcover und seiner nächsten redaktionellen Helfer im Laufe der Zeit nicht weniger als 3132, über 426 Orte des katalanischen Sprachgebietes verteilte Kenner der Sprache als Mitarbeiter beteiligt waren, beginnt nunmehr das langerwartete und in neuerer Zeit von der spanischen Regierung und officiellen Körpershaften unterstützte Werk zu erscheinen. Schon der Probebogen lässt erkennen, dass es sich um eine umfassende Leistung handelt, deren Urheber bestrebt ist die mit aller Gründlichkeit von ihm zusammengetragenen Fortschritte der modernen Sprachwissenschatf für dieses nationale Werk nutzbar zu machen. Die Veröffentlichung erfolgt in zweimonatlichen Lieferungen von 64 Seiten zum Preise von 2 pts. in Spanien und 3 pts. im Ausland. Eine eingehendere Würdigung soll in der «Iberica» nach Erscheinen der ersten Lieferungen erfolgen. Die Subskription ist an den «Administrador del

[32] Nota (1) de l'original: Vetací la traducció: «Just ara surt un full de mostra ab un prospecte explicatiu de aquesta monumental obra bastida dels catalans. Després dels treballs preparatoris, que han durat més de vint anys y an els quals han cooperat en lo transcurs del temps 3132 persones coneixedores de la llengua repartides en 426 localitats del domini català, sota la direcció del infatigable filòlech Mn. Antoni M.ª Alcover y dels seus inmediats auxiliars de redacció, ara comensa a publicarse aquesta obra de molt ensà esperada y en aquests derrers anys protegida dels Governs espanyols y de les corporacions oficials. Lo full de mostra ja deixa veure que ès una obra extensa, l'autor de la qual ès reforsat ab tota la profondidat del progressos que li son arribats de la moderna ciència lingüística, per a fer fructífera aquesta obra nacional. La publicació se fa per fascicles bimestrales de 64 pàgines, al preu de 2 ptes. dins Espanya y 3 ptes. a l'Extranger. «Iberica» n'haurà de fer un examen detingut, quant seràn publicats los primers fascicles. La suscripció cal dirigirla a l'Administrador del D. C. V. B. a Palma de Mallorca, St. Bernat, 5, pral.».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diccionari Català-Valencià-Balear» in Palma de Mallorca, St. Bernat 5, pral. zu richten.» [228]

El Adalid, setmanari obrer d'aquesta Ciutat de Mallorca, en son nombre de dia 9 de Gener d'enguany dedicà a la nostra obra aquest article, que mereix tot lo nostre agraiment.

El Diccionari de Mossén Alcover.–Bona nova

«Juntament ab el nombre corresponent a juriol-desembre de 1925 del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* s'ès repartit el *Prospecte del Diccionari Català-Valencià-Balear* anunciant esser ja una realidat «la estampació i publicació del Diccionari de la nostra Llengua».

Come mallorquins amants de la llengua que mos mostraren les nostres mares ens hem alegrat fortment d'aquesta bona nova i hem volgut fer pública la nostra satisfacció de veure duita a terme una obra verament colosal com es la que promogué l'any 1901 lo M. I. Don Antoni Maria Alcover, llavò Vicari General de Mallorca i avuy Degà del nostro Capítol Catedral.

Sortadament la nostra benvolguda Llengua ha tengut el seu *Apòstol*, ha tengut un *homo* de tremp d'acer, de constància benedictina i d'una talla científica gens vulgar, i així podrà contemplarse dins breu temps enjoyada ab un Diccionari, casi mos atrevim a dir insuperable, que serà sa prova més eloqüent de s'opulència i esplendor de nostra gloriosa Llengua.

Es ver que ab les vuyt planes de mostra que acompanyen el Prospecte no tenim plenes proves internes per judicar el grau de perfecció del Diccionari, però les proves indirectes ja A) per part de l'Iniciador i Director de l'Obra, ja B) per la manera com s'ès reunit l'inventari del nostro idioma, ja C) per part dels colaboradors i consultors que hi han presa part, tenim motius més que suficients per estar segurs de que el Diccionari serà tot lo complet i perfect possible. [229]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A) *El Director del Diccionari*

La primera prova esterna de lo que acabam de dir ès esser el qui ès l'iniciador i Director del Diccionari.

Es prou coneguda la personalidat de Mn. Antoni M.ª Alcover perque mos entretenguem ara en espinzellarla; just ne direm dos mots.

Mn. Alcover ès un sacerdot exemplaríssim que ocupà dignament el delicadíssim càrrech de Vicari General durant el pontificat del gran Bisbe Campins i que desde l'any 1921 ès el Degà del Capítol de la Seu de Mallorca.

Fener com pochs, al mateix temps que ha cumplits sos devers primordials de sacerdots ha tengut temps encara per dedicarse an el folklore mallorquí publicant vuyt volums de *Rondayes* i un de *Contarelles* de la vida del camp a Mallorca; a l'Història, publicant *Estudios sobre la Historia de Mallorca, Los Mozárabes baleares* i escriguent una *Historia de Mallorca* per us dels seus deixebles en el Seminari de Mallorca; a l'Apologètica i Polèmica, dirigint el popularíssim setmanari *La Aurora,* escriguent infinidat de articles dalt publicacions espanyoles i estrangeres, publicant llibres i follets com *Las cosas en su punto, Don Jusep Mª. Quadrado, Vida del Bisbe Campins, Los desatinos de un protestante*, etc.; i finalment a la Filologia estudiant les millors obres filològiques alemanyes, ingleses i franceses, publicant *14* toms del *Botlletí del Diccionari de la Llengua Catalana* ab el qual promogué el primer Congrés d'aqueixa Llengua, donant multitut de conferències de Fonètica, Morfologia i Sintaxis catalana, fent classe de Llengua i Literatura Catalana en el Seminari de Mallorca i tenguent relacions científiques ab els millors filòlegs de tota l'Europa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

B) *Com s'ha fet el Diccionari*

Inimich Mn. Alcover d'amagatetjons com diu ell mateix, es ben pública la manera com ha reunit l'Inventari [230] del léxich de nostra Llengua. Llansada als quatre vents la *Lletra de convit* l'any 1901, comensà a l'acte tot un nombrós estol de col·laboradors de totes les terres catalanes a omplir cèdules ja del llenguatje escrit ja del vivent que rebien coral estatge dins la primera famosa calaixera que feu per guardar el nostro tresor llingüístich.

Per aglapir tot el llenguatge escrit han estades desgranades les principals obres catalanes escrites desde el comensament d'aqueixa Llengua (primeria del segle XII) fins an els temps moderns, i de cada paraula i flexió se n'ha feta una cèdula ab una frase a on figura tal paraula. Per fer una replega lo més completa possible s'han tretes cèdules sobre tot de les obres mestres de la Literatura Catalana com son les del gran polígraf Beat Ramón Llull, El Rey En Jaume, les dels cronistes Muntaner, Desclot, Descoll, Boades, Turell, Tomich i del gran estol de prosistes i poetes eminents com Fr. Eiximenis, Fr. Antoni Canals, En Bernat Metge, En Joanot Martorell, Sor Elisabet de Villena, Fr. Anselm Turmeda, N'Arnau March, En Jordi de Sant Jordi, En Febrer, En Cerverí de Girona, N'Ausiàs March, En Jaume Roig, Mossén Fonollar, els dos Auleses, etc. i entre els moderns Verdaguer, Costa, Llorente, Ruiz Pablo, Rondayes, Contarelles etc., etc.

També s'han tretes les paraules de una mala fi de inventaris, disposicions i altres documents de llengua catalana que se troben en els arxius de les Balears, Principat de Catalunya i Reyalme de València, de manera que se pot tenir seguridat moral de que tot el llenguatge escrit estarà en el Diccionari.

Però la Literatura d'una llengo no ès tot l'idioma: el llenguatge essent una cosa viva va evolucionant continuament; no sols van tramudantse els sons sino també els significats de certes paraules; ès necessari per tant

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

haver escoltat atentament el poble de les distintes regions [231] geogràfiques per tenir inventariats tots aquells sons i tots aquests significats.

Per això Mn. Alcover no ha tengut més remey que recórrer tot el territori de llengua catalana i ab una paciència de Job parlar ab persones de tota casta social, apuntar les observacions, pendre dibuixos dels obgectes que li interessaven i omplir llibretes i més llibretes que llavò buida en cédules que passen a les calaixeres.

D'aquesta manera i per tal fi ha visitat Mn. Alcover, ja tot sol ja acompanyat de colaboradors, totes les terres catalanes que son: *a*) les Illes Balears, *b*) les Províncies de Catalunya, fora la Vall d'Aran a on se parla gascó; *c*) les valls d'Andorra a on el català es la llengo oficial, 54 Ajuntaments de la província d'Osca, 5 de Saragossa i 27 de Terol; *d*) casi tota la província de Castelló de la Plana, la quarta part de València i la major part d'Alacant a on se parla una de tantes modalitats de la llengua catalana; *e*) casi tot el Departament dels Pirineus Orientals de França (Rosselló, Vallespir, Conflent, Capcir i mitja Cerdanya) que formen la Catalunya francesa; *f*) i finalment la ciutat d'Itàlia[,] Alguer (Sardenya), a on encara el poble conserva el català.

«Resultat de tantes eixides —diu el Prospecte— son les 426 poblacions del nostro territori llingüístich escorcollades ab ajuda de les 3.132 persones interrogades sobre el dialecte nadiu de quiscuna d'elles».

C) *Colaboradors i patrocinadors*

Convensut ja desde el principi Mn. Alcover de que per un tal Diccionari així com ell volia era necessaria la cooperació i ajuda de molts, tot d'una que alsà bandera cridà els amadors de la llengua catalana a que li fessen costat a fi de que replegada una multitut de pedretes pogués bastir llavò l'edifici. A cooperar an aquesta bona obra s'apuntaren ja tot d'una un nombre grossíssim de persones de bona voluntat, i prenguent cada una p'el seu [232] conte tal o qual ofici, tal o qual ciència, tal o qual

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

art, etc. etc., feyen coleccions de cèdules a on posaven tots els noms peculiars d'aquell ofici, ciència o art ab llur esplicació; i tota aquesta feynada durant 25 anys feta per persones enteses dins el seu ram ha donat per resultat mils i mils de cèdules que ordenades per estricte orde alfabètich dins les calaixeres *ad hoc,* son ara revisades pels redactors del Diccionari quant escriven els articles que duen les diferents acepcions de cada paraula.

Com que en totes les coses no mos hem de pensar sempre anar bé i fer el nostro cap envant, sino que mos ès necessari sebre el parer del altres, Mn. Alcover per fer lo més perfecta l'obra del Diccionari no se'n ès anat unicament del seu cap sino que ha consultades porem dir totes les eminències de Filologia que desde 1901 fins ara hi ha hagut a Europa; «tretze» n'anomena el «Prospecte del Diccionari», totes elles persones competentíssimes ja d'Espanya com també de França, Alemanya, Suïssa i Itàlia, les quals li han donades oportunes orientacions per compondre l'Obra colossal del Diccionari.

Però tot això no bastaria si no hi hagués patrocinadors que ab ajuda material aydassen a una tal obra.

Per això la Divina Providència ha dispostes les coses de tal manera que quant l'any 1919 l'Institut d'Estudis Catalans girà l'esquena a Mn. Alcover, llavò Sa mateixa Magestat l'Alt N'Alfons XIII Rey d'Espanya ab son Reyal Govern giraren els ulls cap an aquesta Obra, i consequència ne son les 25.000 pessetes anyals ab que l'Estat subvenciona el Diccionari, que, ab les votades per les Excmes. Diputacions de Barcelona i de Balears i les donades pe'ls Excms. Ajuntaments de Barcelona i la Ciutat de Mallorca, han permés esser un fet la estampació i publicació del Diccionari Català-Valencià-Balear.

Essent el qui ès la persona Directora del Diccionari, haventse reunit així com s'ha reunit l'inventari del llenguatge escrit i vivent, i essent els qui son els [233] colaboradors i patrocinadors de la gran Obra del Diccionari de la nostra llengua; ¿no tenim prou garanties de que aquest Diccionari serà tot lo més complet i perfet possible?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Felicitam de bon de veres Mn. Alcover per l'èxit que ha tenguda l'Obra iniciada ara fa 25 anys i que actualment ès una realidat, i aconseyam a tots el lectors de *El Adalid* que senten amor per la nostra Llengua a que cooperin ab la seva suscripció a l'acabament de l'Obra. — *Un antich colaborador*».

– : –

La Vanguardia Balear, el lluytador setmanari de la benemèrita societat «Foment del Civisme», en son nombre de dia 9 de Gener d'enguany:

El Diccionario Català-Valencià-Balear

«Con el último número del Boletín de esta importante obra de lingüística que dirige con extraordinaria actividad e insuperable competencia el eminente filólogo don Antonio Maria Alcover, hemos recibido las bien editadas páginas de muestra del mentado Diccionario, cuya publicación tan anhelada como conveniente, va a empezar muy en breve.

El cuerpo de Redacción del mismo, bajo la dirección de D. Antonio M.ª Alcover, lo compondrán D. Francisco de B. Moll, Fr. Miguel Colom, Fr. Rafael Ginard, el Rdo. D. Francisco Frontera y otras personas de reconocido prestigio en la materia.

Las ilustraciones del texto, que prestan no escaso aliciente a la obra, correrán a cargo de D. José y Don Francisco de B. Moll y Casasnovas.

De momento se irá publicando en fascículos o cuadernos de 64 páginas que saldrán cada dos meses, siendo deseo del editor que el número de aquellas sin alteración del precio del cuaderno, que será de dos pesetas, se aumente tan pronto lo permitan las condiciones [234] económicas en que la obra se desenvuelve, al número de 80 páginas.

Los que deseen adquirir el Diccionario por tomos completos, podrán hacerlo pagando la suscripción con un recargo del 10 por ciento a la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

recepción del volumen, y los gastos que sean inherentes a la encuadernación o cosido de la obra quienes deseen adquirirla encuadernada o en rústica.

Los cuatro primeros cuadernos insertarán texto del Diccionario, siguiendo a guisa de introducción la historia de la obra, exposición técnica del mismo, listas de colaboradores, mapas históricos y lingüísticos, abreviaturas, etc., y prosiguiéndose luego definitivamente la publicación del texto, tan ansiosamente esperado por todas las personas amantes de la cultura.

Pronto va a entrar, pues, esta notabilísima obra en periodo de la más halagüeña realización, gracias a la constancia y a la férrea voluntad del M. I. Sr. Alcover que ha trabajado ahincadamente en ella con todo el celo y ardor de un apóstol, venciendo con la fuerza de su actividad y las prodigiosas luces de su preclara inteligencia, no sólo las grandes dificultades que en sí acarrea obra de tal fuste, sino las que a la misma han venido oponiendo por bastardas miras políticas el odio mal comprimido de ciertos elementos intransigentes que, como era de esperar, han tenido que morder (y de ello da fe la aparición del Diccionario) el polvo de la derrota.

Felicitamos cordialmente al Sr. Alcover y fervientemente deseamos llegue a ver coronada por el más lisonjero éxito su monumental obra, cuya iniciación saludamos con el más cálido aplauso».

– : –

L'important diari mallorquí *La Almudaina* (16 de Gener) posà aquesta nota bibliogràfica: [235]

«La empeñada empresa del notable filólogo nuestro paisano el M. I. Sr. D. Antonio M.ª Alcover, ha culminado con la publicación de un cuaderno de ocho páginas de muestra de lo que ha de ser la gran obra del «Diccionari Català-Valencià-Balear», impreso en el establecimiento

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tipográfico montado expresa y exclusivamente para la publicación por cuenta propia de la expresada obra.

Va adjunto el mencionado cuaderno de muestra el número-prospecto del «Diccionari» conteniendo las principales noticias y condiciones de la publicación, del que entresacamos las siguientes:

El «Diccionari Català-Valencià-Balear», esto es, de la Lengua que se habla en Cataluña española y francesa, en el antiguo Reino de Valencia, las Islas Baleares, el Principado de Andorra y Alguer a Sardeña, está patrocinado por S. M. el Rey don Alfonso XIII y su real Gobierno, las Excmas. Diputaciones de Barcelona y de Baleares, los Excmos. Ayuntamientos de Barcelona y de la Ciudad de Mallorca, y por el Excmo. Sr. D. Alfonso Sala y Argemí.

Es iniciador de la obra como llevamos dicho, Mn. Antonio M.ª Alcover y Sureda, y son Redactores el mismo Sr. Alcover, D. Francisco de B. Moll, Fr. Miguel Colom, TOR, Fr. Rafael Ginart, TOR, Mn. Francisco Frontera y otros.

El texto del «Diccionari» va ilustrado con dibujos de los Sres. D. José y D. Francisco de B. Moll y Casasnovas.

Deseamos al Sr. Alcover que el favor del público le acompañe para llevar a término su importante obra.

– : –

El diari valencià *Las Provincias*, del qual ès director l'honorable patrici En Teodor Llorente y Falcó, publicà (dia 27 de Gener) aquest article: [236]

«Diccionari Català-Valencià-Balear. —*La obra magna de Alcover*.

El doctísimo canónigo mallorquín don Antonio Alcover anuncia la próxima publicación de este Diccionario, obra patrocinada por S. M. el Rey y por su Gobierno, por las Diputaciones provinciales de Barcelona y de las Baleares, y por los Ayuntamientos de Barcelona y de Mallorca, y que ha de ser libro de necesaria consulta en la Cataluña española y francesa, en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el antiguo reino de Valencia, en las islas Baleares, en el Principado de Andorra y en Cerdeña.

El ilustre filólogo mallorquín conoce profundamente nuestro idioma. Todo su talento y laboriosidad los dedicó a su estudio, y por ello no lo hizo desde la mesa de su despacho en libros y manuscritos, sino que recorrió todas las regiones en que se habla dicha lengua y se valió de elementos muy autorizados para que le ayudaran, los cuales enviábanle papeletas de algunas palabras puramente regionales, consiguiendo tener en Barcelona 383 colaboradores; en Gerona, 281; en Lérida, 340; en Tarragona, 260; en Andorra, 10; en los departamentos de los Pirineos Orientales, 74; en Valencia, 215; en Alicante, 280; en Castellón, 211; en Mallorca, 805; en Menorca, 164; en Ibiza, 94; en Formentera, 5; y en Cerdeña, 10.

Con todo este inmenso caudal, más el que le proporcionasen los redactores del Diccionario que trabajan a sus órdenes don Francisco de B. Moll, Fr. Miguel Colom, Fr. Rafael Ginard y don Francisco Frontera, y los dibujos que ilustrarán esta publicación, a cargo de D. José y D. Francisco de B. Moll, el idioma que se habla en las mencionadas regiones tendrá un Diccionario completísimo, muy superior a todos los publicados hasta el dia.

Tan importantísima obra se publicará por cuadernos de 64 páginas; uno cada dos meses, al precio de dos pesetas el cuaderno, debiendo hacer el pago al recibo de cada uno de ellos. [237]

Centros de suscripción: Palma de Mallorca, administración del Diccionario, San Bernardo, 5; Barcelona, librería de Verdaguer, Rambla del Centro, 5».

– : –

El diari *Correo de Mallorca* (13 de Gener) copià un bon tros del nostre prospecte.

– : –

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El setmanari *La Tradició Catalana* d'Olot (6 de Febrer) copià un tros d'aquest *Bolletí* referent a la publicació del Diccionari y resumí lo principal del prospecte ab les condicions de suscripció, fent vius elogis de la nostra obra.

– : –

La novella revista *Cultura Valenciana*, publicació de l'Acadèmia Valencianista del «Centro Escolar y Mercantil», en son quadern II, dona de la nostra obra les següents notícies:

«Diccionari Català-Valencià-Balear.

El doctíssim canònge mallorquí Mossen Antóni Alcover anuncia la próxima publicació de sa monumental obra. Treball éste no sòls d'estudi filóleg i documental, sino veritable archiu de la llengua, l'ha fet gracies no sòls als seus coneixements llingüístics, sino a ses repetides excursións per tot lloc aon se parla dita llengua i a l'ajuda dels seus colaboradors, en número de més de tres mil. Tan sòls en la regió valenciana en té setcents sis, entre'ls cuals figuren les persones més autorisades.

Afiggas a tot açò l'aportació de En Francés de B. Moll, Fr. Rafèl Guinart, Fr. Miquel Colom i En Francés Frontera, redactors del *Diccionari*, i els hermosos dibuixos que illustrarán l'òbra, i es tindrá un treball completíssim.

Es publicará per quadèrns de 64 págines (el primer [238] ya ha vist la llum), al prèu de dos pecetes. L'administració del *Diccionari*, instalada en Palma de Mallorca (S. Bernat, 5) i la llibreria de Verdaguer (Rambla del Centre, 5, Barcelona), recibixen les suscripcións per a tan monumental òbra.»

– : –

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El diari *L'Indépendant des Pyrénées Orientales*, de Perpinyà (14 de Febrer) y la *Revue Historique et Littéraire du Diocèse de Perpignan* (13 de Febrer), posaren aquesta nota:

«*Nouveau Dictionnaire Català-Valencià-Balear*.

La *Revue Historique el Littéraire* a reçu la premier fascicule *du Dictionnaire Català-Valencià-Balear* qui parait en fascicules illustrés, tous les deux mois, au prix de 3 pesetas pour l'Etranger. Cet ouvrage, d'une importance capitale pour notre langue catalane, mérite de retenir l'attention des catalanistes du Roussillon. On souscrit, dès maintenant, chez l'Administrateur du *Dictionaire Català-Valencià-Balear* (St-Bernat 5, pral. 2a, Ciutat de Mallorca) et chez les principaux librairies de Barcelone.

A ce Dictionnaire de Mossen Alcover ont collaboré plusieurs catalanistes du Roussillon et *l'Institut des Estudis catalans*.»

– : –

Dalt l'important diari *El Siglo Futuro de Madrid* (18 de Febrer) surtí el següent article bibliogràfich firmat del conegut periodista R. Alcover, seguramente aragonés, que no atany res a Mn. Alcover, més que la simpatia y l'amistat de correlligionaris.

«*Bibliografia. —Diccionari Català-Valencià-Balear*, això ès de la Llengua que parlen Catalunya espanyola y francesa, l'antich Reyalme de València, les Illes [239] Balears, lo Principat d'Andorra i Alguer de Sardenya. —Obra patrocinada de S. M. l'Alt N'Alfons XIII, Rey d'Espanya, ab son reyal Govern, les Excelentíssimes Diputacions de Barcelona i de Balears, els Excms. Ajuntaments de Barcelona i la Ciutat de Mallorca i l'Excelentíssim Sr. D. Alfons Sala i Argemí. —*Iniciador i Director Mn. Antoni M.ª Alcover i Sureda.*

Hemos recibido el prospecto y unas cuantas páginas de muestra de este magnífico Diccionario Catalán, Valenciano y Balear, en cuyo texto e ilustraciones trabajan insignes redactores y dibujantes, dirigidos y ayudados por el eminentísimo escritor y folklorista balear Mosen Alcover.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Amamos, claro está, sobre todas las lenguas, la lengua castellana, o por mejor decir, la lengua *española*, que así la llamaron también los autores de nuestro siglo de oro. Recordamos aquella obrita contra Quevedo titulada *Venganza de la lengua española contra el autor del Cuento de Cuentos, por D. Juan Alonso Laureles, Caballero de Hábito y peón de costumbres, aragonés liso y castellano revuelto*, en la cual obra se defienden, y en el fondo muy atinadamente, los modismos e idiotismos de nuestra lengua contra los burlescos ataques de Quevedo. Amamos, pues, esta *lengua española* por antonomasia y excelencia. Pero también amamos las lenguas regionales de nuestra patria, entre las cuales tanto se distingue la que hablaron Raimundo Lulio, Ausias March y Verdaguer. Además es natural que nuestras predilecciones se vayan hacia el catalán, el balear y el valenciano, ya que llevamos, y a mucha honra, sangre de estos pueblos.

Por eso nos complace extraordinariamente cuanto se haga por el florecimiento de estas lenguas. Y el nuevo Diccionario de Mosen Alcover va a ser, por las trazas, el esfuerzo decisivo para acabar de fijar la morfología, la fonética y la significación de los dialectos provenzales. [240]

Basta ver estas ocho páginas de muestra. Por ellas se advierte que el sistema escogido para clasificar y definir los vocablos, está ajustado a las últimas y más adelantadas exigencias de la filología contemporánea, tal como han sido formuladas por Meyer-Lübke y Schädel, profesores de Filología Románica en las Universidades de Bonn y de Hamburgo.

En la selección y abundancia de los vocablos, aventaja este Diccionario a todos los de su género conocidos hasta ahora. Menos fácil que Martí Gadea y Aladern para admitir palabras enteramente ajenas al catalán, mallorquín y valenciano, es sin embargo mucha más exacto y atinado para admitir otras, omitidas por aquellos autores, y muchas pasadas en silencio por Labernia-Salvat, Saura, Bulbena, Aguiló, Fabra, Figuera, Amengual y otros.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ahora bien: ¿cuál es el criterio que ha guiado a Mosen Alcover y a sus insignes colaboradores en esta selección? Sin duda alguna el mejor: el uso de los buenos autores, cuyas frases va citando el Diccionario cuando es menester, y sobre todo el uso del pueblo, tradicionalmente apegado a su lenguaje. Cuatrocientas veintiseis poblaciones han sido diligentemente investigadas con la ayuda de tres mil ciento treinta y dos personas interrogadas sobre el dialecto nativo de cada una de ellas.

De este modo el Diccionario será, no un museo de vocablos muertos y anticuados, sino la verdadera expresión de una lengua viva y actual. Porque es necesario reconocer que un lenguaje en tanto es tal, en cuanto que se habla, y en aquellos vocablos suyos que se hablan. Cuando deja totalmente de hablarse (o escribirse), ya no es propiamente *lenguaje*, sino un documento humano, sepultado en archivos y bibliotecas para investigaciones filosóficas o históricas. Esta naturaleza, esencialmente viva y dinámica del lenguaje, convendría que la tuviesen muy presente no ya los autores de [241] Diccionarios, sino hasta aquellos escritores que, llevados en demasía de un loable *casticismo*, pretenden a todo trance imponer palabras y acepciones enteramente en desuso. Lo cual no impide que tengan muchísima razón cuando trabajan por desterrar los barbarismos y extranjerismos, así de sintaxis como de léxico, que infestan nuestra lengua y que son contrarios a la índole y manera de ser constante de ella.

Son, pues, fundadas y grandísimas las esperanzas de éxito que debemos poner en el nuevo Diccionario pronto a salir a luz bajo la dirección y con la colaboración de Mosen Alcover.

A él y a sus insignes colaboradores les felicitamos cordialmente, y esperamos con ansia la publicación de su obra, que nos permitirá conocer a fondo la lengua, ciertamente gloriosísima, de nuestros abuelos y ascendientes. —*R. Alcover*».

– : –

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El *Reino de Dios*, setmanari integrista de Palma de Mallorca, en son nombre de dia 10 d'Abril publicà aquest article:

«El Diccionari Català-Valencià-Balear.

Havem rebut la entrega de mostra d'aquest Diccionari an el qual el nostre bon amic Mossèn Alcover ve dedicant fa molts d'anys la seua intel·ligencia i la força de la seva formidable faneria. Nos ha agradat molt contemplar la primera fruita d'un arbre que an haver fruitat del tot serà gala de les terres catalanes. No som qui per jutjar del mèrit científic de l'Obra, si bé el prestigi de l'autor n'es penyora; però el fet no més de reunir i classificar la nostra parla amb totes les seves variants, regió per regió i poble per poble, basta per alegrar els aimadors d'una llengua qui té per nosaltres la dolcesa dels llavis maternals. [242]

L'Obra, emperò, de Mossèn Alcover, te, ademés, un alt sentit nacional, perque la llengua catalana ès un dels grans valors literaris de Espanya, com ho son, sens dubte, la dorada llengua de Castella i la milenària de l'Euskària. Conrar, conservar i donar a coneixer el català es una obra verament patriòtica, ni més ni manco que si es tractàs del castellà o del eúskare. La venturosa subsistència de una llengua que encare parlen dos millons d'homos i que dugueren a la màxima esplendor un Ramon Llull, un Ausiàs March, un Maragall o un Cinto Verdaguer, no es cap enuig per Espanya sino un motiu de glòria vertadera, com ho seria la subsistència de les costums i tradicións de totes les regions espanyoles avui casi esborrades per la bogeria lliberal.

No solsament, idó, com a mallorquins, sino també com espanyols, aplaudim el benemérit autor de l'Obra magna que ja comensa a madurar, com aplaudim coralment a tots els qui malavegen tornar el castellà [sic] an el seu antic esplendor, netejantlo d'estranyes influències.

Lo que voldriem, axó sí, que el vestit extern del Diccionari fos tan ric com sens dubte ho será el bessó, es a dir, que la part tipogràfica i de dibuix, fossen realment impecables: en quant an aixó, la mostra nos ha semblat una mica fluixa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

També seriem de parer que no figurassin certes frases massa grolleres, extretes del poble infim, encara que patís una mica l'integridat del Diccionari.

Deu conservi la vida an el faner conrador per dur a terme la seva Obra. Y no dubtin els nostres lectors en ferli tot el costat que puguin. El preu de suscripció és dúes pessetes el quadern de 64 planes que surtirá cada dos mesos. —P.» [243]

–:–

El popular diari *La Voz*, de Madrid (15 d'Abril d'enguany) publicà el següent article.

«Iniciativas·—Un Diccionario nuevo y una Academia nueva.»

He aquí unos renglones que llegan a nosotros en un papel anónimo, dentro de un sobre matasellado en un pueblo balear:

«Tras el Diccionario de la Lengua —por primera vez llamada en tal texto española— de la Real Academia, que fundara Felipe V, he aquí en las prensas y a punto de salir a luz el *Diccionari català-valencià-balear*, recopilado y formado por el doctísimo canónigo mallorquín don Antonio Alcover. Han amparado económicamente la publicación de esta obra el Rey y el Gobierno, las diputaciones provinciales de Barcelona y Baleares y los Ayuntamientos de Barcelona y de Palma... Cuando estos días aparezca en los escaparates el primer cuaderno, ¿tendrá entre ustedes, los periodistas madrileños, una acogida cordial y proporcionada asu importancia?»

Y he aquí nuestra respuesta: La obra del canónigo Alcover, quien, aparte las calidades y cultura que como filólogo se le quieran reconocer, ha recorrido desde Andorra y los Pirineos Orientales a la isla de Cerdeña, andando a la búsqueda de palabras tomadas de los propios labios del pueblo, como un botánico fuera recolectando hierbas o un entomólogo cazara mariposas, debiera de algún modo incorporarse a la obra de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Academia de la Lengua. ¿Acogida más cordial quiere el anónimo comunicante?

Para nosotros el *catalá*, el *valenciá* y el *balear* son lenguas tan hispánicas como el gallego y el astur. Lo son, no ya por tener su zona de existencia en el territorio nacional —que en esta condición fuera preciso incorporar el vasco también— y por significar modos de expresión con que se ha exteriorizado el genio de la raza, sino porque [224] todas ellas, juntamente con el castellano, son formas del mismo romanceamiento y corrupción popular del latín. Hasta en desdenes y disputas que han ocasionado hartos disgustos ya; pero, en adelante más tarde o más temprano, se llegará a un reconocimiento de los lazos fraternales que los unen.

Acaso esta aparición del *Diccionari català-valencià-balear*, siguiendo a la de la décima quinta edición del académico de la lengua española, haga ver a los más ciegos la necesidad de que ésta sea la última de la serie admirable de léxicos castellanos que comienza en ese monumento de paciencia y de cultura hispana que conocen los doctos con el sobrenombre de *Diccionario de autoridades*. Cuando la Academia de la Lengua se disponga a preparar la décima sexta edición, advertirá que no será posible ya publicar sólo el Diccionario de la Lengua Española, sino que será forzoso atender un anhelo de la cultura nacional dándole el Diccionario de las Lenguas Hispánicas, donde a cada palabra castellana se unan sus correspondientes catalana, valenciana, balear, gallega, vasca y bable. ¿Porqué tener disgregado, esparcido, abandonado, en desdenes y en olvido tal caudal filológico?

Claro es que a la transformación de su Diccionario habrá de preceder la transformación de la Academia, en cuyas manos un rey extranjero como Felipe V puso el depósito sagrado del habla nacional. Faltan en esta Academia los filólogos y los hablistas de estos modos idiomáticos o dialectales que se hablan fuera de Castilla; a la vez en Cataluña, en Valencia, en Baleares, en Galicia, en Asturias y en Vasconia faltan las Academias que pudieran realizar plenamente, con el concurso económico

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del Estado, las diputaciones y los ayuntamientos, la labor que está realizando el canónigo mallorquín D. Antonio Alcover con la colaboración de los filólogos [245] levantinos D. Francisco de B. Moll, D. Francisco Frontera y los frailes Miguel Colom y Rafael Ginard.

Nuestra Academia de la Lengua no ha tenido inconveniente en declarar correspondientes suyas a diversas academias similares que se han constituído en América, y aun ha estimulado y alentado la creación de algunas de ellas. Hay ya academias de la lengua española en Méjico, en Ecuador, en Colombia, en Chile, en Venezuela, en El Salvador, en Perú, en la Argentina, en Guatemala, en Uruguay y en Filipinas. En estas academias trabajan muchos escritores que han logrado fama para sus nombres, no ya en toda América, sino en España misma: Horacio Maldonado, Vaz Ferreira, Carlos Reylez, Zorrilla de San Martín, Carlos M. Ocantos, Ernesto Quesada, Riva Agüero, Vicuña, Cifuentes, José Toribio Medina, Gómez Restrepo, Pedro Emilio Coll, los Amunátegui y tantos otros que ejercen hoy indudable influencia en el habla castellana.

En la última edición del Diccionario de la Academia se han entrado a raudales, por las vetustas páginas, como prueba de aquella influencia, centenares o millares de americanismos, de palabras nuevas o de acepciones resurrexas del habla que llevaron a las Indias los navegantes, los conquistadores y los aventureros. Se ha mostrado así como generosa madre el habla española; pero si aceptamos sin regateos e incorporamos al idioma el neologismo que surgió entre el pueblo cubano o mejicano, argentino o costarricense, ¿cómo declarar extraños, ya que no extranjeros, los vocabularios del catalán, del valenciano, del balear, del vasco, del bable y del gallego, que conviven en el uso popular con el propio español y son realidades históricas de nuestra propia nacionalidad?

Lo difícil aquí es la iniciativa. ¿Cómo la propia Academia, secularmente guardadora del castellano, dice de pronto al país que quiere entrar a saco en el santuario [246] de sus estatutos y convertirse, no en la Academia de la Lengua, en un juego de palabras, sino en la Academia de las lenguas hispánicas, peninsulares y extrapeninsulares? ¿Cómo un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Gobierno, tomando en serio estas que muchos creen bagatelas filológicas, dispone desde la *Gaceta* que sean de España todos los idiomas que se hablan en España, y ordena a la Academia que se transforme y mude y modernice? Esperamos al gobernante que lo haga.

Y, entre tanto, sépase en todos los reinos de la corona de Aragón y en el Rossellón y en Cerdeña y donde quiera queda en el habla la huella de aquella gloriosa expansión española que llegó al Milanesado y a Nápoles y a Túnez, que el *Diccionari català-valencià-balear* del canónigo Alcover será recibido en Madrid como lo que es: como un libro español que enaltece a España y muestra con la variedad de su habla la grandeza de su genio.»

–:–

Tot això son *veus amigues* que mos son arribades y que agraim de tot cor. D'altres segurament s'en deuen esser alsades, que no havem tinguda ocasió de sentir per motiu de no haver vist els periòdichs qui les han llansades. A tots els qui han parlat de la nostra obra ab esperit de simpatia y benevolensa, expressam d'ara mateix la nostra fonda gratitut.

II. VEUS INIMIGUES

Les *veus inimigues* son de dues classes: veus negativament inimigues y veus positivament inimigues.

Anomenam «veus inimigues negativament» les *veus de silenci*, o sia, el callament d'aquells periòdichs qui per llur significació haurien de parlar del Diccionari, y per passió no'n parlen bé ni malament. Segueixen l'estratègica conspiració del silenci, que consisteix en fer el [247] buyt al nostre entorn, en procurar donar l'impressió de que som morts, de que de nosaltres no'n canten galls ni gallines. D'aquestes «veus del silenci» mos ne son arribades prou a les orelles: hem vist grans periòdichs balears y catalans *catòlichs* y *regionalistes*, que no planyen columnes y pàgines

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

senceres per a fer recensió d'una *corrida* o per sublimar davant el públich l'heroycitat dels *ases* (¿no's diu així?) de la tauromàquia y del joch de cosses, però que per una obra d'alta cultura com el nostre Diccionari no han tingut un mot, ni d'elogi ni de censura, com si no meresqués ocupar un lloch en llurs columnes.

Ja sabem prou bé quina ès la causa d'aquest silenci de gran part de la prensa catalana o catalanayre. Els seus elements directius tenen decretada la nostra mort civil, y an els missatges de manament toca obeir aytal decret; y com la característica dels morts, sien civils o no ho sien, és que no se solen moure, resulta que la prensa catalanayre, per no desmentirse, ha de fer cas omís del nostre moviment, perque, si diu que ens movem, vé a afirmar que no som tan morts com ells volen fer creure.

Ara de veus «positivamente inimiques», ès a dir, que no son les del silenci, sino que sonen fort contra la nostra Obra, no n'hem sentides gayre. Es possible que n'hi haja hagudes, però no mos son arribades; si mos arriben, les publicarem, així com ho havem fet ab les «veus amigues».

Fins ara, l'únich contrari que sabem que ha gosat atacarmos a la descarada, ès un tal Don Pedro Crespo, qui dalt lo diari republicà mahonès *La Voz de Menorca* (29 d'Abril) mos enfloca aquest enfilall de bajanades:

«El Diccionario de Alcover.

He visto unas páginas de muestra del «Diccionari Català-Valencià-Balear» que bajo la dirección de D. Antonio M.ª Alcover y Sureda empieza a publicarse ahora. La labor de tantos años del famoso sacerdote mallorquín [248] ya es, pues, un hecho. Un hecho que debiera registrarse en la Historia de nuestra lengua y de nuestra literatura con todos los comentarios críticos precisos para su exacta valoración. Es triste, muy triste, que un cúmulo tan grande de trabajo, una actividad prodigiosa, como es la desplegada por el señor Alcover y sus secuaces, no produzcan un resultado proporcionalmente importante; y, sin embargo, es así. Para

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nadie, por poco versado que esté en estos estudios, constituye un secreto el que la obra en cuestión no es una obra científica, hecha con el método riguroso que una empresa tal requiere. De su falta de veracidad en muchos puntos, falta que, piadosamente, hemos de atribuir a exceso de fantasía y no a mala fe del señor Alcover, están convencidos todos los que han tenido el humor, pues humor, y grande, se necesita de leer, o al menos, hojear, el ridículo casi siempre en el fondo y grosero y tabernario en la forma, «Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana» lleno de inexactitudes filológicas y de insultos improcedentes siempre y más en un sacerdote obligado por su Divino Ministerio a dar buenos ejemplos. Menorca sale mal parada de los estudios (?) allí publicados. Ahora no me he tomado la molestia de buscar datos para esta nota periodística, pero recuerdo haber leído, con el consiguiente asombro, que no sabemos pronunciar la *ll*, convertida en *y* en boca de todos los menorquines (!), y que nos enfadamos mucho si se nos llama la atención sobre el particular (!!!). Otro detalle, el señor Alcover suele escribir *Mo* en lugar de *Mahó*. Creo que hay aquí bastante con estos dos botones de muestra. Se ve, por este y otros motivos, que estamos de desgracia con nuestros filólogos. Ya Mosén Griera, del «Institut d'Estudis Catalans», con más prestigio y más garantía de seriedad, al ocuparse del catalán hablado en esta ciudad, escribió no sólo falsedades sino verdaderas injurias, todavía no contestadas. Ciento sesenta y cuatro menorquines han colaborado en el diccionario; [249] solo su innegable buena intención les disculpa de haber contribuído a una obra mala. Para el pueblo catalán, en la máxima extensión de esta palabra, es de lamentar que los comentarios que su aparición sugiera sean elegíacos en vez de triunfales. —*Pedro Crespo*.

III. Derivacions de l'article d'En Crespo

En el mateix periòdich *La Voz de Menorca* (10 de Maig) surtí aquesta rèplica:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«*El diccionario de Alcover*.

En *La Voz de Menorca* (29 de abril último) acabo de leer una elocuente parrafada suscrita por don Pedro Crespo (a quien no tengo el honor de conocer), bajo el mismo título que encabeza estas líneas. A las falsas afirmaciones y denigrantes dicterios con que el indicado articulista pretende rebajar hasta el ínfimo grado el «Diccionari Català-Valencià-Balear» y la personalidad científica de su director don Antonio M.ª Alcover, me creo con derecho suficiente a replicar, por dos motivos: por mi condición de menorquín amante de la cultura de mi tierra, y por tener yo intervención muy principal en la redacción y demás elaboración científica del citado diccionario.

El señor Crespo escribe su artículo con ocasión de haber visto unas páginas de muestra de dicha obra, y se lamenta muy amargamente de que ésta vaya a resultar un adefesio. «Es triste, muy triste, —dice en tono lúgubre— que un cúmulo tan grande de trabajo, una actividad prodigiosa, como es la desplegada por el señor Alcover y sus secuaces, no produzcan un resultado proporcionalmente importante; y, sin embargo, es así. Para nadie, por poco versado que esté en estos estudios, constituye un secreto el que la obra en cuestión no es una obra científica, hecha con el método riguroso que una empresa tal requiere». [250]

Alto ahí, Sr. Crespo. Usted que se las da de versado en estos estudios (lingüísticos) no puede hacer una afirmación tan general e imprecisa como la que nos espeta sobre el método que sigue o deja de seguir el Diccionario, sin dar explicación y pruebas concretas. Si no quiere V. desacreditarse como filólogo y acreditarse como postinero, debe explicarnos detalladamente cómo entiende V. el «método riguroso que una empresa tal requiere», y luego decirnos en qué puntos se separa de los métodos científicos el Diccionario de marras, a fin de demostrarnos que efectivamente el tal diccionario no es obra científica ni cosa que lo valga. De la erudición de V., no probada, pero que benévolamente «se le supone» (como se nos supone el valor a los soldados que no hemos recibido el bautismo de fuego), espero que me ilustrará sobre tan

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

importante cuestión, citándome los diccionarios que V. considere modelos en cuanto al método científico y que puedan servirnos de norma para elaborar el que llevamos entre manos. Así, instruyéndonos piadosamente, acaso consiga el Sr. Crespo endulzar la elegíaca amargura de los comentarios que el público ha de lamentarse de la obra de Alcover y sus «secuaces» (ente los cuales honro de ser el primero).

Hace después referencia el Sr. Crespo al «Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana», al que califica de «ridículo casi siempre en el fondo y grosero y tabernario en la forma», «lleno de inexactitudes filológicas de insultos improcedentes». En cuanto a las inexactitudes filológicas, no voy a negar que en el «Bolletí» las haya, como las hay en todas las obras, aún las más grandes de filología, por ser obras humanas. Si hasta en el artículo del gran maestro Sr. Crespo hay más de dos inexactitudes garrafales, ¿cómo no ha de haberlas en los escritos de un pobre hombre «grosero y tabernario» como el señor Alcover? Mas, para dejar las cosas en su punto y hacer ver que no está el «Bolletí» tan «lleno de [251] inexactitudes» que por ellas resulte «ridículo» como afirma el docto articulista, permítaseme aducir un texto del profesor de Filología románica de la Universidad de Bonn, doctor Guillermo Meyer-Lübke, consagrado mundialmente como la máxima autoridad en lingüística romance, quien, hablando del «Bolletí» en una de las revistas técnicas más importantes de Alemania,[33] ha dicho: «En la primera edición de la gramática del catalán[34] no figuran casi para nada los dialectos. Saroïhandy ya nos ofrece algo más; pero sólo mediante las adiciones de Alcover[35] adquirimos por primera vez una idea clara. Puede decirse que con esto queda fundada la dialectología catalana, y que el que se ocupa en cualquier forma de los dialectos catalanes, debe acudir en primer lugar a esto» («al Bolletí»). De manera que el Sr. Alcover es, a los ojos de los sabios europeos, el

[33] Nota (1) de l'original: «El Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen», que se publica en Berlín.
[34] Nota (2) de l'original: La escrita por Morel-Fatio, que forma parte del «Grundriss der romanische Philologie» de Gröber, obra que el Sr. Crespo debe conocer.
[35] Nota (3) de l'original: Publicadas precisamente en el zarandeado «Bolletí».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fundador de la dialectología catalana y una gran autoridad en esta rama de la ciencia, y lo es precisamente por los estudios publicados en el «Bolletí» que el Sr. Crespo considera ridículos y despreciables.

Y en lo que se refiere a la «forma grosera y tabernaria» que, según el Sr. Crespo, campea en las páginas del «Bolletí», insisto en lo que más arriba he insinuado; en que las afirmaciones sin pruebas no valen nada para los «secuaces» de Alcover, y por lo tanto, conviene que nos cite algunas de las frases «tabernarias», es decir propias de una taberna, que hayan sido usadas por Alcover en su «Bolletí». Los conocimientos que el Sr. Crespo, al parecer, posee en léxico de taberna, me hacen pensar (piadosamente) que acaso el para mí desconocido articulista sea un digno tabernero. [252]

Aduce este señor dos «botones de muestra» (¿si será sastre el Sr. Crespo?) para demostrar la ridiculez del «Bolletí». Primer botón: que en el «Bolletí» ha leído, con asombro, que todos los menorquines convierten la *ll* en *y*. De este botón deduzco que el Sr. Crespo no es muy ducho en la lectura, pues en ninguna página de dicha publicación se halla tal cosa. Lo que dice el «Bolletí» es que los «mahoneses» (que no son «todos los menorquines») hacen dicho cambio de pronunciación. De que hay individuos que pronuncian *y* la *ll*, no me cabe la menor duda; ahora si tal fenómeno fonético es común a todos los mahoneses, es cosa que no he comprobado y por lo mismo no lo discuto; pero aunque así no fuese, ¿no podrían los sujetos interrogados por el mismo Sr. Alcover, presentar en su pronunciación dicha particularidad? También forma parte del «primer botón» el hecho de que en el «Bolletí» se lee que los menorquines (corrige «mahoneses») se enfadan si se les llama la atención sobre el citado cambio de *ll* en *y*. Esto no lo ha dicho el Sr. Alcover por su cuenta; según le he oído contar muchas veces, fue un señor mahonés muy conocido (y hoy difunto) quien, después de confirmarle en que realmente sus paisanos hacían dicho cambio, le rogó que no hiciera constar públicamente dicha confirmación, por no disgustar a los interesados.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Segundo botón: que el Sr. Alcover suele escribir *Mo* en lugar de *Mahó*. Me permito declarar que también eso es falso. Pero aun cuando ello fuese verdad, no constituiría ningún pecado lingüístico; se limitaría a ser una substitución de la ortografía tradicional por la ortografía fonética, a lo cual tiene pleno derecho todo ciudadano, mal que lo pese al purista Sr. Crespo.

Pero lo más bonito del artículo de ese señor es que, a pesar de ir encaminado desde el principio a tratar del «Diccionari Català-Valencià-Balear», no dice sobre esta obra ni una sola palabra concreta y convincente. Se [253] contenta con irse por lo cerros de Ubeda y por deducir, de los dos botones citados, que el Diccionario va a ser una calamidad; y tienen tanto que ver los botones del señor Crespo con el Diccionario, y es tan concluyente deducir lo uno de lo otro, como si yo dijese que un hombre no puede ser buen filólogo porque es un mal tabernero.

Por todo lo cual tengo el honor de acudir al respetable Sr. D. Pedro Crespo, con la siguiente súplica: ya que V. se interesa tanto por nuestro Diccionario, hágame el obsequio de leer detenidamente las páginas de muestra del mismo y decirnos, con todo el lujo de detalles que de su erudición puede esperarse, cuáles son en concreto las inexactitudes, errores y deficiencias que se hallan en dichas páginas y que hacen que el Diccionario de Alcover no sea una obra científica ni metódica. Esta es la única crítica digna de V., tan versado en estos estudios. Todo lo que no sea aducir hechos precisos y pruebas convincentes, tiene más visos de afán de darse pisto que de hacer verdadera ciencia. —*Francisco de B. Moll*».

–:–

El precedent article tingué la següent resposta (*La Voz de Menorca*, 12 de Maig):

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«*Respuesta justificativa al señor Moll*.

En vista del artículo de D. Francisco de B. Moll, publicado anteayer en este diario, he de aclarar, puntualizándolas, algunas de las afirmaciones que hice en mi nota anterior relativa al Diccionario de Alcover.

El Sr. Moll quier que pruebe cuanto dije y me invita a que haga algunas citas precisas, supongo que para evitarse él la molestia de buscarlas. Será servido el señor Moll.

Empecemos por lo de las frases groseras y tabernarias. Como dije, el otro día hice todas mis citas y alusiones de memoria. Para comprobarlas no he tenido gran [254] trabajo. Me ha bastado ojear un par de volúmenes de la colección del «Bolletí» copiando de ellos los siguientes demostrativos textos, y no precisamente a gusto, sino algunos, con verdadera repugnancia. Hélos aquí:

Tomo XI. 1920. Página 175. «... la me volían afollar i enterrarme ab ella dins un *pou negre*, d'allò qui put?»

Página 338. «¿*Quedar*, un castellanisme, segons En Fabra? ¡Es seu aubarcoch!»

Página 266. «...quant aquets s'havien passat pel carabassot de tirarme a fons i deixarme ben tapat d'allò qui put?»

Página 322. «¿Un *castellanisme*? ¡El seu nas si que ho es un *castellanisme*...»

Tomo XIII. Página 311. «... la colosal victoria que estaven segurs de conseguir demunt mí per enterrarme dins un pou d'allò qui put...»

Página 376. «Tal influència castellana no ès més que una invenció des carabassot d'En Fabra.»

Me parece que hay bastante ya con estos ejemplos. Diga, ahora, el lector si tales frases son o no son groseras y tabernarias. Yo creo francamente que sí. Téngase, además, en cuenta, aparte de su valor por sí solas, que están estampadas en una revista de Filología donde no hacían falta alguna, pues, sobre no tener nada de científicas, tienen mucho de sucias y desdicen de toda seriedad.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Pasemos a otra cosa. La cuestión de la *ll*. Véase lo que dice en dos pasajes distintos el Sr. Alcover.

Tomo XI del «Bolletí» Página 31. «Però la cosa més famosa de Mó es que no fan cap *elle*, sustituintla per la *i* diptongal, semi-vocal, la *y* grega, i així diuen*: yet, oya, yetra, kevay, bay, moy, yam, yum, yit, yumeta, devaya*, en lloc de *llet, lletra, cavall, vall, moll, llamp, llum, llumeta, devalla*. I lo més famós encara ès que no volen que els esterns els ho retreguen. Així es que jo, consignantho assi, m'espòs a incorre en les ires dels bons mahonesos. I lo bo ès que ja som reincident; l'any 1909 ja [255] els ho vaig etzibar devant Deu i tot lo mon demunt aquest desenfreit de «Bolletí». ¡Que m'ho dispensin mos bons amics de Mó, que no ho fas per cap mal fel!».

Página 188. «Ab aquests betzos aclaresch que allò que feyen els mahonesos anys enrera de pronunciar *y* tota *ll* inicial (*yana = llana, yet = llet, yum = llum*, etc.), s'ès perdut entre la jovenea. Es vells ès segur que encara ho deven fer d'amagat.».

Conviene advertir que la primera de estas dos observaciones está hecha, según dice el Sr. Alcover, en agosto de 1970 y la segunda el julio de 1920.

Asombra ver como el Sr. Moll ha podido mentir tan descaradamente en este punto. Hemos de atribuir esta falta suya, una de dos, o a desconocimiento de lo mismo que defiende, es decir, a no haber leído el «Bolletí», o caso peor, a un exceso de inconsciencia.

¿De modo que, tal vez, no todos los mahoneses pronuncian *y* en vez de *ll*, pero sí los sugetos interrogados por el Sr. Alcover? ¿Cómo, pues, se atreve éste a hacer la afirmación con carácter general? ¿Esto es ciencia? ¿Esto es investigación? No, hombre, no. Esto no es nada.

Otra pregunta aun. ¿Por qué si lo de que nosotros nos enfadamos no era observación propia no lo hacía constar en vez de darlo, de un modo equívoco, como de su cosecha? Nada dice el Sr. Alcover, en los dos pasajes citados, de ese otro señor ya fallecido a quien alude el señor Moll.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es cómodo citar testigos muertos, mas no hacen aquí falta ninguna pues lo que el Sr. Alcover ha escrito, escrito está y no hay quien lo desmienta.

Y vayamos al último punto: *Mó*. ¿Con que es falso Sr. Moll que su maestro escriba Mó? A la vista tengo una tarjeta postal autógrafa de don Antonio M.ª Alcover cuya dirección dice: «*Mó* [Mahó] (Menorca)». Hizo bien en añadir este «[Mahó]». Como no tengo por qué enviar al Sr. Moll una fotografía de tal documento le agradecería que mirara detenidamente por ejemplo, la [256] ya citada página 31 del tomo XI del «Bolletí» y allí vería escrito *Mó* varias veces. No aumento las citas para no cansar.

El Sr. Moll en esta última cuestión ha dado también un paso en falso.

Ahora bien; si estos son los hombres que hacen el diccionario, tal su modo de investigar y tal su sinceridad, ¿qué tendrá que ser el *Diccionari Català-Valencià-Balear* de que nos ocupamos?

Con lo espuesto doy fin a estas notas, pues no tengo el propósito de poner cátedra de Filología, como parece suponer el Sr. Moll, y sí sólo de añadir un simple comentario periodístico a los muchos ya conocidos acerca de la obra del Sr. Alcover. —*Pedro Crespo*».

Contestació a l'anterior escrit, apareguda el dia 20 de Maig damunt el mateix diari:

«*Replicado al Sr. Crespo*.

Mi artículo publicado en este diario el 10 del corriente, combatiendo afirmaciones de D. Pedro Crespo, ha merecido de este señor los honores de la contestación, cosa que le agradezco. Pero me he llevado un desengaño. Yo esperaba de mi adversario, tan pulcro y enemigo del lenguaje grosero y tabernario, una respuesta enérgica sí, pero hecha en la forma comedida de que me parece haber dado ejemplo en mi anterior escrito; mas, cierta expresión gastada por el Sr. Crespo me demuestra que yo andaba engañado en este punto, y que he tenido la desgracia de chocar con uno de esos contrincantes que practican el pugilato a coces.

El que a las primeras de cambio de una discusión razonada se permite el desahogo de decir a su adversario que «miente

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

descaradamente», da pruebas de poseer un grado de urbanidad poco superior a cero; y si con el termómetro de la urbanidad tan bajo, se mete a citar y [257] corregir frases ajenas por considerarlas poco urbanas, «groseras y tabernarias», entonces su papel resulta ya ridículo y comparable al del que con la visión obstruída por una viga pretende ver la pajuela en el ojo del prójimo.

Dar por tabernarias las expresiones «pou negre», «es seu aubercoch», «allò qui put», «es seu nas» y «pasarse p'es carabassot», equivale a tratar de tabernarios a todos los mallorquines, pues tales frases son de uso general en el lenguaje humorístico de la isla. ¿Qué intolerable obscenidad, qué pornografía encuentra el Sr. Crespo en esas locuciones, para creerlas propias del léxico de taberna? ¿Qué es mayor grosería: decir todas aquellas frases, ridiculizadoras, pero no atentatorias a la dignidad personal del contrario, o decir a éste sin más ni más que «miente tan descaradamente que asombra»?

Pues este bonito piropo me hecha el Sr. Crespo, al tratar el debatido asunto de la *ll* mahonesa: «Asombra ve como el señor Moll ha podido mentir tan descaradamente en este punto». Y lo dice mi contrincante de una manera tan hábilmente impresa, que nadie es capaz de adivinar el punto fijo en que he mentido con asombroso descaro, pues ni aun cotejando mis palabras con las citas que aduce el Sr. Crespo es posible hallar contradicción entre unas y otras. ¿En qué afirmación mía está la mentira? Concrétela y pruébela el Sr. Crespo; que no puede merecer muchos respetos la veracidad de una persona que escupe los insultos solapadamente y sin justificarlos.

¿A qué vienen los textos del «Bolletí» que este señor presenta para confundirme? ¿Los he negado o contradicho en algo? Sostengo que no. Cuando el señor Alcover oyó pronunciar *yet, cavay* en vez de *llet, cavall*, etc. y comunicó dicha impresión a su amigo D. Jaime Tutzó, presbítero, éste le confesó que dicha pronunciación era la corriente entre los mahoneses; pero al ir el Sr. Alcover a consignarlo en su cuaderno de notas, el Sr. Tutzó [258] le rogó que no publicase su testimonio porque

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no sería nada agradable a sus paisanos; y por esto el señor Alcover no hizo mención alguna del señor Tutzó en el «Bolletí» y se limitó a consignar el cambio de *ll* en *y* dándole la extensión que dicho señor le había atribuído. Si, como supone el Sr. Crespo, para averiguar la extensión de un fenómeno dialectal no tiene derecho el investigador a fiarse de los datos que una persona del país le facilita, no le queda otro recurso que irse de casa en casa e interrogar personalmente a todos los individuos (que en el caso de Mahón son unos 20.000), lo cual será muy científico, pero de imposible realización para cualquiera, como no sea para el señor Crespo.

En cuanto a la escritura de *Mahó*, mantengo lo que llevo dicho: el señor Alcover no suele escribir *Mó*. ¿Qué significa pues, la cita del «Bolletí» en que aparece dicha foma gráfica? Que, tratándose del estudio del dialecto de Mahón el Sr. Alcover escribió el nombre de la ciudad según el modo como lo pronuncian los naturales de la misma, es decir que al hacerlo así no daba a dicha forma un valor ortográfico sino dialectológico: ¿No es una bue[na] prueba de ello, el que la misma tarjeta que el Sr. Crespo dice poseer, procedente del Sr. Alcover, lleve al lado de la forma dialectal *Mó* la foma tradicional y ortográfica *Mahó*?

De manera, mi dulce amigo Sr. Crespo, que también en esto su señoría se ha colado. Y como sus coladuras van siendo ya casi tan numerosas como sus afirmaciones, se expone a que sus juiciosos lectores le muevan un cencerrada mayúscula sobre el conocido tema:

«No abre el Ministro la boca
que no diga un desatino»

Pero en resumen, vamos a ver: de tanta charla disparatada como segrega el señor Crespo a propósito de las «groserías» e «inexactitudes» del «Bolletí» ¿qué se [259] deduce, en concreto, tocante al «Diccionari Català-Valencià-Balear», a su valor científico y a la eficacia de su método? Nada absolutamente se deduce, ni el mismo Sr. Crespo ha podido sacar ninguna ilación seria entre una cosa y la otra.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Y como todo el *quid* de la disputa es precisamente el grado de autoridad científica del «Diccionario», no puedo menos de insistir en este punto capital. Mi adversario procura rehuir la discusión en este terreno, diciendo que no tiene «el propósito de poner cátedra de Filología». Ah, Sr. Crespo, esta evasiva es bochornosa. ¡Qué más quisiera V. que poder cojer la muestra del «Diccionari Català-Valencià-Balear» y descubrir en ella mil y un defectos, errores, inexactitudes y groserías, para lanzarlos triunfalmente a la publicidad y dejarme aplastado a los ojos de Menorca! ¡Cuánto pagaría V. por poder darme una lección de Filología, de Lógica y de Urbanidad, en cátedra pública y con voz tonante! Si no lo hace, no es por falta de ganas; es porque no puede. Su «respuesta justificativa», en que brillan por su ausencia la civilidad más elemental y el más exiguo razonamiento, demuestra además otras cosa: que a pesar de ejercer V. (a su manera) la crítica de obras filológicas, no sabe V. ni una palabra de Filología. Lo mejor que puede hacer es retirarse a su taberna y dedicarse a estudios comparativos sobre el lenguaje de sus parroquianos. — *Francisco de B. Moll».*

–:–

Aquest derrer escrit d'En Moll no ha tinguda contesta, que sapiguem. El senyor qui firma ab lo seudònim de *Pedro Crespo*, veyentse agafat per tots vents, degué perdre les ganes de tornar surtir al mitx. Es lo millor que pot fer per no dir mes desbarats. No'l coneixem personalment, però sabem molt bé qui ès; per la compassió que mos fa no publicam son vertader nom, ja que a ell [260] mes que a nosaltres convé passar inconegut. Lo que li recomenam que mudi de seudònim: un *Pedro Crespo*, ès a dir, un *Alcalde de Zalamea*, no s'ha de deixar véncer sensa fer penjar el contrari.

Com aquest señor Crespo, o Hernández, o lo que sia, digué tantes barbaritats del BOLLETÍ DEL DICCIONARI, la Redacció del malanat BOLLETÍ se veu en el cas de protestarne rotundament, de ferse seues les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

rèpliques d'En Moll y de afegirhi algunes observacions qui acaben d'esmicolar els magres raonaments de *Don Pedro*.

En son article de dia 12 de maig, *Don Pedro* diu: «¿Por qué, si lo de que nosotros nos enfadamos no era observación propia, no lo hacía constar [el Sr. Alcover], en vez de darlo de un modo equívoco, como de su cosecha? Nada dice el Sr. Alcover, én los dos pasajes citados, de ese otro señor ya fallecido a quien alude el señor Moll. Es cómodo citar testigos muertos, mas no hacen aquí falta ninguna, pues lo que el Sr. Alcover ha escrito, escrito está y no hay quien lo desmienta».

¡Uep, senyor Don Pedro! Els dos pasajes citados són del tom XI del BOLLETÍ; y en el primer de dits *pasajes* diu Mn. Alcover que allò de la conversió de *ll* en *y* ja consta en lo tom IV (1908-1909). Idò bé, si *Don Pedro* hagués fulletjat el tom IV devers la pàg. 268, hauria trobat aquestes paraules: «Sols a Maó i Sant Lluís (Menorca), que sapiguem, fan *j* tota *ʎ*, venga aquesta d'on venga, i així diuen *kəvaj*, *ɔ́jə* (olla), *jum* (llum), *ʎét* (llet), *baj* (ball), *məj* (moll); però devant els esterns s'escusen de dirho per no singularisarse; i, si un els-e demana si hu diuen, sovint ho neguen. Això ens va succeir a nosaltres, QU'UN CAPELLÁ MAHONÉS QUE'NS CONFESSÁ QUE HU DEYEN, ENS PREGÁ QUE PER AMOR DE DEU NO CONSIGNÁSSEM TAL PRONÚNCIA DE MAHÓ DINS LA NOSTRA LLIBRETA DE NOTES, PERQUE LA GENT CRIDARIA VENJANSA CONTRA ELL. Lo que férem fou consignarlehi, i no destapar aquell bon amic [261] per posarlo a redòs de tota venjansa». Aquell capellà, bon amich(,) nostre. Era D. Jaume Tutzó (a. c. s.).

¿Què hi deys an això, mestre Crespo? ¿Ho veys com Mn. Alcover no pretenia donar com «observació pròpia» això de que els mahonesos vos enfadau? ¿Ho veys com no era invenció d'En Moll lo del testimoni d'un sacerdot mahonès qui havia confessat que vosaltres mahonesos camviau la *ll* en *y* y que vos sap greu que vos ho diguen?

Y de les frases «sucias, groseras y tabernarias» que Mestre Crespo mos recrimina, ¿què'n direm? Que això de retreure encandalisat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«groseries» y «brutors» un home qui, com *Don Pedro*, té tan poca escrupulositat en insultar lo contrincant, ès una de les tasques més ridícules que un home pot pendre. ¡Oh, la finura, la delicadesa de gust de mestre Crespo! Es ben bé una d'aquelles finures hipòcrites, qui anatematisen vocables innocents sensa escandalisarse de conceptes perniciosos. Ja li convendria llegir aquell preciós sonet d'En Joan Lluís Estelrich, titulat *Eufemismo*:

Venid, atenuación, tropo, litote,
perífrasis... Venid con disimulo,
que al lenguaje social, que tanto pulo,
hoy me es fuerza pegar con el chicote.
Quiero partir con vuestra ciencia, a escote,
el caso atroz de mi intelecto nulo,
pues ¿quién oye ombrar ¡qué horror! el c.
Sin que en la misma silla salte y bote?
Y me es fuerza nombrarlo; y sólo atino
con un símil que, a fuer de inverecundo,
es llamar al pan, pan, y al vino, vino.
Mas no importa. El oído pudibundo
sufre humilde el concepto más cochino,
y al vocablo inocente silba el mundo!

Això ès la veritat. Però encara que no ho fos, ¿quina grosseria, quin tabernarisme hi ha en les frases «allò qui put», «es seu aubarcoch», «es seu nas», «es carabassot»? «Allò qui put» ès, evidentment, un eufemisme? «Es seu aubarcoch» equival a la fase mallorquina «es seu [262] beneyt», ja que *aubarcoch* ès sinònim de 'beneyt, bàmbol'. «Es seu nas» no veig que sia res indecent, per voluminós que sia el nas; que ho digui En Sánchez Toca. Finalment, *carabassot* ès un sinònim humorístich de 'cap'; ¿ès res indecent lo cap? No'n tenim notícia. De manera que tota

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la grosseria y tot el tabernarisme que Mestre Crespo mos vol suposar, son invencions fantàstiques de Mestre Crespo.

¡Quines rialles que mos fa també *Don Pedro*, ab aquella raó tan foradada de que les frases que ell diu grosseres no feyen cap falta «en una revista de Filología» perque «no tienen nada de científicas»! Lo nostre BOLLETÍ no ès una mera revista de Filologia; ès una publicació dedicada a ajudar a la formació del Diccionari, no sols ab estudis filològichs sino ab la lluyta contra tota casta de gent qui, com *Don Pedro Crespo*, vulga impedirmos de dur a cap la nostra Obra. Ara bé, en les polèmiques ¿tenim obligació d'emprar just «frases científicas»? ¡Ja seria de veure que, per no surtir de les frases científiques, haguéssim de dir que Don Pedro Crespo ès un *diptonch* o una sinonímia, en lloch de dir que ès un *aubarcoch* o un *errat de contes!*

Però ara repetim la pregunta d'En Moll: ¿quines son, en concret, les errors, mentides y deficiències que hi ha dins les pàgines de mostra del nostre Diccionari y fan que no sia una obra científica ni metòdica? Aquí mos cou a nosaltres, y aquí li pica a *D. Pedro*; es guarda com de caure, de contestarmoshi. Fuig vergonyosament de la discusió, dient que «no té propòsit de posar càtedra Filologia». ¡Angelet! ¿Y com ha de posar càtedra de Filologia, si no sap per on hi van? De toixarrudesa y atreviment, propis de l'ignorància, sí que'n pot donar llissons a qualsevol. [263]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La pronúncia del Llatí (263-269)

COMUNICACIÓ DEL DR. W. MEYER-LÜBKE

Professor Ordinari de Filologia Romànica a La universitat de Bonn

Bonn, den 26 marz 1924

Verehrter Freund.

Sie wünschen meine Ansicht über die Aussprache des Lateinischen zu wissen. Nun, Sie haben selber über die wichtigsten Punkte so klar und so richtig gehandelt, dass ich eigentlich nur Ihre Ausführungen unterschreiben kann. Allerdings haben Sie nicht alles berührt, und so folge ich denn gerne Ihrer Aufforderung. Zunächst will ich Ihnen aber ein kleines Erlebniss erzählen. Im romanischen Seminar in Wien begab es sich einmal, dass die einen Mitglieder, die Osterreicher, *centum* als *tsentum* sprachen; andere, Italiener, als *tschentum*, endlich ein Amerikaner *kentum*. Dass, namentlich, wenn wie in der katholischen Kirche das Lateinische gesprochen wird, solche Ungleichheit nicht bestehen darf, ist klar, aber wer hat recht? In gewissen Sinne alle. Der Italiener setzt eine ununterbrochene Tradition fort. Zu irgend einer Zeit hat man in Italien den alten Laut des *c* vor *e* als *tsch* gesprochen und dies nun auch bei dem Lateinischen beibehalten. In Nordfrankreich sprach man dagegen etwa seit dem 5. Iahrh. *tsentum* und bei der berühmten Schulreform unter Karl dem Grossen wurde denn auch im Lateinunterricht so gelesen. Auf dieser Schulreform berut das Latein der Deutschen und daher die deutsche Art *centum* zu sprechen. Endlich der Amerikaner, der keine Tradition hinter sich hat, spricht so, wie [264] nach den wissenschaftlichen Ermittlungen die Römer in der Blütezeit der Republik und den ersten Jahrhunderten der christlichen Aera gesprochen haben. Auch abgesehen von dem anfangs augeführten praktischen Grunde ist es wohl nur in Ordnung, wenn wir die Schriften der alten, der grossen Redner, historiker und Dichter, dann die der grossen Kirchenväter so

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

lesen, wie diese sie gesprochen haben, wie wir uns ja auch beim Schreiben des Lateinischen bemühen, der Sprache jener Grossen nahe zu kommen, nicht ein Neulatein zu schreiben, vor dem sich die Alten, wenn sie es sehen könnten, entsetzen würden, und das zu verstehen ihnen vielleicht nicht weniger schwer fallen würde, wie das gesprochene eines Italieners oder Spaniers oder Deutschen.

Es ist an sich ja verständlich, dass jedes Volk beim Sprech einer fremden Sprache seine eigenen Sprachgewohnheiten zu Grunde legt und das ist denn auch der Hauptgrund der Verschiedenheiten; es ist auch klar, dass inneshalb des grossen römischen Reiches und innerhalb der langen Zeit von Plautus bis zum 5. Iahrh. Verschiedenheiten sich ausbildeten. Aber wie wir beim Erlernen einer fremden lebenden Sprache möglichst uns der fremder Aussprache anpassen, wie die Gebildeten in Madrid und Bilbao und Granada doch annähernd gleichmässig zu sprechen sich bemühen, so sollen wir auch beim Lateinischen uns dem römischen Sprachcharakter anpassen, da auch die gebildeten Römer, deren Werke wir bewundern, ein annähernd gleiches Latein gesprochen haben von dem wir uns ein ziemlich klares Bild machen können.

Um gleich mit dem *c* vor *e*, *i*, zu beginnen. Hätte der hl. Patricius seinen Namen so ausgesprochen, wie wir ihn heute aussprechen, hätte er dann bei den Iren *Patrick* lauten können? Ist dieser Name *Patrick* nicht ein klarer Beweis, dass sein Fräger, als er nach Irland kam, sich *Patrikius* nannte? Als die Verfahren der Basken [265] durch die Römer die Kirschen kennen lernten, hätten sie das Wort als *keresu*, *geresu* nachgesprochen, wenn sie es von den Römern nach der italienischen oder französischen oder spanischen Art ausgesprochen, gehört hätten? Nicht anders verhält es sich mit den älteren Lehnwörtern im Germanischen und im Berberischen, so dass man also sagen kann, die Umgestaltung in der Aussprache des *c* vor *e*, *i*, ist erst nach dem Zerfall des Römerreiches eingertreten; die nicht romanisierten Völker bewahren den alten Zustand. Ubrigens auch einzelne der romanisierten. Im Zentralsardischen und in dem erst am Ende des vergangenen Iahrh. ausgestorbenen Dialekt von

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Veglia im adriatischen Meer ist *k* ebenfalls geblieben. Nicht anders verhält es sich mit *ɣ* vor *e* un *i*. Auch hier spricht der Franzose anders als der Spanier, der Deustche anders als der Italiener, und auch hier zeigen uns die Lehnwörter, dass die römische Aussprache die velare war, die des katalanischen *ɣ* vor *a*. Um wiederum mich auf ein baskisches Beispiel zu beschränken: bask. *gente* wäre vei der französischen oder spanischen Art lat. *gens* zu sprechen, wollständig unmöglich. Somit bekommen wir für die lateinische Zeit die genaue Entsprechung von *ce* un *ɣe*, wie sich *ca* und *ɣa co* und *ɣo* genau entsprechen; erst in der sptäteren romanischen Entwicklung haben sich die beiden Laute getrennt und auch da nich überall.

Gehen wir nun systematich vor, so ist zunächst bei den Vokalen der Unterschied zwischen Länge und Kürze sowohl in betonter als in tonloser Silbe von grundlegender Wichtigkeit, da er allein uns die lateinischen Verse richting lesen lässt. Eine Zerrüttung ist erst etwa im 4. Iahrh. eingetreten, aber schon in der ersten Renaissance, in der Karolingerzeit hat man auf diesen Unterschied geachtet. Lehrt doch ein angelsächsischer Grammatiker, man müsse die kurgen Vocale kurz sprechen, nur für *pater*, wenn es «Gott» bezeichnet, dürfe [266] man eine Ausnahme machen und es mit langem ā sprechen, da die Länge in diesem Falle der majestät des bezeichneten Wesens entspreche. Was man aber erst in neuerer Zeit festgestellt hat, ist, dass auch vor mehrfacher Konsonanz Längen gesprochen werden: Das *o* in *fōrma* ist lang, vgl. span. *horma*, in *cŏrpus* kurz: span. *cuerpo*, das *i* in *mīlle* ist lang: katal. *mīl*, in *ĭlle* kurz: katal. *el.* Die wissenschaftliche Genauigkeit erfordert also auch hier eine Revision unserer Aussprache an Hand eines Wörterbüchleins, das etwa die Fälle mit langem Vokal bezeichnet.

Wichtiger ist folgendes: Namentlich die *e* und *o* Vocale werden in den meisten Sprachen bald offen bald geschlossen gesprochen. Auch das Lateinische kannte von einer gewissen Zeit an diese Doppelheit, wobei allerdings zu bemerken ist, dass die offenen Vokale nicht so offen waren

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

wie die Mallorkinischen, sondern etwa den Katalanischen von Barcelona entsprachen. Die Regel ist im Übrigen sehr einfach: Die langen Vokale sind geschlossen, die kurzen offen. Das bezeugen uns für *e* und *o* die lateinischen Grammatiker, dann die Weiterentwicklung auch für *i* und *u*, wie wir es soeben an ein Paar Beispielen in geschlossener Silbe gesehen haben. Man spreche also *catēna* mit geschlossenem, *bĕne* mit offenem *e*, und so *mŏla* un *sōl*, *sĭtis* und *lītus*, *lŭpus* und *cūpa*, vgl. zu diesem letzteren Paare katal. *llop* und *cuba*.

Von den Diphtongen zeigt die Schreibung der Inscriften schon in der republikanischen Zeit bei den Wörtern mit altem *ae* ein gewisses Schwanken zwischen *ae* und *e*, gelegentlich auch *ae* statt *ĕ*, das heisst also, frühzeitig ist *ae* zu *ĕ* monophtongisiert worden, so dass man es auch heute so sprechen wird; dasselbe gilt für *oe*, das zu *ē* wurde vgl. *poena: pene*.

Dagegen hat sich der Diphtong *au* im Portugiesischen als *ou*, im Rumänischen als *au* bis heute gehalten, ist also auch als *au* für das klassiche Latein anzusetzen [267] Wohl gab es eine Zeit lang in Rom eine aus Umbrien stammende unterströmung mit *o* aus *au*, aber sie vermochte sich nicht durchzusetzem, kann also für die Aussprache des guten Lateins nicht in Betracht kommen.

Unter den Konsonanten verdient zunächst das zwischenvokalische *s* eine Bermerkung. Das Vorlateinische besass ein tönendes *s* und ein *ss*, welches tonlos war. Das tönende wurde zu *r*: *genus generis aus genesis, honos honoris* aus *honosis*, vgl. *honestus*. Das *ss* wurde nach langen Vokalen vereinfacht, behielt aber seine Geltung als tonloser Reibelaut. Im Französischen, Prevenzalischen, Katalanischen und Portugiesischen ist es, wie alle tonlosen Konsonanten zwischen Vokalen, tönend geworden und wird in Folge dessen auch beim Latein lesen so gesprochen. Auch im Altspanischen war dieses *s* tönend, ist dann aber später tonlos geworden, so dass die Spanier ihrem Lautsysteme folgend, heute das Latein in diesem Punkte so sprechen wie die Römer.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Eine gewisse Differenz zeigt sich auch in der Gruppe *ti* + Vokal. Die späteren römischen Grammatiker lehren, dass man *gratsia* aber *angustia Bruttium* sprach, und dieser Zustand ist zumeist der der modernen Völker. Aber auch hier fehlt es nicht an Zeugnissen, die uns belehren, dass bis in das 2. Iahrh. und also erst recht zur Zeit von Cicero und Caesar auch im ersten Falle das *t* unverändert war, also *grat-i-a.*

Am schwierigsten ist es über *gn* ins Klare zu kommen, doch ist auch hier aus der Darstellung *gn* der Schrift und aus der romanischen Entwicklung zu schliessen, dass in der klassischen Periode beide Laute *ɣ* und *n* so gesprochen wurden wie sonst, also wie im Anlaut. Sardisch *dinnu* nämlich, rumänisch *demn* aus lateinisch *dignus* und süditalienisch *annu* aus lateinich *agnus* sind nur bei einer solchen Aussprache erklärlich. Wenn daneben italienisch *legno* oder katalanisch *lleny* aus lateinisch *lignum* eine andere als Vorstufe bedingen, so wird [268] man wiederum sagen, dass es sich um eine jüngere Umgestaltung der alten Artikulation handle, die für den nicht in Betracht kommt, der das Lateinische der Republik und der ersten Jahrhunderte der Kaiserzeit sprechen will.

Die griechischen Laute hatten die gebildeten Römer sprechen gelernt zu einer Zeit, wo der griechische Einfluss so stark war, dass sie ihre Söhne nach Grieschenland zur Ausbildung schickten. Somit hat auch im Lateinischen das *y* den Lautwert des franz. *u*. Schwierig ist nur das *z*. Es ist die tönende Entsprechung des katalanischen *ts*, aber mit palataler Färbung, sodass es in der Schreibung der Kaiserzeit auch als *di* erscheint. Es darf also keinesfalles wie französisch oder spanisch *z* gesprochen werden.

Es giebt nun noch andere Fälle, wo Schrift und Aussprache miteinander im Wiederspruch stehen. Wir wissen durch das ausdrückliche Zeugniss von Cicero und Quintilian und durch die Schreibung der besten Inschriften, dass man schon zu Ende der Repulik *cosul, mesa* statt *consul, mensa* sprach, das heisst, dass *n* vor *s* verstummt war. Aber die officielle Schreibung hielt *n* fest, führte es auch an verkehrter Stelle ein, vgl.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

thensaurus aus griech *thesaurus*. Ebenso ist auslautend *m* in mehrsilbigen Wörtern schon im ersten Iahrh. vor Christo nicht gesprochen worden, wie uns Metrik, Grammatikerzeugnisse und Inschriften lehren. Dagegen sehen wir aus der Bemerkung des Nigidius Figulus: «rusticus fit sermo, si aspires perperam», dass nur die Bauern das *h* nicht sprachen oder es an falscher Stelle aussprachen, wogegen der Gebildete den alten Laut noch festhielt.

Man wird in den beiden ersten Fällen ein Zugeständniss machen und nach der Schrift sprechen müssen. Der dritte dagegen kann für die Völker, die in ihrer Sprache ein *h* besitzen wie Spanier und Deutsche überhaupt nicht [269] in Frage kommen, für die anderen aber muss man schon die Forderung stellen, dass sie das *h* lernen.

Damit komme ich nun zum letzten Punkte. Es giebt gewisse Zeichen, die in den verchiedenen Gegenden verschiedene Lautwerte darstellen, wofür *ce* das deutlischste Beispiel ist. Wenn nun aber die Verschiedenheit eine wesentlich geringere ist als in diesem berühmten Falle, wie soll man sich da verhalten? Das lateinische *b* zwischen Vokalen war Verschlusslaut, aber die Spanier und ein grosser Teil der Katalanen werden dafür ihr *ß* einsetzen, vielleicht ohne sich desen klar bewusst zu sein. Oder im Deutschen wir im Anlaut *st, sp* als *št, šp* gesprochen und das war früher auch beim Latein lesen üblich. Aber die Römer artikulierten wie die Romanen, und so wird auch heute in Deutschland *stella* nicht *štella* gelesen. Dasselbe möchte ich nun für die Aussprache der intervokalischen tönenden Konsonanten fordern: *b* un *d* sind im Lateinischen nicht Reibelaute sondern Verschlusslaute.

Das Erlernen einer fremden Sprache hat doppelten Wert. Es eröffnet uns den Zugang zum geistigen Verkehr mit räumlich oder zeitlich entfernten Menschen, und es erzieht uns zur Genauigkeit zur Überwindung von Schwierigkeiten. Das Letztere kommt unter anderem in der Gewöhnung an eine uns nicht ohneweiteres geläufige Aussprache in Betracht. Sollen wir nicht auch darum uns bemühen, das Latein so

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

auszusprechen, wie es die grossen heidnischen Schriftsteller, wie es die grossen Sendboten des Christentums getan haben?

[270]

La comunicació anterior

Girada en català per obra de Fr. Miquel Colom, T. R. F. ab notes de Mn. Alcover (270-278)

Bonn, 26 de març de 1924

Honrat amich!

Vos desitjau conèixer la meva opinió sobre la pronúncia del llatí. Idò, vos mateix n'haveu tractat tan clarament i tan bé sobre els punts mes importants, que jo propiament puch suscriure la vostra esplicació.[36] Mes

[36] Nota (1) de l'original: Aquestes paraules d'un mestre tan eminent de la Ciència del Llenguatge, son una de les pures i fondes satisfaccions que may hàgem esperimentades en la nostra vida filològica. Aquesta aprovació tan llampant de la nostra doctrina l'agraim de tot cor an el gran Mestre, que's refereix a lo que diguérem de la pronúncia llatina dalt aquest BOLLETÍ l'any 1920 (XI, 287-304) y l'any 1921 (XII, 253-260, 265-268), que, en sustància, es lo següent:

a. —La *c* i la *g* els clàssichs llatins elze pronunciaven devant *e*, *i*, lo mateix que devant *a, o, u,* això ès*, velars*, així com sonen encara dins totes les llengues romàniques (*ga, go, gu*). Per això ès un desbarat pronunciar *vicis, pace, virgine, reges,* donant a la *ci- ce-* el valor d'interdental sorda (**θivis, paθem**) com ho fan els castellans, o el valor de prepalatal *africada sorda*, de *ch* castellana, dient *chivis, pache* com ho fan el italians; ès un desbarat donar a la *gi, ge* del mots *virgine, reges* el valor de jota castellana actual (*χ*) dient **virχine, reχes** com ho fan els castellans; o donarlos el so *prepalatal-africat-sonor* de *-tg-* catalana (**dʒ**) dient **virdʒine** (*virtgine*), **redʒes** (*retges*), com ho fan els italians. Tals sons no les pronunciaren ni les saberen pronunciar may els llatins, y per això quant prengueren mots grechs que duyen dits sons (**θ, χ**), elze escrigueren *th, ch* (*Theos, Christos*) alterant radicalment la pronuncia grega. Lo bo ès que el sò de *ce, ci, za* del castellà d'avuy ès recentíssim y lo mateix el de la *j* castellana actual, puys s'aficaren dins el castellà la derreria del sigle XVI. Abans no s'hi coneixien.

b. —La s senà entre vocals sonava en llatí primitiu (*rosa, musa*) com la *z* en francès y an els mots catalans *zel, zero*, això ès, era *sonora*.

c. —La *z* en llatí acabà per sonar com la *ζ* grega, com *dz* en català, *com alveolar. africada-sonora*, y així pertany pronunciarla en llatí.

d. —Els clàssichs del bon temps pronunciaven generalment la *u* de *que* i *gu* formant diptonch ab la vocal següent (*qüis, qüorum, qüibus, sangüis, angüis*).

e. —La **tĭ** + vocal (*justiTIa, oraTIo, preTIum, toTIes*) les pronunciaven just així com estaven escrites, no ab valor de *-cia, -cio, -ciu, -cie*, com les hi pronuncien els castellans, ni ab valor de *-tsia, -tsio, -tsiu, -tsies* com els italians, ni ab valor de *-sia, -sio, -siu, -sies* com els francesos y els catalans d'altre temps.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sensa cap dupte no hu haveu tocat tot, i així, donchs, accept de [271] bona gana la vostra invitació. Però lo primer vos vull contar un petit sucés. Una vegada an el Seminari romànich de Viena s'esdevingué que uns dels membres, els austriachs, pronunciaven *centum* com a *tsentum*, altres, italians, com a *tschentum* y finalment un americà deya *kentum*. Es clar que quant el llatí ès parlat com a dins l'Esglèsia Catòlica, no pot subsistir una tal desigualdat, mes ¿qui té la raó? En certa manera tots. L'italià segueix una tradició may interrompuda. A un temps determinat els italians pronunciaren en la seua llengua primitiva lo sò de la *c* devant *e* com a *tsch* (*ch* castellana), y això ho fan encara lletgint el llatí. En canvi an el nort de França, desde devés el sigle quint se pronuncià *tsentum* i així també se llegí llavores en la ensenyansa del llatí, després de la famosa reforma de les escoles baix de Carlemany. Demunt aquesta reforma de les escoles se funda la pronúncia del llatí dels alemanys i de aquí ve la manera alemanya de pronunciar *centum*. Finalment l'americà que no té derrera ell cap tradició, pronuncia així com, segons els descubriments científichs, pronunciaren els romans durant el floriment de la república i durant els [272] primers sigles de l'era cristiana. Mes fins i tot prescindint dels motius pràctichs retrets an el comensament, està molt bé si nosaltres llegim els escrits dels antichs i grans oradors, historiadors i poetes i ademés els dels grans Pares de l'Esglèsia, tal com ells los pronunciaren, així com en escriure lo llatí mos esforsam de bon de veres per acostarmos an el llenguatge d'aquells grans homes i no per escriure un llatí nou, devant el qual s'esglayarien els vells si el sentíen pronunciar i tal vegada se veurien ab prou feynes per entendre'l, lo mateix que el parlat per un italià o un alemany.

---

f. —Els clàssichs pronunciaven els diptonchs *ae, oe* com els diptonchs grechs; *ai, oi*, això ès, pronunciaven **aj** (ay), **oj** (oy), fins que, consumada la decadència del llatí, se monoptongaren sonant *e* rònega. Que primitivament tals diptonchs sonaven *ai oi* se veu per les inscripcions primitives demunt pedra i bronzo, que en lloch de *ae oe* hi ha escrit *ai oi*. Aquesta *i* diptongal, com no sonava ben bè com la *i* no diptongal, sino ab matís incert de *e*, s'introduí la costum d'escriure *ae, oe* en lloch de *ai, oi*. Tenim una prova vivent de que la *-e-* diptongal se pronunciava com **j**. Els alemanys adoptaren la paraula

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es una cosa que se comprèn molt bé que cada poble, en lo parlar una llengua estranya, posa com a fonament les seves pròpies maneres de parlar i això també llavores ès la causa principal de les diferències; es clar, ademés, que dins el gran imperi romà i durant el llarch temps desde Plautus fins an sigle quint, se formaren diferències. Mes així com, en apendre una llengua estranya vivent, mos acomodam tot lo possible a la pronúncia forastera i així com els instruits de Madrid, de Bilbao i de Granada s'esforsen en parlar, poch sà poch llà, de la meteixa manera, així també en el llatí mos hem de acomodar an el caràcter romà de la llengua, perque també els romans instruits, les obres dels quals admiram, parlaren un llatí aproximadament igual, del qual nosaltres podem formar una idea bastant clara.

Comensem per la c devant *e*, *i*. Si St. Patrici hagués pronunciat el seu nom tal com nosaltres el pronuncia, ¿hauria pogut sonar *Patrik* entre els irlandesos? No es aquest nom *Patrik* una mostra clara de que el que nomia així, ¿quant anà a Irlanda, se anomenava *Patrikius*? Quant els avis dels vaschs conegueren les cireres per via dels romans, ¿els haurien imitats pronunciant la paraula com a *keresu*, *geresu*, si la haguessen sentida pronunciar an els romans a l'italiana, o a la francesa o a la castellana? No de altra manera passa dins el germànich i dins el [273] bereber en les paraules manllevades. Així ès que se pot dir, per lo tant, que la tramudansa en la pronúncia de la *c* devant *e, i,* comensà a introduirse per primera vegada després de la cayguda de l'imperi romà; els pobles no romanisats conserven l'estat primitiu. I fins i tot alguns dels romanisats: en el sart central i en el dialecte de Veglia, en el mar adriàtich, desaparegut fa poch, an el final del sigle passat, s'ès conservada igualment la *k*.

No passa d'altra manera ab la *g* devant *e*, *i*. També aquí el francés pronuncia diferentment del italià, i també aquí les paraules manllevades mos indiquen que la pronúncia romana era la *velar*, la de la *g* catalana

---

Caesar per designar l'*Emperador*, escrivint y pronunciant *Kaiser* [**Kajzər**], que ès la pura

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

devant *a*. Per limitarme altra vegada a un exemple vasch: el vasch *gente*[37] seria completament impossible, segons la manera francesa o castellana de pronunciar el llatí *gens.* Així, donchs, tenim p'el temps llatí la correspondència exacta de *ce* i *ge*, lo meteix que se corresponen exactament *ca* i *ga, co* i *go*; derrerament en la posterior evolució romànica se son separats els dos sons i encara no per totes parts.

Procedint ara sistematicament, ès en primer lloch de fonamental importancia, en quant a les vocals, la distinció entre llargues i breus, lo meteix que entre sílabes tòniques i àtones, puys solament ella ens permet llegir rectament els versos llatins. S'introduí un desorde per primera vegada devès el sigle quart, mes ja en la primera reneixensa d'en temps dels Carlovingis s'adonaren d'aquesta diferència. Puys un gramàtich anglosaxó ensenya que les vocals breus se deuen pronunciar breus, just per *pater*, quant significa «Deu», se pot fer una excepció i pronunciarho ab *ā* llarga, perque l'allargament en aquest cas correspòn a la majestat del Ser significat. Però lo que en temps més modern s'es establert, ès que [274] també son pronunciades vocals llargues devant dues o més consonants: la *o* de *fōrma* ès llarga: cast. *horma;* la de *cŏrpus* ès breu: cast. *cuerpo*, la *i* de *mīlle* es llarga: cat. *mil*, la de *ĭille* breu: cat. *el*. La exactitut científica, donchs, també demana aquí una revisió de la nostra pronúncia per via d'un diccionari que senyali de qualque manera els casos de vocal llarga.

Mes important es lo següent: les vocals *e* i *o*, en la major part de les llengues, ara son pronunciades ubertes, ara tancades. El llatí també coneixia desde cert temps ensà aquesta duplicidat, a on hem de notar que les vocals ubertes no eren tan ubertes com les mallorquines, sinó que corresponien, poch mes poch manco, a les catalanes de Barcelona. I la regla ès molt senzilla: les vocals llargues son tancades, les breus son ubertes. Això mos ho manifesten per la *e* i la *o* els gramàtichs llatins i

---

paraula llatina *Caesar*.

[37] Nota (1) de l'original: En basch se pronuncia guente **[gente]**, puys la *g* devant *e i* sona lo mateix que devant *a, o, u*, ès a dir, se mantén *velar*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llavores també per la *i* la *u* el desplegament posterior, així com ho hem vist a un parell de exemples en sílaba tancada. Se pronuncii, donch, *cat[e]na* ab e tancada, *bĕne* ab *e* uberta, i així *mŏla* i *sōl, sĭtis i lĭtus, lŭpus i cūpa*. Per aquests dos mots derrers reparau els mots catalans *llop, cuba.*

En quant an els diptonchs, la manera de escriure de les inscripcions, ja en temps de la república, mostra ab les paraules ab l'antich *ae*, una certa vacilació entre *ae* i *e*, ocasionalment també *ae* en lloch de *ĕ*; això significa, donchs, que molt prest *ae* fou monoptonguisat en *[ε]*, així ès que també avuy pronunciaràn així; lo meteix val per *oe* que tornà *ē* (v. gr. poena: pena).

En canvi el diptonch *au* fins avuy s'ès conservat, com *ou* en portugués i com *au* en romanés, i per això se ha de posar també com *au* p'el llatí clàssich. Es ver que per espay de cert temps hi hagué a Roma una corrent, originària de Umbria, que feya *o* evolucionada de *au*, però no pogué véncer i per això no pot tenir res que veure ab la pronúncia del bon llatí. [275]

Entre les consonants mereix, en primer lloch, una observació la *s* intervocàlica. El llatí primitiu tenia una *s* sonora i una *ss* que era sorda. La sonora tornà *r*. *genus, generis* de **genesis, honos honoris* de * *honosis*, cp. *honestus*.[38] La *ss* derrera vocals llargues se simplificà, [276] mes

[38] Nota (1) de l'original: Sobre això de que la *s* entre vocals tornàs *r* en llatí ens permetem fer unes quantes d'observacions.
Varro (*De lingua latina*, VII. 26) ja escrivia: «In multis verbis in quibus antiqui diceban *s* postea dictum *r*». Lo gramàtich Velius Longus (G. L. K, VIII, 69) certifica també lo fet del *rotacisme* (conversió de *s* en *r*) a Roma, dins lo dialecte de la Ciutat, dient: «*s* familiariter in *r* transit...». En canvi lo dialecte osc, el sabí, el pelignich no admetíen el *rotacisme*; el dialecte úmbrich no l'admetia an els adgectius acabats en **-āsio** (llatí -*arius*), com la constar, citant les fonts lo prof. A. Ernout (*Les Éléments Dialectaux du Vocabulaire Latin*, —París, 1909—, p. 69, 73). Y, com d'aqueys dialectes entraren milenars de paraules dins el llatí, com n'hi entraren també de altres dialectes itálichs que tampoch no admetíen el ditxós *rotacisme*, —resultà que dins el llatí quedaren moltíssimes de paraules qui mantengueren la -*s*- intervocàlica. Lo Prof. A. Ernout retreu totes aquestes, citant les fonts corresponente:
Amasius (xixisbey): d'origen úmbrich, Ernout, ibid. p. 104.
Aser, -eris (beguda de vi mesclat ab sanch): d'origen osc. id. ibid. p. 115.
Asignae, -arum (*insicia*: casta de farciment): d'origen itàlich, no romà, ibid. p. 115.
Asilus (musca varia, tabanus): d'origen no romà, desconegut, ibid. p. 116.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conservà sa valor de sò fricatiu sord. En francès, provensal, català i portugués, com totes les consonants sordes entre vocals, tornà sonora i, a consequència de això també se pronuncià així en el llatí. En l'antich castellà i tot, aquesta *s* era sonora, però mes tart tornà sorda, de manera que els castellans, seguint el seu sistema fònich, en quant an aquest punt, pronuncien com els romans.

Mos surt també una certa questió ab lo boldró *ti*+vocal. Els derrers gramàtichs romans ensenyen que se pronunciava *gratsia*, emperò *angustia*, *Bruttium* i aquest estat ès, en general, el dels pobles moderns. Mes aquí tampoch no falten testimonis qui mos diuen que fins an el sigle segón, i així en temps d'En Cícero i d'En Quintilià, també en el primer cas, la t no estava tramudada i per consegüent pronunciaven *grat-i-a.*

Dificilíssim es aclarir lo de *gn*; no obstant aquí també, de la representació de *gn* en la escriptura i del desplegament romànich, s'ha de

---

Asimus (ase): d'origen sabí, ibid. p. 116.
Basium (besada): d'origen úmbrich o d'un altre dialecte veí, ibid. p. 117.
Basus, -a, -um (rufus [roig], niger [negre]): d'origen sud-itàlich, ibid. p. 120.
Casa (barraca de rastoll): d'origen sub-itàlich, ibid. p. 27, 83.
Frisia (nom d'un aucell): d'origen sub-itàlich, ibid. p. 83.
Blaesus (returador, llengua de pedàs): d'origen osc provablement, ibid. p. 123.
Caesaries (cabellera): d'origen osc, ibid. p. 133.
Caesar (sobrenom de persona): d'origen osc, ibid. p. 133.
Caseus (formatge): d'origen sabí, ibid. p. 137, 138.
Fusum (fus de filar): d'origen dialectal, itàlich, ibid. p. 175.
Indusium (vestit interior, que toca la carn): d'origen dialectal, itàlich, ibid. p. 184.
Inmusulum (una casta d'àguila o voltor): d'origen desconegut, no romà, ibid. p. 197.
Miser, -a, -um (miserable): d'origen dialectal, ibid. p. 197.
Praesilium (presili). Mari Victorínus (G. L. K. VI, 9, 17) dona testimoni de l'existència de tal mot: *praesiLium* en lloch de *praesidium*; d'origen dialectal, ibid. p. 229.
Lo Prof. Carles *Joret (De Rhotacismo in indoeuropaeis ac potissimum in germanicis linguis*. —Paris, 1875 —p. 15-17), ademés d'aquests mots llatins que mantengueren la *s*, retreu aqueys altres citant igualment les fonts: *muSio, naSus, piSo, piSere, quaeSo, puSula, puSus, agaSo, aSio, biSon, caeSius, equiSo, laSer, pauSus, piSum, poSui, roSa, vaSa, veSíca, aSarum, baSis, gaeSum, laSanum, muSa, cauSa, clauSus, fuSus, -a, -um, miSi* (perfet de *mitto*), *raSi* (perfet de *rado*), *roSi* (perfet de *rodere*), *uSus, -us, uSus –a –um, niSi, proSequi.*
De tot això resulta que, si bé dins la llengua parlada a Roma, dins lo *dialecte romà* desaparegué la *s* sonora per amor del *rotacisme*, dins lo llatí romangueren molts de centenars de mots que conservaren la *s* sonora entre vocals; y estesos aqueys mots dins tots els territoris llatinisats, la *s* sonora hi arrelà y per això totes les llengues romàniques la poseeixen, tret del castellà, qui la perdé la derreria del sigle XVI. —Lo Prof. Joret (ibid. p. 13) fa notar que «certs gramátichs llatins cregueren que la *r* tornà *s*, en lloch de la *s* tornar *r*. Així ès que Priscià (*Inst*. lib. I, 40) declara: «*r* transit in *s*, ut «arbos» pro «arbor», «odos» pro «odor». I Terenci Scaurus (Gram. *vet*. P. 2252) diu: «Qui *r* exprimere non possunt... *s* discunt».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

concloure que en el període clàssich abdós sons *g* i *n* se pronunciaven com en altres combinacions i, per lo tant, com a principi de paraula. Puys el sart *dinnu*, el romanés *demn* del llatí *dignus*, i [277] el sur-italià *annu* del llatí *agnus*, just se poden explicar segons aquesta pronúncia. Ademés, si l'italià *legno* o el català *lleny* del llatí *lignum*, resulten d'una evolució anterior, direm que es tracta d'una transformació mes recent de la articulació antiga, qui no té res que veure per aquell qui vol parlar el llatí de la república i dels primers sigles de l'Imperi.[39]

Els romans instruits un temps havien après de pronunciar els sons grechs i la influència grega era tan forta, que enviaven els seus fills a Grècia per que s'instruissen. Així ès que també en llatí la *y* té la meteixa valor fònica que la *u* francesa. Difícil ès lo de la *z*. Es la correspondència sonora del català *ts*, però ab un matís palatal, de tal manera que en l'escriptura del temps imperial fins i tot apareix com a *di*. Per lo tant, en via neguna se pot pronunciar com a *z* francesa o castellana.

Ara, encara hi ha altres casos en que la escriptura i la pronúncia no s'avenen. Nosaltres sabem p'el testimoni exprés d'En Cícero i d'En Quintilià i per la manera de escriure de les inscripcions, que ja a les derreries de la república deyen *cosul, mesa*, en lloch de *consul*, *mensa*, això ès, que *n* devant *s* era muda. Mes l'escriptura oficial retengué la *n* i fins i tot l'aficà a llochs falsos, cp. *thensaurus* del grech *thesaurus*. Tampoch era pronunciada la *m* final en les paraules polisílabes, i això ja un sigle abans de Crist, com mos ho ensenyen la mètrica, els testimonis dels gramàtichs i les inscripcions. Al contrari, veym, per l'observació de Nigidi Figulus: «rusticus fit sermo, si aspires perperam», que solament els pagesos no deyen la *h* o la pronunciaven allà on no pertocava; ara la gent docta conservava l'antich so.

En els dos primers casos se tendrà en conte i caldrà [278] pronunciar tal com s'escriu. En canvi, el tercer, p'els pobles qui en la seva llengua

[39] Nota (1) de l'original: Per lo mateix no's pot sostenir la pronúncia italiana del llatí, que fa de *gn* una *ny* (**ñ**), sino que cal pronunciar en llatí la *g* i la *n* com a dos sons distints i diferents. *Gn* > *ny* ès una evolució *italiana*, no *llatina*; i aficarla an el llatí clàssich ès una vertadera *atrocidat,* ab perdó dels italians siga dit.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tenen *h*, com els castellans i, sobre tot, els alemanys, no hi ha questió; en quant a els altres els han de induir a que a prenguem la h.

Passem ara an el derrer punt. Hi ha uns signes que a diverses regions representen diferents valors de sons, de lo qual *ce* es un exemple claríssim. Mes quant la diferència és esencialment mes petita, que ha de fer un llavores? La *b* llatina entre vocals era un so explosiu, peró els castellans i una bona part dels catalans posaren en el seu lloch la seva *ß*, tal vegada sensa donarse'n conte clarament. O bé en l'alemany *st, sp* a principi de paraula ès pronunciat com *št, šp*, i fins i tot això era lo corrent en lo llegir el llatí. Però els romans articulaven com els romànichs i així avuy a Alemanya també se llegeix *stella* i no *štella*. Lo mateix podria demanar jo per la pronúncia de les consonants intervocàliques que son sonores: *b* i *d* no son en llatí sons fricatius, sinó explosius.

L'apendre una llengua forastera té doble valor, mos obri el pas per les relacions espirituals ab los homes separats per l'espay o pe'l temps i mos avesa a l'exactitut per véncer les dificultats. Lo derrer té lloch, entre altres coses, en l'us de una pronúncia que no mos ès familiar de primer moment. ¿No mos devem també esforsar nosaltres, en pronunciar el llatí així com el pronunciaven els grans escriptors pagans i els grans missatgers del cristianisme? [279]

Lo sistema de contar per vints a Catalunya (279-288)

May havia sentit dir que's trobàs tal sistema numeral dins cap recó del nostre territori llingüístich, ni cap dels nostres escorcolladors, que jo sàpia, ha dit may que n'hi haja trobats rastres. En mes eixides llingüístiques per Catalunya, Reyalme de València y Balears de 1918 y 1921, n'hi trobí una partida de rastres de tal sistema de contar, sempre entre els minyons. Per tot resultava lo mateix: els minyons de certes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

comarques, en comensar a parlar, conten per vints. Els més grandets se'n riuen, y els pares y fins y tot els Mestres elze corretgeixen y els pobrets acaben per deixar tal sistema com a cosa desbaratada y que els bons minyons no està bé que ho fassen. A Tarragona un gran catalanista, sabi y escriptor benemèrit, quant li diguérem l'any 1918 que allà haviem trobat entre els minyons tal sistema de contar, s'enfadà y tot, negant que allà existís una tal cosa. Le hi férem tocar ab les mans fent contar dos minyons; y quan va veure que deyen *vint* y *nou, vint* y *deu, vint* y *onze, vint* y *dotze*... *vint* y *denou*, *dos vints*... romangué sensa paraula, y jo mudí de conversa per que l'enfadament li espassàs.

Sens dupte degut a la circunstància d'esser minyons que conserven tal sistema de contar, l'he trobat per tot arreu molt incomplet. Generalment, si arriben els menuts contadors an els *dos vints*, no pasen de gayre, poquíssims arriben an els *tres vints*. Com els pobrets no estàn avesats a arribar tan amunt ab el contar, quant son an els *dos vints* ja's comensen a embuyar, y en acostarse an els *tres vints*, ja no'n treuen trallat. Si no fos per l'acció dels *grans* y dels *il·lustrats*, destructora y [280] subversiva de lo que no entenen, ¡prou que se conservaria y prosperaria tal *sistema de contar!* Ja's sap que la ciència a mitges ès la gran inimiga de la vertadera il·lustració, de la llegítima civilisació. Aqueixa ciència a mitges de la gent gran y dels Mestres d'Escola ha aturat de xorar, no ha deixat prosperar lo sistema vigesimal.

Vetassí les regions a on y quant trobàrem aquest bo de sistema y l'estat ab que el trobàrem;

VINARÓS (29 Juliol 1918). —Era a l'Escola de Mn. Josep Antolí estudiant ab quatre o cinch minyons la conjugació vinarosenca y allà me trop sensa ferne contes que ès corrent entre la gent menuda el *contar per vints*, dient: *vint* y *nou, vint* y *deu* (no trenta), *vint* y *onze, vint* y *dotze*, y en esser a *vint* y *denou*, en lloch de dir quaranta, diuen: *dos vints*, *dos vints* y *dos, dos vints* y *tres*, y hala per amunt. Y m'han dit aqueys minyons que n'hi ha que arriben a dos vints y denou; y creuen que alguns diràn, si elze passa p'el carabassot, *tres vints* y *tres vints* y *un, tres vints*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y *dos* y de d'allà. ¡Sabeu que que m'hi vengué denou això! Era la primera vegada que ho trobava.

FALSET (6 agost 1918). —A l'Escola de D. Emili Bruno y Baiges, escorcollanthi la conjugació falsetana, he trobat que aquí la gent menuda conten *per vints*: en esser a *vint* y *nou*, en lloch de dir *trenta*, diuen *vint* y *deu, vint* y *onze, vint* y *dotze*, y así sucesivament. En esser a *vint* y *denou*, n'hi ha que passen a *vint* y *vint*, y sens dupte n'hi haurà que diràn *vint* y *vint* y *un, vint* y *vint* y *dos*, y de d'allà. No he pogut aclarir fins a on arriben. En tornar grans, els minyons, perden aqueixa casta de contar perque la gent se'n riu. Els Mestres d'Escola son uns inimichs formidables de tal sistema numèrich, que els francesos, que bravetgen tant de cames primes y que els nostres *avensats* presenten com lo *non-plus-ultra* de la civilisació, —conserven en part, dient *xeixanta nou, xeixanta deu, xeixanta onze... xeixanta denou, quatre vints* [281] (80), *quatre-vints un, quatre-vints nou, quatre-vints deu* (90)... *quatre-vints onze,... quatre-vints denou, cent*.

RIBA-ROJA (7 d'agost de 1918). —Fent l'escorcoll de la conjugació riba-rogenca ab tres xiquets de l'Escola d'allà y l'Esgotzí del Jutge Municipal, constituits a la Casa de la Vila (el Batlle, D. Francesc Adell y Pinyol, l'havia posada a la nostra disposició), —aclarírem que aquí els infants també conten per *bin*(t)s: de *bin*(t) y *nou* passen a *bin*(t) *y deu*, *bin*(t) *y onze*, *bin*(t) *y dotze* y segueixen cap amunt. En esser a *bin*(t) y *denou*, passen a *bin*(t) y *bin*(t) y llavò a *bin*(t) *bin*(t) y *un*, *bin*(t) *bin*(t) y *dos* y de d'allà fins que's perden els pobrets, y acaben per dexar anar tal sistema numèrich per la xangleta que en fan els grans y la gent que pretén de docte.

TARRAGONA (9 agost 1918). —Fent l'escorcoll de la conjugació tarragonina a l'*Abadia* (Rectoria) de la Santíssima Trinidat ab els escolanets d'aquesta parròquia, ès sortit també el sistema de *contar per vints*, y ho he comprovat ab un noyet de cinch anys y una germaneta seua. Aquests minyons contaren fins a *bint* y *bint* y *tres*, y a les hores se perderen perque son capet no filava pus. He contat això a alguns

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

catalanistes, que m'han negat que a Tarragona fessen tal casta de contar. Com les he donades les fites tan clares de lo que jo mateix havia comprovat, han callat. Era lo millor que porien fer. ¡Pobre llengua catalana! Fins y tot els teus entusiastes, i ¡que t'hi tenen d'abandonada y de desconeguda!

SANT MARTÍ DE MALDÁ (10 d'agost 1918). No aní a Sant Martí de Maldà, però N'Antònia Guix y Timoneda, a-les-hores de 13 anys de d'edat y nadiua de Sant Martí, ab la qual fiu la conjugació santmartinenca, me digué per cosa certa que els minyons de dita vila conten també per bints, arribant de bin(t) *y deu* fins a *tres bints* y de d'allà, si be no son gayre que hi arriben perque s'hi perden.

VILAFRANCA DEL PENEDÈS (12 agost 1918). —Fent a l'*Abadia* (Rectoria Arxiprestal) de Santa Maria l'escorcoll [282] de la conjugació Vilafranquina ab un seminarista y tres noys més petits y uns quants senyors més granats, trobam igualment el sistema de contar *per vints* entre la gent menuda. El minyó Carles Làzaro, de deu anys, m'ha dit que els minyons de classe de pàrvuls conten així, que diuen *20 y 9, 20 y 10, 20 y 11, 20 y 12* y per amunt. D. Josep y Sala, de 48 anys, ha sentits xiquets contar, tot jugant, per *bints* dient: *20 y 9, 20 y 10, 20 y 11, 20 y 12, 20 y 13* y de d'allà.

PONTS (16 d'agost 1918). —Els minyons ab qui fas l'escorcoll de la conjugació ponsicana, a ca-D. Antoni Castellà, benemèrit per molts de conceptes de Catalunya y de la llengua Catalana, me diuen que la gent menuda d'aquí també conten per *bints* y que de *20 y 9*, pasen a *20 y 10, 20 y 11, 20 y 12, 20 y 13*; però no m'han sabut dir fins a on arribaven.

ORGANYÀ (17 agost 1918). —Els quatre xicots de dotze a quinze anys, estudiants uns del Seminari, altres de l'Institut de 2a Ensenyansa, ab els qual he fet l'escorcoll de la conjugació d'aqueixa vila, m'asseguren que els minyons d'allà conten per *bints* y que passen de *20 y 9 a 20 y 10, 20 y 11, 20 y 12, 20 y 13* y se fan amunt per tal carrerany fins que se perden.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

SANT SALVADOR DE LA CONCA DE TREMP (17 agost 1918). —No aní a Sant Salvador, però Mn. Salvador Foz y Ramonet, nadiu de tal poble y Vicari d'Organyà, me digué per cosa certa que els minyons de Sant Salvador conten també per *bints* y diuen: *20 y 9, 20 y 10, 20 y 11, 20 y 12*. No recordà Mn. Foz si passen de *20 y 19*. En esser més grandets, deixen anar tal sistema perque els grans se'n riuen.

TERRASSA (20 abril 1920). —A l'Escola de la Prof. D.ª Magdalena Rossell y Manlleu, fenthi l'escorcoll de conjugació tarrassenca aclaresch que els minyons, en comensar a contar, conten per *bints* y que diuen: *bin*(t) y *9, 20 y 10, 20 y 11, 20 y 12* y de d'allà. [283]

GRANYENA (Partit Judicial de Cervera), MONTMANEU (Partit Judicial de Igualada), SELVA DEL CAMP (Partit Judicial de Reus). —5 maig de 1920. —Xiquets d'aqueys pobles, alumnes de l'*Escola Apostòlica* dels PP. Pauls de Bellpuig, fenthi jo escorcoll llingüístich d'aquella encontrada, me aseguraren que entre els minyons de dits pobles hi havia lo sistema de contar per *bins* combinantlo ab quaranta d'aquesta manera: *20 y 9, 20 y 10, 20 y 11, 20 y 12, 20 y 13,... 20 y 19, 20 y 20, 20 20 y 1, 20 20 y 2, 20 20 y 3*. Y n'hi ha que, en esser *20 20 y 19*, en lloch de dir *tres bints*, diuen *20 y 40, 20 y 41, 20 y 42, 20 y 43*, y segueixen per amunt; però aquells xiquets no me saberen dar clarícia fins a on arribaven els qui contaven així.

MONTARDIT DEL PALLARS (5 maig 1920). —Un xiquet de la mateixa *Escola Apostòlica* de Bellpuig me digué que conegué una xiqueta de Montardit que contava per *bints* y que deya *20 y 9, 20 y 10, 20 y 11... 20 y 20*.

CERVERA (6 y 7 de maig 1920). —A l'antiga Universidat de Cervera, avuy Escola dels PP. Missioners del Cor de Maria, escorcollant la conjugació d'allà ab un estol de minyons de dita escola, aclaresch que la gent menuda d'allà també conten per *bints*, però ab altes combinacions especials, puys, com son a *10,* en lloch de dir *once, dotze, tretze*, etc. diuen: *deu un, deu dos, deu tres, deu quatre, deu cinch, deu sis, deu set, deu buyt, deu nou, bin*(t), *21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 20 y 10, 20*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y 11, 20 y 12, 20 y 13, 20 y 14, 20 y 15, 20 y 16, 20 y 17, 20 y 18, 20 y 19, y en lloch de dir 20 y 20, diuen *quaranta*, y segueixen *41, 42, 43*, etc.

PRADELL DE PREIXENS Y BUTZÉNICH (Pla d'Urgell). —7-14 juliol 1921. —Aquí escorcollant arreu el dialecte d'aqueys paratges, aclaresch que els minyons d'aqueixes dues poblacions veínes també conten per *bints* de la següent manera: *20 y 9, 20 y 10, 20 y 11, 20 y 12,... 20 y 19, 2 bints, 2 bints y 1, 2 bints y 3*, [284] *2 bints y 4,... 2 bints y 19, 3 bints, 3 bints y 1, 3 bints y 2, 3 bints y 3, 3 bints y 4,* y segueixen de d'allà. No poguí aclarir si arriben an els *quatre bints.*

ARTESA DE SEGRE (15-17 juliol de 1921). —Aquí també aclaresch que entre els minyons se conta per *bints* així: *20 y 9, 20 y 10, 20 y 11, 20 y 12,... 20 y 19, 2 bints, 2 bints y 1, 2 bints y 2, 2 bints y 3.*

POBLA DE SEGUR (22-24 de juliol de 1921). —Trobantme en aquesta vila per ferhi lo tercer escorcoll llingüístich, aclaresch que els minyons hi conten per *bints*, així: *20 y 9, 20 y 10, 20 y 11, 20 y 12*, arribant fins a *20 y 19* y llavò diuen: *quaranta.*

BONANSA (Ribagorça). —1-3 agost 1921. —Trobantme an aquesta vila per estudiar ab mos companys En Moll y Mn. Benejam, trobí un cas del sistema de contar per vints vertaderament *colossal*: un xiquet d'allà l'hem fet contar. Ha contat per *vints*, fins a l'estrem de que, per dir 3800, ha dit: *bin(t) y debuyt cents*.

ORDINO (Andorra). —8-11 agost 1921. —A Esterri d'Àneu estudiant el dialecte d'Ordino ab Mn. Antoni Riba y Palau, nadiu d'Ordino y Rector d'Esterri y una nebodeta seua, aquesta ha dit que els minyons d'aquella vila d'Andorra conten per *vints* y diuen *20 y 9, 20 y 10, 20 y 11, 20 y 12*; però no ha sabut si diuen *2 bints*.

LLEDÓ (15-17 setembre 1921). —Fent aquí l'escorcoll del dialecte lladonench he aclarit que els minyons de devers quatre anys conten per *bints*; però que en esser més grandets, ho deixen córrer perque la gent gran se riu d'ells.

CANET DE MAR (22-25 setembre 1921). —Trobantme an aquesta vila per tercera vegada a escorcollarhi son dialecte, me trobí que els minyons

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

també conten per *bints*, si bé no se fan gayre amunt perque la gent riu y els pobrets deixen anar tal sistema numèrich.

EIVISSA (4-12 juliol de 1922). —Fenthi escorcoll llingüístich, arribàrem a aclarir que dins la pagesia hi ha [285] minyons que conten *per vints*, però no se fan gayre amunt perque els grans, se'n riuen y els pobrets prenen un altre carrerany.

ROSSELLÓ. —An aqueixa regió de Catalunya de França se veu que antigament, no fa encara un sigle, contaven *per vints*, com se desprén d'una carta del Sr. E. Canal de Perpinyà de 1 d'octubre de 1923 que ens diu: «Ara ja tinch mes de *tres vints cinch* anys, com hauria dit l'avieta meua» (una senyora rossellonesa). Això no se pot atribuir a influéncia francessa, puys aqueixa hauria duyt a dir: *xeixanta cinch anys.*

Lo Prof. Meyer-Lübke (*Gramm. des Lang. Rom*. II, § 560) demana: ¿Quina ès l'estensió del sistema vigesimal? Aquest punt cal estudiarlo encara. Els patuesos de França de l'Est, lo francès del Sur y lo provensal, sembla que no el coneixen; en camvi el vell francès n'era afectat i contava fines a *devuyt vints* (Cart. S. Hoilde 29) i encara avuy en dia se conserva *l'hôpital des quinze vints».*Lo Prof. A. Zauner (*Rom. Sprachwiss.* II, § 62) diu que tal sistema de contar per vints ès verosímilment d'influència celta. Lo Prof. Ernst Windisch (*Grundriss der Rom*. Phil. —2a ed. —Kelt. Sprache § V, 400, 401) fa notar «la notable concordança entre lo francès y el celta en quant an el *sistema de contar per vints*. El vell francès deya *tres vints* en lloch de 60; *tres vints y 10* en lloch de 70*, sis vints* en lloch de *120*, etc. Igualment el vell Gaèlich d'Irlanda contava per *fiche* (vint); *tri* (tres) *fiche* (vint) son 60; *cóic* (cinch) *fiche* son *100*. Les unidats que no arriben a deu, s'espressen afegintles an el deu qui vé: v. gr*. sé déag air fichid* (16 y 20 = 36). Això s'usa especialment an el dialecte del Principat de Wales. Així, per ex., an el comensament del Sant Gral (manuscrit de la primeria del sigle XV) el nombre d'any 454 s'espressa per *pedayr blynet ar dec a de-ugeint à phedwar-cant* (4 anys y deu y dos vints y quatre cents)... Es digne de notar que el sistema vigesimal dins lo vell francès, a on [286] l'esperit celta poria esser més

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vitench, era més estès que dins el francès novell, a on està reduyt a *quatre vints* (80)».

Lo prof. I. C. Zeuss (GRAMM. CELTICA *e monumentis vetustis tam hibernicae linguae quam britannicarum dialectorum cambricae cornicae aremoricae comparatis gallicae priscae reliquiis*, —Berolini, MDCCCLXXI — Lib. II, cap. XV, p. 320) posa que dins lo dialecte del Principat de Wales els nombres de 30-90 se fan així: en lloch de dir 30 diuen *deu vint (deg ar hugernt)*: per dir 32, diuen *12 y 20*; per dir 40 *diuen dos per vint*:=40; per dir 50 diuen : *deu y dos per vint*=50; per dir 60, diuen *3 per 20*=60; per dir 80 diuen: *4 per 20*=80; per dir 120, diuen: *sis vints*; per dir 144, diuen: *4 y set vints*. Dins el dialecte de Cornuailla, per dir 30, diuen: *10 demunt 20*; per dir 40, diuen*: dos vints*; per dir 60, diuen: *tres vints*; per dir 65, diuen: *3 vints y 5*; per dir 80, diuen: *quatre vints*. Dins el dialecte armoricà (bretó) per dir 40, diuen: *dos vints*; per dir 60, diuen: *tres vints*; per dir 70, diuen: *deu y tres vints*; per dir 80, diuen: *quatre vints.*

Lo Prof. Zeuss diu que tal manera de contar dins els dialectes celtes, que constitueixen el celta, ès antiquíssima, y cita els documents que ho comproven.

Lo Prof. L. Spitzer ha publicat dalt *Zeitschrift f. rom. Phil.* XLV, 1-27, un estudi interessantíssim sobre la *originalidat dels numerals romànichs*, dedicant la primera part an el *sistema vigesimal*. Vetassí les clarícies que dona dels paissos que l'empren: Primerament retreu lo del Prof. Nyrop (*Gramm. Hist. de la Lang. Franç*. II, § 489): «Lo sistema vigesimal s'empra dins alguns dialectes d'Itàlia del Sur, sobre tot lo *sicilià* per contar els anys d'edat que un té, v. gr. —*Quant anni aviti? —Tri vinti e deci* (70).

Una cosa per l'estil fan piamontès y a Finamore (Abruzzo) a on conten els anys d'edat y les altres coses [287] per *vendane* (vintena). A Tras-os-Montes (Portugal) diuen «quatre vezes vinte» en lloch de 80. González [sic] de Berceo (Alta Rioja) a un dels seus poemes posa «tres vent medidas de farina» en lloch de 60. Lo Prof. F. Kruger (*Est. del Dial. de S. Ciprian de Sanabria* [província de Zamora], publicació de *la Rev. de*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Filol. Esp.) consigna que diuen: «*dówz ßeintes* (40), *kwatro ßéjntes* (80). Lo Prof. Bazin (Plattner, *Ausf. Gramm*. III, 3, p. 4) conta que, havent demanat a una vella andalussa quina edat tenia, contestà: —*Cuatro duros y cuatro reales,* això ès, quatre-vints y quatre anys, a reyal per any: 84. Respecte de Santander, García-Lomas diu que conten també els anys per vints: *cuatro veintes* son 80. Pereda (*Escenas* montañesas posa en boca d'un de sos personatges; *y que se diga muy recio si es más de tres duros y medio (70) que ya cuento*. A Portugal també n'hi ha que conten per vints (Gonc. Viana, *Apostilas*, II, 197: v. gr. *dois vinténs e cinco*:=45. A Braganza entre propietaris y mercaders de bestiar se diu: *Fulano tem* (té) 5, 10, 20 *vintados* (vintenes) *de ovelhas ou de cabras*. Nyrop (ibid.) diu que an el Migdia de França s'usen els *multiples de vint*, y així diuen: *tres vint* (60), *quatre-vint* (80), *sies vint* (120), *trege vint* (260), *des e nou vint* (380). Fora de les llengues romàniques se troba el *sistema vigesimal* a moltes de bandes: a Dinamarca, que diuen: *tres* (60), abreviatura de *tresintyre* (tres vegades vint), *firs* (80) abreviatura de *firsinstyre* (quatre vegades vint), *halvfems* (90) abreviatura de *halvfemsinsyve (quatre et demí fois vingt)*. A Dinamarca tal sistema de contar, diu Nyrop, ès sens dupte d'origen recent. Lo mateix succeeix a Sicília y a Provença; en camvi dins la *llengua d'oil* es ben antich, y s'ha volgut suposar que era una heretat dels Gals». Retreu lo Prof. Spitzer que l'altre Prof. Sethe (*Von Zahlen und Zahlworten bei den alten Aegypten und für andere Völker und Sprachen daraus zu lernen ist, ein Beitrag zur Geschichle von Rechenkunst* [288] *und Sprache*, —Estrasburg, 1916—) posa que en Kòptich diuen «4 per 20=80», això ès que, en lloch de 80, diuen quatre vints, lo qual atribueix a influència baska o celta: lo qual rebutgen Nyrop y Rösler (*Die Vigesimalzählung in Engl. u. Anglonorm*.). Lo Prof. Spitzer troba que lo fonament de la grandiosa estensió que alcansà dins lo mon lo sistema vigesimal, està en lo primitiu y elemental de tal sistema, puys 20 ès *la suma dels dits de l'home* (cinch a cada ma y cinch a cada peu:=20) lo qual resulta molt avinent a tot home primitiu, y per això no ès gens

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estrany que els pobles primitius prenguessen y conservin el *vint* com a *base del sistema de contar*. En la llengua dels Esquimals se conta p'els dits dels peus y llavò p'els dits de les mans. Lo famós Prof. Pott publicà l'any 1876: *Die primare und die vigesimale Zählmethode bei Völkern aller Weltteile.* Trombetti (*Saggi di glottol. generale comparata* II, I *Numerali*, p. 43) resumeix aqueixa cosa dient: *Il sistema vigesimale è rappressentato in tutte le parti del globo».*

De tot lo que acabam d'esposar, resulta que, no essent el *contar per vints* cap cosa esclusiva dels celtes, sino de diferents pobles primitius, del fet de que hàgem trobats dins 24 poblacions catalanes rastres del sistema vigesimal, just porem deduir que per temps s'establí a Catalunya un d'aqueys pobles primitius, prehistòrich segurament, que ens deixà tal herència, y els minyons l'han conservada.

¿Qué han trobat de tal sistema *vigesimal* els nombrosos folkloristes d'escampadíssa y els aboldronats dins els *Centres Excursionistes* de Lleida, de Manresa, de Vic y sobre tot de Barcelona? No tenim notícia de que n'hagen trobat res ni que hagen feta gens de menció de les troballes nostres, referent an aqueis bo de *sistema vigesimal*. Amichs *excursionistes*, no seria gens errat que vos desxondísseu qualque mica! La Patria *vos ne sabria grat*! Crey*s*me!

Filologia atrabiliària (289-323)

Filologia mal digerida y disolta en la negra bilis del despit y l'amor pròpia: això ès la filologia que segrega, d'algun temps ensà, el Dr. Griera. Intimament convençut de que ell ès lo més alt representant de la Filologia catalana, ha empresa la tasca de combatre a sanch y foch els malastruchs qui no li volen reconèixer la representació; y en aquesta ofensiva esbojarrada d'encegament apassionat, no son suficients a deturarlo els devers de gratitut, el respecte a la superioritat científica ni els mateixos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

principis de la ciència, ja que sovint els oblida o'ls trepitja ab tal de desautorisar les persones que ell creu que li fan ombra.

Ara, en poch temps, aquest irascible professor s'ha deixat caure dues glopades de filologia verinosa sobre Mn. Alcover y lo professor Meyer-Lübke. No les podem deixar passar sense la protesta y comentaris que's mereixen.

§ 1. L'atach contra Mn. Alcover

¿Qui ès Mn. Antoni M.ª Alcover ab relació a Mossén Antoni Griera? Es el qui proposà a l'Exma. Diputació de Barcelona d'enviar a Alemanya joves catalans a prepararse sòlidament en filologia romànica; el qui l'any 1908 presidí lo tribunal d'examen, del qual Mn. Griera fou aprovat com a *capaç de comensar a estudiar* filologia; el qui'l recomanà eficaçment an el professorat alemany y suís per a la prossecució de sos estudis; el qui li obrí, ab oportunes recomanacions, les portes de l'hospitalitat y de la cooperació en l'enquesta lexicogràfica dins molts [290] de pobles catalans a on Mn. Alcover era un prestigi y Mn. Griera un desconegut; el qui'l defensà, dins la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis, contra els qui volien postergar lo Dr. Griera y deixar perdre el profit que sens dubte se'n podia treure. Per tots aquests motius Mn. Griera havia contret envers de Mn. Alcover una estreta obligació de gratitut y de respecte: la gratitut y el respecte que, en mig de les discrepàncies de criteri, tothom ès tengut de professar al mestre y al protector.

Els anys de preparació filològica y els primers de son doctorat y actuació com a filòlech, Mn. Griera no's retragué de tributar, al manco exteriorment, homenatge de gratitut, respecte y reconeixement de vàlua científica a Mn. Alcover. Sempre serà una autocondamnació de Mn. Griera aquell article seu titulat *La «Calaixera» de Mn. Alcover*,[40] ple d'entusiàstica simpatia per l'iniciador del nostre Diccionari y per sos

[40] Nota (1) de l'original: *Butlletí de Dialectologia Catalana*, IV (1916), 1-10.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

treballs filològichs, als qual dedica aquestes frases encomiàstiques: «L'home providencial que té tota empresa quan ha arribat l'hora de la seva realització, fou D. Antoni M.ª Alcover, qui, amb zel de veritable apòstol, començà a predicar l'obra del *Diccionari*, tal com la concebía, a Mallorca, Barcelona, València, Perpinyà, i en totes les ciutats i en totes les viles de les terres de llengua catalana. En la *Lletra de Convit* (1901) traçà el pla del futur *Diccionari* i el dividí en seccions, encarregant a cada col·laborador una secció determinada per tal que l'obra pogués ésser ben completa. Aquesta MAGNA ORGANITZACIÓ, en la qual han col·laborat més de mil sis-cents corresponsals, fixant-se en diferents seccions de la llengua, DEMOSTRA QUE EL SEU INICIADOR TENÍA, JA EN AQUELL TEMPS, UNA VISIÓ CLARA DE ÇO QUE UN DICCIONARI HA D'ÉSSER. El mot viu en familia, mai viu sol: per això convé anar-lo a cercar dins del seu ambient si volem tenir coneixença certa de ço [291] que ell significa.» —«Aquesta organització necessitava un portaveu per mantenir la cohesió amb els col·laboradors, i a la vegada per incitar-los al treball. *El Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (1902-1916) ha complida aquesta missió, i, en els nou volums publicats fins ara, hi ha escrita minuciosament la historia d'aquesta col·lecció lexicogràfica. EL BOLLETI, DE CAIRE POPULAR I CIENTÍFIC A LA VEGADA, HA ESTAT EL VEHICLE D'EFICACIA EXTRAORDINARIA PER A LA PROPAGACIÓ DE LA CONEIXENÇA I DE L'AMOR A LA NOSTRA LLENGUA. LES POLÉMIQUES (QUE NO PODEN FALTAR EN L'OBRA D'UN BATALLADOR), LES NARRACIONS D'EXCURSIONS I VIATGES, I LES EXORTACIONS ADREÇADES ALS COL·LABORADORS, TENEN UNA FRESCOR I UN ENCANT EXQUISITS: elles han donat per tot Europa la popularitat a l'obra del Diccionari i a Mn. Alcover.»...

...«El Diccionari de Mn. Alcover ha aconseguit a Catalunya una veritable popularitat. No ha faltat, en cap vila d'importància, el col·laborador que tenia confiada la missió de recullir el lèxic de la parla vivent i d'extraure dels arxius parroquials i municipals la llengua dels documents. La bibliografía de les fonts utilitzades ès abundant i selecta:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

els documents inèdits, els antics textos catalans publicats, les obres medioevals tècniques sobre medicina, sobre agricultura, etc., i una quantitat respectable de les obres de la nostra literatura moderna, li han proporcionat el lèxic de la llengua escrita. Cada una d'aquestes obres, i també cada document, son citats amb una abreviació, la qual cosa permet comprovar l'original de cada papereta. La llista de les obres estudiades ha estat donada a conèixer pel mateix Mn. Alcover en el seu *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana.* Afegim aquí que la dita bibliografía ès completada per la majoría dels diccionaris catalans, posats en paperetes i incorporats a la magna col·lecció, la qual HA REUNITS ELS MATERIALS SUFICIENTS PER A ESCRIURE UN DICCIONARI DE LA [292] LLENGUA CATALANA INCOMPARABLEMENT SUPERIOR A TOTS ELS PUBLICATS FINS A L'HORA PRESENT.»

Això escrivia Mn. Griera l'any 1916. Mes, dos anys després esclata lo conflicte de Mn. Alcover; aquest surt de l'Institut, a on el Dr. Griera treballava, y d'allavors ensà sufrí aquest doctor una metamorfosi completa en la seua manera de pensar sobre son ex-president, guia y protector, y sobre l'obra que aquest havia empresa. D'a-les-hores ensà l'iniciador del Diccionari no ès estat pus, per Mn. Griera, un home de «visió clara» sobre questions lexicogràfiques, sino un home «incompetent»; d'a-les-hores ensà el BOLLETÍ no ès estat may un «vehicle d'eficacia extraordinaria per a la propagació de la coneixença i de l'amor a la nostra llengua», sino una publicació «ridícula» y sensa gens de serietat, d'a-les-hores ensà Mossén Griera ha deixat de sentir l'«exquisit encant» y l'«exquisida frescor» de les polèmiques, y no més en sent l'*exquisida coentor* y la «ridiculesa».

A l'introducció de l'*Atlas Lingüístic de Catalunya* ja se prengué Mn. Griera la llibertat de calificar Mn. Alcover d'«incompetent» en enquestes orals lexicogràfiques, ab motiu de les discrepàncies que hi havia entre ells dos sobre el sistema general de fer dites enquestes. ¡Incompetent en aqueix ram Mn. Alcover qui, quant Mossèn Griera comensà a estudiar filologia, ell ja estava cansat de trescar món precisament per fer

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

enquestes lexicals! Damunt aquest BOLLETÍ (XIII, 173-184) vaig demostrar que l'*Atlas* de Mn. Griera presenta un enfilall molt gros d'inexactituts, deficiències y desbarats, per motiu principalment de no haver volgut escoltar los consells d'aquest que ell anomena «incompetent». Ab més amplitut y magistral argumentació científica ha criticat com a molt defectuós lo sistema de Mn. Griera, el prof. Leo Spitzer (damunt *Zeitschrift für romanische Philologie*, XLV (614-623) qui diu expressament que la calificació de «persona incompetent» l'aplica Mn. Griera a Mn. [293] Alcover AB MOLTA D'INJUSTÍCIA (*wohl mit Unrecht*). Ara no més manca que el Dr. Griera tracti també d'incompetent lo Dr. Spitzer, allà on tots sabem que ès el filòlech extranger qui ha profundisat més en la lexicologia y etimologia catalanes.

Lo mal més gros de Mn. Griera ès l'amor pròpia, l'infatuament de que tot ell ès ple. L'Institut d'Estudis, com prou l'hagué tingut postergat, l'alsà per conveniències estratègiques molt més amunt del que calia, el convertí en son «tècnich» insustituible, en la «forta y tècnica especialització» de que En Carner el proclamava revestit. Això fou de resultats desastrosos p'el doctor Griera: li succeí com an aquells «nous richs», polls entrats en pastura, qui p'el fet d'haver pujat de cop tots los graons del poder metallisat se creuen estar part damunt tots els simples mortals, y no veuen que, si han pujat molt, ès perque estaven molt enfonzats. L'infatuament qui domina Mn. Griera ès admirablement reflectat en lo següent fragment d'una carta dirigida d'ell a Mn. Alcover ab data 7 de setembre de 1925,[41] en la qual, després de repetir a la cara de Mn. Alcover la coneguda inconveniència de la seua «preparació defectuosa» y altres desconsiderades frases, diu: «Davant del mon científic, ni En Fabra, ídol de la política catalanista, ni V. protegit del rei i Directori, representen la Filologia catalana: ELS REPRESENTANTS SOM EN MONTOLIU I JO; i pensi que tot quant fassi per aplanar-nos el camí, reprenent la seva actuació que va desenrotllar de 1908 a 1916 a favor nostre, es favorirse a

[41] Nota (1) de l'original: No publich la carta íntegra perque no vé al cas y per lo molt que podria perjudicar Mn. Griera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

V. mateix. Nosaltres servidors de la ciència a la qual, després del ministeri sacerdotal, oferim tots els nostres esforços, hem d'estar per damunt totes les polítiques i per damunt totes les mesquineses humanes, hem de perdonar l'ofensa de l'enemic, dissimular els seus defectes, [294] elogiar les seues bones qualitats, i res ens hauria d'inquietar tant com el pensar que en el mon podem tenir una persona ofesa. —Fa anys que una carta semblant li hauria escrita, pero no se m'havia presentat avinentesa; he aprofitat aquesta que suposo no haurà pas presa malament. —P. S.: D'aquesta carta reservada no s'en pot fer us públic ni privat».

Aquí Mn. Griera parla clar; no espera l'àvia, sino que ell mateix se posa al cap-curucull de tot com a «representant de la Filologia catalana»; parla a Mn. Alcover ab un tò de protecció y un gest de perdona-vides, oblidant que Mn. Alcover no li deu res y que ell deu molt a Mn. Alcover; li fa sentencioses observacions sobre perdonansa dels agravis, y acaba ab aquella ridiculíssima prohibició: «D'aquesta carta reservada no s'en pot fer us públic ni privat». ¿Ab quins títols posa aquest entredit? ¿Per què ha d'estar Mn. Alcover obligat a obeirlo? ¿Li ha demanat ell que escrigués aquesta carta, per que Mossén Griera li imposi com a condició el sigil? ¿Té Mn. Griera inscrita la carta en lo registre de la propietat intel·lectual, per poder aturar qualcú de publicarla? ¿Dins quina llegislació és prohibit l'us públich y privat de cartes escrites lliurament y sensa haverles exigides lo destinatari, y més essent cartes plenes de desconsideració a la persona qui les ha de rebre?

Tot això ès ridícul, però encara no ès indigne. Lo que ès vertaderament indigne y reprovable ès l'hipocresia ab que el Dr. Griera mostrava bons desitjos de perdonar y esser perdonat, al mateix temps que publicava a la *Revue de Linguistique Romane* de París un article, titulat *Le domaine catalan*, ple de malignitat y de verí contra Mn. Alcover.

En aquest article, qui porta lo subtítol de «Bibliographie linguistique catalane», tot ès premeditat y dirigit cap a un obgecte: la ridiculisació y descalificació de Mn. Alcover com a filòlech. Lo Dr. Griera necessitava [295] desengavatxarse de les males paides que havia hagudes de sufrir

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per los càrrechs y denúncies que aquest *Bolletí* havia formulades contra ell y que deixaven tan mal posat lo seu crèdit científich. Ell no podia desfer positivament tals càrrechs y tals denúncies, perque eren incontestables; però li quedava lo recurs d'esbravar sa rencúnia declarant inepta, incompetent y ridícula la personalitat del qui els havia formulats. Y per fer això, res més adequat que aprofitar una bibliografia de caràcter general, llansant sos verinosos anatemes dins cada article dedicat a obres filològiques del seu contrincant. El tema, donchs, de l'article de Mn. Griera, ja té totes les apariències de premeditació intencionada.

Al parlar de les fonts d'aqueixa Bibliografia, Mossèn Griera se veu obligat, naturalment, a citar el *Pertret per una bibliografia filològica de la llengua catalana*, obra de Mn. Alcover; però no fa més que retreureli defectes, y comet l'injustícia de negarli la superioritat numèrica, afirmant que «la bibliographie linguistique catalane de Bonsoms, qui semble ne pas avoir été connue d'Alcover, reste toujours la meilleure contribution à la bibliographie linguistique catalane. Cette bibliographie nous a été du plus grand secours dans notre travail». Això ès una mentida. La bibliografia de N'Isidre Bonsoms (*Bolletí de la R. Academia de Buenas Letras*, IV) ès una llista abundosa, però no *completa* com diu Mn. Griera, y ès molt més curta que la de Mn. Alcover. En Bonsoms no més du *16 noms* d'autors que N'Alcover no du; aytals noms són: En Bergnes; A. Bergnes de las Casas; Damià Boatella y Macià Bosch; Marian Brosa y Arnó; A. Farinelli; Odón Fonoll; Enrich Claudi Girbal; J. R. y R. E. ; J. M.; J. M. y Ll.; J. M., J. P. y M. M.; Miguel Marcet; F. Orellana y Joaquim Casanovas; A. T.; Ramón Torelló. ¿Què representen aquests senyors, per la llingüística catalana? Representen molt poca cosa, perque llur vàlua científica (exceptuant la del prof. [296] Farinelli) ès casi nul·la; per lo mateix, no basten per fer que la bibliografia lingüística catalana d'En Bonsoms sia la mellor, ni pot aquesta haver donat gayre *secours* a mestre Griera.

Lo *Pertret* bibliogràfich de Mn. Alcover conté, descontades les obres inèdites, 530 NOMS diferents d'autors; la *Bibliografia* d'En Bonsoms no-més en conté 152. Resulta, donchs, que Mn. Alcover du casi quadruplicat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el nombre d'autors que figura en la llista d'En Bonsoms; resulta també que Mn. Alcover porta 378 AUTORS que no figuren la bibliografia d'En Bonsoms. ¿Com té cara Mn. Griera per afirmar que la llista d'En Bonsoms ès *completa* y la *mellor* que existeix? Si l'apassionament no dugués tan encegat Mn. Griera, aquest hauria de confessar que la font principalíssima y casi única de la seua informació bibliogràfica ès lo *Pertret* de Mn. Alcover.

Parlant del famós article *Cataluña bilingüe* d'En Menéndez Pidal, diu lo Dr. Griera: «dans la littérature abondante et pittoresque qui lui doit sa naissance figurent les ridicules *Qüestions de la Llengua y Literatura Catalana* d'Alcover». Ja no té el tècnich instituter altre calificatiu que el de *ridícul* per aplicarlo al voluminós estudi que Mn. Alcover dedicà a la llengua catalana per combatre les afirmacions del sabi castellà. Ab això ja's veu bé el grau de rencorosa passió que Mn. Griera sent contra son antich amich y protector. Les *Questions de llengua* y *literatura catalana* contenen idees equivocades, ès ver, sobre diferents punts de llingüística històrica, però ¿basten aytals equivocacions per a fer de dit estudi una cosa simplement *ridícula*? L'any 1903, quant les *Questions* se publicaren, ¿tenia Mn. Griera, tenien els erudits catalans motius sòlids per opinar contra la manera de veure Mn. Alcover aquells punts, aquelles questions en que s'equivocava? En aquell temps Mn. Griera, filològicament parlant, era en els llims: no sentia pena ni glòria, ès a dir no sabia res de filologia. Y si són els altres [297] erudits catalans, llur formació filològica era defectuosíssima, els qui la tenien més sòlida, estaven encara molt lluny de poder fer una crítica seriosament raonada de les *Questions* de Mn. Alcover; en són una prova totes les recensions elogioses que la prensa catalana d'aquell temps feu de les *Questions*, sensa casi cap nota dissonant, sino consonant totes acordadament ab els punts de vista que l'autor de dita obra sustentava.

Casi totes les questions que en lo llibre citat Mn. Alcover tractava, era a-les-hores la primera vegada que se tractaven dins Catalunya y dins Espanya; ningú fins a-les-hores s'era ocupat de tractarles ni de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

prepararse per ferho, si exceptuam el gran Milà y Fontanals de qui Mossèn Alcover se proclamava deixeble y seguidor en molts de punts. Es a dir que l'autor de *Questions* era en molts de punts un iniciador y en molts un precursor. Ara bé, en l'obra d'un iniciador y d'un precursor, les errades més elementals perden molta d'importància, y son molt més excusables que les que comet el qui camina dins un camp ben aixermat y preparat dels qui l'han precedit. La ridiculesa ès relativa, com tota cosa humana; per calificarla justament, ès necessari tenir en conte moltes circunstàncies de temps y de lloch. Seria altament ridícul que un fabricant de caràcters tipogràfichs d'avuy en dia els construís ab plom tot-sol, sense la convenient quantitat d'antimoni; però ningú dirà que siga gens ridícula la personalitat de Gutenberg, qui ab la pressió dels tòrculs esclafà les primeres lletres movibles per haverles fetes de plom sense mescla.

Si les *Questions* de Mn. Alcover són purament «ridícules», ¿quin paper més ridícul no fa la prensa catalanista d'aquell temps, qui saludà l'aparició del llibre «ridícul» ab un fervent esclat de ditiràmbiques apologies com a «obra maestra», «treball preciosíssim, meritíssim y ben pensat», «monument a la literatura», «glòria de Catalunya», etc., etc.? Perque no fou la reduida cassoleta [298] d'amichs comarcals qui alsà la veu del alleluya y engronsà els encensers de les lloanses a la surtida de les *Questions*; fou tota la prensa catalanista de tota Catalunya, de tots els graus d'esperit regionalista. Tenim presents tots aquests periòdichs: *La Conca de Barbarà* (20 desembre 1903); *Llevor*, de Sant Feliu de Guíxols (13 y 20 desembre 1903); *El Vendrellenc*, del Vendrell (11 y 25 octubre, 13 y 20 desembre 1903); *La Almudaina*, de Palma (17 desembre 1903); *La Veu de Tortosa* (6 desembre 1903); *La Costa de Llevant* (30 novembre 1903); *Lo Camp* de Tarragona (18 octubre, 22 y 29 novembre 1903); *La Comarca* de Lleyda (8 articles, novembre 1903); *Renaixensa*, de Barcelona (12 novembre 1903); *La Veu de l'Empordà*, de Figueres (29 octubre 190); *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (octubre 1903); *La Davantera*, de Barcelona (15 octubre 1903); *La Veritat* de Manresa (7 octubre 1903); *Lo Geronès* (4 octubre 1903); *Le Roussillon*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de Perpinyà (26 setembre 1903); *Boletín de la Biblioteca Museo Balaguer* (octubre 1903); *Diario de Mallorca* (18 setembre 1903); *Correo Josefino de Tortosa* (gener de 1904).

Tots aquests periòdichs, lluny de considerar «ridícules» les *Questions* de Mn. Alcover, les ompliren d'alabanses posantles en lo cim més enlayrat de l'erudició y de la ciència. Lo Dr. Griera podrà obgectar que els redactors de dits periòdichs no eren tècnichs, no estaven preparats ni autorisats per jutjar una obra filològica, y que llurs articles eren mancats d'esperit crítich. Concedimho; però ¿què dirà Mn. Griera si jo li aduesch lo testimoni de persones tècniques, enriquides de ciència innegable, incapaces d'abaixar llur dignitat a fer apologia apassionada en lloch de crítica imparcial? Idò vetaquí aytals testimonis:

a) El gran filòlech colombià Rufino José Cuervo, qui en carta dirigida a Mn. Alcover de París estant (5 d'octubre de 1903), publicada en aquest BOLLETÍ, I, 572, li digué: [299]

«Hallándome en Iport, pueblecito de Normandía, recibí *las Questiones de llengua y literatura catalana*, y no sé decir á V. el interés con que las devoré. Es obra magistral, de erudición, sabio criterio y vigorosa argumentación. Del tesoro de su vastísimo saber ha sacado U. como quien no quiere la cosa, un libro indispensable para los amantes de la lengua catalana y en general para todos los romanistas, como que U. ha puesto en claro multitud de puntos oscuros que yo, á lo menos, no sabía dónde aprender. Este servicio me parece que tendrá, fuera del común agradecimiento, la consecuencia de avivar la expectación en todos, y la actividad en los colaboradores del gran Diccionario: tal será la más justa recompensa de la labor de U., y sin duda la que U. más desea.

«El Sr. Menéndez Pidal, excelente amigo mío, ha prestado á las letras castellanas eminentes servicios en otro terreno; *sed non omnia possumus omnes*. Tengo para mí que en esta campaña se ha dejado arrebatar del exceso de combatividad filológica que estos últimos tiempos ha acometido á los castellanos, tal que se figura ver uno reproducidas en inofensiva fantasmagoría las guerras de Cataluña y Portugal y la Conquista de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

América. Contra los vascos ha salido el Sr. Unamuno, y por un artículo reciente veo que no tiene intenciones muy pacíficas para con los portugueses; el Sr. Valera se me vino encima porque emití incidentalmente la opinión de varios filólogos relativa a la suerte futura del castellano en América (Hoy van dos folletitos sobre esto).

No puedo agradecer a U. debidamente el honor que me ha hecho citando mis trabajillos, y me complace sobre manera que U. haya apoyado en ellos uno de los argumentos más fuertes contra la idea de una influencia avasalladora del castellano sobre el catalán.»

b) El conegut literat augustinià P. Conrado Muiños, de criteri molt independent, en un article publicat [300] damunt *La Ciudad de Dios* (novembre de 1903), del qual copiam aquests fragments:

«Un artículo del eminente filólogo y gran investigador de nuestra literatura de la Edad Media, Sr. Menéndez Pidal, tan entusiasta por la lengua castellana que él denomina *española* y *nacional*, como desdeñoso para la catalana, da ocasión al doctísimo presbítero mallorquín y querido amigo nuestro, para escribir *algo* que, empezando en forma de ligera polémica, y volviendo á adoptar á ratos y al final el mismo tono, resulta en conjunto un trabajo verdaderamente serio, un estudio profundo y fundamental de la lengua y aún de la literatura catalana. Cada frase suelta del Sr. Menéndez Pidal le da primero ocasión para cuatro regaños ó cuatro cuchufletas dirigidas al sabio académico, y luego, engolfado en la demostración de lo contrario, se olvida por completo del Sr. Menéndez Pidal y escribe capítulos y capítulos llenos de inmensa riqueza filológica ó de inagotable erudición literaria. Lástima que después de escrito no hubiera eliminado el autor toda la parte de polémica, que desentona con el carácter verdaderamente profundo y científico con que resultó avalorado su libro dejándole solamente algún lugar en el prólogo, como explicación de los motivos que á escribirlo le impulsaron. Así seguramente lo hubiera hecho el señor Alcover si no hubiera publicado su trabajo en forma de artículos. Probablemente, al empezarlo no pensaba en tan magna empresa, y ésta le fue saliendo por el calor de su entusiasmo y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

por un desbordamiento que no supo contener, de sus inmensos conocimientos en la materia. Hoy, hecho el principal trabajo, con un simple espurgo de todo lo circunstancial referente á la polémica, puede resultar uno de los poquísimos libros de mérito excepcional que en materias filológicas poseemos en España.

«Si el Sr. Alcover se decidiera á aceptar nuestro consejo, tal vez nos atreviéramos á formular otro que a sus oídos ha de sonar ciertamente á heregía... catalanista. [301] Valga por lo que valiere y suene como sonare, allá va, y perdónenos nuestro querido amigo. El consejo se reduce a recomendarle que *lo haga en castellano*. Obra de tanta ciencia y tan ímproba labor, es verdadera lástima que se escriba para tan reducido público.»

c) L'erudit arxiver rossellonès En Pere Vidal, de Perpinyà, dalt la *Revue d'histoire et d'archéologie du Roussillon*, IV (1903, novembre), dedicà a les Questions una crítica serena y severa, veritablement científica; la seva amistat ab l'autor no l'aturà de senyalar y combatre els punts flachs de l'obra, però en cap manera li semblà aquesta ridícula, com ho sembla a Mn. Griera. Si en Pere Vidal hagués descuberta gens de ridiculesa en les *Questions*, no hauria escrits aquests paragrafs:

«C'est un travail considérable, plein de science. Mossen Alcover ne se contente pas de réfuter en niant ou en affirmant, comme le fait trop souvent M. Menéndez Pidal; il apporte des preuves, nombreuses, si nombreuses même qu'on en est excédé. Tous les points de phonétique, de morphologie, de syntaxe et d'histoire de la langue sont examinés, scrutés, et les conclusions de l'auteur sont toujours appuyées par des exemples tirés des documents d'archives ou des textes d'écrivains connus: on les compte par milliers! c'est un entassement prodigieux, monumental!

«Mossen Alcover est aujourd'hui le chef d'avant-garde des catalanistes. Quioque modeste, doux et laborieux, il est d'humeur batailleuse, mais c'est un athlète désintéressé: il combat pour la défense

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de la lanque catalane comme combattait un croisé pour la conquête du Saint-Sépulcre.

Le Mémoire de Mossen Alcover constitue un véritable livre, et volumineux; il porte ce simple titre: *Questions de llengua y literatura catalana*. Il manque d'ordre et contient trop de répétitions. A la vérité, ces défauts étaient inhérents au sujet, et il ne faut pas perdre [302] de vue que nous avons affaire à une réfutation point par point de l'oeuvre d'un autre savant. Il n'aurait pas été cependant très difficile de classer méthodiquement les assertions de M. Menéndez Pidal et d'y répondre dans le même ordre.

Dans un prochain article j'essayerai de dégager des recherches purement linguistiques et philologiques de mossen Alcover ce qu'elles contiennent de nouveau. Cette partie de son *Mémoire* est de tout premier ordre.»

d) Damunt la seriosa *Revue des Langues Romanes*, de Montpeller, M. Ernest Martinenche posà aquest compte-rendu elogiós:

«*Moss. Antoni Mª Alcover*. —Questions de llengua y literatura catalana. —Palma de Mallorca, 1903.

Ce livre a été écrit à propos de l'article de M. R. Menéndez Pidal, publié par *El Imparcial* du 15 décembre 1902, sous le titre: *Cataluña Bilingüe*. M. Alcover y proteste, avec de nombreux et solides arguments, contre la prétendue influence du castillan sur le catalan des XIIIe et XIVe siècles.

La question est intéressante, et je me propose de l'étudier dans le détail. Mais, dès aujourd'hui, je signale ce volume comme le résumé le meilleur et le plus sérieusement informé des revendications littéraires catalanes.»

e) La preciosa y avuy difunta *Revista de Bibliografia Catalana* (any 1904), al parlar de les *Questions*, no deixa de manifestar la seua discrepància en la questió de la relació entre el català y el provensal; però diu: «que lo únich que restarà de tota la campanya que's va promoure (sobre l'article d'En Menéndez Pidal) serà l'estudi de Mn. Alcover», y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

acaba per dir:»no hem d'escatimar els elogis an aquesta obra en quasi tota la part filologica, ni deixar de regraciar-li lo nombre de textes acoblats, utilíssims pera una colla d'estudis».

f) Finalment, damunt lo competentíssim *Kritischer Jahresbericht über der Fortschritte der romanischen* [303] *Philologie,* tom I, p. 368, lo Dr. Bernhard Schädel posà aquest judici sobre l'obra de Mn. Alcover: «Un enèrgich rebuig contra la pretenguda dependència castellana del català, formula N'Alcover ab una contesta ben especificada, dins *Questions de llengua y literatura catalana*, a un article d'En Menéndez Pidal (*Cataluña bilingüe*, damunt *El Imparcial* de Madrid, 15 desembre de 1902). Ab l'esfors per demostrar l'antiguedat del català y la seua independència y grandesa llingüística y literària, l'autor despara ab valentia més enllà del seu blanch. Això se demostra en particular en lo curs de l'obra. Lo just y exacte que diu [de l'antiguedat, independència y grandesa del català] ès conegut [dins lo món de la ciència]; y les coses a on erra, no tenen importància. Allò de presentar els Juraments de Strassburg com a monument del català (posant a columnes les paraules dels Juraments qui pertanyen a cada una de les llengues romàniques, fins y tot al castellà y al portuguès, essent la columna del català la més llarga), y allò altre de considerar català el Poema de Boeci y que tota la lírica provensal pertany a Catalunya, son errades qui provenen d'una informació deficient. La valor real y positiva de l'obra ès en les fonts que s'adueixen en gran nombre, en part molt difícils d'assolir o que son poch conegudes, y ab això resulten molts de capítols ben interessants de l'història del català, com ès per exemple l'us del català com a llengua oficial durant l'Edat Mitja y les estretes relacions polítiques y llingüístiques entre Catalunya y lo Migdia de França. Tot això se posa a plena llum ab aquesta obra».

Totes les cites precedents són eloqüentíssimes. Parlant de les *Questions* de Mn. Alcover, el gran llingüista Cuervo diu que són «un llibre indispensable p'els amadors de la llengua catalana y per tots los romanistes»; lo P. Muiños, que són «un treball veritablement seriós, un estudi pregón y fonamental de la llengua catalana», «ple d'inmensa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

riquesa filològica y d'inestroncable [304] erudició literària», «un dels poquíssims llibres espanyols de mérit excepcional en filologia»; En Pere Vidal diu que «ès un treball considerable, ple de ciència», y que la part purament llingüística y filològica «ès tota de primer orde»; lo professor Martinenche afirma l'obra esser «lo resum mellor y més seriosament informat de les revindicacions literàries catalanes»; lo professor Schädel diu que l'obra conté «capítols interessantíssims de l'història del català», que dona plena llum sobre moltes de questions. Davant tots aquests testimonis respectables, s'alsa Mn. Griera calificant les *Questions* com a «ridícules», sense afegirhi res més ni per provar la ridiculesa ni per donar qualque idea de lo que el llibre tracta. Qui queda en ridícul aquí ès Mn. Griera, posat en contradicció ab tota la prensa catalanista y ab totes aquelles autoritats científiques.

Per no fer interminable aquest article, m'abstindré de posar en evidència altres punts escapats que's troben dins la Bibliografia del Dr. Griera, y just comentaré lo derrer paragraf, qui ès interessantíssim; diu això: «En dehors de ces dépouillements systématiques du catalan littéraire, dialectal et ancien, M. A. Alcover (de Majorque) publie depuis 1901 un *Bolletí del Diccionari de la llengua catalana* et annonce la préparation d'un dictionnaire; toutefois, il faut bien dire que M. Alcover s'occupe surtout de politique, et qu'il n'a pas encore donné une seule preuve vraiment sérieuse de son aptitude aux études de philologie romane, en dépit du compte rendu élogieux qu'a fait du *Bolletí* M. Meyer-Lübke dans *ANSL*, 148-1-2, pp. 128-131».

De manera que Mn. Alcover ¿S'OCUPA SOBRE TOT DE POLÍTICA! ¿Y no'ns diria lo Dr. Griera quina casta de política ès? ¿Es Mn. Alcover membre del Directori? ¿Es president de l'Unió Patriòtica? ¿Es diputat? ¿Es regidor? ¿Fa la política del actual Govern, o li fa l'oposició? Seria del més alt interés que Mn. Griera ho expressàs. Lo bo ès [305] que sols no diu si Mn. Alcover la fa bé o malament a la política; d'això hem de deduir que la fa bé; perque, si la fés malament, ja tindria bon esment Mn. Griera de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ferho constar. De manera que li haurem d'agrair una notícia que no sabíem: que Mn. Alcover ès un polítich, y un bon polítich.

Y an allò que diu Mn. Griera, de que Mn. Alcover «no ha donada encara cap prova seriosa d'aptitut p'els estudis llingüístichs, malgrat la recensió laudatòria d'En Meyer-Lübke», ¿què puch contestar? que per bé que Mossèn Griera se proclami lo més alt representant de filologia catalana, entre ell y lo Dr. Meyer-Lübke l'elecció no ès dubtosa en lo món científich. L'autoritat y el prestigi del professor de Bonn estàn tan part damunt l'autoritat y prestigi del doctor català, que tots els intents d'aquest per desacreditarlo y ferlo mentider no fan més que rialles o compassió.

§ 2. L'atach contra el Dr. Meyer-Lübke

L'eminent professor de Bonn, Dr. Wilhelm Meyer-Lübke, ha enriquit l'estudi de la nostra llengua ab la publicació d'un sucós manual titulat *Das Katalanische, seine Stellung zum Spanischen und Provenzalischen sprachwissenschaftlich un historisch dargestellt*, destinat, segons diu aquest títol, a estudiar la posició del català respecte del castellà y el provensal.

Faltaríem a la veritat si diguéssim que estam absolutament d'acort ab lo Dr. Meyer-Lübke en totes les qüestions que son nou llibre tracta, y que no hi trobam deficiència de cap casta; però encara que els seus punts escapats fossin molt més nombrosos que no són, no llevarien an aquesta obra lo gran mèrit d'esser un estudi global del català, fet ab superior esperit científich, y de resoldre lluminosament molts de problemes; a lo qual s'afegeix la circumstància de que l'autor ès extranger y [306] un dels grans mestres del romanisme, per tot lo qual se fa més mereixedor de l'agraiment de tots los qui mos dedicam a estudiar la nostra llengua.

El Dr. Griera no deu entendre gayre en questions d'agraiment, de deferència als extrangers ni respecte a la superioritat científica, ja que ha pres lo llibre *Das Katalanische* del Dr. Meyer-Lübke com a blanch d'una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

crítica mossegadora y unglejant, esbravada ab un article titulat «Castellà-Català-Provençal» que ha aficat dins la *Zeitschrift für romanische Philologie*, XLV (1925), pàgines 198-254. Si no fés més que retreure defectes raonadament y sense mal fel, la crítica de Mn. Griera seria digna d'un doctor en filologia; però ès una crítica tan esbojarrada, tan plena de dogmatisme irreflexiu, d'absurditats inexplicables en un filòlech qui's té per primat de Catalunya, y de falsedats dictades de la passió contra persones respectables, que no puch estarme de respondrehi ab una *contracrítica* raonada, que posi els fets en lo lloch que pertoca y entronisi la veritat científica part damunt l'adulteració y l'arbitrarietat.

Crida l'atenció molt desagradablement, en primer lloch, la gosadia y el to dogmàtich, absolut, ab que el Dr. Griera, sensa comanarse a Deu ni a Santa Maria, nega l'existència de paraules que el Dr. Meyer-Lübke adueix com a catalanes o provensals. Això de negar en rudes fa molt superhome y molt superfilòlech, però també ès superperillós; y Mn. Griera ès víctima, espesses vegades, d'aquest atreviment. El professor alemany cita el mot provensal *mielhs* (< MELIUS); el doctor català surt tot rabent a proclamar que «el prov. *mielhs* no existeix». Donchs bé, jo afirm que aytal foma existeix. Vet-n'aquí tots aquests textes: «E fora *mielhs*, s'a Dieu plagues razos», Bertran de Born;[42] «Que al *mielhs* ques els [307] poscan fassan acordamens», Chans. de la Crois. Albig.;[43] «Cum sos sens *mielhs* l'aparelha», Peire de Corbiac;[44] «Car trop ne seras miels prezatz | e *mielhs* cabitz», Lunel de Monteg.[45]

Lo Dr. Meyer-Lübke posa el cat. *pits* com a sing., derivat de PECTUS; s'alsa Mn. Griera y diu (n.e 1): «El català té *pit*, mai *pits* que ès sempre plural». Es una altra cayguda del tècnich de l'Institut. Jo dich que en català antich *pits* era singular, y ho prov ab tots aquests textes: «Amor val poch, com tot enamorat | ha Falsedat en son *pits fals* enclosa», Ausiàs

[42] Nota (1) de l'original: Bartsch-Koschwitz, *Chrestom. Provenç*. (Marburg, 1904), 125, 14.
[43] Nota (1) de l'original: Ibid., 206, 24.
[44] Nota (2) de l'original: Ibid., 232, 25.
[45] Nota (3) de l'original: Ibid., 392, 33.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

March, ed. I. d'E. C., I, 205; «De anothomia *del pits* e de les parts *daquell*», Cauliach, *Collection chirurg. de med.,* ll. I, f. a iiii v.; «La amor quem havets portada no era simulada ne ficta, ans partia de *pits sencer e clar*», Bernat Metge, *Somni* ll. 2; «Reposava en lo seu pits virginal coratge», Bernat Metge, *Valter e Griselda;* «Preneu aquellas flexas ab qui venseu atots y feriu ne *lo pits* del gran deu del infern», Alegre, *Transform.* fol 44; «Ficant lay per *lo pits* y morint lo misqui», Alegre, ibid. 41.

Lo Dr. Meyer-Lübke cita la forma *aubre* (< ARBORE) com a catalana; bota lo Dr. Griera dient (n.e 30): «*aubre* és desconegut en el domini català». No, senyor representant de la filologia catalana: aubre ès desconegut en el domini *grierench*, però en el català ès ben conegut: existeix en lo parlar viu de Camprodon y Sant Feliu de Pallerols, y mos compareix també dins lo *Romancerillo Catalán* del gran Milà y Fontanals:[46] «A la soca d'un *aubre* molt hermós y florit».

Ab la mateixa irreflexió diu Mn. Griera (n.e 57) que *nan* (< NANUS) «ès un mot desaparegut de la llengua [308] vivent», allà on a Mallorca no diuen altra cosa (cf. la frase *pintar sant Cristòfol nan*). Altres vegades no ès tan imprudent: no gosa a negar, però se permet el luxe de dubtar infundadament de lo que Meyer-Lübke diu, com per exemple en el n.e 19 a: «Ens permet dubtar —diu— de l'existència de la forma *gaigre* (pot ser *gaire*) citada de Boeci». Donchs se pot desfer el dubte molt fàcilment agafant la *Chrestomathie Provençale* d'En Bartsch o la *Provenzalische Chrestomathie* de N'Appel, a on trobarà lo *Poema de Boeci*, y en lo vers 13 d'aquest poema veurà que diu: «pro non es *gaigre*, si penedenza n pren».

En lo que el Dr. Griera torna perdre els estreps ès en somiar «invencions»; li costa molt poch dir que tal o qual mot «ès una invenció», y fins y tot citar la persona que ell creu «inventora». A vegades no gosa a concretar el *padre de la criatura*, però l'insinua ab un to endevinatori propi de gitanes y fedores de cartes, per exemple quant diu (n.e 11*):*

[46] Nota (4) de l'original: Milà y Fontanals, *Obras Completas*, VIII 66.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«*Llumenar* i *llumenaire* son invencions modernes l'autor de les quals segurament endevinariem». Lo verb *llumenar* el porta lo Diccionari Bulbena (any 1905) y surt en aquests dos textes: «La barraca dels burots, *llumenada* per la xera de la porta», Pons Massaveu, *L'Auca de la Pepa* (any 1893) p. 241; «Al principi quasi no *llumenava*» (la lluna), Ruyra*, Pinya de Rosa* I 38. Per qui conega un poch l'intenció de les frases reservades del criticayre, ès evident que no era En Ruyra, ni En Bulbena, ni En Pons y Massaveu, l'*inventor* que ell creya endevinar. Se veu que Mn. Griera no serveix per les tasques de gitana, lo qual l'honra molt.

Però altres vegades ja no's conforma ab «endevinar» l'autor de les «invencions», sino que ab una barra insuperable expressa rotundament qui ès l'»inventor» o «creador». El Dr. Meyer-Lübke (n.e 81) posa com a derivacions catalanes del sufixe -AMEN els mots *cordam, cuyram, donam, fustam, llenyam, postam, ossam, pelam, arrelam, rocam, rodam, rossam, sacam*. El Dr. Griera, [309] ab son prurit rabiós d'inutilisar totes les afirmacions del autor de *Das Katalanische*, y de posar en ridícul Mossèn Alcover, diu «La majoria dels mots formats en *-am* son creacions de l'autor de *Rondayes Mallorquines*». Això ès una indigna falsedat, una mentida odiosa, que desfaré ara mateix demostrant que tots els derivats en *-am* que Meyer-Lübke cita, se troben dins textes literaris anteriors de molts de segles al naixement de l'autor de les *Rondayes*, o exents de l'influència d'aquest escriptor.[47]

CORDAM. Se troba dins documents dels anys 1288 y 1296 publicats de N'Alart (*Rev. Lang. Rom*., IV 508, V 93); en lo Diccionari d'En Lacavalleria (any 1693); en les obres d'autors moderns com En Costa y Llobera (*Del agre de la terra*, 81), En Gabriel Maura (*Aygo-forts*, 78) y En Riber (*A sol ixent*, 6).

CUYRAM. Surt en *los Furs de Valencia*, fol 93; en *lo Llibre del Consolat de Mar*; en un doc. de 1303 (*Rev. Lang. Rom.,* V 321); dins

[47] Nota (1) de l'original: Cal advertir que *tots* aqueys mots en *-am* y molts més, els tenim recullits de la llengua viva de totes les comarques catalanes; però no m'apar necessari citar informació inèdita, essent superabundant la de la llengua escrita.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

documents de 1499, 1500 y 1505 (*Bol. Soc. Arqueol. Lul.,* VII 156, XI 10, X 301); en lo llibre de *Novells Ardits*, V 398; en lo *Bol. de la Acad. de Buenas Letras*, I 418.

DONAM. Figura en los Diccionaris Labèrnia, «Mallorquí d'un Mallorquí», Escrig-Llombart y Bulbena, y en lo tom IX (p. 29) de les *Obres Completes* de N'Emili Vilanova.

FUSTAM. Apareix dins un document de l'any 1331 (Campmany, *Memorias*, II 413); dins un de 1386 (*Bol. Soc. Arq. Lul.,* IX 15) y l'usa N'Àngel Guimerà (*Poesies*, 3a ed., 272).

LLENYAM. El trobam dins la Crònica d'En Muntaner, cap. 287; dins documents de 1593 (*Butll. Bibliot. Cat.,* V-VI 209) y de 1699 (*Bol. Soc. Arq. Lul.,* VI 115); y [310] dins les obres d'escriptors moderns com En Pere d'A. Penya (*Poesies*, 236), En Picó y Campamar (*Tres Englantines*, 60), En Joan Rosselló (*Manyoch*, 30) y Mossèn Salvador Galmés (*Flor de Cart*, 116).

POSTAM. El duen los Diccionaris Saura, Labèrnia, Bulbena, Escrig-Llombart y Martí Gadea.

OSSAM. L'empren N'Andreu Febrer, del segle XV (*Infern*, XXVIII 15) y Mn. Verdaguer (*Atlàntida*, c. IX).

PELAM. Figura en lo Diccionari Escrig-Llombart.

ARRELAM O RELAM. El trobam dins els diccionaris Labèrnia, Bulbena y Martí Gadea, y dins lo *Canigó* de Mn. Verdaguer (c. II).

ROCAM. Es usat de tots aquests escriptors: Camps y Fabrés (*Poesies*, 77); Costa y Llobera (*Poesies*, 69; *Tradicions y fantasíes*, 131; *Del agre de la terra*, 119); Verdaguer (*Atlàntida*, c. IX); Llorente (*Versos*, 19); Massó y *Torrents (Croquis pirenencs*, 77); Emili Vilanova (*Obres*, IX 219).

RODAM. El trobam en els diccionaris Saura, Labèrnia, Bulbena, Escrig-Llombart y Martí Gadea; en los *Idilis y cants místichs* de Mn. Verdaguer y en el setmanari *L'Ignorancia*, n.e 2.

ROSSAM. Vivent a Andorra, Empordà y altres comarques (a Mallorca, no); usat de Na Víctor Català (*Ombrívoles*, 36).

SACAM. Figura en los diccionaris de Saura, Labèrnia y Bulbena.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Davant aquesta aducció de textes citats plana per plana y qui presenten documentats abundosament tots els derivats en *-am* que el Dr. Meyer-Lübke posa y que el Dr. Griera afirma esser «creacions» d'un escriptor, ¿quin paper fa aquest senyor, aquest doctor en Filologia, aquest gran «tècnich», aquesta «forta especialització», aquest altíssim «representant de la filologia catalana»? Me sembla que fa un paper molt trist.

Tota la ràbia de Mn. Griera contra En Meyer-Lübke, [311] li neix de veure que aquest il·lustre professor fa cas y pren informació de Mn. Alcover, d'aqueix «incompetent» y «bosquerol», y cita els seus treballs més sovint que no els del mateix Griera. Per això aquest aprofita totes les ocasions de ferir conjuntament els dos *delinqüents*, lo Dr. Meyer-Lübke y Mn. Alcover. El filòlech alemany posa, com a formats ab lo sufixe *-ar* (colectiu), els mots *avellanar, canemar, cirerar, ceballar, arrossar, alzinar, lloredar, noguerar, ginestar, pomerar, arenal* [sic]*, ravenar, boixar, saucedar, canyar, ordiar*. El criticayre sut resoltament y agressiva a dir (n.e 84): «La majoria dels mots en *-ar* aduits de M. L. són creacions del ja citat autor de *Rondayes Mallorquines*, els material del qual sembla que són l'única font d'informació directa: *cirerar, lloredar, noguerar, boixar, saucedar* no han existit mai en català com tampoc han existit el *ceballar* i el *ravenar*; aquests darrers mots es formen amb el sufix *-ada* i els primers amb el sufix *-eda*».

Per demostrar que tot aquest paragraf de Mn. Griera è un enfilall de falsedats, bastarà fer lo mateix que he fet p'els derivats en *-am*: presentar els textes, anteriors a les *Rondayes* o independents d'elles, en los quals apareixen les formacions en *-ar* aduides del Dr. Meyer-Lübke. Vet-els-aquí:

AVELLANAR. Consta en els diccionaris Lacavalleria, Torra, Labèrnia, Aladern, Escrig-Llombart y Martí Gadea; el recullírem també de la llengua viva de Falset, y figura com a nom de lloch a la província de Castelló.

CANEMAR. El porten los diccionaris Saura, Labèrnia, Bulbena, Aladern, Aguiló.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

CIRERAR. Consta en els diccionaris Lacavalleria, Torra, Amengual, «Mallorquí d'un Mallorquí», Labèrnia, Bulbena, Aladern y Martí Gadea y en el Vocabulari Menorquí de N'Hospitaler.

CEBALLAR. Figura en els diccionaris Bulbena y Aladern. [312]

ARROSSAR. El porten els diccionaris Figuera y d'«Un Mallorquí»; ès mot viu a Xàtiva y sa comarca.

ALZINAR. Viu casi per tot lo domini català; consta en els diccionaris Lacavalleria, Torra, Labèrnia, Bulbena y Martí Gadea; l'han usat entre altres escriptors, Mn. Verdaguer (*Canigó*, cants I y VI), Mn. Costa y Llobera (*Tradicions y Fantasies*, 67), En Joan Alcover (en sa famosa poesia *La Serra*) y En Joan Rosselló (*Manyoch*, 29).

LLOREDAR. El trobam ens els diccionaris Torra, Saura, Labèrnia y Bulbena, y en aquell vers de Mn. Verdaguer: «Lo més gallart llorer del *lloredar*» (*Canigó*, c. IX).

NOGUERAR. Compareix dins el «diccionari d'autor desconegut» y dins els de Lacavalleria, Torra, Saura y Labèrnia.

GINESTAR. El porten casi tots los diccionaris catalans; figura com a nom de lloch a moltes de comarques, y també com a nom de família; y pertany també al parlar vivent: «Amagades al mitg del *ginestar*» (*Alman. Cat. Rossell*. any 1922, p. 74).

POMERAR. Consta en los diccionaris Lacavalleria, Torra, Saura, Labèrnia, Escrig y Martí Gadea.

ARENAL. Es un mot d'us universal.

RAVENAR. Figura en los diccionaris Labèrnia y Bulbena.

BOIXAR. El duen els diccionaris Saura, Figuera, Bulbena, Aladern, Escrig, y Martí Gadea; recullit a Montserrat (Dicc. Aguiló); nom de lloch en la província de Castelló.

SAUCEDAR. El porta lo diccionari d'En Figuera, ab la grafia *saucedâ*.

CANYAR. Consta en los diccionaris Lacavalleria, Torra, Figuera, d'«Un Mallorquí», Labèrnia y Aladern; ès viu a les regions més diverses (Balears, Conflent, Alt Llobregat, Ribera d'Ebre, etc.); figura abundosament en la toponímia de totes les comarques; el trobam usat en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

los següents escriptors: Francesc Alegre (*Transform*. [313] d'Ovidi, fol 44); Verdaguer (*Atlàntida*, Introd.; *Canigó*, c. VIII); Costa y Llobera (*Tradicions y fantasies*, 200); Pons y Massaveu (*L'Auca de la Pepa*, 319); Salvador Guinot (*Capolls mustigats*, 16).

ORDIAR. Viu a Pego, Falset y Mallorca: consta en els diccionaris Escrig-Llombart y Martí Gadea.

¿Què hi deys an això, doctor Griera? Després de veure aquesta enfilada de documents de les formacions en *-am* y en *-ar*, ¿encara tindreu pit per dir que la majoria d'aytals mots son «creacions» de l'autor de *Rondayes Mallorquines*?

Ja que de «creacions» parlam, diré qualque cosa d'una multitud d'etimologies que, per fer el contrari al Doctor Meyer-Lübke, formula Mn. Griera, y que per tal com son inaudites y d''na originalitat espatarrant, son reals y perfectes «creacions».

La major part d'aqueixes etimologies tenen, per fonament l'«homonímia, a lo que veig, ès la Dulcinea, la senyora dels pensaments del «més alt representant de la filologia catalana». Tan encantat n'està de l'homonímia, que en té una mena d'obsessió morbosa; ès un vertader cas patològich, una malaltia nova que haurem d'anomenar *homonimitis*. El Dr. Griera veu homonímies per tot, fins per allà on no n'hi pot haver. Així, per exemple, diu (n.e 116) que «el cast. té *lugar* perque LOCU s'hauria confós amb *loco* 'boig'». Però ¿com ès possible aytal confusió? De LŎCU surt en castellà **luogo, luego*, però no loco; l'homonímia ès impossible.

Altres quatre casos ben greus de *homonimitis* se manifesten en aquestes frases del Dr. Griera: *a*) «El cat. occ. *onso* [< ŬRSU] s'explica per raó de l'homonímia amb *os* 'hueso'» (n.e 57). *b*) «La presència de *mosso* en el segle 16 ens prova que aquest mot no ès un castellanisme tan recent; la *-o* prova al nostre entendre, que l'homonímia amb *mos* MORSU exigí la *-o*» (n.e 126). *c*) «El mall. *capell* ha conservat la *-p-* per tal d'evitar l'homonímia [314] amb cabell» (n.e 128). *d*) «El cat. té *fondo* amb *-o* per tal d'evitar l'homonímia amb *font*». Totes aquestes homonímies son fantàstiques: *[o]s* (< ŬRSU no ès homònim de *[ɔ]s* (<

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ŏSSU); *mos* (= *mozo*) no seria homònim de *m[ɔ]s* (<MŎRSU); *cab[e]ll* (per *capell*) no seria homònim de *cab[ɛ]ll* o *cab[ǎ]ll* (<CAPĬLLU); y finalment, *f[o]n* (< FŬNDU) no ès homònim de *f[ɔ]nt* (< FŎNTE). Tot aquest edifici homonímich de Mn. Griera, cau tot sol.

Per la mateixa raó de la diferència d'obertura vocàlica, m'apar impossible que hi haja hagut l'homonímia que Mn. Griera suposa entre *astella* [*ast[e]lla* <ASTĔLLA] y **estella* [*est[ɛ]lla, *est[ǎ]lla* < *stēlla*]. El gèner masculí de *estel* (que ni per aqueixa hipotètica homonímia s'explicaria) possiblement vé de l'analogia ab ASTRU (cr. *dormissò*, m. < DORMITIONE ab influència de SOMNU).

Tres formidables homonímies més, ens descubreix la «forta especialització» de Mn. Griera: una que ha donat origen a *moix*, una altra a *llit* y l'altra a *nit*. «El cat. *moix* 'tou', 'trist', 'fluix', mall. 'gat' —diu (n.e 125) ès provablement un *moll* amb l'evolució de -LL- > *j* i *ʃ* provocada per l'homonímia amb *moll* 'mullat', comp. el mall. *Lluatxim* 'Joaquim', cat. *jentilla* 'llentia'». ¡Estupenda etimologia, colossal «creació» de Mn. Griera! No més té un inconvenient: que en tota la seua argumentació no hi ha cap paraula vera. No tench notícia de que *moix* signifiqui 'tou', 'fluix'; *moll* sí que ho significa, com lo llatí MOLLIS. El camvi de *-ll en ʒ* o *ʃ* no té mica de probabilitat, perque manquen els casos similars d'evolució; *jentilla* no serveix com exemple, car presenta el canvi de *ll-,* no de *-ll*. Es improbable que l'homonímia sia estada prou forta per produir, ademés del pas de *ʎ* a *ʃ*, lo camvi de timbre vocàlich de *[ɔ]* (*mɔll*) a *[o]* (*moix*). Finalment, ès una caparrudesa anar a cercar hipotètiques homonímies y conflictes de vocables, quant lo Dr. Meyer-Lübke ha proposada una solució tan òbvia: *moix* < MŬSTEUS (cf. *angoixa* < ANGŬSTIA). [315]

«El mot LECTU —diu més envant lo Dr. Griera (n.e 142)— vingué a *lieit* que, per influència de la palatalització de la L- va passar a *ʎeit*. Per altra banda el mot LACTE vingué a *ʎeit*, etapa conservada encara avui en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el ribagorçà. Aquesta homonímia va ser la causant del cat. *ʎit*». ¡Es difícil dir més desbarats ab tan poques paraules! Es cert que LACTE tornà *ʎeit* y que LECTU també tornà *ʎeit*; però igualment ès cert que *ʎeit* de LACTE y *ʎeit* de LECTU no foren contemporanis, y per lo mateix no hi pogué haver homonímia entre ells. Quant esdevingué el camvi de -CT- en *-yt*, LACTE se feu *lajt* y LECTU se feu *liejt*: en aquesta primera etapa, donchs, no eren homònims; quant la atracció de la *j* tancà la tònica, la *a* de *lajt* tornà naturalment *e* [*lejt, ʎejt*], mentres que la *e* de **liejt* tornà o ja era tornada *i* [**lijt, *ʎijt* > *ʎit*]; per l'influència combinada de les dues *ij* hem de creure que el canvi de *liejt* en *ʎit* se feu més prest que el de *lajt* en *lejt,* y per lo mateix *ʎejt* < LACTE y *ʎejt* < LECTU en català no degueren esser contemporanis: l'homonímia no pogué existir. Per altra part, si el canvi de ĕ + palatal en *i* s'ha d'explicar per l'homonímia, ¿quina homonímia suposen los vocables *confit* < CONFĔCTU, *despit* < DESPĔCTU, *pits* < PĔCTUS, *vit* < VĔCTE y tants d'altres casos qui converteixen en lley la fórmula *ĕ* + palatal > *i*? Cf. los abundosos exemples que adueix En P. Rokseth, *La Diphtongaison en catalan* (*Romania*, XLVII 536 ss.).

Però l'*homonimiomania* més aclaparadora la sufreix Mn. Griera en lo mateix n.e 142, quant diu: «NOCTE ve a *nueit* i NOCET ve a *nueit*; d'aquí un i altre a *nuit*, i per raó de l'homonímia un d'ells passà a nit». Aquí la forsa «creadora» se manifesta sobiranament; lo Dr. Griera ha feta una veritable «creació *ex nihilo*». Això de que en català «NOCET vé a *nueit*», ès una idea originalíssima, una mentida dita «tècnicament». ¿A quin texte català, la «forta especialització» de Mn. Griera ha trobat un *nueit* procedent de NOCET? Sé cert que no l'ha trobat en-lloch. [316] La diptongació de *ŏ* en *ue* s'ès feta en català y provensal, quant la *ŏ* anava seguida de palatal (com de *nŏcte* > *nueit*); però no s'ès diptongada la *ŏ* si no anava condicionada per un element palatal subsegüent. Ara bé, ès indubtable que la *o* de NOCERE y NOCET no portava darrera ella cap

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

palatal, ja que en provensal ha donat *nozer* y *notz* y en català *nòure* y *nou*.[48] De manera que la colossal homonímia que Mn. Griera creya haver descuberta, ès fantàstica, ès una il·lusió del visionari d'homonímies.

L'etimologia queix <*CAPSEUM, que En Meyer-Lübke proposa (n.e 27) y que té gran possibilitat fonètica, morfològica y semàntica, no agrada gens a Mn. Griera; ell formula aquesta altra: «*queix* i *queixal* provenen, al nostre entendre, de QUITIU, comp. *puix* de POSTEA, *uix* de OSTIU». Però ¿a on ha trobat Mn. Griera la paraula QUITIU? Convindria que ho digués, perque els diccionaris llatins més complets, com els de Forcellini y Freund, no duen aytal mot, ni n'he trobats rastres dins els tractats de llatí vulgar y romànich primitiu. Mentres no'n trobi documents autèntichs, creuré que aquest QUITIU ès una «creació» del «tècnich» doctor Griera. Però encara que QUITIU fos una realitat llatina, ¿podria haverse transformat en *queix* segons les lleys de la nostra derivació fonètica? Es evident que no, ja que el boldró *-tj-* no torna *jʃ* (PALATIU > *palau*, SPATIU > *espau* y *espay*, PRETIU > *preu*, SERVITIU > *serviy* y *servey*, PUTEU > *pou*); els exemples de *puix* i *uix* són completament fora de lloch, perque no mostren la derivació de *-tj-* sino la de *-stj-,* que ès tota diferent.

Totes aquestes etimologies absurdes y monstruoses que Mn. Griera forja ab la ridícula pretensió de descalificar lo Dr. Meyer-Lübke, constitueixen la descalificació [317] més grossa de llur autor, perque demostren que no sap lo més elemental del vocalisme y consonantisme català. Però encara no he parlat de moltes altres llenegades que pega Mn. Griera dins son suicida article de la *Zeitschrift*, no tan fortes com les fins aquí flagellades, però que també posen en evidència la fragilitat de la formació filològica del principal «representant de la filologia catalana». Les apuntaré ràpidament, encapsalantles ab la numeració dels paragrafs de l'obra criticada.

---

[48] Nota (1) de l'original: Consider superfluix citarne textes, allà on ès cosa que cap filòlech catalanista o provensalista ignora (exceptuant la «forta especialització» de Mossén Griera).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

2. Fa rialles això de dir: «*espill* ès antic; en el català actual sols ès conegut a la Catalunya occidental i a València». La Catalunya occidental y València ocupen molt més de la mitat del territori llingüístich català; de manera que un mot qui ès viu en aquelles regions, té mèrits suficients per que no'l considerem «antich», sino modern y re-de-modern. Les localitats a on nosaltres tenim constatat *espill* com a vivent, són: Bonansa, Fraga, Tamarit, el Pont de Suert, Balaguer y Tortosa, del dialecte occidental; Morella, Benassal, Alcoi, Pego y Santa Pola, del valencià. —Meyer-Lübke fa venir *rovira* de *ROBEREA; Mn. Griera no ho admet, y diu que ROBORETA > *rouvira* ès naturalíssim (cf. FERIA > *fira*, EXTERIUS >ant. cat. *estirs*); lo de *roureda* > *rovira* ès improvable y casi impossible.

9. Es ridícula la distinció el cast. *doze* y *doce*. Sols un prurit de no perdonar a l'autor de *Das Katalanische* l'imprecisió més nímia, pot dur Mn. Griera a tal escrupulositat. —Això de que la conservació de la *-o* en *ferro* ès condicionada per l'homonímia, ens deixa a les fosques. —L'afirmació de que «la *-e* i la *-u* castellanes que no compareixen ni en aragonès ni en lleonès són el resultat d'una regressió», valia la pena de darne una explicació y les proves convenients, car el *magister dixit* ès passat a l'història.

11. *Sangonós* no ès un mallorquinisme, encara que [318] ho sembli a Mn. Griera. Consta en los diccionaris de Nebrija (any 1585), Saura, Labèrnia y Bulbena, y apareix en les obres de nombrosos escriptors catalans y valencians: *Eximplis e miracles*, II 285; Andreu Febrer, *Infern* XXVIII y XXXIV; Villena, *Vita Christi*, II 274; Sant Vicenç Ferrer, *Sermo septem artium*; *Tirant lo Blanch*, cap. 328; Francesc Alegre, *Transform*., 27, 29, 60; *Curial y Guelfa*, p. 374; Bernat Metge, *Somni*, ll. 3, y molts d'altres dels antichs; entre els moderns no mallorquins, usen sangonós En Pons Massaveu y en Pascual Tirado. Ademés, trobam *sangonolent* («nafra en solució de continuitat fresca *sangonolenta*», Cauliach, *Coll. quirur*. ll. 3, d. 1a, c. 1), *sangonentejar* («ab lo spatum sie iaquit algun poch *sangonenteiar*», ibid., ll. 6, d. 2a, c. 2). *Sangonera* (= cast. 'sanguijuela')

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

se reparteix ab *sangonella* casi tot lo domini català-valencià-balear. A Menorca hi ha *sanguinós* al costat de *sangonera*.

17. Meyer-Lübke, estudiant l'època del camvi de *v* en *b*, diu: «En lo català se tracta evidentment d'una evolució més recent [que la del castellà], que no ha passada la mar, y per lo tant ès posterior a la Reconquista y a la colonisació d'Alguer».[49] Lo comentari que hi fa Mossén Griera, ès: «Si la *v* fós posterior a la reconquista no seria coneguda a les Balears». ¿Què vol dir això? Jo no n'entench cap paraula. Es tan fora de lloch aqueixa surtida, que ab ella demostra Mn. Griera no haver entès gens lo que diu En Meyer-Lübke ni lo que ell mateix ha escrit.

68. Estableix lo Dr. Griera que la *-o* de la primera persona singular del present ès el resultat de la necessitat de distingir la primera persona de la tercera. Això ès discutible, [319] però pot passar, lo que no pot passar, perque no ès ver, ès que el baleàrich, qui conserva la primera persona sense desinència, resolga lo perill d'una confusió «apellant a l'us regular del pronom de primera persona». Aquest us regular no existeix, y així mateix ens entenem.

97. La frase *això és Tomeu* no ès un mallorquinisme, com diu Mn. Griera; serà un *grierisme*. En mallorquí deym: *això ès En Tomeu*, y ho diu tothom sensa excepció. Però ara els catalanistes han declarada la guerra a l'article propi *En*, y no deixen perdre cap ocasió per pegarli una encapsada, encara que desfigurin lo llenguatge.

98. Diu Mn. Griera: «El cat. *medex, medeixa* ha desaparegut per raó de l'homonímia amb *madeixa* 'troca de fil' i *medeix* per la possible confusió amb *meix* 'vedell'». Aquesta explicació no té cap ni peus. *Medeix, medeixa* no s'ès perdut per cap homonímia, sino per lo camvi de *-d-* en *-z-*, ja que trobam les formes *masex* (doc. a. 1304, *Rev. Lang. Rom.,* VII 43), *maseyx* (Ordinacions Palatines d'En Pere IV; Colecció Bofarull, V 105), *meseys*, pl. (*Costums de Tortosa*, 1), *mesexes* (Ordin. Palat., loc.

[49] Nota (1) de l'original: «Im Katalanischen handelt es sich sichtlich um eine jüngere Umgestaltung, die das Meer nicht mehr überschritten hat, also später ist als die Reconquista und als die Kolonisierung von Alghero.»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cit. p. 131). La vertadera causa ès estada visiblement la preponderància de la forma reforsada *mateix* (< **mettipse*), qui ha arreconada la sinònima més dèbil. (Per la formació de **mettipse* y **mettipsimus*, veyau Millardet, *Linguist. et Dialectol. Rom*., I).

104. Lo Dr. Griera persisteix tenaçment en sostenir l'etimologia SOLU per lo mall. *So*, *So'n*, y li sap greu que lo Dr. Meyer-Lübke no hi crega. Dita etimologia ès insostenible davant les proves aduides de Mn. Alcover (*Bolletí*, XII 343, XIII 57) a favor de ECCE HOC.

121. L'afirmació que fa Mn. Griera de que molts de mots d'origen cèltich «han entrat al català de poc temps ençà», calia fonamentarla y provarla ab fets de forsa demostrativa; no essent així ès inadmisible. ¿Com demostra que *balma* y *banya* són entrats per homonímia? ¿Per quin conducte són entrats, no essent mots castellans y [320] estant tan extensament distribuits en lo domini català?

126. L'explicació de la desaparició de *don* (< DOMINU) en català y provensal per l'homonímia ab DONUM, ès inacceptable. De DŎMINU se fa d[ɔ́]n, de DŌNU se fa *d[o]*; ¿a on ès l'homonímia? Lo més provable ès que un conflicte de sinònims entre DOMINUS y SENIOR haja determinada la desaparició del primer per innecessari, deixantlo subsistent no-més en la forma proclítica *En*. —¿Y com prova Mn. Griera que AVIOLU ha sustituit AVIU en castellà per evitar l'homonímia de **ajo* < AVIU ab *ajo* < ALLIU? ¿D'on ha tret que AVIU havia de donar *ajo*? Lo boldró llatí *-vj-* o *-bj-* en castellà no torna *j*, sino que's conserva (així RUBEU > *rubio*, PLUVIA > *lluvia*, CAVEA < *gavia*); per lo tant l'homonímia ab *ajo* era impossible.

128. Lo cast. *techo* no correspòn al cat. *teulada*, com diu Mn. Griera, sino a sostre y *sòtil*. L'observació que fa, de que *anderris* may ha existit ab lo significat de 'morillos' o 'negrets', ès fora de lloch perque En Meyer-Lübke no li atribueix aytal significat, sino el de 'Kesselhaken' o sia 'clemàstechs', que ès lo vertader. —*Tenalles* ès el plural de *tenalla* ('gerra'), però també ès una forma catalana de TENACULAR ('tenazas'), per molt que diga lo Dr. Griera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

130. Convendria que mos digués quina homonímia se seria produida ab la conservació de CASEU en català. No va bé esser tan eixuts de paraules.

131. *Llenyater* ès tan català con *llenyatayre*. Empren aquella forma Mn. Verdaguer, En Ruyra y altres escriptors del Principat.

132. Consider inverosímil l'etimologia que Mn. Griera proposa per *esmorzar*: de *es mos* (l'article *es* y MORSU). Esmorzar ès evidentment germà del cast. *almorzar, almuerzo* y del port. *almoçar, almoço*; ¿com hem de suposar que això sien formacions de l'article *es*?

139. Es fals que cat. *mesclar* sia desaparegut de tot lo domini, s'entén: a les Balears ès ple de vida. [321] —*Asclejar* consta en lo diccionari Vogel; no ès provable que sia una invenció seua.

141. Els exemples *tots*, *singlots*, *molts*, no serveixen, evidentment, per autorisar, l'ètim *sots* > SUBTUS, car llurs formes originàries no presenten -BT-.

142. No comprench com pot escriure Mn. Griera aquestes paraules: «Respecte la diftongació condicionada del català, creim que en època preliterària va anar parallelament amb el provençal i amb el castellà». Ab lo provensal, certament la diptongació catalana condicionada ès paral·lela; ara ab lo castellà, ès inversa y diametralment contrària. Vetaquí lo procés de la *ĕ* y la *ŏ* en les tres llengues:

Llatí	Català	Provensal	Castellà
ĕ	*e*	*e*	*ie*
ĕ (+ palat.)	**ie (j)*	*ie (j)*	*e*
ŏ	*o*	*o*	*ue*
ŏ (+ palat.)	**ue (j)*	*ue (j)*	*o*

154. Va errat Mn. Griera, de dir que «el val. *aplegar* 'arribar' no pot ser antic per tal com no presenta una evolució popular, comp. SCOPULU > *escull*, POPULU > *poll*»; y se contradiu ell mateix afegint que «és possible que el cat. lligar 'atar' hagi influit en la conservació de *aplegar*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que en la forma popular *lligar* hauria significat 'arribar' i 'atar'»; ab això suposa que el val. *aplegar* pot ser antich. Per mi ès evident que ho pot esser, y que ho ès, d'antich. Hi ha dues causes de la conservació de *pl* en *aplegar*. Si aplegar vé del llat. APPLICARE, la doble forsa de la *pp* determina la conservació, lo qual no ocorre en SCOPULU, POPULU. Si *aplegar* ès una formació romànica damunt PLICARE, l'element conservatiu ès lo sentiment que el poble té de la relació llògica de *aplegar* ab *plegar*, o sia el sentiment de la composició, en virtut del qual la *pl* de *aplegar* ès tractada com inicial, per un sentiment semblant, lo poble llatí accentuava en los verbs [322] composts la rel del mot simple en lloch d'accentuar lo prefixe. Això *re-nĕgat* en lloch de *rĕ-gat, implĭcat* en lloch de *ímplĭcat*.[50] Endemés, ni per camvi de PL en *ll* se faria lligar de PLĬCARE, sino *llegar*, car ès cosa prou sabuda que *ĭ* no romàn *i* sino que torna *e*. Per lo mateix, l'hipotètica homonímia dels resultats de PLICARE y LIGARE ès impossible.

CONCLUSIÓ

No puch posar punt final an el present article, sense fer algunes advertències necessàries.

¿Per què he gosat escriure aquest llarch capítol de càrrechs contra un filòlech de professió y títols superiors de molt a la meua insignificància d'aficionat? No voldria que qualcú pogués pensar que ho he fet per rancúnia, per passió d'escola ni per subgecció servil. Rancúnia personal no'n puch tenir contra Mn. Griera, perque no'l conech personalment ni sé que hagi fet res contra mi. Passió d'escola per Mn. Alcover ni per ningú altre, està molt lluny del meu temperament; no tench lo cap llogat a ningú; sé que Mn. Alcover està tan exposat com qualsevol a equivocarse, y crech que de fet s'ès equivocat en diferents coses que no veig de la mateixa manera que ell. Subgecció servil no ès cosa que ningú m'hagi

[50] Nota (1) de l'original: Veyau E. Bourciez, *Élém. de Linguist. rom.*, 47.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

exigida may (y molt menys Mn. Alcover) ni que jo estigui dispost a prestar a persona nada.

Vaig comensar a redactar aquest article per propi impuls, ab completa espontaneitat, sensa anunciarho ni consultarho prèviament a ningú. ¿Per què vaig empendre aquest treball? Per que'm mogué l'indignació de veure l'arrogància ab que s'alsava Mn. Griera a proclamarse representant casi únich de la filologia catalana, l'atreviment ab que agredia al professor Meyer-Lübke ab [323] l'espasa de cartó de les seues obgeccions casi totes falses y desbaratades, y sobre tot la mala intenció ab que procedia al denigrar la figura de Mn. Alcover al mateix temps que li parlava a cau d'orella de perdons y desagravis. He escrit aquest article per fer veure, an el públich català y an els filòlechs extrangers, qui ès aquest «tècnich», fins on arriba el seu «tecnicisme» y la seua vàlua representativa de la nostra ciència filològica. L'he combatut fort, però me sembla que ho he fet ab bones armes, he donades les meues raons, he presentades proves.

¡Que surtin ara els inconscients admiradors de Mossèn Griera a dir, com digué M. Millardet, que les meues crítiques de l'*Atlas* semblaven dictades d'un «esperit denigratiu»! Jo he denigrat Mn. Griera, ès ver; però l'he denigrat cara alta y ab arguments que ni ell ni els seus súbdits me podràn desfer. Y una denigració feta així, crech que ès lícita, justa y científica; serveix per posar les coses en lo seu lloch, per tornar el bon nom a dos filòlechs atacats injustament y per demostrar la fluixedat del tecnicisme d'aquest «tècnich» qui desafia ab ayres de *matón* tots aquells que li fan ombra.

FRANCESC DE B. MOLL

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿Per què no hem comensat a publicar el Diccionari?

(323-324)

Això mos demanen a tota hora molts d'amichs nostres, admirats de que, al cap de nou mesos d'haver publicat el prospecte y les pàgines de mostra, encara no sia eixit el primer fascicle de l'obra. Valga per tots aqueixa contesta:

No hem comensat a publicar el Diccionari, primerament per raons d'ordre tipogràfich. Són tants y tan variats els elements que's necessiten a una imprenta [324] novella y molt principalment a una obra tan grossa y complicada com ès la nostra, que sempre apareixen dificultats insospitades, y transcorre molt de temps abans que no estàn preparats tots els materials que's fan necessaris a una bona presentació tipogràfica.

Segonament ens ha duyt un altre retràs la modificació de l'ordre ab que pensàvem publicar els primers fascicles. Nosaltres dúyem idea de comensar publicantne tres o quatre de texte del Diccionari pròpiament dit, y després donar al públich l'introducció. Però en la pràctica mos som convençuts de la necessitat de fer surtir l'introducció abans de res, ja que sense les instruccions prèvies que en ella donam se faria molt difícil lo maneig del Diccionari per la major part dels llegidors. En l'introducció hi ha d'haver una exposició del pla que seguim en l'elaboració del Diccionari; també hi ha d'haver la divisió ben explicada del nostre territori llingüístich en diferents dialectes, acompanyada d'un mapa que hem hagut de dibuixar aposta y del qual esperam d'un moment a altre el fotogravat; endemés hi ha d'haver l'exposició del nostre sistema de signes fonètichs, sense la qual serien per molts un enigma les transcripcions que figuren dins casi tots els articles; finalment, dins l'introducció ha d'haverhi l'explicació de les nombroses abreviatures bibliogràfiques, geogràfiques y de tota casta, que fan inintelligibles molts de trossos del Diccionari p'el qui no posseesca la clau de llur significat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tot això s'ès presentat a la nostra consideració, y per tots aquests motius hem hagut d'escriure ab gran actividat dita Introducció y fer via an el dibuix del mapa dialectal, a fi de publicar primer de tot aqueix cúmul de clarícies preliminars indispensables per la consulta profitosa y ràpida del «Diccionari Català-Valencià-Balear». Tenim confiansa de que abans de les festes de Nadal podrem enviar als suscriptors lo primer fascicle, y de que ab l'ajuda del públich podrem prosseguir sense solució de continuitat la publicació bimestralment. ¡Hala, lectors del BOLLETÍ! ¡Que no'n romanga cap sense suscriure's an el Diccionari! Vosaltres, els qui fan tants d'anys que contemplau ab simpatia los nostres treballs, haveu d'esser el nucli, la forsa més grossa de sosteniment de la nostra Obra.
[325]

A tots els nostres colaboradors

Enquesta sobre diferents vocables (325-326)

Demanam y recomanam a tots aquells qui senten desig de contribuir a la perfecció del Diccionari, que mos enviin totes les clarícies que sapin sobre els següents mots y les questions que formulam sobre ells:

AFALANGRAT. Tenim una cèdula qui diu que aytal mot a Vimbodí significa 'cansat'. Ara bé: ¿Existeix el verb *afalangrar*? ¿Quins significats té, propis o traslaticis? ¿S'usa com a transitiu o com a reflexiu? ¿Existeixen els *derivats afalangrador, afalangradura, afalangrament*?

AFACENARSE. Tenim una cèdula ab aquest mot, procedent de Girona, diu «afacenarse el gat». ¿Què significa?

AFETGEGAT. Lo Diccionari Aguiló posa aquest vocable: «*afetgegat*: pitjat. Aquesta màrfega està plena i afetgegada (Plana de Vic)». Ara demanam nosaltres: existeix el verb *afetgegar*? ¿Té altres significacions que la de 'pitjar'? ¿Té derivats, com *afetgegador, afetgegadura, afetgegament*?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

AGAFES (instrument de sabater, a Igualada). En voldríem tenir una definició o descripció y, si pot esser, un dibuix.

AGALLADES. Tenim una cèdula d'aquest mot, sense indicació de significat ni procedència. ¿Hi ha qualcú qui mos ne doni noves?

AGAUXÀ'S [agauxarse]. Tenim cèdula d'aquest vocable, procedent del Lluçanès, ab l'indicació «del cast. *agacharse*». Voldríem sebre cert si existeix tal mot, quins són els seus significats y si té derivats sustantius, adgectius o *adverbis (agauxador, agauxament, agauxadament*?).

AGLENYA: terme que usen els segador de l'Empordà. ¿Quin ès el seu vertader significat? ¿Té derivats, per exemple el verb *aglenyar*, el nom *aglenyador*, etc.?

AGLEVAT. Posseim una cèdula de Bagà, qui diu «terra aglevada», sense altra clarícia. ¿Què significa? ¿Hi ha el verb *aglevar*, y quin sentit té?

AGRAF, AGRAFADOR, AGRAFAR. Tenim cèdula d'aquests tres mots pertanyents al llenguatge tècnich dels llauners de Bagà. En voldríem una definició clara. [326]

AGREMIONARSE = agromollarse. Voldríem sebre a quin poble o comarca ès viva la paraula *agremionarse*, quins són els seus vertaders significats y quins derivats té.

AJORCAR = 'procurar'. ¿A on s'usa tal verb? ¿Què significa, pròpiament y traslatícia? ¿Té derivats com ajorc*ador, ajorcament,* etc.?

AJORNARSE. Figura a una cèdula procedent de Castellar de N'Hug, ab lo sentit de 'espavilarse'. ¿Es vertaderament aquest el seu significat? ¿No'n té d'altre? ¿No té derivats?

¡Srs. Corresponsals de redacció! ¡A veure si preniu bona nota d'aquesta llista de mots que cal aclarirmos per que puguin figurar dignament en el Diccionari!

Y ara un altre encàrrech, per tots els homes de bona voluntat qui mos vulguin ajudar:

Una de les millors maneres de contribuir d'aquí endavant a l'obra del Diccionari, ès enviarmos els noms dels habitants o naturals de cada poble

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

català que conegueu; no sols els noms seriosos, com de Vic *vigatà*, de Sant Feliu *sanfeliuenchs*, sino també els noms satírichs o humorístichs ab que els naturals d'un poble bategen sovint els dels pobles veinats. Aquest ès un tema interessantíssim de psicologia popular, d'història local y de llenguatge, y precisament ès un tema que no tenim d'allò més estudiat.

Tots aquells amichs qui vulguin contribuir a la replega d'aqueix curiós vocabulari de noms gentilicis, ¡que ens enviin llistes dels que coneguin! Y mereixeràn lo nostre més coral agraiment.

Per què tornam adoptar la y conjunció (326-328)

Com hauràn pogut observar els llegidors de les precedents pàgines, hem tornat adoptar la grafia *y* en lloch de *i* per representar la conjunció copulativa. La proposta de aqueix canvi ès surtida de mí, y jo som el qui he de donar les explicacions per justificarme de tal malifeta.

Ningú certament ès afectat de menys apassionament que jo en questions ortogràfiques, per tal com en som estat sempre allunyat y els meus principis sobre aytal punt son d'ampla tolerància. Quant l'any 1913 l'Institut promulgà ses famoses Normes, jo era un nin que acabava [327] de surtir de l'escola primària y sols no tenia idea de que poguessen existir disputes sobre ortografia catalana. Fins l'any 1917 no haguí notícia de l'Institut d'Estudis Catalans; per lo mateix, el període de lluyta encarnissada entre *normistes* y *antinormistes* no existí per mí, gràcies a Deu. Aficat de l'any 1918 ensà en l'estudi de la nostra llengua, al qual m'introduí Mn. Alcover, sempre he cregut, d'acort ab ell y ab tots els llingüistes de ver, que la questió ortogràfica ès d'importància molt secundària, majorment quant se tracta d'una ortografia com la catalana, qui presenta tan poques dificultats reals. Enhorabona que s'encenga una disputació forta sobre la modificació de l'ortografia francesa o de l'inglesa,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

perque els problemes que presenta tenen realitat obgectiva y provoquen vertaders conflictes, però ab una ortografia com la catalana, tots els problemes són més subgectius que obgectius, més engrandits en la fantasia que no grans en la realitat. ¡Quant de temps han perdut els catalans en combatre's ells ab ells sobre fútils questions d'ortografia, y quantes energies hi han malgastades, que haurien pogut aplicar a estudis seriosos de la fonètica, de la morfologia, de la sintaxis, del lèxich, ès a dir, de l'element intern y sustancial del nostre parlar!

Dich això, que ès un resum de lo que he dit extensament moltes vegade en privat y en públich, per prevenirme contra la possible suposansa de que les meues idees sobre ortografia van dirigides apassionadament contra tal o qual escola ortografista. Lluny de mí l'intent més mínim d'impugnar per passió les Normes de l'Institut; jo alab lo que elles tenen de bò y digne de lloansa segons el meu concepte, com ès ara la supressió de la *h* rememorativa d'un sò desaparegut *(suar*, no *suhar*). Al contrari desaprov a l'Institut altres camvis, com la supressió del signe *y* per representar l'element dèbil palatal dels diptonchs. No som, donchs, normista ni antinormista, ni partidari de l'Institut ni escolà de l'Acadèmia.

Per lo tant, al proposar a Mn. Alcover de tornar admetre la *y* grega com a signe de la conjunció copulativa, no vull tirar una pedra a l'Institut. La meua proposta ès surtida del meu gust personal y independent, y s'ès fundada en vàries raons:

a) Raons tradicionals. Si en cap grafia podem dir que tenim vertadera tradició, ès en aquesta. En lo segle [328] XIV, quant encara havien de trigar molt a deixar la forma *e*, ja trobam adesiara la forma *y* (*Crònica del Rey En Pere*, ed. Bofarull, p. 56; *Novells ardits*, I, 47, any 1394), y ella predomina sempre ab gran superioritat numèrica damunt la *i*. Que la *y* sia deguda a l'influència castellana, ès molt discutible, impossible de provar.

b) Raons estètiques. La *i* aillada ès molt magra, ès una lletra anèmica, sobre tot en la lletra d'imprenta; y encara la *I* majúscula resulta proporcionalment molt més magra, molt més raquítica que la *i* minúscula, perque no té el punt diacrítich qui dona a la minúscula certa robustesa,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

encara que postissa y de manlleu. Molts podràn dir lo que digué, fa alguns anys, M. Maurice Grammont: que les lletres no són soldats que hàgim de sometre a mida la llur estatura per admetreles. Això ès ver en lo que's refereix a la valor de la lletra com a signe d'un sò, car tant podem representar un fonema ab una simple retxa com ab la figura geomètrica més complicada, mentres dins l'esperit del qui escriu y del qui llig hi haja una convenció; ara externament l'estètica pot exigir l'observansa d'una talla, principalment quant aquesta està establerta de temps enrera y se tracta de sustituirla ab una de més magra y de mal efecte. Y aquest ès el nostre cas: en certs caràcters de lletra de mol·lo qui no tenen rebava a l'extrem dels pals, la *l* y la *I* són dues simples barres verticals dificilíssimes de distingir una de l'altra; de manera que a lo antiestètiques que resulten aytals barres escrites ailladament, s'afig l'inconvenient de la confusió que se segueix. He adquirida aquesta experiència ab la pràctica de la correcció de proves ab diferents caràcters tipogràfichs.

La simpatia de molts de catalans envers de la grafia *i*, ès deguda a la pretensió d'allunyarse, en lo possible, de la forma castellana. Res més injustificat que aquest allunyament; ès evident que, essent igual en abdues llengues la forma gràfica de la conjunció *y*, se facilita al mateix temps l'ortografia catalana y la castellana, sense el més mínim perjuy de l'integritat y independència d'una llengua ni l'altra.

Per tot això ès que hem presa la resolució d'adoptar dita grafia y d'usarla desde ara en los nostres escrits y especialment en el nostre Diccionari.

FRANCESC DE B. MOLL

Estampa de MN. ALCOVER.— Ciutat de Mallorca

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

SUSCRIPCIÓ dins Espanya: 2pess. l'any Estranger: 2,60 pess.	REDACCIÓ: Sant Bernat, 5-pral. 2.ª Ciutat de Mallorca

[329][*]

La nostra darrera anada a Barcelona (329-334)

Sabent que Sa Reyal Magestat l'Alt N'Alfons XIII, Rey d'Espanya, ab sos Exms. Srs. Ministres havia d'anar a Barcelona dins l'octubre y estarhi dies, resolguérem espitxarmoshi per bé de l'*Obra del Diccionari Català-Valencià-Balear*. Hi arribàrem dia 15, el mateix dia d'arribarhi S. R. M. ab l'Excm. Sr. Marqués d'Estella, President de Ministres.

Dia 18 demanàrem per via de l'Exm. Sr. Majordorm Major del palau Reyal, Audiència particular de S. R. M. y rebérem per contesta que S. R. M. tendria molt de gust de rebre'ns, si concedia Audiències.

Audiència de l'Exm. Sr. Ministre d'Instrucció Pública

El dia 23 ens rebé S. E. En el Rectorat de l'Universitat Literària. Ens feu S. E. algunes observacions sobre el pla de la nostra obra. Nosaltres li contestàrem lo millor que sabérem, y S. E. acabà per dirmos que faria lo possible a favor de la nostra obra, fent un viu elogi de la nostra persona

[*] T. XIV. N. 5. —OCTUBRE-DESEMBRE DE 1926.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que no hem de retreure per allò *de laus in ore proprio vilescit*. Sortírem de l'Audiència de l'Exm. Sr. Ministre de Instrucció Pública, agraidíssims. [330]

Audiència de S. M. el Rey

Dia 25 hora baixa rebérem avís de l'Exm. Sr. Majordom del Palau Reyal, que S. R. M. me rebria en Audiència privada a les dotze de lo endemà (dia 26).

Era la mateixa hora que havia d'esser a la Capitania General per conseguir Audiència del Exm. Sr. President de Ministres.

Naturalment deixí aquesta per la de S. R. M. ab l'idea de, en sortir del Rey, anar cap dret a l'Exm. Sr. Marquès d'Estella.

A les onze y tres quarts me present an el Reyal palau de Pedralbes, exhibesch l'avís de l'Exm. Sr. Majordom Major, me fan passar per una partida de sales, si una bona l'altra millor, fins que dins una molt gran me diuen que sega y esper que l'Ajudant de S. R. M. me cridi.

Estava vertaderament emocionat de veure'm a les portes de la Reyal Cambra, a punt d'haverme de presentar davant la Magestat Reyal, que en lo civil no té part damunt Ella més que Deu. ¿Com me rebria el Rey? ¿Què'm diria? ¿Què no'm dirira? Feya prop de set anys y mitx que me rebé per primera vegada an el Palau d'Orient; y ison passades tantes de coses de llavò ensà!

Tot això me feya cloquetjar el cap de mala manera.

Tan bon punt l'Ajudant de S. R. M. me crida. La Reyal Cambra era uberta, y me digué que hi entràs. Me pos an el llindar, mir per endins y me veig S. R. M. dret devora una taula, prenent notes. El Rey sent les meues petjades temoregues, se gira de cap a mi, y ab la rialla a la boca, m'etziba aquesta: —*¡Hola, P. Alcover! ¿Cómo està NUESTRO Diccionario?* Tal sortida me deixà sense polsos. Jo no l'esperava. Duya preparat un discurset, que ja no venia a lloch davant aquelles significatives, magnànimes y agraidores paraules de S. R. M.: *¿Cómo està NUESTRO*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diccionario? Ja no'm poria dir paraules que me ferissen el cor més de ple. ¡De manera que el Rey té per *seu* lo *Diccionari*! ¡No el mira com una cosa estranya a Ell, sino com una cosa seua: *NUESTRO Diccionario!*

L'alegria y la gaubansa que m'invadiren davant tan extraordinària manifestació d'afecte a l'Obra de tota la [331] meva vida, casi no'm deixaven obrir boca. Fent un esfors suprem per serenarme, doní a S. R. M. conte sumari de la nostra tasca lexicogràfica, de lo que hi havíem fet, de lo que feym y de lo que contam fer, si Deu y Sa R. M. ens ajuden. Me demanà el Rey an-e quina modalidat de la llengua donava el Diccionari la preferència. Li contestí que estava consagrat a totes les modalidats que presenta la Llengua a Catalunya, an el Reyalme de València y a les Balears, llengua que no la mos dugueren de Provença ni del Llemosí ni de cap altra regió francesa, sino que se formà del llatí que's parlava entre el sigle VII y VIII a les regions orientals d'Espanya, y que's congrià an el mateix temps dins Catalunya, dins el Reyalme de València y a les Balears, y que ja la parlaven aqueixes dues regions sigles abans de que les conquistàs el gran Rey En Jaume I, com ho proven apodicticament els Repartiments de Mallorca y de València que hi feu el gran Conquistador tot d'una de la seua conquista. Per lo qual pertocava anomenar aquest idioma *Espanyol Oriental*, com el *castellà-lleonés-asturià-aragonés-andalús* s'hauria d'anomenar *Espanyol central*, y el galaych-portugués dirse *Espanyol occidental*. El Rey m'escoltava ab visible y expressiva complacència; y a les hores me demana: —*¿Y cuántas letras tienen Vds. del Diccionario?* Li contest que les tenim totes, puys hem aplegades passat de 3.000.000 de cèdules lexicogràfiques, ordenades per rigurós orde alfabètich, y milenars de dibuixos a la ploma, de plantes, insectes, peixos, aucells, animals de la terra y eynes y instruments de totes les indústries mecàniques; y li dich que, en venir Ell a Mallorca, ens honraria extraordinariament si volgués visitar tot aquest inmens cabal lexicogràfich. —*Lo haré con mucho gusto*, respòn S. R. M. —Aquí li dich que, si m'ho permetia, li mostraria el *Prospecte* y les *vuyt planes de mostra* de lo que ha d'esser el *Diccionari*, estampat tot a l'imprenta que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hem adquirida per estamparhi la nostra Obra, lo mateix que el primer full de la *Introducció*. Me diu S. R. M. que li mostri tot. M'ho trech y le hi entrech; y ja ès partit a mirars'ho plana per plana. Me demana si allò està en la llengua de Catalunya o de Mallorca. Li responch que està en la que's parla a Catalunya, Reyalme de València y Balears, tal com s'hi parla fa sigles. —*De modo*, diu Ell, *que no està en la lengua* [332] *que dicen haver inventado aquí hace poco? —No, Señor,* responch jo: *està en la lengua que hablamos vulgarmente catalanes, valencianos y baleares.* Llavò se posà S. R. M. a mirarse les vuyt planes de mostra. Li criden l'atenció els gravats; los se mira d'en un en un y jo los hi esplich, y Ell en fa grans elogis y diu que estàn molt bé y que serviràn ferm per donar una idea claríssima de les coses que les paraules del Diccionari denominen. Li dich que totes duen la correspondència castellana per que els de fora de Catalunya, València y Balears ho puguen entendre. Li agradà ferm tal idea. Se fixa Ell en la paraula castellana que en cada article explica la paraula nostra, y acaba per dir*: —Esto va a resultar sumamente interesante e instructivo.* Jo li dich que, en estar publicat tal *Diccionari*, estich segur que tots els Mestres d'Escola d'Espanya el voldràn per que els minyons, deixebles seus, vegen dibuixades les coses materials que els altres Diccionaris descriuen just ab paraules, que resulten deficients per donar una idea clara de dites coses. S. R. M. se demostra conforme. Aquí li dich que he vist l'Exm. Sr. Ministre d'Instrucció Pública y que parlàrem del *Diccionari*, explicantli certs extrems del pla que hi seguíem y que S. E. Acabà per dirme que faria tot lo possible a favor de tal Obra, y més per esser obra meua. —*Así está, Señor,* li dich jo*, la Obra de NUESTRO Diccionario. En él me he gastado, no sólo la subvención que desde 1920 me da el Estado, gracias a V. R. M., sino muchos miles de pesetas más de mi bolsillo particular, casi agotado desgraciadamente, eso sin cobrarme yo ni un céntimo por todo mi trabajo, puesto en la Obra, hace tantos años*. A les hores S. R. M. me demana: —*¿Y qué le da a V. el Estado? — 25.000 pesetas anuales*, responch jo*. —Pues, entonces,* diu el Rey, *necesitará V. mayor subvención*. Es evident de tota evidència que s'ès

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mester una subvenció molt més grossa per dur avant aqueixa obra; però el pam de cara que tench, no'm bastà per demanar tal aument de subvenció, y me concretí a respondre: —*Señor, me bastaria con que se me conservasen las 25.000 pesetas anuales!* —Aquí el Rey me digué una cosa que me donà molt de coratge, però que per ara trop que no l'he de repetir, per allò de *tempus loquendi et tempus tacendi.* Y digué això el Rey ab tanta de sinceridat y ab tanta d'energia, que [333] considerí que no calia dir res pus. Me demanà el Rey si continuava de Degà de la Seu de Mallorca, y contestantli que sí, li doní milions de gràcies d'haverm'hi fet y de totes les estupendes bondats seus envers de mí, tot afegint que cada dia a la Santa Missa prech a Deu per Ell, perque li assistesca ab totes les gràcies y carismes que calen a un Rey per esserho, tal com ho ès Ell, per la Major Glòria de Deu y be y profit de tota Espanya. —*Se lo agradezco*, contestà Ell, *pues harto lo necesito*. Li diguí que també comanava a Deu la Reyal Família y el Govern, per que tots fossen així com Deu vol que sien. Manifestà de bell nou son agraiment. Y fentli jo una profunda reverència, no sols de còs sino ab tota la meua ànima, surt de la Reyal Cambra, donant milions de gràcies a Deu y a tots els Sants y Santes de la Cort Celestial, de lo beníssim que m'era anada aqueixa segona Audiència que m'havia concedida S. R. M. l'Alt N'Alfons XIII, Rey d'Espanya.

No, no me'n poria avenir en aquells moments ni encara ara, que S. R. M. m'hagués envestit ab aquella escomesa tan coral, tan encoratjadora, tan significativa, tan corprenidora per tot els amadors de la nostra llengua, aquella inefable escomesa*: —¡Hola, P. Alcover! ¿Cómo está NUESTRO DICCIONARIO?*

Després de set anys de no haverme vist, després de set anys d'haverme cridat a Madrid per posar ab son Govern baix del patrocini de l'Estat l'*Obra del Diccionari*, m'envest ara ab l'escomesa: *¿Cómo está NUESTRO DICCIONARIO?*

A dir ver, se cumpleix aquí gloriosament allò de les Rondayes Mallorquines: –PARAULA DE REY NO POT MENTIR.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Oh heroychs amadors de la nostra llengua que capllevau per Catalunya espanyola y francesa, per lo Reyalme de València, per les Balears! ¡sapigauho! ¡aficauvosho a lo mes endins del cor! S. R. M. l'Alt N'Alfons XIII, Comte de Barcelona y Rey d'Espanya, referintse an el nostre Diccionari li ha dit *NUESTRO DICCIONARIO!*

¡Juravit Rex et non poenitebit eum!

¿Qui ho dupta que ens pertoca a tots entonar *ex imo corde* un *Te Deum laudamus* d'allò més repicat?

Com sortia jo del Palau Reyal eren prop de les dues. Ja era una deshora per anar a la Capitania General a [334] veure l'Exm. Sr. President de Ministres. L'Exm. Sr. President de la Diputació de Barcelona me donà paraula que explicaria a l'Exm. Sr. Marquès d'Estella per què jo no havia acudit a la seua Audiència.

Aquell mateix dia 26, el vespre, prench vapor y lo endemà dematí arrip a Mallorca, el més xalest y xerevel·lo del món, gràcies a Deu a la seua Santissima Mare, la Benaventurada Verge Maria. Amèn.

ANTONI M.ª ALCOVER, PVRE.

Aclaracions y Rectificacions de certes coses dites dins els primers toms del "Bolletí del Diccionari" (334-337)

Ab motiu del vint-y-cinquè aniversari d'aquest BOLLETÍ, acabant la primera sèrie, creym oportú aclarar o rectificar certes coses que hi hem dites, a fi de posarles així com creym que son ab l'idea de que no les mos puguen atribuir pus així com les diguérem.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 1

»... el *mallorquí* no ès més que el català que's parla a Mallorca, y el *valencià* (no ès més que) el català que's parla a València» (BOLL. I, 37).

L'estudi acorat que hem fet del *Repartiment de Mallorca* y *del Repartiment de València*, obra un y altre del rey En Jaume I, ens ha convençuts de que a Mallorca y a València hi habitaven, abans de la reconquista, *muzarábichs* o *descendents de muzaràbichs* fets *mahometans* y que parlaven una llengua formada del llatí an el mateix temps y de la mateixa estructura poch sà poch llà, com la que a-les-hores se formà a Catalunya, y que el parlar d'aqueixes tres regions se fusionà quant anaren a Mallorca y a bona part del Reyalme de València pobladors de Catalunya y s'hi establiren, conservantse en aquelles dues primeres regions certes formes [335] llingüístiques, no gayre, que tenen tota la trassa d'anteriors an aquella fusió.

§ 2

«La llengua d'Oc, la nostra, ès la més antiga de totes les neollatines» I, 263. Les llengues neollatines no son mes que un desplegament del llatí, desplegament que se feu an el mateix temps dins tot lo mon *llatinisat, romanisat*. Per lo mateix, no se pot parlar de quina ès la llengua neollatina mes antiga, sino de quina ès que té monuments escrits més antichs; ni se pot sostenir lo que diguérem (I, 336-370): «El francès, el castellà, el galaych-portugués y l'italià son més moderns que la llengua d'oc, això ès, la nostra»: essent totes un desplegament del llatí, son igualment antigues; lo que hi ha que unes tenen monuments escrits mes antichs, que les altres.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 3

Lo que deym (I, 264-336) de l'antiguedat de la llengua y literatura occitana, inclouenthi el català com un de tants de dialectes occitans, ho prenguérem del Prof. Milà y Fontanals, Raynouard, Villemain, Alart (*Histoire Générale du Languedoc*), Mr. Fauriel, Mr. Paul Meyer. Qualcú de Catalunya no ho volgué admetre, sense dar cap raó. Jo seguesch sostenint lo mateix ara que llavò, esperant... d'assegut que surta qualcú a refutarme.

§ 4

Allò que deym (I, 370-389): «Influència de la nostra llengua damunt les altres neollatines», que consti que ens referim propiament a la Llengua d'oc, que inclou, això sí, la llengua catalana. Sostenen tal influència llengadociana Fauriel, Littré, Bastero, Baret, Menéndez Pelayo, Bruce Whyte, Milà y Fontanals, Cesar Cantú. Els qui no estiguen conformes, les hauràn d'haver ab tots aqueys capspares. [336]

§ 5

Esplicam (I, 390-392) lo sentit ab que deym que «l'influència de la literatura trobadoresca ès influència de la nostra llengua». Ens ratificam en tot quant deym, que negú ha tengut pit que sapiguem d'impugnarho ab proves, no ab un rebuig rònech. Per allò de que *quod gratis affirmatur, gratis negatur*, ens limitam a ratificarmos en tot quant diguérem.

§ 6

Lo que sostenguérem dels Juraments de Estrasburg (I, 265-271), ja ho aclaràrem a son temps (XI, 212-215).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 7

«La *a* tònica de la 1a y 2a pers. plural del present dels verbs de la 1a conj. (*aestim*AMUS, *aestim*ATIS) y la 2a persona plural. De l'imperatiu (*aestim*ATE) —sona *[e]* dins casi tot el reyne de València, y sona *[ε]* dins casi tot Catalunya» (I, 208). Així com està dit, sembla que donàvem tal canvi de *a* en *e* com a desplegament *fonètich*, allà on ès purament *analògich*, això ès, resultat d'una analogia ab els verbs de la 2a conjugació (*deb*EMUS, *deb*ETIS, *vid*EMUS, *vid*ETIS).

§ 8

«També s'ès tramudada (dins casi tot Catalunya y el reyne de València) la *-á-* tònica en *-[e]-* de l'optatiu (pretèrit imperfet de subj.) dels verbs de la 1a conjugació» (I, 210). Aquest canvi no sembla *analògich*, sino fonètich: ès el desplegament *–avi* > *ai* > *e* (*am*AVI*ssem* > *am*AI*ssem* > *amÈS* [sem]). Veyau Grandgent*, Vulg. Lat*. § 425.

§ 9

«Contracció del nom *casa* ab el nom que expressa lo propietari de la mateixa» (*Ca-N'Andreu, Ca'n Pere, Ca'l Rey, Ca-la meua cosina*). — «Contracció del demostratiu *so*, *assò*, *això* ab el nom del propietari de la terra que *so*, [337] *assò*, *això* espressen» (*So'n Vich, So-N'Espanyol, So-Na-Rossa, Aixo'n Borràs, So-la-Marieta, So'n Pere, So's Fuster, So-l'Apotecari, So's Ferrers*) [VII, 97, 98]. Això ho consideràrem, lo mateix que els altres que conraven la filologia de la nostra llengua, com a *contraccions*, allà on són pures y rònegues *construccions asindètiques* de *sustantiu ab sustantiu genitiu* (Zauner, Rom. Sprachwiss. II § 107, e).

ANTONI M.ª ALCOVER, PRE.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

†

Amichs morts (337-348)

D. Joan Alcover y Maspons

Dia 25 de Febrer d'enguany, després de curta malaltia, morí en aquesta Ciutat de Mallorca l'eximi poeta En Joan Alcover y Maspons.

Nat a Palma el 3 de Maig de 1854, cursà la carrera jurídica a l'Universitat de Barcelona y guanyà ab oposicions el càrrech de Relator de l'Audiència de Mallorca, exercintlo fins a la mort. Intervingué en la política com a maurista, essent regidor, diputat provincial y diputat a corts.

La seua activitat literària comensà a manifestarse en llengua castellana. Desde l'any 1887 en que publicà son primer llibre de poesies, fins al 1901 en que sortiren sos *Meteoros*, N'Alcover apareix incorporat a la host dels poetes castellans, però no com un soldat ras (que era lo més natural per un qui forjava sos cants en llengua forastera), sino com un dels escriptors més fondament poètichs, pulcres y estil·lats, com un caporal *de dret*, encara que *de fet* el seu allunyament dels centres castellans l'impedís de formar escola.

Però arribà un moment en que li entrà, com deya ell mateix, «un ram d'anyoransa de l'escenari rústich», «un desitx concupiscent de llibertat y comunicació directa ab la naturalesa», ès a dir un desig d'expressar afectes més [338] íntims ab expressió més natural y destravada de lo que ell anomenava «el fantasma de la policia gramatical», davant la qual «la sinceritat va fent concessions a la retòrica». Y a-les-hores comensà a cantar en sa llengua nativa les famoses *Cansons de la Serra*, de versos fluents d'armonia perfecta y d'imatges lluminoses, expressades ab lo llenguatge més natural, més deslliurat de tivantors academistes. Dues d'aquelles *Cansons*, les titulades *La Balanguera* y *La Serra*, pertanyen a la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

categoria de poesies-monuments, d'aqueixes composicions que totes soles ja inmortalisen un poeta, y que posades entre un bosch de produccions dignes d'un mestre, s'alsen part damunt totes com els cipressos entre les flexibles vimeneres.

En mig de la nova florida poètica de N'Alcover, el flagell de l'infortuni el va ferir rigorosament ab la pèrdua de dos fills estimadíssims; la ventada «el corsecà, diu ell mateix, glassant en flor la nova primavera». Però justament fou la mateixa desgràcia lo que inspirà al poeta els cants més sublims. El seu cor ferit, trossetjat, sentí la necessitat d'expansionarse, y la seva expansió foren les sis famoses *Elegies*, trossos de cor sanguinosos que han fet de N'Alcover el poeta clàssich del dolor patern.

Les *Cansons de la Serra* y les *Elegies*, acompanyades d'altres composicions totes esculturals y de clàssica bellesa, totes obres d'art magistrals, foren publicades dins el volum titulat *Cap al tard* (Barcelona, Gili, 1909). L'any 1918 donà a la publicitat el seu tomet de *Poemes Bíblichs*, aplech de belles poesies parafràstiques de temes del Vell Testament.

N'Alcover obtingué el títol de Mestre en Gay Saber, guanyats els tres premis ordinaris dels Jochs Florals de Barcelona ab les seues poesies *La Serra* (1905), *Dol* (1907) y *A la vora del Tàmesi* (1909). L'any 1904 la Real Academia Española de la Lengua, y l'any 1913 la de Buenas Letras de Barcelona, el nomenaren membre corresponent.

En Juan Alcover era, endemés de gran artista del vers, un gran mestre de la prosa y un gran orador. El volum 31 de la Biblioteca Popular de «L'Avenç» reuní, ab lo títol de *Art i Literatura*, els seus notables discursos sobre *Humanisació de l'art, La llengua materna*, *La Capella de Manacor* y *En Geroni Rosselló*. [339]

En sos darrers anys, el nostre poeta era proclamat guia, senyor y mestre màxim per tot el catalanisme militant y sobre tot per la jovenalla de l'*Escola Mallorquina*. Tant de bò que tots se fossen limitats a seguir lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

patriarcat y lo mestratge artístich de N'Alcover, y que no l'haguessen convertit, qualque vegada, de conductor en conduit. —F. de B. M[oll]

Dr. Oleguer Miró y Borràs

Lo dia 3 del mes d'enguany morí a Manresa aqueix il·lustre catalanista, metge, historiograf, folklorista y colaborador del nostre Diccionari, Dr. Oleguer Miró y Borràs. Nat a Barcelona l'any 1854, cursà Medicina a l'Universitat d'allà y després s'establí a Manresa, aont exercí dita professió fins l'any 1917. Colaborà a *La Ilustració Catalana* y a altres periòdichs, y dirigí la revista ilustrada *Jorba*.

La seua obra principal ès la titulada *Aforística médica popular catalana confrontada ab la de altres llengues* (Barcelona, 1900). També publicà investigacions sobre història política y relligiosa de Catalunya. Era acadèmich corresponent de la de *Buenas Letras* de Barcelona. —F. de B. M[oll]

Dr. Bernat Schädel

Dia 12 de Setembre ens sorprengué dolorosament la notícia de la mort, ocorreguda dia 9 de dit mes, del nostre gran amich y entusiasta afavoridor de l'obra del Diccionari, Dr. Bernat Schädel, professor de llengues y cultura romániques a l'Universitat de Hamburg.

El Dr. Schädel s'ès mort jove, car era nat l'any 1878, y per lo mateix ara tenia coranta vuyt anys. Cursà sos estudis de filologia romànica a Bonn, Heidelberg, Grenoble, Zuric, Firenza, Tübingen y Estrasburg. La primera vegada que vingué a Mallorca (any 1904) ja era doctor en Filologia romànica y *privatdozent* d'aquesta ciència a l'Universitat de Halle. A-les-hores ja sentia gran afecció al català, llengua que ben aviat aprengué de parlar y a la que seguí dedicantse estudiantla cientificament.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'any 1904 publica ses *Untersuchungen zur katalanischen Lautentwicklung*; l'any 1905, ses *Mundartliches* [340] *aus Mallorca*; l'any 1906, sota el títol de *Un art poétique catalan du XVI siècle,* edita l'*Art de trobar* del mallorquí Francesc d'Oleza, y dona als erudits amples y raonades bibliografies crítiques sobre els progressos de la filologia catalana, de dalt les pàgines del *Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie* de Dresden.

Per poder profundisar més en la coneixensa de la nostra llengua ab l'investigació directa en lo mateix agre del llenguatge viu, formà lo pla d'un viatge d'estudi lexical que realisà l'any 1906 en companyia del nostre Director Mn. Alcover recorreguent tot el Pirineu català desde Cadaqués fins a les Montanyes Maleides, recullint el Dr. Schädel el vocabulari y la fonètica mentres Mn. Alcover recullia la flexió verbal, tot això dirigit cap a la formació d'un gran Diccionari y de la Gramàtica històrica del català. L'intenció del Dr. Schädel era de recórrer tot lo territori de la nostra llengua, però s'en hagué d'afluixar perque atencions familiars l'obligaren a tornar pressosament a Alemanya.

Les mateixes atencions de família l'impediren d'assistir personalment an el Congrés Internacional de la Llengua Catalana celebrat l'Octubre de l'any 1906 a Barcelona; però prengué part molt activa en l'organisació tècnica d'aquell magne aplech, y hi envià una assenyada comunicació orientadora sobre l'avenir dels estudis llingüístichs catalans.

L'any 1908 publicà en català son preciós *Manual de Fonètica Catalana*, la més vulgarisada de les seues obres, que obri dins Espanya nous camins per l'estudi de la fonètica. Al Sr. Schädel hem d'agrair que el català modern haja tinguda una descripció científica dels seus sons, molt abans que el castellà pogués bravetjar de posseir un tractat d'aquesta especialitat. Avuy la llista de sons estudiats en lo *Manual* del Dr. Schädel resulta un poch incompleta y susceptible de qualque modificació; però ningú llevarà an aquest llibre l'indiscutible honor d'esser estat la base constructiva y la primera font científica d'informació p'els qui després mos som dedicats a aquests estudis.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De l'any 1907 ensà, l'activitat del benemèrit professor alemany se desplega dins un camp més ample, mercès al seu poder d'iniciativa y a la seua admirable laboriositat. [341] Ja no's conforma de fer y publicar erudits estudis y desplegar una fructífera labor de càtedra de la qual surten filòlegs catalanisants y hispanisants tan notables com sos deixebles Niepage y Krüger; també té coratge per organisar l'any 1908 una *Société Internationale de Dialectologie Romane*, ab un còs directiu integrat per filòlegs de Boston, Leipzig, Lieja, Lisboa, Madrid, Milà, Palma de Mallorca, Tolosa, Torí, Upsala y Zuric. Aqueixa societat fou constituida definitivament l'any 1909, comensant aquell mateix any la publicació trimestral de la *Revue de Dialectologie Romane y del Bulletin de Dialectologie Romane*, a on apareixien solidísims estudis dels principals dialectòlegs romanistes, entre ells un del mateix Schädel *sobre Die katalanischen Pyrenäendialekte*, fruyt de son viatge de l'any 1906 p'els Pirineus catalans. El professor Schädel era l'ànima, el factotum d'aquella important institució, de la qual hauria tretes grans ventatges la ciència llingüística universal, si no se fos trencada la fraternitat internacional ab la conflagració europea iniciada l'any 1914.

Una de les obres que veya el Dr. Schädel ab més simpatia y a la que dedicà sempre atenció preferent, era la nostra obra del Diccionari Català-Valencià-Balear. La *dulcis amicitia* entre ell y Mn. Alcover, nada ab el calor d'idèntiques afeccions científiques y vigorisada ab llurs treballs mancomunats, no minvà may. A l'iniciativa del Dr. Schädel dirigida a la preparació del filòlegs catalans per fer el Diccionari, se degué que Mn. Alcover proposàs y conseguís de la Diputació barcelonesa una pensió per enviar tres joves a formarse cientificament a Alemanya en llingüística romanista. En Manuel de Montoliu, En Pere Barnils y N'Antoni Griera foren els afavorits ab la pensió, y sota la direcció y les ensenyanses del Dr. Schädel comensaren llurs estudis, continuantlos després En Barnils a París per especialisarse en la Fonètica, y Mn. Griera a Zuric per ferse especialista en Lexicologia en la càtedra del professor Gauchat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'any 1921 vingué el Dr. Schädel per quarta o quinta vegada a Mallorca, precisament per inspeccionar els materials del Diccionari Català-Valencià-Balear, donar instruccions als qui havíem d'esser sos redactors y formular un pla per la confecció tècnica de l'obra. Ens donà un curs de Fonètica general y catalana, y de paraula y per [342] escrit mos donà el seu parer minuciosament sobre la manera de construir els articles del nostre aplech lexical. A-les-hores fou quant, duyt de la seva entusiasta afecció a l'estudi de la nostra llengua, provà de convéncer Mn. Alcover de la conveniència d'establir a Hamburg (a ont ell era ja professor) el centre de l'elaboració del Diccionari, per tal com Mn. Alcover era romàs casi completament aillat dels filòlegs catalans ab la seva ruptura ab l'Institut d'Estudis y la Mancomunitat; lo qual Mn. Alcover no consentí, p'el seu bon nom y per patriotisme.

Aquests darrers anys la curolla del Dr. Schädel era el foment de l'intercamvi cultural y econòmich entre Alemanya y els pobles ibèrichs d'Europa y Amèrica. Aquesta gran idea seua havia fructificat magnificament ab la fundació de l'*Ibero-Amerikanisches Institut* de Hamburg, del qual ell era no sols el fundador sino el director y l'ànima. El seu nom encapsala totes les revistes de *l'Institut (La Cultura Latino-Americana, Spanien, Iberica*) y la seua activitat donava abast a múltiples treballs, especialment a la fundació de centres d'intercamvi iberogermànich. Fa poch temps que havia fundat l'Institut Alemany de Coimbra (Portugal). Era soci corresponent de la *Real Academia de Buenas Letras* de Barcelona.

El Dr. Schädel patia, de molt de temps ensà, una forta malatia del ventre; malgrat d'això, feya sempre una vida d'admirable activitat y viatjava molt. Ara darrerament, no poguent ja assistirlo ab medecines, resolgueren d'apellar a l'intervenció quirúrgica, però s'agreujà ràpidament sa malatia, produintli la molt abans que l'operassen. —F. de B. M[oll]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

D. Antoni Gaudí

Un altre gran amich que ens ha deixats. Nat a Reus l'any 1852, sentintse ab forta vocació per l'arquitectura, feu sos estudis en l'Escola d'Arquitectes de Barcelona, y una volta que tengué el títol s'entregà ab còs y cordes a l'art y a la ciència de construir, manifestantse de tot d'una lo que ab el temps havia d'esser: un arquitecte genial, que havia de cridar ben fort l'atenció, primer de Catalunya y llavò d'Espanya, de Franca, de Alemanya, de totes les nacions cultes. Com ell venia a obrar una vertadera revolució dins aquesta art y dins aquesta ciència, de tot [343] d'una l'opinió pública se dividí: uns el donaren per boig, fantàstich, estrambòtich, altres el consideraren un geni, una eminència, un esperit originalíssim y del tot extraordinari. El fet ès que de cada dia ell va anar obrintse pas, avansant sempre més en la seua carrera ascendent, conquistantse admiradors y entusiastes, acabant per regonèixer tots els esperits reflexius y equilibrats que En Gaudí no era cap vulgaridat ni cap xambó, sino un arquitecte genialíssim davant el qual tothom s'havia de treure el capell y rendirli homenatge. Ell triunfà degut a les seues obres: lo palau bisbal d'Astorga, la Casa d'En Güell, les dues cases del Passeig de Gràcia, la Casa d'En Calvet del carrer de Casp, la Casa de Valldonzella, la restauració de la Seu de Mallorca, l'esglèsia de la colònia Güell y sobre tot la grandiosa, la monumental esglèsia de la *Sagrada Família*. Ell inventà un nou sistema de parets, un nou sistema de columnes, un nou sistema de voltes (bòvedes), nous sistemes de tot els elements de construcció y d'ornamentació, fundats ab tots els principis y cànons de l'art y de la ciència de construir, principis y cànons que ell guipà y afinà a forsa d'estudi y d'aplicació de l'orde natural de la creació y de l'orde sobrenatural. Molta de gent se'n reya de les coses d'En Gaudí, molta de comèdia n'han feta, però els homes reflexius y esperimentats en arquitectura, un ara, l'altra suara, casi tots han acabat per acalar el cap davant les seues obres y rendirli homenatge.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En Gaudí era un creent, d'una vida exemplaríssima, socialment, dins lo recó de ca-seua, al mitx de la plassa pública, relligiosíssim, observador y guardador acorat dels Deu Manaments de la Lley de Deu y dels Cinch Manaments de l'Esglèsia; vivia com un anacoreta. Comprà un solar y hi feu una casa per a ell, y la posà en cap de son pare que ja tenia més de noranta anys, perque ell, no son pare, no *sentia la propietat*. Després de la Setmana Tràgica donà devers 50.000 pessetes per la reconstrucció de les esglèsies que els revolucionaris havien fetes mal-bé. Era un entusiasta de la causa de Catalunya, per mes que may prengués part activa en la política, fora d'anar a votar per Catalunya. Això si que ho feya. De l'*Obra del Diccionari* era tan amich que, quant se fundà aquest BOLLETÍ, ens pagà ab un ventay la suscripció per *cinquanta anys* ab un paper de cent pessetes. [344]

Acabà tràgicament: devallant d'un tranvia, tengué un denou y el se'n dugueren a l'Hospital de Sta. Creu ab tres o quatre costelles rompudes. La ciència mèdica feu tot quant pogué, però fonch debades: dia 10 de juny (1926) entregà l'ànima a Deu. Tot Barcelona acudí an el seu enterro. Del nostre temps no's recorda un enterro tan concorregut. Allà se va veure lo admirat y lo estimat que era dins Barcelona y dins Catalunya D. Antoni Gaudí. Li rendí homenatge tota la Prensa d'Espanya y els periòdichs capdals de França, Alemanya, Itàlia, Anglaterra. —Al cel lo vegem. Amèn.

D. Miguel Binimelis y Quetgles

Nat a la Ciutat de Mallorca l'any 1847, fet el Batxillerat a l'Institut de Mallorca y la carrera de Lleys a l'Universitat de Barcelona, exerci aquí ab lluiment l'Advocadura. Tradicionalista de cor, colaborà ab nosaltres en la publicació dels setmanaris carlistes, *El Tambor* y *El Centinela*. Venguda l'escisió dels integristes ab els carlistes, ell seguí ab aquests colaborant an el setmanari *La Tradicion*. Aficionat a la Música fou crítich musical de les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

planes dels Almanachs del diari *El Isleño*. Fou Retgidor de l'Ajuntament d'aquesta ciutat, y hi deixà bona recordansa per la seua honrada administració y eloqüència plena de seny. Entrà de *Agent de Preces* y Assessor del Fiscal en la Curia Esglesiàstica, a on prestà molt bons servicis a l'Esglèsia. Compongué algunes pesses musicals, posanthi la lletra en mallorquí. No era gens devot del catalanisme, però molt del mallorquinisme autèntich, y per això bon amich de l'*Obra del Diccionari*. Se morí dia 21 de desembre de 1925. Bon repòs y bon remey per la seua ànima. Amèn.

D. Antoni Rosselló y Nadal

Nat a Manacor l'any 1843. Fets sos estudis an aquesta Ciutat de Mallorca, hereu de la família senyorial més antiga del seu poble nadiu, que's diu *Ca S'Hereu* y casta ab la Sra. D.ª Josefa Alemany, hereua també de Ca-N'Alemany del carrer de l'Estudi General, una de les cases nobles mes antigues de Mallorca, aviat se manifestaren les seues qualitats de caràcter sencer y de seny, [345] honradíssim y relligiosíssim, prenguent part activa en casi totes les obres benèfiques, piadoses, socials y económiques, donant mostres eloquents de la seua cristiana y caritativa generosidat y munificència. Ens distingí ab la seua coral amistat y fou un bon amich de l'*Obra del Diccionari* y constant suscriptor d'aquest *Bolletí* desde el primer nombre, posant a la nostra disposició l'Arxiu de ca-seua, a on hi ha vertaders tresors d'història y de la llengua de Mallorca. Donà l'ànima a Deu dia 3 de gener d'enguany. Deu haja acullida la seua ànima. Amèn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

D. Gabriel Guiraud y Rotger

Nasqué a Pollença devers l'any 1867. Era el germà derrer d'aquell gran amich nostre Mn. Joan, que morí tan jove, l'any 1887, quant encara no feya un any que deya missa, essent un gran esperansa per la poesia y per l'Esglèsia de Mallorca. En Gabriel fou sempre feel a la memòria del seu germà y se portà sempre com un amich coral nostre, y desde la Secretaria de l'Ajuntament de Pollença que ocupà moltíssims d'anys fins a la mort, feu costat a l'*Obra del Diccionari* y ens prestà molt bons servicis. Quant se preparava per retirarse de dita Secretaria, li sobrevengué una anèmia cerebral que cop en sech tallà tota la seua actividat y el se'n dugué a l'altre mon dia 4 de juny d'enguany. Al cel lo vegem. Amèn.

L'amo'n Joan Parera y Fornés

Nadiu de Manacor, company nostre an el Seminari de Mallorca, no se sentí ab vocació p'el sacerdoci, y ocupà una partida d'anys la Secretaria de l'Ajuntament de Manacor, que deixà a la fi per cuydarse del patrimoni familiar. Catòlich exemplar com tota la seua família de la qual fonch l'estaló, fins que una malaltia llarga y traydora posà fi a la seua existència dia 16 de juny d'enguany. Sempre ens havia fet costat en l'*Obra del Diccionari.* Bon repós y bon remey per la seua ànima. Amèn. [346]

Mn. Antoni Soler y Terrassa
Rector de Porreres

Nat a Lloret de Vista Alegre l'any 1848, fets sos estudis an el Seminari de Mallorca, ordenat de prevere l'any 1874, fou Vicari de Lloret de l'any 1876 fins que l'any 1901 passà d'Ecònom a Sineu, l'any 1913 el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

feren Rector de Porreres, fins que dia 29 de gener d'enguany s'adormí ab la pau del senyor. Fou sempre un sacerdot exemplaríssim y zelosíssim, fent anar avant les esglèsies de que fou cap. Amich nostre ab tota l'ànima, ens feu molt de costat en l'*Obra del Diccionari* y en tots els altres bulls literaris y periodístichs que ens han duyt a l'ayre. Que Deu haja emparada la seua ànima. Amèn.

Mn. Francesc Mora y Lliteres
Rector de Santa Margalida

Nat a Porreres l'any 1859 y fets sos estudis an el Seminari Diocesà, ordenat de prevere l'any 1883, Vicari de Porreres desde 1888 y Rector de Santa Margalida desde 1900, sempre demostrà gran zel de la Glòria de Deu y la salvació de les ànimes, fent bona feyna a la *Vinya del Senyor*. Era dels bons amichs que teniem, suscriptor del *Bolletí* y entusiasta de l'*Obra del Diccionari*. Caygué malalt y dia 31 de juliol d'enguany se'n anà a l'altre mon. Al cel lo vegem. Amèn.

Rdm. Dr. Mn. Jaume Viladrich,
Presentat per Bisbe de Vic

Era nadiu d'un poblet de la Diòcesi de Solsona. S'apuntà de bona hora a *la llista de colaboradors del Diccionari.* El coneguérem a Solsona l'any 1902, essentne ell Vicari General. Fórem hoste seu y ens proporcionà gent pagesa per l'estudi del dialecte solsoní y de la Ribera Salada. L'any 1906 ens replegà la conjugació solsonina y un bon grapat de frases de la seva terra. Passant el Bisbe Benlloch de Solsona a Urgell, se'n hi anà Mn. Viladrich per Vicari General urgellench; y quant lo [347] Reverendíssim Benlloch el feren Arquebisbe de Burgos, se'n menà Mn. Viladrich per Vicari General d'allà, y més tart la Santa Seu el constituí

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bisbe Auxiliar del Reverendíssim Benlloch, elevat a Cardenal. Molt aquest, fou elegit Vicari Capitular y mesos més envant Sa Reyal Magestat N'Alfons XIII el presentà a la Santa Seu per Bisbe de Vic, lo qual fou una alegria grossa per la Diócesi Ausonesa; però dia 21 de setembre, trobantse lo Reverendíssim Dr. Viladrich a Torrejón de Guadalajara, una malaltia fulminant el se'n dugué a l'eternidat. Al cel lo vegem. Amèn.

Exma. Sra. D.ª Maria de la Concepció Orlandis y Despuig
Comtessa de Ròtova y Baronessa de l'Uixola

Nada a la ciutat de Mallorca l'any 1859, de la noble família Orlandis-Despuig, y casada molt jove ab l'Exm. Sr. D. Joaquim Rovira, Comte de Ròtova y Baró de l'Uixola, nadiu de València, capllevà ordinariament an aqueixa ciutat, essent un exemplar de virtuts cristianes y domèstiques. Tant ella com lo seu marit foren benemèrits de l'Esglèsia de Deu en grau eminent y entusiastes de l'*Obra del Diccionari*, favorintmos generosissimament en les nostres eixides y escorcolls llingüístichs dins les regions de Benifallim, Alcoi, Cocentaina, Gandia, Xàtiva y Rafelguaraf y dins la Ciutat de València, posant a la nostra disposició les cases y els dependents que tenen en totes les propiedats llurs dins les dites regions. Ara feya uns quants d'anys que eren a Mallorca, de la qual està enamorat lo Sr. Comte son marit. Degut en aqueixa circumstància, a Mallorca se motí la Sra. Comtessa, casi repentinament, dia 12 de novembre de 1926.

¡Que el Bon Jesús l'haja trobada en estament de gràcia! y si encara estigués entretenguda a les penes del Purgatori ¡que la trega y l'admeta a la seua Santa Glòria! y doni a l'Exm. Sr. Comte son marit, al Reverend P. Juan, Professor del Col·legi Màxim de Sarrià de la Companyia de Jesús, als M. I. Sr. Barons d'Antella y a la Sra. D.ª Empar Rovira y Orlandis, fills seus, y a D. Faust Morell y Gual y D. Josep Orlandis y Melià, gendres, molts d'anys de vida per pregar per ella y el conort y conformansa que tant necessiten per suportar un cop [348] tan terrible com ès la mort

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'una persona tan acostada y benvolguda, com era la Sra. Comtessa. Al cel la vegem. Amèn.

En Gaietà Huguet y Breva

També ens ha deixats, prenguent lo vol cap a l'eternitat, aqueix insigne patrici y coral amich. Nat a Castelló de la Plana, l'any 1848, d'una rica família de menestrals, mostrà de molt jove gran talent per l'estudi de les llengues; passà llarga temporada a l'Argentina, el Brasil y Nova York, a on fou mestre de llengues vives; tornat a Castelló, se dedicà a l'agricultura en les seues terres, millorant los cultius; intervingué en la política com a regidor y diputat provincial, parlant en valencià sempre que prenia públicament la paraula, com hi parlava també en la vida privada. Bon cristià, generós y amador ferventíssim de la seua llengua, sabé dignificar l'us dels diners aplicantlo a múltiples obres culturals y benèfiques: subvencionà les edicions de la Gramàtica Valenciana del P. Lluis Fullana; pagà una edició de la «Doctrina Cristiana» en valencià, donà un trast per construirhi un Gimnasi municipal; oferí un edifici per posarhi una biblioteca pública, y un tros de terra per ferhi una Escola d'Arts y Oficis, y sostengué el col·legi d'Orfens de Sant Vicent. Mirà sempre ab fonda simpatia la nostra obra del Diccionari. —Que el vegem en el cel, a ont deu haver trobat lo premi de tan bones obres.

Notes bibliogràfiques (348-349)

8. *Apuntes concernientes al Llibre Vermey*, antiguo códice del Archivo Municipal de ciudadela de Menorca, con el Indice del mismo libro, por el Dr. D. Gabriel Vila y Anglada. Ciudadela, 1925. —64 pàg. en quart.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'història de Menorca anterior al segle XVI ès molt fragmentària. Endemés que els nombrosos historiadors [349] que ha tenguts aquella illa no se són distingits gayre com investigadors de documents antichs y llur treball té molta part de rutina y d'informació de segona mà, hi ha que regonèixer que també els documents anteriors a dita centúria conservats fins avuy són escassos, degut en bona part a la destrucció dels arxius de Maó y Ciutadella en les invasions sarraines de 1535 y 1558.

Però dins l'arxiu municipal de Ciutadella, antiga capital, se conserva un codi que supleix la desaparició de molts de documents originals importantíssims per la vida menorquina desde l'època de la reconquista cristiana fins al sigle XVI. Es l'anomenat *Llibre Vermell*, voluminosa recopilació autenticada d'un gran nombre d'ordenacions, franqueses y privilegis dictats dels reys de Mallorca y d'Aragó p'el bon govern y administració de Menorca.

Aquest llibre a on se conté la sustància històrica de tres centúries d'una terra tan interessant històricament com ès Menorca, y que, haventlo robat els turchs en la darrera invasió, fou recobrat dels menorquins per cent dobles d'or, romàn inèdit estojat dins aquell arxiu, sense que cap curiós investigador s'en aprofiti y sense que cap dels ciutadellenchs actuals n'haja llegit el contingut.

Per això ès altament lloable lo treball del Dr. Vila encaminat a donar a conèixer aquest important codi, y l'insistència del distingit canonge per encoratjar el municipi ciutadellench a publicar aqueix llibre de texte de l'història regional. L'Ajuntament qui se resolgui a subvencionar la transcripció y estampació de tan venerable llibre (cosa que, feta ab espay, no vindria a carregar molt els pressuposts anuals), se farà mereixedor de l'aplaudiment y gratitut de tots els amadors de la cultura, de les glòries del passat y de la nostra llengua.

FRANCESCH DE B. MOLL [350]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Acabament del tom XIV (350)

Fa vint y cinch anys...

Ab aquest nombre posam punt final al tom XIV del BOLLETÍ. Y en el moment d'escriure aquests mots, se compleix lo vinticinquè aniversari de la publicació d'aquest bo de BOLLETÍ.

Portam damunt nosaltres vint y cinch anys de lluytes sostingudes ab homes y ab idees de les més diverses procedències, sempre ab lo pensament dirigit cap al profit, prosperitat y exaltació de la nostra estimada Llengua. Y al caure aquesta data, que casualment coincideix ab la del comensament d'una nova era en la nostra obra, ès grat y saludable a l'esperit, de llansar una mirada cap enrera y fer el repassó de les nostres vicissituts; sempre mos servirà això per renovar les ensenyanses de tan llarga experiència y per pendre búixoles que mos servesquen de guia en l'esdevenidor.

Donem una ullada retrospectiva, despertadora de recorts; una salutació als nostres vertaders amichs, an els qui no mos han deixats a l'abandó en mig de les desgracies ni són quedats indiferents davant los goigs.

Per commemorar aqueixa data, donarem, en tenir lleguda y en volum apart, si Deu ho vol y Maria, un nombre extraordinari que, endemés d'alguns articles retrospectius, contindrà lo que tanta falta fa p'el maneig dels volums precedents: ès a dir, la taula alfabètica de les matèries contingudes dins els catorze toms primers del BOLLETÍ.

Abans de publicar aquest volum extraordinari del BOLLETÍ, feym surtir a la publicitat el primer o els primers fascicles del Diccionari. Y això serà, indubtablement, la més exultant celebració del vinticinqué aniversari de la publicació del BOLLETÍ. [351]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Ja surt el Diccionari! (351-352)

Avís als suscriptors del "Bolletí"

Com lo present nombre del «Bolletí» se publica ab alguns mesos de retart, ja podem donar als nostres sucriptors y amichs la bona notícia de que s'ès publicat lo primer fascicle del tan esperat «Diccionari Català-Valencià-Balear». Sí, a hores d'ara ja està repartit aqueix primer fascicle, que fa 64 planes y comprèn casi tota l'Introducció ab l'exposició del nostre pla de treball, divisió dialectal del territori, llista explicativa dels signes fonètichs, llista bibliogràfica de les obres més sovint consultades, y dos mapes del domini llingüístich català. Endemés, tenim en prensa el segón fascicle, que ja entra de ple dins lo diccionari pròpiament dit.

Entre els qui són suscriptors d'aquest «Bolletí», y que per lo mateix podem considerar com als nostres amichs més corals, hem vista una cosa anòmala, que'ns convé fer pública per desfer tal volta un mal-entès: y ès, que són relativament molt pochs els suscriptors del «Bolletí» qui se són suscrits al Diccionari. Nosaltres crèyem que, en bona llògica, no quedaria cap suscriptor del «Bolletí» qui no se fés inscriure en les llistes del Diccionari. Després de mostrarse, durant tants d'anys, afectats a la nostra Obra, no era regular que a l'hora de les realitats quedàs sense manifestarse la seua adhesió. Però així ès estat. Fins y tot molts dels suscriptors «bolletiners» més adictes a nosaltres, y distingits colaboradors nostres, quant mos escriuen mos solen dir que desitgen ferm veure ben prest la publicació del diccionari, però aquesta ès l'hora que no s'hi són suscrits encara, y per això no'ns podem fiar, com esperàvem, de llur costat y subsidi material y moral.

Això ens fa suposar si aqueys bons amichs estàn ab la creensa de que, p'el fet d'esser suscriptors del «Bolletí», los consideram també suscrits al Diccionari encara que ells no s'hi sien suscrits explícitament. Hem d'advertir als qui això creguen, que no hi ha un tal: nosaltres només miram com a suscriptors del Diccionari aquells qui se suscriguen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

expressament, sia en la nostra [352] administració general (St. Bernat, 5: Palma de Mallorca), sia per alguna llibreria o corresponsal que estiga en relació ab nosaltres.

Ho advertim ara públicament per al bon govern d'aquells qui vulguen tenir el nostre Diccionari.

Amichs vells de la nostra Obra, suscriptors del «Bolletí», sigau també suscriptors del Diccionari! L'obra de lèxich de la vostra llengua no té altre medi, per viure y ferse envant, que la vostra suscripció.

Errada important (352)

En lo darrer nombre del BOLLETÍ, pàg. 321, ens escapà una errada que cal rectificar. En la taula representativa de la diptongació catalana-castellana-provensal, la retxa 3a diu:

ŏ *e* *e* *ue*

y ha de dir això altre:

ŏ *o* *o* *ue*

La reforma de l'Acadèmia (352)

El curt espay que mos queda, ens impedeix comentar extensament la importantíssima reforma que, per R. D. de dia 26 de Novembre prop-passat, s'introdueix en la «Real Academia Española de la Lengua», donanthi entrada a les llengues espanyoles no oficials y entre elles la catalana ab ses varietats valenciana y balear.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Reservantmos la llibertat de fer algún dia tal comentari, ens plau avuy tributar el nostre aplaudiment més sincer al *principi general* que inspira dita reforma, y que ès la concessió de l'igualtat de drets a totes les llengues d'Espanya.

Estampa de MN. ALCOVER. —Ciutat de Mallorca

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.